John Zubrzycki

Çeviren: Zeynep Demir

KISA HİNDİSTAN TARİHİ

SAY

KISA HİNDİSTAN TARİHİ

John Zubrzycki

Güneydoğu Asya ve özellikle de Hindistan konusunda uzmanlaşmış Avustralyalı araştırmacı ve yazar. Yeni Delhi ve Jakarta'da diplomat olarak da görev yapmış olan Zubrzycki'nin önde gelen çalışmaları arasında *The House of Jaipur, The Inside Story of India's Most Glamorous Royal Family, A Magical History of India* gibi eserler yer almaktadır.

Zeynep Demir

1996 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde lisans, İstanbul Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimi aldı. Soğuk Savaş tarihine dair akademik çalışmalarına, XX. yüzyıl tarihine ilişkin çevirilerine devam etmektedir.

John Zubrzycki

KISA HİNDİSTAN TARİHİ

İngilizceden çeviren:
Zeynep Demir

SAY

Say Yayınları
Tarih

Kısa Hindistan Tarihi / John Zubrzycki
Özgün adı: *The Shortest History of India*

© John Zubrzycki 2022
Bu kitap İngilizce olarak ilk kez bir Schwartz Books markası olan Black Inc. tarafından yayımlanmıştır.
Bu baskı Black Inc. ile yapılan anlaşmayla yayımlanmıştır.

Türkçe yayın hakları Kesim Ajans aracılığıyla © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır.

ISBN 978-605-02-0948-8
Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Zeynep Demir
Yayın koordinatörü: Sinan Köseoğlu
Editör: Furkan Akderin

Baskı: Dörtel Matbaacılık
Zafer mah. 147. Sk. 9-13A
Esenyurt / İstanbul
Tel.: (0212) 565 11 66
Matbaa sertifika no: 40970

1. Baskı: Say Yayınları, 2023

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari
www.instagram.com/sayyayinlari

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş 11

1. Kayıp Uygarlıklar 23
2. Dinî Devrimciler 47
3. Klasik Çağ 73
4. İslam'ın Gelişi 93
5. Muhteşem Babürler 117
6. Tüccarlar ve Paralı Askerler 149
7. Fitil Ateşleniyor 175
8. Bağımsızlığa Giden Uzun Yol 199
9. Ulus Devleti Yaratmak 233
10. "Yeni Hindistan" mı? 267

Teşekkür 279
Okuma Önerileri 281
Dizin 285

YER ADLARI VE TARİHLERE DAİR BİR NOT

Son yıllarda Hindistan'daki pek çok kent sömürge dönemindeki isimlerini değiştirdi; Kalküta Kolkata oldu ve Bombay'ın resmî adı artık Mumbai. Eserde yerlerin söz konusu dönemlerdeki isimleri kullanılmıştır. Önemli tarihî figürlerin doğum, ölüm ve saltanat yılları da parantez içinde verilmiştir.

ESKİ HİNDİSTAN	yak. M.Ö. 1.5 milyon	Hindistan'da yaşayan ilk insanlar
	yak. M.Ö. 65.000	Afrika'dan göç edenler Hindistan'a varıyor.
	yak. M.Ö. 7000	Tarıma dairen eski kanıtlar
	yak. M.Ö. 3300–2600	Erken Harappa uygarlığı
	yak. M.Ö. 2600–1900	İleri Harappa uygarlığı
	yak. M.Ö. 2000–1500	Orta Asya'dan Aryanların göçü
	yak. M.Ö. 1900–1300	Geç Harappa uygarlığı
	yak. M.Ö. 1200–1100	*Rg Veda* yazılıyor
	yak. M.Ö. 800–300	*Upanişadlar* yazılıyor
	yak. M.Ö. 599–527	Jainizm'in kurucusu Mahavira
	yak. M.Ö. 563–483	Budizm'in kurucusu Siddhartha Gautama
	yak. M.Ö. 400 M.S.–300 CE	*Mahābhārata* ve *Ramayana* derlendi
	yak. M.Ö. 326	Büyük İskender'in Kuzey Hindistan'ı işgali
İMPARATORLUKLAR ÇAĞI	yak. M.Ö. 322–185	Maurya İmparatorluğu
	yak. M.Ö. 100–240	Çin'e giden ilk Hint Budist misyonerleri
	M.Ö. 135 M.S.–150	Kusana İmparatorluğu
	yak. 100–500	Kuzey Hindistan ile Afganistan'da Gandhara sanatı filizleniyor
	yak. 320–550	Gupta İmparatorluğu
	yak. 200–400	*Kamasutra* yazılıyor
İŞGALLER ÇAĞI	yak. 455	İlk Huna işgali
	yak. 606–47	Harşa dönemi
	yak. 712	Araplar Sind'i işgal ediyor
	yak. 300–888	Kancili Pallavalar
	yak. 871–907	Çola İmparatorluğu'nun yükselişi
	1004–30	Gazneli Mahmud Hindistan'ı istila ediyor
	1192	Prithviraj Tarain muharebesinde yeniliyor
	1206–1526	Delhi Sultanlığı
	1336–1565	Vijayanagara İmparatorluğu
BÜYÜK BABÜRLÜLER	1526–1530	Babür devri
	1530–40, 1555–56	Hümayun devri
	1556–1605	Ekber devri
	1605–27	Cihangir devri
	1627–58	Şah Cihan devri
	1632–54	Tac Mahal inşa ediliyor
	1658–1707	Evrengzîb devri
SÖMÜRGECİLİK	1600	Doğu Hindistan Şirketi (DHŞ) kuruluyor
	1739	İran hükümdarı Nadir Şah Delhi'yi yağmalıyor
	1756	Kalküta'daki Kara Delik
	1757	Plassey Muharebesi
	1765	DHŞ Bengal'de vergi toplama imtiyazı alıyor
	1773	Düzenleme Yasası ile genel valilik ve denetleme konseyi kuruluyor

SÖMÜRGECİLİK (DEVAM)	1799	Tipu Sultan Srirangapatnam'da mağlup oluyor
	1813	İmtiyaz Yasası'yla Hristiyan misyonerler Hindistan'a giriyor
	1817–18	Üçüncü İngiliz-Marata Savaşı ve İngilizlerin Hindistan'ı işgali
	1856	Lord Dalhousie Avad'ın işgalini emrediyor
	1857	Hint Ayaklanması ya da İsyanı
	1858	Hindistan İngiliz Kraliyeti'ne tabi oluyor
BRİTANYA HİNDİSTANI	1876	Kraliçe Victoria Hindistan İmparatoriçesi oluyor
	1885	Hint Ulusal Kongresi kuruluyor
	1905	Bengal'in bölünmesi
	1906	Müslümanlar Birliği kuruluyor
	1918	Mahatma Gandhi Bihar'da ilk satyagrahasını düzenliyor
	1919	Amritsar Katliamı
	1930	Hint Ulusal Kongresi özerklik çağrısında bulunuyor
	1931	Gandhi Londra'da Yuvarlak Masa Konferansı'na katılıyor
	1942	"Hindistan'ı Terk Et" kararı, Kongre liderleri tutuklanıyor
	16 Ağustos 1946	Cinnah Doğrudan Eylem Günü'nü ilan ediyor
	14–15 Ağustos 1947	Pakistan ile Hindistan İngiltere'den bağımsızlığını kazanıyor
BAĞIMSIZ HİNDİSTAN	Ekim 1947	Hindistan ile Pakistan Keşmir'de savaşıyor
	30 Ocak 1948	Gandhi suikastı
	26 Ocak 1950	Hindistan'da cumhuriyet ilan ediliyor
	1952	İlk genel seçim
	1962	Hint-Çin sınır savaşı
	27 May 1964	Cevahirlal Nehru ölüyor
	Eylül 1965	Hindistan ile Pakistan Keşmir yüzünden savaşıyor
	Ocak 1966	İndira Gandhi başbakan oluyor
	Aralık 1971	Hindistan ile Pakistan Doğu Pakistan için savaşıyor
	Haziran 1984	Hint askerleri Sih Altın Tapınağı'nı basıyor
	31 Ekim 1984	İndira Gandhi suikastı; Rajiv Gandhi başbakan oluyor
	21 Mayıs 1991	Rajiv Gandhi suikastı
	1991	Kongre büyük ekonomik reformlar başlatıyor
	6 December 1992	Hindu yobazlar Ayodhya'daki Babür Camii'ni yıkıyor
	1998	Hindistan Halk Partisi koalisyon hükümeti kuruyor
	Mayıs 1998	Hindistan ile Pakistan nükleer denemeler yapıyor
	Mayıs 1999	Kargil çatışması
	Mayıs 2004	Manmohan Singh başbakan oluyor
	Kasım 2008	Mumbai terör saldırısı
	Mayıs 2014	Narendra Modi başbakan oluyor
	Kasım 2016	500 ve 5000 liralık banknotların tedavülden kaldırılması
	Mayıs 2019	HHP ikinci dönemi kazanıyor
	Mart-Haziran 2021	Tahrip edici ikinci COVID-19 dalgası binlerce can alıyor

GİRİŞ

"Hindistan'a dair dürüstçe ne söylerseniz söyleyin aksi de geçerlidir."

— İngiliz ekonomist Joan Robinson

Hint Ulusal Kongresi lideri Cevahirlal Nehru ile dokuz yoldaşı, 9 Ağustos 1942 sabahının erken saatlerinde Bombay'ın Victoria Terminus durağında bir trene doluşturuldu. İstikametleri bugünün Maharaştra'sının cehennem sıcaklığındaki dağlarındaki Ahmednagâr Kalesi'ydi. Büyük Babürlerin son hükümdarı Evrengzîb 1707'de bu kalede ölmüş, vefat anı "karargâhtaki tüm çadırları yerinden sökecek (...) köyleri yıkacak, ağaçları devirecek kadar büyük" bir kasırgaya tesadüf etmişti. Ahmednagâr İngiliz hakimiyetinde yüksek güvenlikli bir hapishaneye dönüştürülmüştü. Nehru iki yıl, dokuz ay boyunca tutuklu kalacak, bu tutukluluğu Britanya Hindistanı'nın[1] mahpusu olarak geçirdiği dokuz tutukluluk süresinin en uzunu olacaktı. Suçu, Hindistan'ın savaşta tam destek vermesine karşılık, Kongre'nin Hindistan'a hemen bağımsızlık sağlanması yönünde baskı yapmak için "Hindistan'ı Terk Et" hareketini başlatmasına öncülük etmekti. Nehru hapishaneden salınana kadar savaş neredeyse bitmişti.

---

1 Hint. *Raj*. İngiliz İmparatorluğu hâkimiyetindeki Hindistan. (ç.n.)

Hindistan'ın müstakbel başbakanı, Ahmednagâr'ı tutukluların sadece etrafındakilerin gölgesini görebildiği bir çeşit "Platon'un mağarası"[2] olarak tasvir etmişti. Nehru yine de cezaevinin avlusunun üzerinde, "gündüzleri pamuk gibi, rengârenk bulutlarla kaplı göğü ve ... yıldızların aydınlattığı muhteşem geceleri" görmekle teselli bulmuştu. Hapishanenin dört duvarının içinde ise bambaşka bir gök vardı; Nehru'nun mahpus arkadaşlarından oluşan küçük çaplı grubu Hindistan siyasetinin, aydınlarının ve toplumunun her kesimini temsil ediyordu. Mahpuslar arasında Hindistan'ın dört geleneksel dilini, yani Sanskritçe, Pali, Arapça ve Farsça konuşanların yanında içinde Hintçe, Urduca, Bengalce, Gucerâtça, Maratice ve Teluguca olmak üzere altı kadar çağdaş dilini bilenler de vardı. Nehru, "Faydalanabileceğim bir servet vardı ve beni kısıtlayan tek şey kendi kapasitemdi" diye düşünüyordu. Bir bahçe yetiştirecek, irticalen seminer verecek ve ülkede yaşananların üzerine tefekkür edecek kadar vakti vardı. Nehru önceki mahpusluk dönemlerinde yaptığı gibi fırsattan istifade ederek tarih ve siyaset temalı klasik eserleri okuma hevesini giderdi ve edindiği fikirleri tercüme ederek kendi yazılarına aktardı.

O uzun, sıcak günlerde yazığı 1946 tarihli *The Discovery of India* (*Hindistan'ın Keşfi*) en meşhur eseri olacaktı. Nehru bu çalışmasını "fikirler karmaşası", "geleceğe bir bakış" atan geçmişe yapılmış bir yolculuk olmakla eleştirecekti. Eserin çoğu tam da o şekildedir: Birbiriyle bağlantısı bulunmayan düşünceler bütünüdür. Ancak Nehru kitaba şu temel soruyla

---

2 Platon'un *Devlet* isimli eserinin yedinci kitabında yaptığı bir benzetme. İnsanlar karanlık bir mağarada, ayaklarından ve boyunlarından zincire vurulmuş bir halde yaşamaktadır. Burunlarının ucundan başka bir şeyi göremez durumdadırlar. Arkalarında bir ateş, karşılarında bir duvar ve duvarın arkasında başka insanlar var. Mağarada bağlı bu insanlar duvarın ardındakilerin ne yaptığını bilemez, onların yalnız gölgelerini görebilirdi. Yani gerçeği değil, yansımasını algılayabilirdi. (ç.n.)

başlar: "Fizikî ve coğrafî özellikleri haricinde nedir bu Hindistan?" Son bölümde ise artık bu sorunun cevabını verecek kadar kendine güvenir, Hindistan'ın "çeşitlilik içinde bir kültürel birlik, kuvvetli ama görünmez bağların bir arada tuttuğu zıtlıklar bütünü... Bir mit ve bir fikir, bir rüya ve bir vizyon, fakat aynı zamanda gerçek, hâlihazırda mevcut ve kaçınılmaz olduğunu" yazar.

Nehru'nun vardığı netice Hindistan tarihi çalışanlar için moral bozucu şekilde muğlak ve tezat içeriyor gibi görünebilir. Ne var ki Hindistan, çeşit çeşit din, kültür, dil, ırk ve kastlara ev sahipliği yaparak binlerce yıldır mevcudiyetini devam ettirmiş bir fikir ve bir varlıktır. Nehru 1953'te yaptığı bir konuşmada, "Hindistan'ın sentez geleneği mevcuttur" diye konuşmuş ve şunu eklemişti: "Akıntılar ona geldi, insan nehirleri ona doğru aktı ve Hint Okyanusu'yla birleşti, kuşkusuz orada değişikliklere yol açtı, onu hem etkiledi, hem de ondan etkilendi."

Nehru "Hindistan'ı keşfinin" önemini kanıksamıştı. Ancak E. M. Forster'in en meşhur eserinin başlığından alıntı yapmak gerekirse, "Hindistan'a geçitten"[3] geçmek çoğu yabancı için çetrefilli bir iş. Ülkenin kültürel ile dilsel karmaşıklığı, zenginlik ile yoksulluğun aşırı uçları, dinler ile ritüellerin mozaiği ve anlaşılması zor, gittikçe daha da tartışmalı hale gelen tarihi en adanmış kimseler hariç herkesi yıldırabilir. Birbiriyle örtüşen kültürel, siyasî ve toplumsal akımları tutarlı ve geniş kapsamlı bir anlatıda birleştirmek imkânsız görünebilir. Bengalli yazar ve bilim insanı Nirad Chaudhuri'nin (1897-1999) 1950'li yıllarda yazdığı üzere Hindistan'ın "o kadar engin toprakları ve o kadar büyük nüfusu var ki istisnaları teşkil eden kişilerin sayıları milyonları bulabilir."

Hindistan'ın karmaşıklığı öğrenci ve tarihçilerin yoluna ne gibi engeller çıkarırsa çıkarsın ülkenin geçmişi ve bugü-

3 İng. *A Passage to India.* (ç.n.)

nünün önemli derslerini görmezden gelmek budalalık olur. Hindistan dünyanın en eski uygarlığı ve en büyük demokrasisidir. Asya'nın doğu ile batısı arasındaki dayanak noktası ve Hint Okyanusu'nun iddialı bir gücüdür. Aynı zamanda hızla değişmekte, on yıllar boyunca ekonomisini şekillendirmiş sosyalist deneyin son kalıntılarından kurtulmakta ve bağlantısızlık, yani her iki süper gücün tarafını seçmeyi reddetme söyleminin günbegün daha da anlamını yitirdiği yeni bir dünya düzenine adapte olmaktadır.

Hindistan henüz Çin'in parlak hızlı trenlerinin, ışıltılı megapollerinin ya da dünyanın dört bir yanındaki teknoloji bağımlısı tüketicilere laptop ve akıllı telefon üreten devasa fabrikalarının benzerini üretebilmiş değil. Ayrıca demokratik yollarla seçilen, ülkenin tam potansiyelinden istifade etmeyi başaramamış liderleri de ülkeye iyi hizmet edemedi. Doğal kaynaklar zengini ve muazzam sayıda, hayli eğitimli, küresel tahsilli işçileri bulunan Hindistan müthiş ümit vadediyor. 2025 itibarıyla dünyanın çalışma çağı nüfusunun beşte birini Hintler oluşturacak ve bir milyar Hint akıllı telefonlarla birbirleri ve dünya ile irtibatta olacak. Her iki ülke de bir buçuk milyar hedefine yaklaşırken Hindistan'ın 2027'de Çin'in nüfusunu geçmesi bekleniyor. O zamana değin Hindistan'ın en büyük beş kentinin ekonomileri günümüzün Sırbistan ve Bulgaristan gibi orta gelirli ülkeleriyle mukayese edilebilecek boyuta ulaşmış olacak. Hindistan COVID-19 pandemisi yaşanmadan önce daha 2031 yılında piyasa döviz kurları bazında Çin ve ABD'nin ardından dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olma yolundaydı.

Çin tarihi Yuan [Kubilay Hanlığı], Ming ya da Çing gibi hanedanların dönemlerine bölünürken Hindistan'ın birbiriyle rekabet halindeki bambaşka güç odaklarıyla dolu tarihi intizamdan yoksundur. İmparatorluğun en geniş sınırlara ulaştığı dönemde, Hindistan'ın üç büyük imparatorluğu olan

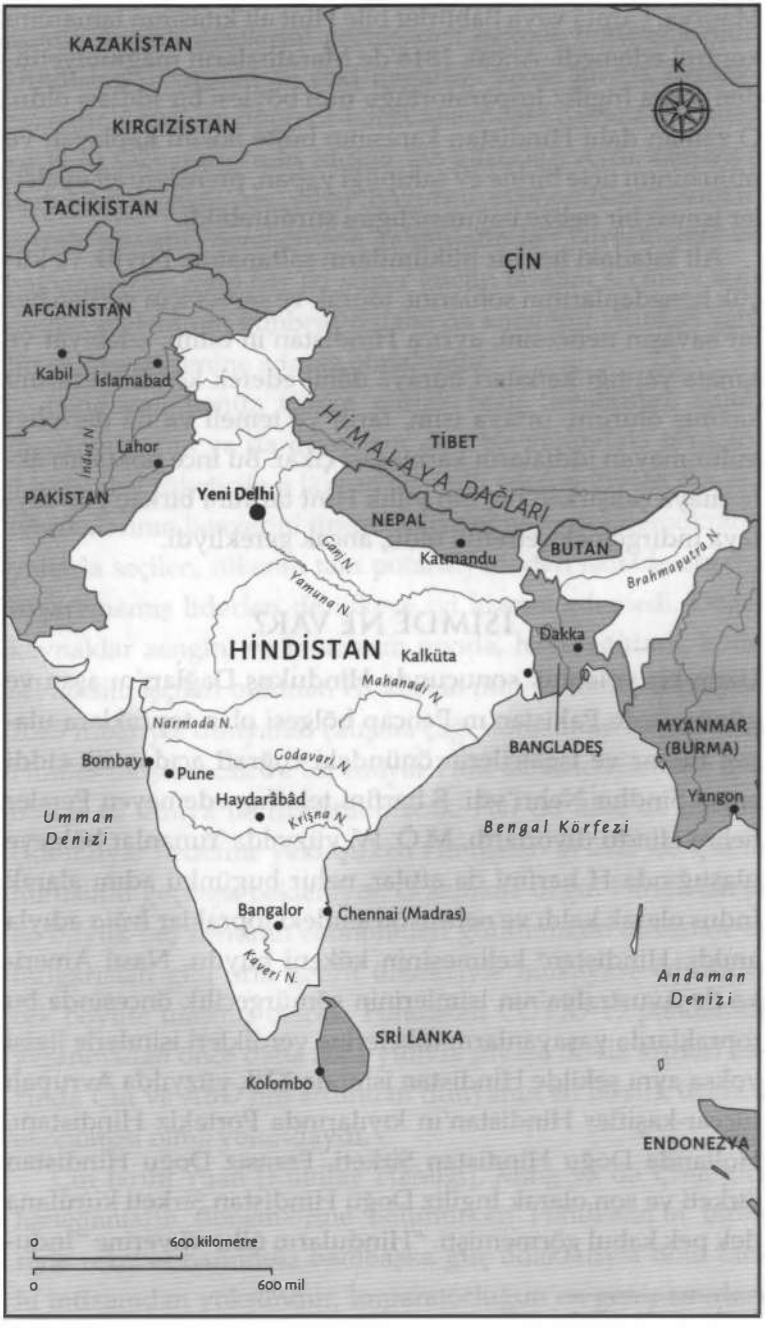
Maurya, Gupta veya Babürler bile Hint alt kıtasının tamamını kontrol edemedi. Ancak 1818'de Marathaların mağlubiyetinden sonra İngiliz İmparatorluğu'nun böylesi bir iddiası oldu. O zaman dahi Hindistan karasının beşte ikisini kaplayan ve nüfusunun üçte birine ev sahipliği yapan, prenslere ait eyaletler ismen bir nebze bağımsızlığını sürdürebildi.

Alt kıtadaki her bir hükümdarın saltanatını, büyük ve küçük hanedanlarının sonlarını, toprak ve servet için verilen her bir savaşın neticesini, ayrıca Hindistan'ın bilim, edebiyat ve sanata yaptığı katkıları buraya dâhil ederek kendi mezarımı kazmış olurum, ortaya isim, tarih ve temeli ya da derinliği bulunmayan iddiaların karmaşası çıkar. Bu ince noktaları aktarmaya çalışırken beş bin yıllık Hint tarihini birkaç yüz sayfaya indirgemek çetrefilli oldu, ancak gerekliydi.

İSİMDE NE VAR?

Uzun bir yolculuk sonucunda Hindukuş Dağları'nı aşan ve günümüzde Pakistan'ın Pencap bölgesi olan topraklara ulaşan tüccar ve işgalcilerin önündeki coğrafî açıdan ilk ciddi engel Sindhu Nehri'ydi. S harfini telaffuz edemeyen Persler nehre Hindu diyorlardı. M.Ö. IV. yüzyılda Yunanlar bölgeye ulaştığında H harfini de attılar, nehir bugünkü adını alarak İndus olarak kaldı ve nehrin ötesindeki topraklar *Ινδία* adıyla anıldı. Hindistan[4] kelimesinin kökeni buydu. Nasıl Amerika ile Avustralya'nın isimlerinin sömürgecilik öncesinde bu topraklarda yaşayanların ülkelerine verdikleri isimlerle ilgisi yoksa aynı şekilde Hindistan ismi de XVI. yüzyılda Avrupalı tüccar-kaşifler Hindistan'ın kıyılarında Portekiz Hindistanı, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, Fransız Doğu Hindistan Şirketi ve son olarak İngiliz Doğu Hindistan Şirketi kurulana dek pek kabul görmemişti. "Hinduların ülkesi" yerine "İndu-

4 İng. *India*. (ç.n.)

KAZAKİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
ÇİN
K
AFGANİSTAN
Kabil
İslamabad
Indus N.
Lahor
PAKİSTAN
HİMALAYA DAĞLARI
TİBET
Yeni Delhi
NEPAL
Katmandu
BUTAN
Brahmaputra N.
Gang N.
Yamuna N.
HİNDİSTAN
Kalküta
Dakka
Mahanadi N.
Narmada N.
BANGLADEŞ
MYANMAR (BURMA)
Bombay
Pune
Godavari N.
Haydarâbâd
Krişna N.
Yangon
Umman Denizi
Bengal Körfezi
Bangalor
Chennai (Madras)
Kaveri N.
Andaman Denizi
SRİ LANKA
Kolombo
ENDONEZYA
0
600 kilometre
0
600 mil

ların ülkesi" anlamına gelen Hindustan ismi daha yaygındı. XX. yüzyıl başlarına dek dönemin Britanya Hindistanı'ndan gelenler için "Hindustani"[5] tabiri kullanılırdı.

Hindistan'ın Sanskritçe adı *Bharata* idi. III. yüzyıldan kalma Vişnu Purana metinlerinde şöyle tanımlanıyordu: "Okyanusun kuzeyinde, karlı dağların güneyinde uzanan ülkenin adı Bharata'dır. Çünkü orada [Kral] Bharata'nın soyundan gelenler yaşar. Dokuz bin fersaha yayılmıştır ve çabanın ülkesidir; insanoğlu bu çabanın sonucunda ya cennete yükselir ya da hürriyetine kavuşur." Hindistan Anayasası'nın ilk maddesi şu şekildedir: "Hindistan, yani Bharat bir Eyaletler Birliği'dir."

Hindistan'ın ve Hint uygarlığının son bin yıllık sınırlarını coğrafî olarak belirlemek nispeten kolay. Yüz seksen milyon yıl kadar önce *Gondwana*[6] kıtası parçalanmaya başladı, Hindistan Platosu yılda on beş santimetre civarı kuzeydoğu istikametinde sürüklendi ve yaklaşık elli beş milyon yıl öncesinde Avrasya Platosu'yla çarpışarak dünyanın en yüksek sıradağları olan Himalaya Dağları'nı meydana getirdi. İki bin beş yüz kilometre uzunluğundaki dağ zinciri, günümüzde Hint alt kıtası olarak ifade edilen bölgenin kuzey sınırını teşkil etmektedir. Hindistan-Myanmar hududunu oluşturan vahşi ormanlarla kaplı dağlar en doğu uçlarını çevreleyerek dörtgen hale getirir. Batısında Bolan ve Hayber geçitlerinin dalgalar halindeki işgal ordularına yol teşkil ettiği Hindukuş uzanır. Alt kıtanın güney sınırı Hint Okyanusu'na doğru bir mızrak gibi çıkıntı yapan devasa bir yarımadadır.

Günümüzde Hint alt kıtası beş ulusa bölünmüş durumda. Bu ulusların en büyüğü 3.3 milyon kilometrekare toprağa ya-

5 İng. *Hindustanee*. (ç.n.)

6 Dünya yüzeyinin beşte biri kadar bir alanı kaplayan, Antarktika, Avustralya, Afrika, Güney Amerika, Hindistan, Arabistan ve Madagaskar'ı içeren "süper kıta". (ç.n.)

yılmış, ihtilaflı Keşmir de dâhil edildiğinde kuzeyden güneye üç bin iki yüz kilometre ve doğudan batıya iki bin dokuz yüz kilometre uzunluğunda toprakları bulunan Hindistan'dır. 1.4 milyara varan nüfusa ev sahipliği yapan Hindistan ayrıca bu ülkelerin en fazla vatandaşa sahip olanıdır. Alt kıtanın diğer dört ülkesi Pakistan, Nepal, Butan ve Bangladeş'in yanında Çin ve Myanmar ile de sınırdaştır. Kilometre başına Çin'in iki katı kadar, yani dört yüz kişi düşen Hindistan dünyanın en kalabalık ülkelerinden biridir.

Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarının Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinde gelişmesi gibi Hindistan'ın en eski uygarlıkları Ganj ve İndus nehirlerinin taşkın ovalarının çevresinde gelişti. Ganj Nehri kuzeydoğuda Gangotri'deki kaynağından doğar, Himalaya Dağları'nın içinden geçer, ardından doğu istikametinde akar ve Brahmaputra Nehri ile birleşerek dünyanın tarımsal bakımdan en verimli deltalarından birini oluşturur, günümüzde Hindistan'ın Batı Bengal eyaletini teşkil eden bölgeyi ve bağımsız Bangladeş'i çevreler. Hint alt kıtasını kabaca ikiye bölen Vindhya Sıradağları'nın güneyinde, her iki yandan Doğu ve Batı Gat Dağları'nın sınırlandırdığı Dekken Platosu bulunur. Narmada, Godavari, Krişna ve Kaveri, Dekken ve Güney Hindistan'ın başlıca nehirleridir.

Hindistan'da en çok merak edilen duyurulardan biri yıllık muson yağmurlarının tahmin raporudur. Haziranda başlayıp eylüle kadar süren yaz musonu boyunca ülkenin aldığı yıllık yağmurun yaklaşık yüzde sekseni yağar. Racastan'daki Tar Çölü'nün batı bölgesi yıllık ancak yüz milimetre civarı yağmur görürken Kuzeydoğu Hindistan'ın bazı kesimleri on dört bin milimetre kadar yağış alır. Muson yağmurları tarım alanlarının sadece yarısının sulanabildiği bir ülkede tarımsal üretim için kritik öneme sahiptir. Verimsiz geçen bir muson mevsimi gıda fiyatlarını arttırarak ve kırsal gelirleri azaltarak bir hükûmeti devirebilir.

Hint alt kıtasının kutsal coğrafyasını nehirleri, dağları ve kıyı şeridi tanımlar. Kashi ya da Işıklar Şehri olarak bilinen Varanasi, Ganj'ın kıyısındadır. Tanrı Śiva için kutsal olan Varanasi, Mekke Müslümanlar için, Vatikan Katolikler için ve Kudüs Yahudiler için ne kadar mukaddes ise Hindular için o kadar muazzezdir. Hindular bu şehri ruhanî özgürlüğe kavuştukları yer olarak görür. Burada ölmek "*mokşa*"ya ermek, yani sonsuz yeniden doğum çemberinden kurtulmaktır. Ganj, Yamuna ve efsanevî Sarasvati nehirlerinin birleştiği noktanın yukarısında eski adı Allahabâd olan Prayagraj bulunur. Dünyanın en büyük organizasyonu olarak bilinen Kumb Mela her on iki yılda bir kez Prayagraj'da düzenlenir. Dindar hacılar Ganj'ın kutsal suyunu kavanozlara doldurarak sıradağlara, nehirlere ve kıyılara dağılmış vaziyetteki onlarca kutsal mekâna taşır. İslam'ın daha mütedeyyin bir biçimini benimseyen Sûfîler son bin yılda Hindistan'a ulaşmaya başladığında onlar da Delhi'deki Nizameddin Evliya ve Mekke ile Medine haricinde Müslümanlar için en kutsal olan yerlerden biri Ecmîr'deki Muînüddin Çiştî gibi dergâh veya türbe ağları kurdular. Hindistan'ı kapsayan hac rotalarının ağında Sihler, Jainler, Budistler ve Hıristiyanlar için kutsal olan yerler de bulunuyor.

Hint alt kıtasının coğrafî sınırları zorlu olsa da hep yeni uygarlıkların, tarım tekniklerinin, dillerin, dinlerin ve hatta savaş yöntemlerinin kök salabildiği bir geçirgenliği de vardı. Orta Asya steplerinden Kuzey Hindistan'a yayılan göçebe Aryanları Büyük İskender'in orduları takip etti. Batı Çin'de Kuşhanlar, Orta Asya steplerinden Hunlarla akraba bir kabile olan Hunalar geldi. İrfan ile aydınlanma arayışındaki Çinli hacılar dünyanın ilk üniversitesi olarak bilinen, Budist itikadından simya ve astronomiye kadar çeşitli konularda eğitim verilen Nalanda gibi eğitim merkezlerine geldi. VII. yüzyılda İslam'ın yükselişi ticaret ve sonrasında fetihler ile kendini hissettirdi, en nihayetinde Delhi Sultanlığı ile Babür İmparator-

luğu'nun kurulmasıyla zirveye ulaştı. XVII. yüzyılda Babür hakimiyetinin zirvesinde dahi Portekiz, Hollanda, Fransa ile İngiltere gibi Avrupalı güçler Hindistan'da tutunabilmişti.

Bin yıl boyunca Hint dini, düşünüşü ve bilimi sınırlarının çok ötesine yayılarak dünyaya ondalık sistemden yogaya, *Bollywood* filmlerinden vejetaryenliğe kadar bir sürü şey armağan etti. İngiliz Krallığı'nın Hindistan'daki sömürge yönetiminin mirası, İngilizceye dünya kadar Hintçe kelime aktardı. *Bungalow*[7], *polo*[8], *gymkhana*[9], *loot*[10], *mogul*[11], *jungle*[12] ve *thug*[13] bu kelimelerin sadece birkaçı. Hintlerin yumuşak gücü Britanya Hindistanı'nın iki bin yıl öncesine dayanıyor. M.Ö. 268-232 arasında ülkeyi yönetmiş İmparator Asoka, yaklaşık M.Ö. 240'ta Hindistan'ın kuzeyinde Pataliputra'da düzenlenen Üçüncü Budist Konseyi'nden Buda'nın öğretilerini yaymak üzere dokuz ülkeye elçi göndermesini istemişti. Henüz miladi ilk yüzyılda Hinduizm Endonezya takımadasında Java ile Bali'ye kadar varlığını hissettirmişti. 1960'lar ile '70'ler itibarıyla Maharişi Maheş Yogi gibi gurular *The Beatles* grubuna transandantal meditasyonun faydalarını öğreterek Batı'da ün kazanmış ve binlerce Batılı ağır ağır hippilerin peşinden gitmeye başlamıştı.

Hindistan'ın dünyaya diğer bir muhteşem armağanı diasporası oldu. On sekiz milyon civarındaki Hint diasporası dünyanın en büyüğü. Zubin Mehta, Batı klasik müziği orkest-

---

7 Türkçeye de "bungalov" şeklinde aktarılmıştır, tek katlı kır evine verilen addır. (ç.n.)

8 At üzerinde sopa ile oynanan bir çeşit top oyunu. (ç.n.)

9 Spor salonu. (ç.n.)

10 Yağma. (ç.n.)

11 Moğol. Moğolları ve onların soyundan gelen Babürleri tanımlamak için kullanılan "mogul" tabiri ilerleyen dönemde bir sektörde nüfuzlu, kuvvetli bir kişiyi tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. (ç.n.)

12 Vahşi orman. (ç.n.)

13 Hintçe hırsız kelimesinden İngilizceye geçen haydut, eşkıya, gangster anlamında bir sıfat. (ç.n.)

ra şefi denince akla ilk gelen isimlerden. M. Night Shyamalan'ın filmleri "şaşırtmacalı gerilim filmi" türünün ilk örneklerini verdi. *Google* ile *Microsoft* gibi şirketlerin başında Hint asıllı CEO'lar bulunuyor. 2021 Ocak'ında Amerika'nın ilk Güney Asya kökenli başkan yardımcısı Kamala Harris'in yemin ederek göreve başlaması, diasporanın etki alanının sembolü oldu. Atalarının Chennai'ye üç yüz elli kilometre mesafedeki memleketi Thulasendrapuram köyünün sakinleri, Harris'in yemin törenini akıllı telefonlarından canlı izlerken maytap patlattı, adak olarak çiçek ile tatlı dağıttı ve Harris'in selameti için tapınaklarında dua etti.

Nehru bir keresinde Hindistan'ın dışarıdan fikirleri benimseme ve muhafaza etme kabiliyetini bir *palimpseste*, önceki katmanı tamamen yok etmeden üst üste yazı yazılmış bir parşömene benzetmişti. Bu kısa öykünün ilerleyen sayfaları, o katmanları gözler önüne sermeyi hedefliyor.

1

KAYIP UYGARLIKLAR

1856 yılıydı. William Brunton adında bir inşaatçı Multan-Lahor arası demiryolu ağı projesinde çalışırken dolgu yapmada kullanabilecekleri kırma taşlar için mükemmel bir kaynak buldu. Brunton ufak bir köy olan Harappa'da, yerli halkın evlerinin inşaatında kullanmak için kazı yaptığı bir dizi toprak yığınına gömülü vaziyette tek tip olarak şekillendirilmiş binlerce fırınlanmış tuğla buldu. Olay en nihayetinde Hindistan'ın Arkeolojik Tetkiki Müdürlüğü'nün kurucusu Alexander Cunningham'in kulağına geldi. 1814-1893 yılları arasında yaşamış Cunningham 1873'te Ravi Nehri'nin kıyıları boyunca neredeyse bir kilometre uzanan geniş harabe yığınını inceledi. Milattan önce IV. yüzyılda Büyük İskender'in ordusunun geride bıraktığı bir Yunan yerleşiminin kalıntıları olduğunu düşündü. Enkazın o kadar büyük bir kısmı temizlenmişti ki Cunningham korunmaya değer pek bir şey kalmadığına kanaat getirerek en mühim keşifleri geleceğin arkeologlarına bıraktı.

Cunningham'ın aldığı arkeolojik eserler arasında yaklaşık olarak posta pulu boyutlarında, pürüzsüz, siyah sabuntaşından oyulmuş, bir boğanın tasviri ile üzerine altı karakter işlenmiş ufak bir mühür bulunuyordu. Boğanın hörgücü bu-

lunmadığı ve karakterler bilinen hiçbir Hint dilinin harflerine benzerlik göstermediği için Cunningham mührün başka bir yerden geldiğine inandı. Üzerinde fil, öküz, gergedan gibi hayvanlar ve birtakım gizemli karakterler bulunan başka mühürler de bulundu.

Mühürlerin bazıları *British Museum*'a ulaştı. İçlerinden tek boynuzlu at benzeri bir boynuzu olan ineği tasvir eden biri Neil Macgregor'un 2010'da yayınladığı *A History of the World in 100 Objects* eserinde kendine yer buldu. Müzenin eski yöneticisinin ifade ettiği üzere ufacık bir mühür dünya tarihinin yeniden yazılmasına sebep olacak ve Hint uygarlığının geçmişini sanılandan binlerce yıl daha önceye taşıyacaktı.

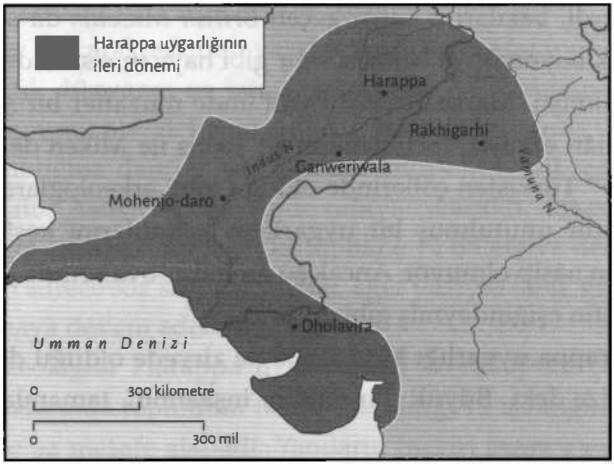

Esasen tek boynuzlu at sanılan hayvanın boğa olduğu düşünülüyor. Harappa uygarlığının mühürleri Güney Asya'daki en eski yazılı eserleri teşkil ediyor. Henüz sırrı çözülemedi.

Mühürlerin ehemmiyetini Cunningham'ın 1876-1958 yılları arasında hayat sürmüş halefi Sör John Marshall anlayacaktı. Marshall 1920'li yıllarda Harappa'da ve söz konusu dönemde İngiliz Hindistan'ının birkaç yüz kilometre güneyinde, günümüz Pakistan'ının Sind eyaletinde Mohenjo-daro –"Ölüler Höyüğü"– olarak anılan alanda kazıların arttırılması talimatını verdi. Marshall kısa süre içinde iki bölge arasında bağlantı olduğunun farkına vardı. Her iki alanda da bir

zamanlar gelişmekte olan kentlerin kalıntılarını kaplayan yapay tümsekler, yani höyükler mevcuttu. Doğuda Yamuna Nehri'nden batıda günümüz Afganistan'ına dek uzanan bir bölgede onlarca benzer niteliğe sahip alan su yüzüne çıktığında yaklaşık olarak M.Ö. 3.300 ile M.Ö. 1.300 yılları arasında dünyanın bölge itibarıyla en büyük uygarlığına ev sahipliği yaptığı anlaşıldı.

Marshall'ın keşiflerine dek, işgal orduları M.Ö 326 yılında İndus Nehri'nin kıyılarına ulaşan, M.Ö. 356-323 yılları arasında yaşamış Büyük İskender öncesi dönemde herhangi bir Hint uygarlığının bulunduğuna dair maddi kanıt bulunamamıştı. Söz konusu döneme ait arkeolojik kalıntıların neredeyse tamamı Budist gelenektendi, heykellerin çoğu Yunan etkilerini taşıyordu.

İndus Vadisi uygarlığı olarak da bilinen Harappā uygarlığının olgunluk çağını gösteren harita. Uygarlık Harappā adını ilk keşfedilen bölgeden almıştır. Artık uygarlık İndus Nehri'nin ötesine yayıldığından bu ismi tercih edilmektedir.

Marshall kazılarına devam ettikçe buluntuların eşsizliğiyle şaşkına dönmüştü. İlk olarak meşhur tuğlalar tüm kazı

alanlarında alışılmadık biçimde tek tipti. Yerleşimler sokak genişlikleri sokağın önemine bağlı olarak genişleyecek şekilde, benzer ızgara planı üzerine kurulmuştu. Hamam olduğu anlaşılan görkemli kamusal alanlar ile gelişmiş bir sıhhi tesisat mevcuttu. Antik dünyada bilinen yerleşimlerin çok ilerisindeydi; Mihrace I. Jai Singh XVIII. yüzyıl başlarında Jaipur kenti planlarını ortaya koyana dek Hindistan'da bir daha görülmeyecek bir şehir planlaması zaferiydi. Ticarette kullanılan ağırlık ve ölçüler dahi inanılmaz şekilde standarttı.

Onlarca kazı alanında kil ve bronzdan oyuncak ile figürler, mücevher ve pişirme aletleri, ilkel tarım aletleri, boyalı çanak çömlek parçaları, delik kuş şeklinde düdükler ve hatta terakotadan fare kapanları bulundu. Bir de o mühürler vardı; şu ana dek beş bin civarı bulunmuştu. Bazıları insan biçiminde figürlerdi, bazıları o bahsi geçen *British Museum*'da sergilenen tek boynuzlu at benzeri sığır gibi hayvan cisminde şekillendirilmişti. Marshall 1924 Eylül'ünde muzaffer bir şekilde şunu ilân etmişti: "Schliemann'a[14] Tirins ile Miken'de ya da Stein'e[15] Türkistan çöllerinde olduğu gibi, arkeologlara uzun zamandır unutulmuş bir uygarlığın kalıntılarını keşfetmek her gün nasip olmuyor. Ancak şu an İndus ovalarında böylesi bir keşfin eşiğindeymiş gibi görünüyor."

Harappa uygarlığı M.Ö. 2.500'de zirvede olduğu dönemde, Gize'deki Büyük Piramit'in inşaatının tamamlandığı,

---

14 Heinrich Schliemann, XX. yy başlarında yaşamış bir iş adamıyken tutkulu olduğu arkeolojik kazılara kendini adamış, Batı Anadolu ve Yunanistan'da Homeros'un destanlarının izini aramıştır. Miken uygarlığına dair buluntuları önemlidir. Pınarbaşı ve Hisarlık'ta yaptığı kazılarda keşfedilen Truva hazinelerini Türkiye'den kaçırmıştır. (ç.n.)

15 Aurel Stein, Asya'daki çalışmalarıyla tanınan, Schliemann'ın çağdaşı İngiliz arkeologdur. Orta Asya coğrafyasına yaptığı keşif gezilerinde Budistlere ait Elmas Sutra isimli IX. yy'a dayanan dinî bir metnin kopyası dahil birçok keşifte bulunmuştur. (ç.n.)

Wiltshire tarlalarında Stonehenge gülü filizlenmeden bir yüzyıl kadar önce, bir milyon kilometrekareden fazla bir alana, Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarının toplamından daha büyük bir alana yayılmıştı. Ancak kendisinden daha meşhur çağdaşlarının aksine bu mühim uygarlığa dair yeterli bilgimiz yok. Mühürleri tamamen kaplayan işaretlerin şifresini çözebilecek bir Rosetta Taşı[16] keşfedilmedi.

Geçen yüz elli yılda mühürlerin üzerindeki karakterleri, Brahmi alfabesi (çağdaş Güney Asya yazı şekillerinin çoğunun atasıdır), Sümerce, Mısırca, Eski Slavca ve hatta Paskalya Adası'nın Rongorongo diliyle aralarında bağlantı kurarak tanımlama teşebbüsleri bir sonuç vermedi. Bazı tarih ve dilbilim uzmanları yazıların çoğunun kısalığından dolayı mühürlerin yazı içermediğini (kalıntıların ancak yüzde birinde on karakterden uzun "yazılar" mevcuttu), sahiplik belirten bir çeşit nişan, bir nevi ilkel barkot olduğunu ileri sürdü.

Eğer bu karakterler bir yazı biçimi olsaydı Harappa uygarlığı antik dünyanın en büyük okuryazar ve muhtemelen en ileri toplumu olarak kabul edilirdi. Hint alt kıtasında yazının kullanıldığına dair en eski kanıtlar ancak M.Ö. III. yüzyılda İmparator Asoka'nın devrinde ortaya çıkacaktı. Arkeologlar toprağın altına gömülü bir kütüphane ya da arşive denk gelmediği sürece söz konusu yazılar, eğer yazıysa tabii, gizemini korumaya devam edecek.

Arkeologlar Harappa uygarlığının kronolojisini çıkarma çalışmalarında toplumun nasıl yönetildiği ve işlediğini belirlemede az mesafe alabildi. Yapıların hiçbiri saray ya da ibadethane olduğu izlenimini vermiyordu. Uygarlığın ilerleyen

16 Rosetta Taşı, Mısır'ın Reşit (Rosetta) kasabasında işgalci Fransız askerler tarafından XIX. yy başlarında keşfedilen bir tablettir. Üzerinde Mısır halkının kullandığı Demotik, Hiyeroglif ve Antik Yunanca olarak üç dille metinler yazılmıştır. Metinlerin en bilineni M.Ö. II. yy'da Kral V. Ptolemaios Epifanes'in yazdırdığı resmî emirdir. Bu taşın incelenmesiyle hiyeroglifleri anlamanın kapısı açılmıştır. (ç.n.)

dönemine dek şehir tahkim edilmemişti ve çok az sayıda silah keşfedildi. Gösterişli mezar yerlerinin bulunmaması, antik dünyada hiçbir yerde bulunmayan bir toplumsal eşitliğe işaret ediyor. Kralları, kraliçeleri bulunan bir yönetici sınıfın mevcut olduğuna dair kanıt henüz ele geçmedi.

Mühürlerin Irak, Umman ve Orta Asya kadar uzak bölgelerde keşfedilmesinden Harappa'nın mühim bir ticaret imparatorluğu olduğu anlaşılıyor. Bronz, gümüş ve lacivert taşı benzeri değerli taşlar ithal edilirken Mezopotamya ile bakır, altın, kalay, fildişi ve muhtemelen pamuk ticareti yapılıyordu. Ne var ki yüz yıllık kazı çalışmaları sonucunda bu müreffeh, gelişmiş uygarlığın nasıl kurulduğu ve neyin bu uygarlığın çökmesine yol açtığına dair hâlâ ciddi soru işaretleri bulunuyor.

Kesin kanıt bulunamadığında boşluğu sayısız teori doldurdu. Yazıyı deşifre etme yarışı sahteciliğe yol açtı; mesela bir mührün üzerindeki görüntü Veda[17] ritüellerinde ciddi öneme sahip bir hayvan olan at biçiminde değiştirildi. Bu tahrifatın çoğu modern Hint devletinin kuruluşuna dek uzanan bir hat çizme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Son birkaç on yılda Hindu milliyetçisi tarihçiler Harappa uygarlığı ile Hinduizm'in başlangıcı arasında bağlantı kurmaya çalışarak Hinduizm'in M.Ö. dördüncü ya da üçüncü binyıla dayandığını, böylece Hinduizm'in Güney Asya'nın en eski dini olduğunu iddia etmektedir.

İLK HİNTLER

Nasıl 1920'li yılların başlarında yapılan arkeolojik keşifler, Hint uygarlığının başlangıcının binlerce yıl öncesine taşınmasında önemli bir dönüm noktası oluşturduysa 2010'lu yıllar da ilk Hintlerin soyuna dair bilgilerimize hayret verici kat-

17 Vedizm ya da diğer bir deyişle Veda dini Hindistan tarihindeki en eski (yaklaşık M.Ö. 1500-500) dinsel inanıştır. (ç.n.)

kılarıyla anımsanacak. İskelet kalıntılarının genetik DNA'sı üzerinde incelemeler yapılabilmesi sayesinde bilim insanları Hindistan'a varan göç rotalarını saptayabildi, ilk çiftçileri tanımlayabildi ve hatta kast sistemi olarak bilinen toplumsal tabakalaşmanın başlangıç tarihini belirleyebildi.

Eritre'deki sahil höyükleri örneğinde olduğu gibi arkeolojik buluntulara dayanarak çağdaş insanların, yani "Homo sapiens"in yetmiş bin yıl kadar önce Afrika'dan göç ettiğine eminiz. Bu insanların izlediği yol onları Arap Yarımadası'ndan ve günümüz Irak'ı ile İran'ından geçerek yaklaşık altmış beş bin yıl önce Hint alt kıtasına ulaştırdı. Orada "ilkel insanlar" olarak tanımlanan gruplarla karşılaştılar. Narmada Nehri'nin kıyılarında bulunan ve aşağı yukarı iki yüz elli bin yıl öncesine tarihlenen kafatası haricinde herhangi bir fosil kanıt bulunamadığından bu insanların kim olduğunu bilmiyoruz. Güney Hindistan'da paleolitik devirden kalma aletlerin keşfi bu ilkel insanların tarih şeridini bir buçuk milyon yıl öncesine taşıyor ve bu insanları Afrika dışındaki ilk insan topluluklarından biri haline getiriyor. Çağdaş insan alt kıtanın daha verimli bölgelerine yerleşirken nüfusları hızlıca artış gösterdi, Hindistan yaklaşık kırk beş ila yirmi bin yıl öncesinde dünyanın merkezi haline geldi.

DNA tarihlemesi günümüzde İran'ın Zağros bölgesinin güney ya da merkezinden M.Ö. 8000 civarında doğuya göç eden ikinci dalga göçmenlere işaret ediyor. Harappa uygarlığının öncüsü olan yerleşim o kadar uzak ve kuytu bir köyde bulundu ki bölgede yaşayan insanlar dahi varlığından haberdar değildi. Hint alt kıtasının batı kıyısında, hukuksuz bir kabile bölgesi olan Mehrgarh, Pakistan'ın Belucistan eyaletinde bulunuyor. 1970'li yılların sonlarında bölgede kazı çalışması yapan arkeologlar tarımın Bereketli Hilâl dışında ilk kanıtlarını keşfetti. Arpa gibi mahsuller ekip biçilmiş; büyükbaş, Hint öküzü ve hatta keçi evcilleştirilmişti. Dört ila on odalı

yapılar boyut itibarıyla farklılık gösteriyordu, daha büyük olanlar kuvvetle muhtemelen tahıl depolamak için kullanılmıştı. Ölülerin bedenleri yanında deniz kabuğu, lacivert taşı ve diğer yarı değerli taşlardan yapılan süslemeler gömülmüştü. Arkeologlar dünyada kumaş yapılan ilk pamuk örneklerine bile ulaştı.

Mehrgarh M.Ö. 2600 ila 2000 arasında, daha büyük bir kasabaya yerleşmek üzere terk edilene dek sadece mimaride değil, ayrıca çanak çömlek, taş alet ve bakırın kullanılmasında önemli bir yenilik merkezi haline gelmişti. Yol açtığı tarım devrimi Harappa uygarlığının temelini teşkil edecekti.

DÜNYANIN İLK LAİK DEVLETİ Mİ?

Tarihçiler Harappa uygarlığını üç döneme ayırıyor. M.Ö. 3.300-2600 arasındaki Erken Harappa dönemi ilk kent yerleşimlerine sahne olan bir dönemdi. Tekerlek üzerinde çömlek yapıldı, arpa ve baklagiller ekip biçildi; sığır, koyun, keçi, manda, geyik ve domuz evcilleştirildi. Geniş bir uygarlıktı, döneme ait kalıntılar batıda Hint-Ganj Ovası'ndan güneyde günümüz Gucerât eyaletindeki Kuç Bataklığı'na kadar uzanan bir bölgede keşfedildi. Ancak bu döneme dair hâlâ bilinmeyen çok fazla şey var. Mohenjo-daro gibi alanlarda kalıntılar mevcut kazıların ulaştığı derinliğin birkaç metre daha aşağısına uzanıyor ancak kazıdan çok muhafazaya önem verildiğinden bu dönemin net panoramasının ortaya çıkması yıllar sürebilir.

Harappa uygarlığının M.Ö. 2.600'den 1.900'e uzanan ileri dönemi, her ne kadar köyler şehir merkezlerinden daha çok olsa da kentleşmenin zirvesinin yaşandığı dönem olarak kabul ediliyor. Yerleşimlerde hisarlar, ambarlar, kamusal ve özel binalar değişik yerlere konumlandırılmıştı fakat en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm yapılar tasarım ürünüydü. Sulama işleri art arda mahsul yetiştirilebilmesine müsaade

edecek kadar gelişmişti; tarlalar sabanla ekilmişti. Köpek iskeleti kalıntıları köpeklerin evcilleştirildiğini ortaya koyuyor. Uygarlığın olgunluk evresindeki nüfusunun dört yüz bin ila bir milyon arasında olduğu tahmin ediliyor.

Geniş kraliyet mezarlarına, saraylara ya da tapınaklara, düzenli ordu veya kölelere dair kanıt olmaması merkezi bir imparatorluk bulunduğu fikrine gölge düşürse de muhtemelen bir çeşit devlet mekanizması bulunuyordu. Köylerde bile çömlek ve tuğla gibi malzemelerin tek ustanın elinden çıkmış gibi standart olması babadan oğula geçen zanaatkârlık veya hususi loncalar ile gelişmiş bir iç ticaret sistemi bulunduğunu gösteriyor. Uygarlık ileri dönemine eriştiğinde mühürler üzerinde bulunan semboller standartlaşmıştı. Mohenjo-daro ve diğer kazı bölgelerinde bulunan küp biçimindeki onlarca terakota zardan anlaşıldığı üzere kumar yaygındı. Pamuk giysilerde kullanmak üzere ekilip biçiliyor ve muhtemelen Batı Asya ile de ticareti yapılıyordu.

Net bir şekilde tapınak olarak sınıflandırılabilecek bir yapı keşfedilmemiş olmasına rağmen kuvvetle muhtemel bir çeşit dinî ideoloji mevcuttu. Zira Harappa inanç sistemlerine dair bilinenler ile Hinduizm'in gelişimi arasında görmezden gelinemeyecek kadar bağlantı bulunuyor. Hem Hinduizm'de, hem de Budizm'de kutsal kabul edilen Hint inciri ağacının içinde tanrı olabilecek varlıkların önünde eğilerek ibadet eden insanların bulunduğu tasvirler yaygındı. Harappa uygarlığının önemli bir parçası olan yıkanma Hindu ritüellerinin de merkezinde bulunuyor. Ateş sunakları, hayvan kurbanlarının kanıtları ve swastika[18] sembolünün kullanımı Hindu törenlerini akla getiriyor.

İki inanç arasındaki en inandırıcı kanıt, yoga pozisyonunda, boynuzlu bir türban giyen ve etrafında kaplan, fil, manda ve gergedan bulunan bir figürün tasvir edildiği mühürdür.

---

18 Sanskritçede anlamı "iyi olmak" olan, iyi şans getirildiği düşünülen gamalı haç. (ç.n.)

İki santimetre kalınlığındaki mührün üzerindeki figürün adı Pashupati yani "Hayvanların Tanrısı" idi. Marshall bu figürü Hindu mitolojisinin önemli tanrılarından biri olan, yaratılış ve yıkım tanrısı "Śiva'nın öncülü" yahut Śiva'nın ilkel bir modeli olarak tanımladı.

Hayvanların Tanrısı mührünün tasvirinin Śiva'nın öncülü olarak kabul edildiği görüşünü Cevahirlal Nehru ve sonrasında gelen Hindu milliyetçisi tarihçiler benimsemiştir.

Fakat Amerikalı Hindolog Wendy Doniger'in işaret ettiği üzere Śiva ile ilişkilendirilmesi figüre "yorumu yapanın içinde bulunduğu tarihî şartlara ve gündemine bağlı olarak getirilebilecek" onlarca açıklamadan biriydi. Benzer şekilde dolgun vücutlu kadın biçimi verilmiş terakota heykeller de Hindu tanrıçalarının modeli ya da sadece kadın vücuduna hayranlığın ifadesi olabilir. Hinduizm'i Orta Asya'dan göç ederek taşıyan kabilelerin mevcut tanrılar ve inanç sistemlerinden faydalandığını biliyoruz. Bu sözde tanrı modelleri tutarlı bir dinî sistemin varlığının kanıtı değilse Harappa uygarlığının Avrupa'nın Aydınlanma Çağı'ndan dört bin yıl öncesine dayanan, dünyanın ilk laik devleti olduğu yönünde ilgi çekici bir ihtimali akla getiriyor.

Harappa uygarlığının M.Ö. 1.300'de ortadan kalkmasına yol açan çöküş sürecine neyin yol açtığı hususu hâlâ yoruma açık. Sonrasında yazılan dinî metinlerden iki tekerlekli atlı arabaları ustaca kullanan, savaşçı göçebe çobanların işgalinin Harappa kentlerini harap ettiği anlaşılıyor. Bu teorinin savunucularından, Hindistan'ın Arkeolojik Tetkiki Müdürlüğü'nün 1944 ila 1948 arasında genel müdürlüğünü yapmış Sir Mortimer Wheeler'ın Aryan savaş tanrısına atıfta bulunarak "İkinci derece kanıtlara bakılırsa suçlu İndra!" dediği konuşulmuştu.

Ancak arkeolojik kayıtlar artık bu teoriyi desteklemiyor. İskelet kalıntılarına bakıldığında büyük şehirlerin hiçbirine herhangi bir saldırıda bulunulduğu yönünde kanıt görülmüyor. Hindistan'ın güney bölgesindeki Aihole'de bir tapınağın kitabesinde, muhtemelen yer seviyesini yükselten tektonik hareketlerin şiddetlendirdiği Nuh Tufanı benzeri bir sel tasvir ediliyor. Harappa uygarlığının çöküşünün diğer sebepleri arasında nehir yataklarının değişmesi, ormansızlaşma, tuzluluk miktarının artması ve yeni göçmen dalgalarıyla taşınan hastalıklar gibi ihtimaller ileri sürüldü. Woods Hole Oşinografi Enstitüsü'nden bir grup bilim insanının 2012'de yayınladığı bir araştırma nehirlerin kurumasına ya da mevsimlik hale gelmesine yol açan uzun süreli kuraklığın uygarlığın çöküşünün en muhtemel sorumlusu olduğunu iddia ediyor. Bu teorinin gerçeklik payı mevcut. 2018'de bilim insanları jeolojik zaman ölçeğinde yeni bir çağ tanımladı. *Meghaliyen* adı verilen bu çağ M.Ö. 2.200 civarında sadece Hindistan'da değil, aynı zamanda Mezopotamya ve Çin'de de uygarlıklara son veren uzun soluklu bir kuraklıkla başlamıştı.

VEDALAR

Harappa karakterlerini deşifre edemediğimiz için hikayelerden, tarihî figürlerden ve M.Ö. 1.300'e kadar yaşanan olayla-

ra dair güvenilir bir kronolojiden yoksun kaldık; sonraki bin beş yüz yıla ilişkin fazla bilgimizin olmamasının sebebi ise bambaşka. Mohenjo-daro, Harappa, Lothal ve Kalibangan gibi terk edilmiş kentlerin harabelerinin M.Ö. 1.100 itibarıyla yanından geçip giden yeni göçmen dalgası, göçmen çobanlar, arkalarında alet edevat, silah ve çömlek parçaları dışında çok az ipucu bıraktı. Arkeolojik kalıntıların yetersizliğinden kaynaklanan açığı Vedalar olarak bilinen girift, kutsal şiirler külliyatı fazlasıyla kapatıyor.

Sanskritçe kaleme alınmış, esasen Brahman olarak bilinen rahiplerin sözlü olarak aktardığı Vedalar, Hinduizm'in temelini oluşturur. Her sabah tanrıları uyandırmak için söylenen mantralar[19] ve bir ölünün bedeni yakılmak üzere odun yığınlarının üzerine konarken okunan dualar yüzyıllar boyunca kelimesi kelimesine aktarılmıştır. Bu aktarım o kadar titizdir ki Vedalar metin olarak kaydedilmeye başlandığında kuzeyde bulunan Keşmir'deki anlatıların Hint alt kıtasının en güney ucu Tamil Nadu'dan aktarılanlarla neredeyse aynı olduğu görüldü. Avrupalılar XVI. yüzyıldan bu yana Vedaları inceliyor ancak XVIII. yüzyıl sonuna dek bu ilahilerin yazarının kim olduğu gizemi çözülemeyecekti. Hindistan'ın erken tarihine dair bildiklerimizin eksik noktalarını dolduran arkeoloji değil, dilbilimi oldu.

William Jones 1770'te 24 yaşında ilk kitabı Pers kralı Nadir Şah'ın hikayesini Farsçadan Fransızcaya çevirisini yayınlayan bir bilgindi. Bir yıl sonra da on yıllar boyunca alanında klasik bir yapıt olarak kalacak *Farsçanın Dilbilgisi* eserini sundu. Jones 1783 Eylül'ünde Kalküta'da Hooghly Nehri'nin kıyılarındaki Chandpal Ghat'a[20] varmadan evvel "Hindistan'ı en iyi tanıyan Avrupalı olmayı" kafasına koymuştu. Bir yıl sonra *Asiatic Society*'i (Asya Topluluğu) kurdu.

---

19 Mantralar melodili bir şekilde tekrar tekrar okunan kutsal sözlerdir. (ç.n.)

20 Ghat, Sanskritçede rıhtım anlamına gelir. (ç.n.)

Jones Bengal Yüksek Mahkemesi'nde hâkimlik görevine başlamak üzere Hindistan'a yolculuğa çıkmıştı. Adaleti hakça dağıtmak için hâkimlerin Hindu hukukunun kaynaklarına erişmesi ve bunun da Sanskritçe metinlerin anlaşılmasını gerektirdiğine inanıyordu. Önüne çıkan ilk engel öğretmen bulmak oldu. Kast sisteminin en yüksek tabakası Brahmanlardan irtibata geçtiği kimseler kutsal dili bir yabancıya öğretmeyi reddetti ama neyse ki Sanskritçesi iyi olan bir doktor, Jones'a ders vermeyi kabul etti. Jones Sanskritçe dilbilgisi çalışırken bu dille bazı Avrupa dilleri arasında dikkat çekici benzerlikler fark etti. Bulgularını "Asya dillerinin imlası" başlığı altında bir makalede toparladı ve çalışması Asiatic Researches (Asya Çalışmaları) dergisinde yayınlandı. Jones makalesinde Hint-Avrupa dil ailesini tanımladı. Sanskritçe uzmanı Thomas Trautmann, Jones'un çalışmasını "Hindistan'ın yerini bulma projesine" yapılmış büyük bir katkı olarak tanımladı.

> "Geçmişi ne olursa olsun Sanskritçe muhteşem bir yapıya sahip; Yunancadan daha mükemmel, dağarcığı Latinceden daha geniş ve zarif bir şekilde her ikisinden daha saf. Bununla beraber hem kelime kökleri hem de dilbilgisi biçimleriyle iki dille de, kazara meydana getirilemeyecek kadar güçlü bir bağı bulunuyor. Bu bağ öyle kuvvetli ki hiçbir filolog bu dilleri, belki de artık ortada olmayan, ortak bir kaynaktan doğduklarına inanmadan bu üç dili inceleyemez. Gotların ve Keltlerin dilleri de çok farklı bir lehçeyle karıştırılmış olsa da Sanskritçeyle ortak kökene sahip olduğu, eski Farsçanın da aynı aileye dahil edilebileceğinin varsayılabileceğine dair o kadar kuvvetli olmasa da benzer bir sebep bulunuyor.

Jones çalışmalarına Hindu tanrıları ile Avrupa tanrıları arasındaki benzerliklerle devam etti. Bu çalışmalar Jones'u dil ailesinin yanında din ailesinin de bulunduğu kanaatine

sevk etti. Roma mitolojisinden bir tanrı olan Janus fil başlı Ganeśa'ya dönüşüyordu, Jüpiter'in Hint mitosundaki karşılığı İndra idi. Dionisosvari Krişna Romalıların Apollo'suna eşdeğerdi. Satürn, Nuh ve Manu aynı yaradılış mitinin başrolleriydi. Jones, Hinduizm'in Yunanistan ile Roma'nın antik paganizminin yaşayan temsilcisi olduğunu düşünüyordu.

Jones'a göre bu olağanüstü dilbilimsel ve dinî yakınlığın tek açıklaması göçtü: Hint-Avrupa dillerini konuşan halklar Polonya'dan Ural Dağları'na uzanan engin steplerde ortak bir memleket paylaşmışlardı. Tarihçiler bu Hint-Avrupa dilinin izini sürerek en erken tarihte kullanıldığı yerlerden birinin Suriye'nin kuzeyi olduğu sonucuna ulaştı. Yaklaşık M.Ö. 1.380'de bir Mitanni ile Hitit kralının imzaladığı barış antlaşmasında bazı tanrılar şahit gösteriliyor. Bu tanrıların en az dördü, Uruvanass, Mitras, Indara ve Nasatia, Hint tanrıları Varuna, Mitra, İndra ve Nasatya'ya tekabül ediyor. Anlaşmaya göre Mitanni halkı yerel Hurri dilini konuşsa da yöneticilerinin isimleri Hint-Aryan isimlerine benziyor ve Hint-Aryan tanrılarını davet ediyorlardı.

Bu steplerden yola çıkan göçebe çobanlar kendilerine Arya diyorlardı; kadim Persler bu ismi kullanmıştı ve "İran" kelimesinin kökeniydi. Arya ayrıca "Eire" kelimesinin, bu büyük göçte sömürgeleştirilen toprakların en batısının kökenini oluşturuyor. Hindistan'a yerleşen Aryanlar atı evcilleştirdi ve üç adamı taşıyabilen hafif iki tekerlekli at arabalarını kullandı. Sığır besiciliği yaptı, bronzu eriterek alet ile silah üretti ve Harappalı çağdaşları gibi kumar oynadı.

Veda metinleri Harappa uygarlığını ortadan kaldıran ani bir istiladan bahseder. Aryanlar, Aryan panteonunda Mars, Zeus ya da Thor gibi muhtelif isimlerde tasvir edilmiş İndra gibi savaş tanrılarının teşvikiyle, tekerlekli at arabalarından alaylarıyla Harappa uygarlığının kalıntılarını yok etmiş ve altmış bin yıl önce Hindistan'a ilk göç dalgasıyla gelenlerin torunları Dasalara diz çöktürmüştü.

İşgal teorisi İngiliz idaresi döneminde bilim insanları Hindistan'ın işgaline haklı bir gerekçe bulma arayışındayken iyice yerleşti. Bu teorinin iki sorunu var: İşgal hipotezini doğrulayan bir arkeolojik kanıt bulunmuyor ve bu teori, Harappa'nın çöküşü ile Aryanların varışı arasındaki arkeolojik kanıtlardaki iki asırlık boşluğu açıklamıyor.

Antik mezarlarda yapılan DNA testleri arkeologların uzun süredir aklında olanı doğruluyor. Tek bir Aryan işgali olmamış, göç dalgaları yaşanmıştı; Hindistan'da aynı anda varlığını sürdüren çeşitli kültürlerle etkileşime girmiş, Aryan çatısı altında muhtelif yerli kültürlerini toplamıştı.

Bu soruya yanıt arayan belki de en önemli kitap, Tony Joseph'in 2018'de yayınlanan *Early Indians: The Story of Our Ancestors and Where We Came From* adlı eseridir. Yeni genetik DNA testini ve araştırmaları titizlikle inceleyen Joseph, "Günümüzdekilerin [Hintliler] genleri Hindistan'a yapılmış birkaç göçten geliyor; yani 'fi tarihinden' beri var olan ari bir grup, ırk ya da kast bulunmuyor" sonucuna vardı. Hindu milliyetçisi tarihçiler bunu sapkınlık olarak görüyor. Joseph şöyle açıklıyor:

> "Sağ cenahtaki birçokları Hindistan'a başka topraklardan göçtükleri düşüncesini kabullenemiyorlar, çünkü bu Hint tarihi ve kültüründe silinemez bir etki bırakan Harappa uygarlığının kendilerinden önce geldiği anlamına geleceğinden Sanskritçeyi ve Vedaları, Hint kültürünün tek ve temel kaynağını tahtından indirirdi."

Tarihî kayıtlardaki boşluklardan dolayı DNA kanıtları dahi Veda uygarlığının Harappalılardan önce geldiğine inananları tatmin edemedi. Bu tartışmanın nihai olarak çözümlenmesi pek mümkün görünmüyor. M.Ö. 1.100 ile 600 arasında üretilen literatür külliyatı engin fakat yoruma açık. Hindistan'ın erken tarihindeki çoğu şey gibi çok azı kesin biliniyor.

VEDA HİNDİSTAN'I VE RACA'NIN YÜKSELİŞİ

Dört Veda'nın en eskisi ve en önemlisi *Rig Veda*'dır. Tarihçiler en son, ilk olarak M.Ö. 1.100 civarında ya da muhtemelen bir asır önce derlendiği kanaatine vardı. Tanrılara, on kitapta ya da mandalada[21] bir araya getirilen, çeşitli uzunluklarda ve yazımı birkaç yüz yıl sürmüş bin yirmi sekiz ilahi bulunuyor. Aryanların tanrılarının suretlerine taptığına dair bir kanıt bulunmuyor. Kutsal ile iletişim yolu heykel değil, mantralardı. Mantralar kurban töreninde halüsinasyonlara sebep olan *soma* içilirken müzikal bir tonda tekrarlanmalıydı. Bengalli, Nobel ödüllü Rabindranath Tagore (1861-1941) mantraları "varlığın kerameti ve haşmetine halkın verdiği kolektif tepkinin şairane bir ifadesi" olarak tanımladı.

Samaveda (İlahiler) bölümü çoğu Rig Veda'dan alınan, müzikal bir tonla tekrarlanan kıtalar içerir. *Yajur Veda* ise ritüel idare etmek için kullanılan bir dizi nesir veya mantralardı. *Atharva Veda* yani Dördüncü Veda, Hindistan'ın Aryanlardan önceki sakinlerinin ayinleri, batıl inançları ve büyüleriyle ilgiliydi. Bu insanların bazıları Hindistan'ın Taş Çağı'ndaki esas sakinleriyken diğerleri Dasalardan ya da Afrika'dan çıkmış kabilelerdi. Onlar büyücülük, cadılık, nazarlığın etkinliğine ve insanlığın tanrılardan daha büyük kuvvete erişebildiği efsunlara aşinaydı. Aryanlar bu inanışları bastırmaya çalışmak yerine benimsedi.

Vedaları aktaran Brahmanlar bilgi birikimlerini kullanarak önemli ritüellerin icrasını tekellerine aldı. *Rig Veda*'da bulunan ilahilerin neredeyse dörtte birinde savaş ve yağmur tanrısı İndra'nın bahsi geçiyor. Ardından ateş tanrısı Agni ile güneş tanrısı Surya geliyor.

Vedalarda bahsedilen yerlerden ilk Aryan göçmenlerin Sapta Sindhu, yani Yedi Nehir olarak bilinen bölgeye yerleşti-

21 Kutsal ayinlerde ve meditasyon aracı olarak kullanılan sembolik bir diyagram. (ç.n.)

ği anlaşılıyor. "Sindhu" ismi, İndus Nehri'nden geliyor. Diğer beş nehir onun kollarından, yedincisi de o dönemden bu yana kurumuş olan Saraswati Nehri. Veda toplumu otuz kadarı metinlerde geçen kabileler ve klanlardan oluşuyordu. Birçok muharebe anlatılıyor ve gerçek olanlar ile efsaneleri ayırt etmek neredeyse imkânsızdır. Bu durum en net şekilde *Game of Thrones*'un eski Hintlerdeki karşılığı denebilecek On Kralın Savaşı'nda görülüyor. Savaş, Aryan Kralı Sudas ile hakkında pek bilgi verilmeyen, "mağlup Aryanlar" yahut "Dasalar" olabilecek on kralın ittifakı arasında, Ravi Nehri'nin kıyılarında yaşanmıştı. Savaş üstün silahlar ya da taktikler ile değil, dua edilerek kazanılmıştı.

Tarım toplumu olan ilk Aryanların hayatı at ve ineğe bağlıydı. Meralar değerliydi. Adları sığır hırsızlarına çıkmıştı; karşılaştırmalı din tarihçisi Karen Armstrong bu Aryanları Vahşi Batı kovboylarına benzetmişti.[22] Eyaletlerin çoğunda sığır eti tüketiminin yasaklandığı günümüz Hindistan'ında neredeyse klişeleşmiş kutsal inek inancı Veda dönemi Hindistan'ında o kadar kuvvetli değildi. *Rig Veda*'nın bir mısrası inek etinin tüketimini yasaklasa da bir başka dize ritüel olarak ve insanca kesilmesi hâlinde düğünlerde yenmesine müsaade ediyordu.

Veda uygarlığının ilk döneminde toplum kabilelerden oluşuyordu. Toplumsal yapının zirvesinde *Rig Veda*'da *raca* olarak bahsi geçen (Latincedeki *rex* kelimesiyle bağlantısı olan) savaşçı kabile şefi bulunuyordu. Racalar mutlak bir kral değildi; birçok kabile, *sabha* ve *samiti* adındaki konseyler tarafından yönetiliyordu. Sabha, mahkeme ve konseylere başkanlık eden ihtiyarlar komitesiydi ve bir çeşit konfederasyon ya da cumhuriyet gibi tertiplenmişlerdi. Samiti ise kabilenin hür tüm erkeklerini içeriyordu. Makam babadan oğula geçse de

22 XIX. yüzyılda Amerika'da yaygın bir uygulama olduğundan Armstrong bu benzetmeyi yapmıştır. (ç.n.)

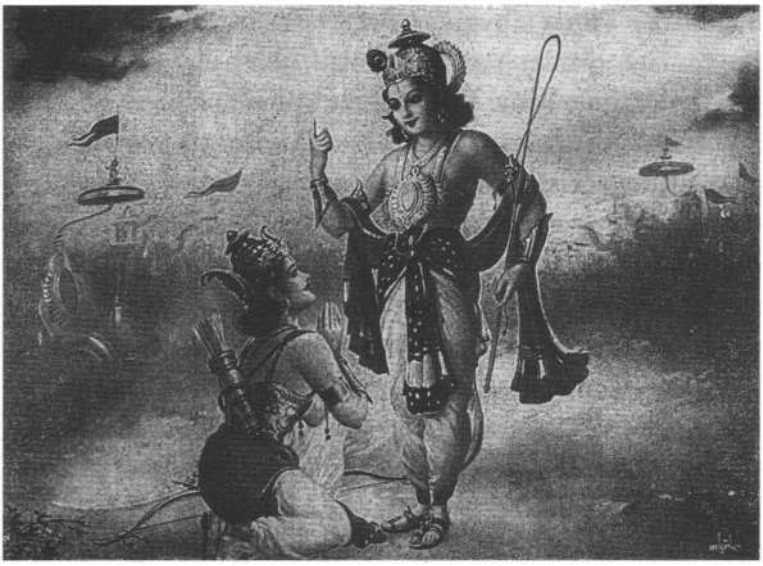
racanın genelde tahta geçebilmek için iki meclisin de onayını alması gerekiyordu. Savaşa giderken racaya kraliyet rahibi eşlik ederdi. Rahip zafer için gereken duaları okur ve ritüelleri icra ederdi.

Vedalar ve ardından gelen Mahabharata gibi metinler dine odaklı olsalar da bu kadim topluma dair bir resim oluşturmamızı sağlıyor. Gerçi tarihçi A. L. Basham gibi uzmanlar şu uyarıda bulunuyor: "Mahabharata'dan X. yüzyıl Hindistan'ının siyasî ve toplumsal tarihini anlamaya çalışmak nafile olur zira Malory'nin *Morde d'Arthur*'unu[23] kaynak edinerek İngiltere'nin Romalıların geri püskürtülmesinden sonraki tarihini yazmak gibi olacaktır." Basham bu hususta bir istisnaya müsaade ediyor: Mahabharata'nın Kurukşetra Muharebesi anlatısı. Bu muharebede beş kardeşin liderlik ettiği, kardeşlerin kuzeni ve arabacısı tanrı Krişna'nın destek verdiği Pandavalar, günümüzde Yeni Delhi yakınlarında olan bir bölgede kuzenleri Kauravaları mağlup eder. Arkeolojik kalıntılar bir muharebenin yaşandığını onaylıyor ancak savaşı Mahabharata'nın ifade ettiği gibi M.Ö. 3.102'ye değil, M.Ö. IX. yüzyılın başına tarihliyor. Savaşın metinde geçtiği gibi büyük bir savaş mı yoksa yazıya destansı bir muhabere olarak aktarılan küçük çaplı bir çatışma mı olduğunun kesinleşmesi özellikle de Hindistan'ın mevcut gergin siyasî atmosferinde mümkün görünmüyor.

M.Ö. IV. ve III. yüzyıllar arasında yazılmış Mahabharata Hindu menkıbelerinin en tanınanı ve en uzunudur; *İlyada* ve *Odysseia*'nın toplam uzunluğunun on katı kadardır. Mahabharata'da Kuru kabilesinin rakip klanları arasındaki savaşı tasvir eden sahneler Hinduizm'in yayıldığı tüm bölgelerde görülebilir. Kamboçya'daki Angkor Vat'ta[24] ve Java'daki Wa-

23 Fr. *Arthur'un Ölümü*. Sir Thomas Malory bu eseri Fransa'da yazılmış Kral Arthur hikâyelerini derleyerek XV. yüzyılda kaleme almıştır. (ç.n.)

24 Kmer Kralı II. Suryavarman'ın XII. yüzyılda inşa ettirdiği Angkor Vat

Bhagavad Gita, Krişna (ayaktaki) ile Arjuna (diz çökmüş) arasında geçen, Mahabharata'daki hikâyenin doruk noktasına ulaştığı Kurukşetra Savaşı başlamadan evvel diyalogdur.

yang[25] kukla tiyatrosu bunun sadece iki örneğidir. 1990'lı yılların sonlarında Hindistan'ın devlet televizyonu destanı doksan dört bölümlük bir televizyon dizisi olarak yayınladı. Dizi her yayınlandığında ülkeyi ekran başına kilitledi.

Mahabharata'nın en meşhur kısmı *Bhagavad Gita*, Tanrı'nın Şarkısı, Tanrı Krişna ile neden kuzenleriyle savaşması gerektiğini sorgulayan Pandava Prensi Arjuna arasında bir diyalogdur. Krişna, Arjuna'ya kuzenlerini öldürmesinin kendisinin görevi olduğunu söyler: "Birinin kendi görevi icabı ölmesi yaşamdır; başka birinin görevi icabı yaşaması ölümdür." İnsanın eylemlerini, ne pahasına olursa olsun, şahsî

tapınaklar kompleksi, esasen Hindu tapınağıydı ancak yüz yıl sonra Budist tapınağı oldu. (ç.n.)

25 Wayang, Güneydoğu Asya'da doğan, Hacivat-Karagöz benzeri bir kukla tiyatrosudur. (ç.n.)

menfaatler ya da duygular değil, şartlar yönlendirmelidir. Bugün Hristiyanlar Yeni Ahit'e ne kadar aşinaysa bu metin de Hinduların o kadar malumudur. Atom bombasının babası J. Robert Oppenheimer, 1945'te New Mexico'da atom bombasının ilk denemesini izledikten sonra hislerini tarif etmek için Gita'dan bir dizeye başvuracaktı: "Şimdi ölümün ta kendisi, dünyaların yok edicisi oldum."

Veda ritüellerini detaylandıran *Satapatha Brahmana* gibi metinlerden Aryan kültürü ve toplumunun merkezinin M.Ö. X. yüzyıl itibarıyla doğu istikametinde, Ganj ve Yamuna nehirleri arasındaki Doab'a kaydığını biliyoruz. Bugün Hindistan'ın en hızlı büyüyen kent yangınlarının harap ettiği tarım alanlarıyla kaplı bölge bir zamanlar İngiliz tarihçi John Keay'in ifadesiyle "sulak, yeşil bâkir orman ve bataklık, neredeyse Sibirya'dakiler kadar geniş bir tayga" idi.

Batı Hindistan'ın daha kurak bölgelerinden verimli olsa da vahşi ormanları temizlemesi zordu. Ancak en nihayetinde çok daha yoğun nüfusa ev sahipliği yapacak, bu da M.Ö. 800 civarında Kashi (günümüzde Varanasi) ve Hastinapura gibi ilk kentlerin kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Teknolojinin ilerlemesi ile coğrafi oluşumlar temelinde cumhuriyet olarak tanımlanabilecek toplumlar oluştu. Demirin kullanımı yaklaşık olarak bu döneme dayanıyor olsa da kalitesi düşüktü. Ancak milenyumun ortasında daha gelişmiş fırınlar sayesinde demir uçlu sabanlar kullanılabildi, bu da tarımının yayılması ve iş gücünün oluşturulmasına sebep oldu. Doğu istikametinde yayılmanın bir diğer sonucu da boyalı gri çömlek olarak bilinen gelişmiş çömleklerin ortaya çıkmasıydı. Bu gri çömleklerin kalıntılarını inceleyerek Aryanların günümüz Bihar'ının sınırlarına ve güneyde Narmada Nehri'ne kademeli göçünü izleyebiliyoruz.

Hint alt kıtasında toplumsal tabakalaşma kanıtları Harappa uygarlığına dayansa da açık tenli, Sanskritçe konuşan

Aryanlar kendilerinden koyu tenli Dasalarla gittikçe daha da iç içe olduğunda daha derin bir anlam kazandı. Kanın saflığı önem arz etmeye başladı. M.Ö. ilk milenyumun ortasına gelindiğinde Aryanlar ile Dasalar arasındaki toplumsal bölününe bir sınıf sistemine, *varna*ya evrilmiş ve temeli bugün Hinduizm'in çoğu unsuru gibi *Rig Veda*'nın bir mısrasıyla sistemli hale gelmişti.

"İlkel Adamın Şiiri", zamanın başlangıcında yaratılmış, sonsuza dek sürmesi gereken toplumsal bir düzeni ileri sürüyor. İlkel Adam'ın bedeninin nasıl dört varnaya ya da renge parçalandığı tasvir ediliyor. Adamın ağzından, güçleri ateş kurbanı (*yajna*) gibi ritüeller üzerindeki tekellerinden gelen Brahmanlar doğmuştu. Veda ilahilerinin kutsal vecizeleri tarihi bir algoritma gibi mükemmel bir makamla okunmalıydı yoksa ehemmiyeti kalmazdı. Bu ilahiler o kadar kuvvetliydi ki tanrıları iyi ya da kötü davranmaya sevk edebilirdi. *Purohita* olarak bilinen Brahman rahipleri bu ilahilere ve ritüellere dair bilgileri ile verimli bir hasat, bir erkek evladın doğumu ya da savaşta zafer kazanılmasını garanti etmek için ibadetlere önderlik ederdi.

Kollardan yönetici ve savaşçıları ihtiva eden *kşatriya* doğmuştu. Köylü, esnaf, tüccar ve çiftçilerden oluşan *vaisya* bedeni oluşturuyordu. Varnaların en altı, ayaklardan çıkan hizmetçiler yani *sudra*lar, Aryan olmayanlar ve birbiriyle kız alıp veren Dasa-Aryanlardı. Onların altında ise Paryalar, bir kasta ait olmayanlar, mevcuttu; sokakları süpürmek ve insan dışkılarını boşaltmak gibi en adi ve aşağılayıcı işleri yaparlardı.

İlk üç varnaya *dvija*, iki kez doğmuş, adı verilmişti. İkinci doğumlarında ritüel rütbesine geçerlerdi. Bu sudraları kast sistemi dışında, iki kez doğmuşların arasına hiçbir şekilde girme imkanı olmaksızın aşağı mevkilerine daima mahkûm olarak bırakıyordu. Varnalar M.S. I. yüzyıldan iti-

baren kutsal olarak kabul edilen kast sisteminin öncülüydü. Kast temelinde ayrımcılık anayasayla yasaklanmış olsa da Hint toplumunda belirleyici bir unsur olarak varlığını sürdürüyor.

Geç Veda döneminde (M.Ö. 1.100-500) Aryan toplumunun temel sınırları, her ne kadar hâlâ sözel bir dil olsa da Sanskritçenin kullanılmasıyla, rahipliğin kralların üzerinde konumlandırıldığı bir toplumsal tabakalaşma sisteminin bulunmasıyla, ekonomisinin büyük ölçüde büyükbaş hayvancılığa dayanmasıyla, çoğu Batılı tanrılar ile benzerlik taşıyan bir tanrılar panteonu bulunmasıyla, günlük yaşamın kumardan evliliğe ve ölüme kadar her aşamasını Veda ritüellerinin kontrol etmesiyle betimlenebilir.

Kent nüfusunun yükselmesi ticaretin artmasına sebep olsa da çoğunlukla tarıma dayanan bir toplum olması toplumsal ilişkilerin ilkel kalmasına yol açtı. Vedalarda yazının bahsi geçmiyor, ancak bunun sebebi rahiplerin yazıyı tasvip etmemeleri olabilir. Muhtemelen ateşin törensel saflık ile ilişkilendirilmesi sebebiyle ölünün yakılması gömülmeye tercih ediliyordu. Ruhların önceki yaşamlarındaki eylemlerine bağlı olarak mutluluk veya kedere doğdukları reenkarnasyon mefhumu *Upanişadlar* olarak bilinen külliyat kaleme alındıktan sonra sağlamlaşacaktı.

Basham'ın hayal kırıklığı ile ifade ettiği üzere Vedalardaki binlerce dizeden ve Mahabharata gibi destanlardan edinilen bilgilere rağmen Hindistan'ın M.Ö. birinci bin yılın ortasına kadarki tarihi hâlâ "birçok parçası kayıp olan bir yapboz (...), tarih çalışmalarını hem profesyonel hem de amatör tarihçiler nezdinde ilgi çekici kılacak cazip anekdotlardan ve enteresan kişiliklerden yoksundu." Ortaya çıkan resim, bazısı tarihi kanıtların yorumlarına dayanan, bazıları da safi ideolojik amaçlar sebebiyle oluşan anlaşmazlıklar yüzünden daha da bulanık.

Ancak Veda döneminin sonları yeni bir tarihi çağın dönüm noktası oldu. İlk defa mitlerin ve efsanelerin devri krallıklar ile idealist liderlerin çağına dönüşmek üzereydi. Bu liderlerin en önde geleni, Tagore'nin "dünyanın en büyük adamı" olarak tarif edeceği Gautama Buddha idi.

2

DİNÎ DEVRİMCİLER

Hindistan'ın anayasasının yazarı ve daha önemlisi Paryaların lideri B. R. Ambedkar (1891-1956) 14 Ekim 1956 günü Nagpur kentinde neredeyse yarım milyonluk bir kalabalığın karşısına çıktı ve dinî Hinduizm'i reddetti, Budizm'e geçti. Kalabalıkta bulunanların çoğunluğu Ambedkar'ın izinden gitti, sonuç itibarıyla olay tarihte tek seferde en çok sayıda insanın din değiştirdiği hadise oldu. Ardından geçen aylar ve yıllar boyunca üç milyondan fazla Parya, Budizm'i kabul ederek kendilerini Hindu toplumunun en aşağı kademesine yerleştiren kast temelli düzenden kaçışlarını hızlandırdı. 1961 nüfus sayımında Hindistan'daki Budistlerin sayısının on yılda %1671oranında arttığı görüldü.

Buda'yı (Yaklaşık M.Ö. 563-483) dünyaya armağan eden ülkede XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde uzak topraklardaki Budist Ladakh Krallığı ve Kuzeydoğu Hindistan'daki ufak tefek topluluklar haricinde Buda'nın takipçileri neredeyse yok denecek kadar azdı. Ambedkar'ın Hindistan'da Budizm'i diriltişi dinî ve ahlâkî olduğu kadar toplumsal bir hadiseydi. Ambedkar din değiştirmeden önce dinden çıkma, yeniden doğuş ve keşişlik gibi kavramlarını ortadan kaldırırken merhamet, eşitlik benzeri mefhumları koruyan Nava-

yana[26] Budizmi adında yeni bir doktrin geliştirmiş, onu bir çeşit toplumsal aktivistliğe dönüştürmüştü.

Ambedkar'ın ince ayarı göründüğü kadar radikal değildi. Budizm, Hindistan'da ilk kez Veda Brahmanizmi'nin sıkı tutuculuğuna karşı tepki olarak ortaya çıkmıştı. Tüm inanç mensupları ile toplumsal sınıflar, erkekler ile kadınlar Buda'ya inanmakta özgürdü.

Buda, Siddhartha Gautama adıyla M.Ö. 566 ila 563 arasında, Güney Nepal'de asil bir anne babanın çocuğu olarak dünyaya geldi, yaklaşık seksen yıl kadar sonra hayatını kaybetti. Budist öğretileri Buda'nın doğumunu ilahi müdahaleye yoruyor; annesi Mahamaya rüyasında, kraliyetin görkemi ve otoritesinin sembolü, devasa bir beyaz filin rahmine girdiğini görür, ardından Siddharta annesinin yanından acısız bir şekilde ortaya çıkar ve *deva*lar olarak bilinen yarı tanrıların gerdiği altın ağa takılır. Siddharta etrafını incelerken "Ben dünyanın efendisiyim" ilanında bulunur. Böylesi bir mucizeyi yorumlaması istenen bilgeler bebeğin elleri ve ayaklarında teker mühürlerini keşfeder, bebeğin muhteşem bir kral ya da büyük bir dinî eğitmen olacağı tahmininde bulunurlar.

M.Ö. ilk bin yılın ortasında sadece Hindistan'da değil uygar dünyanın geri kalanında da bir karışıklık hali mevcuttu. Çin'de Konfüçyüs öğretilerini dile getiriyor, Sokrates gibi antik Yunan filozofları hakikat kavramını inceliyor, Yakın Doğu'da İsrailli peygamberler Eski Ahit'in kaidelerini yayıyordu.

Hindistan'da Aryanların büyük ölçüde kırsal, yarı göçebe kabile kültürü yerini tarım temelli toplumların kent merkezlerindeki yaşamlarına bırakıyordu. Doğum oranları artış göstermişti. Yunan tarihçi Herodotos, M.Ö. V. yüzyılda Hindistan'ı dünyanın en kalabalık ülkesi olarak tanımladı. Bölgesel krallıkların yanında kabile gruplarından cumhuriyetlerin

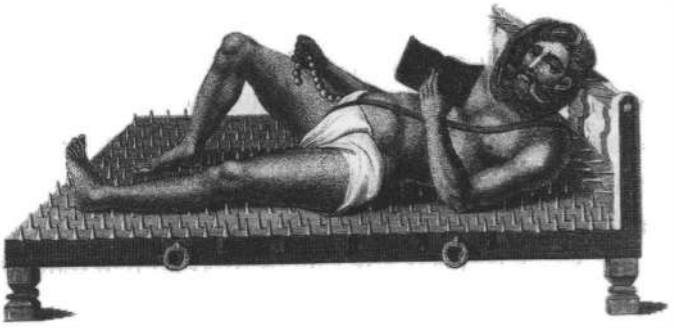
26 Hint. *Yeni Araç*. Yeni Budizm anlayışı. (ç.n.)

inşası başladı. Bunların en büyüğü günümüzde Uttar Pradeş eyaletinin doğu kısmındaki Kosala ile şu an Bihar olarak bilinen Magadha idi. Bir hükümdarın gücü artık Brahman danışmanının doğaüstü yardımına değil kendi siyasî yeteneklerine ve ordusunun gücüne dayanıyordu.

Vedaları ve Brahmanların toplumsal hâkimiyetini reddeden yeni aykırı inançlar kök salıyordu. Brahman olmayanlar için Hinduizm'in çoğu anlaşılır değildi. Vedaların ilahileri karmaşıktı ve öğretilerinin günlük hayatla alakası yoktu. Veda tanrıları uzun zamandır yol kenarındaki mabetlerde tapınılan yerel doğa ve doğurganlık tanrıları ile rekabet edemezdi. Kurban ritüelleri, özellikle de hayvanların katledildiği ritüeller gözden düşüyor ve onlarla birlikte Brahmanların otoritesinin temeli sarsılıyordu. Daha az ayrıcalığa sahip olan kimseler Veda döneminin sert hiyerarşisini reddeden yeni mezheplere yönelirken dinsel yaşamda kast sisteminin rolü sorgulanıyordu.

M.Ö. 800 ila 300 yılları arasında yazılan Veda metinleri Upanişadlar *samsara* kavramını, doğum, ölüm ve yeniden doğum döngüsünü ortaya attı. Upanişadlara göre ruh yeniden doğarken hangi biçimi alacağı kişinin eylemlerine bağlıydı. Erdemli olmak ödüllendirilir ve kötülük cezalandırılırdı. Kurtuluş (*nirvana*) sayesinde yeniden doğum döngüsünden kalıcı olarak muaf olunurdu. Böylesi fikirler ister istemez kurtuluş yolu arayışlarına sebep oldu. Feragat hem Hindistan, hem de Asya kıtasının çoğu için kapsamlı sonuçları olacak yeni bir dizi dinin temeli olacaktı.

Ganj ovalarının engin ormanlarında kurtuluş arayışı ile Brahman ritüelleri ve seçkinciliğine direniş, gezgin sofuluk ve dilenci keşişlik şeklinde ortaya çıktı. Genelde çıplak ve keçe gibi saçla tasvir edilen sofular inançlarına yenileri kazandırmak için birbirinin dinî meziyetlerini tartışırken dayanıklılıkta birbiriyle yarışmaya çalışırdı. Bu metafizik protesto

Neredeyse tamamen çıplak, çivili yatağa uzanmış bir sofunun tasvir edildiği, feragatin Upanişadlar için temel bir ön kabul hâline geldiği M.Ö. 800 ila 300. yılları arasındaki döneme dayanan, tipik bir resim.

ve direniş kültürü Brahmanların öğreti ve ilahi otorite iddialarını bir kenara iterek yeni inanışların doğuşuna zemin teşkil edecekti.

AYDINLANMA YOLU

Siddhartha Gautama'nın babası Kosala Krallığı'nın hâkimiyetindeki Sakya kabilesinin beyiydi. Siddhartha, babasının günümüz Nepal'inde Terai bölgesinin ovasında, Lumbini kasabasındaki Kapilavastu'daki sarayında yetiştirildi. Ayrıcalıklı, dış dünyanın gerçeklerinden "her saatte yaşatılan yeni bir keyif" ile korunduğu bir hayat yaşadı. Bir gün, on sekiz yaşlarında ve sarayın duvarlarının ötesinde neler bulunduğunu merak ederken bir bahçeye girdi, acı çeken bir insanla hayatında ilk kez orada karşılaştı; yaşlı bir adam, hasta bir adam, bir ceset ve bir gezgin sofu gördü. Yaşlanmayı, hastalığı ve ölümü temsil eden ilk üç adam Siddhartha'nın serveti ya da geçmişi ne olursa olsun acı çekmenin kaçınılmazlığını ve faniliği anlamasına sebep oldu. Sofu ise geçiciliği aşabilecek bir yolu göstererek ona çözüm sundu.

Sofunun izinden gitmeye yemin eden Siddhartha eşi ve oğlundan, sarayından, servetinden, kaftanlarından feragat

etti ve dünyadan elini eteğini çekti. Altı yıl Ganj ovalarının gezgin dilenci keşişlerine katıldı, onlar gibi aza kanaat etti ve kurtuluş için farklı yollar denedi.

En nihayetinde aydınlanma yolunu sofuluk değil meditasyon açtı. Siddhartha çocukluğunda bir gül elması ağacının gölgesinde otururak dünyevi zevklerden ve şeytani düşüncelerden arınırdı. Erken yaşlardaki bu ilhamlarını hatırlayınca kutsal hint inciri ağacının altında, o keyifli huzur anını tekrar yaratana kadar orada kalmaya yemin ederek meditasyon yapmaya başladı.

Yoldaki Dört Suret efsanesinde Buda, sofuluklarından birinde çok az yediğini –günde sadece altı pirinç taneciği– "vücudum aşırı zayıflamıştı (...) Midemin üzerindeki deriye dokunacağımı zannederken aslında omurgamı tutmuşum" diye anlatıyor.

Siddhartha birkaç gün meditasyon yaptıktan sonra acı çekmenin ve faniliğin gerçekliğini idrak etti, onu aşmak üzere bir yol buldu ve Buda, yani "Aydınlanmış" oldu. Bugün Buda'nın aydınlandığı yer Bodh Gaya olarak biliniyor.

Buda ardından kutsal Kashi kentinin yakınlarında, Sarnath' taki kraliyet geyik korusuna doğru yola çıktı. Eski arkadaşlarından beşini toplayarak onlara "Öğreti Çarkını Döndürmek" olarak bilinen vaazını verdi. "Orta yolu" savunarak işe başladı: Hem sofuluk, hem de dünyevi zevklere dalmaktan, ayrıca nefretten, kıskançlıktan ve öfkeden imtina edilecekti. Ardından acının mahiyeti, kökeni ve sona ermesine dair Dört Yüce Hakikat'i duyurdu. Acıyı sona erdirmek için Asil Sekiz Aşamalı Yol'u, yani doğru görüş, doğru çözüm, doğru konuşma, doğru tutum, doğru geçim, doğru gayret, doğru farkındalık ve doğru meditasyonu benimsemek zorundaydı.

Bu vaaz Budist dünya görüşünün temelini, insanın çektiği acıların sebebinin cehalet olduğu görüşünü savunan, birbiriyle bağlantılı önerileri oluşturdu. Cehalet dünyanın özünü, yani acının kaçınılmaz bir şekilde yaşamın her veçhesine nüfuz edeceğini ve evrenin fani olduğunu anlayamamamızdan kaynaklanıyordu. Kalıcı bir şeyin olmadığını bilmememiz acıya yol açıyordu.

Buda son olarak evrenin ruhu olmadığını öğütledi. Ölümden sonra ruh başka bedene geçerken esasen, bir yaşamdan başka yaşama hiçbir şey aktarılmıyordu. Zevkleri dizginleyip arzulara hâkim olarak insan yaşamı tahammül edilebilir olurdu. İnsan hayatı boyunca yeterince erdem biriktirirse nirvanaya veya yok oluşa erişebilir ve onu sonsuz yeniden doğum döngüsünden kurtarabilirdi.

Bir yaratıcı veya kurtarıcıya değinilmiyordu. Buda herhangi bir ruhani otorite iddiasında bulunmuyor ve tasvirlere tapınmayı yasaklıyordu. Budizm bu bakımdan mevcut dinlerin yerini almaktansa onları tamamlıyordu. Budizm'in bir din mi yoksa bir felsefe mi olduğu tartışması hâlâ devam ediyor.

Buda'nın öğretileri kanun, görev, erdem, ahlak, takva ve daha bir sürü birbiriyle ilgili anlama sahip bir sözcük olan

Buda'nın en erken tarihteki tasvirleri çakra ya da büyük çark, kutsal hintinciri ağacı, ters dönmüş bir el veya bir ayak izi şeklindeydi.

dharma adıyla anıldı. Buda'nın öğretilerinde dharma bir kimsenin yaşamında uyması gereken, temeli felsefî düzlemde olan bir dizi ilkeydi. Buda'yı tanrılığa yükseltecek olan takipçileriydi.

Sarnath'taki beş mürit Budist keşiş topluluğu *sangha*nun temelini oluşturdu. Budist manastırları Hindistan'ın kuzey bölgesinde hızla yayıldı ve cinsiyeti ya da toplumsal mevkiine bakılmaksızın kapıları herkese açıktı. Para ya da diğer dünya nimetlerini bağışlayarak manevi yarar kazanıldığın-

HİNDİSTAN'IN BÜYÜK DİNLERİ, 2011 SAYIMI

Hindular	827,578,868	%80.5
Müslümanlar	**138,188,240**	**%13.4**
Hristiyanlar	24,080,016	%2.3
Sihler	**19,215,730**	**%1.9**
Budistler	7,955,207	%0.8
Jainler	**4,225,053**	**%0.4**
Diğerleri/belirtilmemiş	7,367,214	%0.7

dan manastırlar büyüdü ve bu sayede daha fazla misyonerlik faaliyeti yürütülebildi.

Buda, mirası dinî bir devrim yaratacak tek ruhanî eğitmen değildi. Mahatma Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde Jainizm'in *ahimsa* (şiddetten kaçınma) ve *satya* (hakikat) ilkelerini benimsedi. Jainizm'in kurucusu Vardhamana (yak. M.Ö. 599-527) da Buda gibi savaşçı kşatriya kabilesinin soyundan geliyordu. Gezgin dilenci keşişliğe aşağı yukarı Buda'yla aynı yaşlarda, otuzlarında başlamış fakat Buda'nın iki katı kadar, on iki yıl boyunca devam etmişti. Ödediği altı aylık oruç gibi kefaretler de Buda'ya nazaran daha sertti ve aydınlanmaya rahatça bir ağaç gölgesinde otururken değil, kavurucu güneşin altında iki buçuk gündür topukları üstünde çömelmiş vaziyette erişmişti. Mutlak bilginin sahibi (*kevalin*) ve fatih (*jina*) olmuş, fatih unvanı *Jain* dininin adının kökenini teşkil etmişti.

Artık Mahavira olarak bilinen Vardhamana otuz yılını bir grup takipçiyle Kuzey Hindistan'da yolculuk ederek geçirecekti. Ancak Jainizm katı sofuluk uygulamaları ve misyonerliğe Budizm kadar ehemmiyet vermemesi sebebiyle Budizm'den daha yavaş yayılacaktı. Mahavira M.Ö. 527 civarında hayatını kaybettiğinde kendisini Çandragupta Maurya (M.Ö. 321-297 arasında hüküm sürmüştür) gibi imparatorların himayesinde bulunmuş bir dizi seçkin öğretmen takip ediyordu.

Budizm gibi Jainizm de Brahmanizm'in özelliklerine karşı bir protesto niteliğindeydi. Jainizm'in temelini insanlardan en ufak böceklere kadar tüm canlı mahlukların ruhu ya da yaşam gücü olduğu inancı oluşturuyordu. Bu yaşam gücü *jiva* ahimsanın, yani diğer canlılara zarar vermekten kaçınmanın temelini oluşturuyordu. Jainizm'in Digambara hizbi ise bu hususta aşırıya kaçıyor. Digambara keşişleri sukabağından bir su kabı, yeri temizlemek için bir avuç tavus kuşu tüyü ve nefes alıp

verirken kazara böcek yutmamaları için yüzlerine takacakları ince bir maske dışında hiçbir şey yanlarına almadan, çırılçıplak dolaşır. Yanlışlıkla bir pervane ateşe uçmasın diye geceleri mum yakılmaz. Jainizm'in en sıkı geleneklerine göre sadece bu "çırılçıplak" keşişler aydınlanmaya varabilirdi.

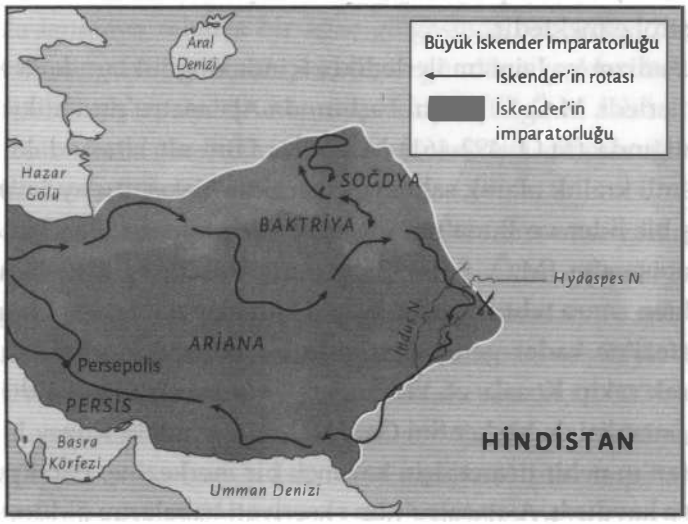
Jainler toprağı sürmek böcekleri öldürebildiğinden tarım yerine ticaretle iştigal etti. Günümüzde bankacılık ve mücevher ticaretinde büyük bir rol üstlenen Jainler, Hindistan'ın en varlıklı toplumlarından biridir. Gucerât'ta ufak bir kasaba olan Palanpur'da bulunan geniş bir Jain ağı dünyanın elmas tıraşlama ile parlatma ticaretinin yüzde doksan kadarını kontrol etmektedir.

Budizm ve Jainizm ilerledikçe içinde doğdukları devletler de ilerledi. M.Ö. V. yüzyıl başlarında Ajatasatru'nun hükümdarlığında (M.Ö. 492-461) Magadhu Hint alt kıtasındaki en önemli krallık olarak sahneye çıkacaktı. Ajatasatru aydınlanmış bir lider ve Buda'nın ateşli bir savunucusu olan babası Bimbisara'yı (M.Ö. 544-492 arasında hüküm sürdü) öldürdükten sonra tahta oturdu. Nepal Himalayalar'ından Bengal Körfezi'ne kadar geniş sınırlarda bir bölgeyi kontrol altına alarak rakip Kosala ve Videha krallıklarını ortadan kaldırdı. En önemlisi de başkentini Ganj Nehri üzerindeki Kuzey Hindistan'ın nehir ticareti için kazançlı bir merkezine, Pataliputra'ya kaydırdı. Ajatasatru'nun ekseriyeti babalarını öldürerek tahta çıkan halefleri de M.Ö. IV. yüzyılın ilk demlerinde kuvvetli Nanda hanedanını kurdu.

HİNDİSTAN'IN JULİUS CAESAR'I

Nanda toprakları Hint tarihinde hiç görülmemiş genişlikte olsa da Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) hızla büyüyen imparatorluğu karşısında daralmaya başladı. İskender'in ordusu Atina'dan yola çıktığından bu yana Batı Asya'nın çoğunu kontrol altına almıştı. İskender M.Ö. 331 yılında Ahameniş-

lerin[27] sonuncusu III. Dareios'u mağlup ederek İran'a girdi. Ardından ordusu Hindukuş Dağları'nda süratle ilerledi ve Kabil civarını işgal ettikten sonra M.Ö. 326'da İndus Nehri'ni geçti. Ancak İskender'in ordusu artık yenilmez bir fetih kuvveti değildi. Yıllar yılı yürümeye mecbur, zor harekatlara maruz bırakılmanın üzerine neyle karşılaşacaklarına dair korkuları askerleri hem fizikî, hem de psikolojik bakımdan çökertmişti. İskender, Beas Nehri'ne vardığında askerlerin isyan edeceğinden endişelenen komutanlarının tavsiyesi üzerine geri dönmek zorunda kaldı.

Büyük İskender'in ordusu günümüzde Hindistan'ın Pencap eyaletindeki Beas Nehri'ne kadar ilerlemiş, sonrasında geri gitmeye mecbur bırakılmıştı.

İskender'in fethinin önemi tartışılabilir. XIX. yüzyıl İngiliz kolonicileri İskender'i Hindistan'ı işgal eden ilk "Batılı" olarak bir öncü, Asya'yı Batı uygarlığına açan büyük imparator

27 İlk Pers imparatorluğunu kuran Büyük Kyros'un ait olduğu hanedan. (ç.n.)

olarak kabul etti. Üstün askerî taktikleri ve bazen de umarsız cüreti Hindistan'ın sonraki hükümdarlarına ilham verse de İskender'in ne stratejik bir planı, ne de etkin bir yönetimi vardı. İrlandalı Hindolog Vincent Smith'in ifade ettiği üzere: "Hindistan Yunanlaştırılmamıştı. 'Olağanüstü tecrit' hayatına devam etmiş ve kısa süre içinde Makedon fırtınasının gelip geçtiğini unutmuştu."

İskender, Harappa kentlerinin gizemli kalıntılarının yanından geçerek İndus Nehri'nden geri çekilirken ardında bir dizi garnizon ve işgal bölgelerini idare etmeleri için atadığı satraplar bıraktı. Ama İskender, hücumunun hikayesi hariç o kadar az etki bıraktı ki eski Hint edebiyatının kalıntılarında kendisine hiçbir atıfta bulunulmuyor. M.Ö. 323'te Babil'de öldükten sonra bir yıl içinde çıkan bölgesel isyanlar da geride kalan karakollarının çoğunu yok etti.

İskender'in Hindistan istikametinde doğuya hücumunu devam ettirmesini umanlardan biri eski Yunan metinlerinde Sandrokottos olarak geçen Hint komutandı. Bu yarı efsanevî figürün kimliği, M.S. I. yüzyıla ait Sanskritçe bir piyesi tercüme eden William Jones, Çandragupta Maurya (yak. M.Ö. 322-297 arasında hüküm sürmüştür) adında bir Hint hükümdarına rastlayana kadar gizemini korudu. Çandragupta rakibinin tahtını ele geçirmiş ve Pataliputra'yı başkenti yapmış, orada uzak diyarlardan gelen elçileri huzuruna kabul etmişti. Jones, Sandrokottos ile Çandragupta'nın aynı kişi olduğu sonucuna vardı. Jones'un keşfinin önemi iki isim arasında bağlantı kurmaktan çok daha ötesine geçiyordu. Çandragupta'nın hükümdarlığının tarihlerini düzelterek kadim Hindistan'ın tarihinin çoğunluğu artık anlaşılabilecekti.

Çandragupta, Magadha Kralı tarafından sürgüne gönderildiğinde yirmili yaşlarının ortasındaydı. Magadha ordusunun gücüne dair hikayeler İskender'in neden Hindistan hücumunu durdurduğunun sebeplerinden birini teşkil ediyor.

Fakat Çandragupta, İskender'i Beas Nehri'ni geçmeye teşvik etmiş, halk "alçaklığı ve soylu olmayışından dolayı nefret ettiği ve tiksindiği" kralına karşı ayaklanacağından Magadha'yı fethetmenin kolay olacağında ısrar etmişti.

İskender tarafından hakir görülen Çandragupta Hindistan'ın kuzeybatı sınırındaki muhtelif kabilelerden gelen askerlerden kendi ordusunu toplamaya başladı. Çandragupta'nın kuvvetleri geride kalan Yunan garnizonlarını kısa sürede halletti, Magadha hükümdarı Nanda'yı M.Ö. 321'de mağlup etti, başkenti Pataliputra'yı zapt etti; seksen bin at, iki yüz bin piyade ve altı bin savaş filinden oluşan ordusunun kontrolünü ele geçirdi.

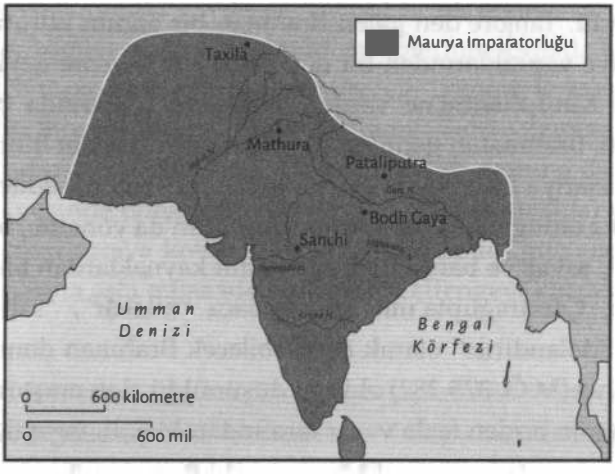
Çandragupta Batı hücumunda liderinin topraklarını geri almaya çalışan İskender'in komutanlarından Seleukos Nikator'u (M.Ö. yak. 358-281) ağır bir mağlubiyete uğrattı. Yunan komutan sadece beş yüz fil karşılığında günümüz Afganistan'ının güney ve doğu bölgelerinin büyük bir kısmını teslim etmeye mecbur bırakıldı. Ardından iki lider muhtemelen evlilik üzerinden bir ittifak kurarak bir anlaşmaya vardı.

Seleukos iyi niyet göstergesi olarak elçisi Megasthenes'i (M.Ö. yak. 350-290) Pataliputra'ya gönderdi. Megasthenes, Hindistan yolculuğunda ülkenin yabancı bir gezgin tarafından yazılmış ilk detaylı tasvirini kaleme aldı. *Indika* eserinin orijinal kopyası kayıp olsa da eserin bazı parçaları Strabon, Plinius, Arrianos ve başka yazarların çalışmalarında korunmuş durumda. Megasthenes'in bu "gizemli ve büyülü ülke" tasvirleri tamamen doğru sayılamazdı. Megasthenes ağzı olmayan, kızarmış et ve meyveler ile çiçeklerin kokusuyla hayatını sürdürebilen insanların, bin yıl ömrü olan Hyperboreler[28] ve battaniye gibi üzerini saracak kadar büyük kulakları

28 Hyperboreler Yunan mitolojisine göre kuzeyde, kuzey rüzgarlarının ötesinde ılıman bir iklimde yaşadıkları düşünülen halktır. (ç.n.)

olan ırkları anlatan, önceki efsanelerden alıntıladıklarına bizzat şahit olmamıştı.

Tarihçiler için asıl önemli olan Megasthenes'in "Sandrokottos'un" sarayına dair tasvirleriydi. Yunan tarihçiye göre saray "barbarlıkla ve aşırı şatafatla idare ediliyordu." Megasthenes abartmış olsa dahi yazılarından Pataliputra'nın antik dünyanın en büyük kentlerinden biri olduğu anlaşılıyordu. Nilüferler, yasemin ve hatmi çiçeğiyle bezeli, çeşmelerle serinletilen göl ve bahçeleri bulunan kentin, geride bıraktığı yıkıntıların üzerinde kurulan, karmaşa içinde ve kalabalık günümüz Patna'sı ile arasında dağlar kadar fark var. Çandragupta'nın sarayı tamamen ahşaptandı ve "bazılarının genişliği yüz seksen santime kadar varan altın lavabo ve kadehler, resmî işlerde kullanılan tamamen oymalı masa ve sandalyeler, değerli taşlarla bezeli Hint bakırından kaplar ve muhteşem işlemeli kaftanlarla dolup taşıyordu ve halka açık törenlerin ihtişamına ihtişam katıyordu." Düzenlenen eğlenceler arasında gladyatör mücadeleleri, öküz yarışları ve kraliyet avları bulunuyordu.

Megasthenes devletinin yönetimi ve kendi güvenliğiyle geceleri dört saat kadar uyuyacak kadar meşgul bir hü-

kümdar tarafından idare edilen, iyi örgütlenmiş bir kamu hizmetinden bahsediyordu. Muhafızlar hükümdarın gittiği her yerde kendisine eşlik ediyordu; kral fillerin taşıdığı altın tahtırevanla, kadınların tuttuğu şemsiyelerle güneş ışığından korunarak yolculuk yapmayı tercih ediyordu. Çandragupta yirmi dört yıl kadar iktidarda kalsa da Hindistan'ın "Julius Caesar'ı", "kan ve demir adamı" olarak anılageldi. Kuzeybatıdaki Yunan garnizonlarını sürdükten sonra Hindistan'ın kuzey bölgesinin Umman Denizi'nden Bengal Körfezi'ne uzanan bölgesini topraklarına kattı. Maurya böylesi büyüklükte toprağı ele geçirerek Hindistan'ın birden fazla ırka ev sahipliği yapan ilk imparatorluğu oldu. Çandragupta'nın torunu Asoka'nın devrinde, M.Ö. III. yüzyıla gelindiğinde, imparatorluk Hint alt kıtasının neredeyse tamamını kapsayacaktı. Bu dönemdeki sınırları, 1600'lerin sonlarında Babür imparatoru Evrengzîb'in hükümdarlığına kadar Hindistan'ın günümüz sınırlarına en yakın hâliydi.

Megasthenes gibi Yunan yazarlar ve nadiren de Hint oyun yazarlarının ifadeleri dışında Mauryalara dair bir şey bilinmiyordu. Tanjore'den gelen Brahman bir alimin kurutulmuş palmiye yapraklarından bir el yazmasıyla Mysore devletinin Doğu Kütüphanesi'ne vardığı 1900'lerin başlarında durum değişti. Brahmanın getirdiği el yazmasının "Devlet Bilimi" ya da "Başarıya Dair" olarak farklı şekillerde tercüme edilen *Arthasastra* olduğu anlaşıldı. Antik Hindistan'da yönetim, hukuk, ticaret, savaş ve barışa dair en önemli kaynaklardan biri olan eserin, Çandragupta'nın ismi kabaca "hilekâr", "sahtekâr" veya "dolandırıcı" olarak çevrilebilecek Brahman danışmanı Kautilya (M.Ö. 375-282) olduğu düşünüldü. Son araştırmalarda metnin birden fazla yazar tarafından M.S. II. veya III. yüzyılda kapsamlı şekilde gözden geçirildiği ileri sürüldü.

Nobel ödüllü Hint ekonomist Amartya Sen, Arthasastra'nın en net mesajının "güçlü haklıdır" olduğunu ifade edi-

yor. Eser "rekabetçi ve küreselleşen bir ülkede servet sahibi olmak isteyen" girişimci adayları için el kitabı niteliğinde olduğundan Arthasastra'yı Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* çalışmasıyla karşılaştıranlar da bulunuyor. Başka bir hükümdara güvenmek ölüm anlamına geliyordu. Ahlâkın devlet yönetimini etkilemesine müsaade edilmemeliydi. Bir kral için güç ya da hevesten ziyade entrika kabiliyeti daha önemli bir yetenekti. Entrika devlet yönetiminde o kadar önemliydi ki Kautilya casus ya da muhbir olarak cariyelerin kullanılmasını önermişti. Casuslardan yanlış haber yaymaları, zaferler imal etmeleri veya astrologların kralın her şeye vakıf olduğunu ilân etmiş gibi davranmalarıyla düşman askerleri arasında paniğe yol açmaları ya da kendi ordusundaki özgüveni arttırmaları için de istifade edilebilirdi.

Alman sosyolog Max Weber'e göre Arthasastra'nın radikalliği Machiavelli'nin Hükümdar'ını "zararsız" gösteriyordu. Bu en çok Kautilya'nın güç arayışına dair tavsiyesinde açığa çıkıyordu. Kautilya krala fetihler yapmayı arzulayan anlamına gelen *"vijigişu"* adını veriyordu. Ancak Kautilya'nın vizyonunda yayılmacı siyaset kritik öneme sahipken kral her zaman gücünü Brahman rahiplerinin iddiada bulunduğu dinî otoriteyle nasıl birleştireceği ikilemiyle karşı karşıyaydı. Siyaset bilimci Sunil Khilnani şunu yazmıştı: "Bir hükümdar meşruiyet kazanmak için kendi namına dünyevi gücün peşinde olmadığını göstermeli ve fedakârlıklar yaptığını açıkça ortaya koymalı fakat bunun kendi güç arayışını aksatmasına asla müsaade etmemeli. O dengeyi kurmak için

Kautilya, yolsuzluğa dair: "Ne zaman balık tutacağını, suda dolaşacağını, su içeceğini bilmenin imkânsız olması gibi görevlendirilen memurların ne zaman zimmetine para geçirdiğini öğrenmek de imkânsızdır."

Kautilya, güce dair: "Bir hükümdar halkının kalbini baştan çıkararak kazanmalı: bir kral kendisine mucizevi güçleri bulunduğu havasını verecek sihirbazlık numaralarını öğrenmeli ve manipülasyondan istifade etmelidir."

bitmek bilmeyen mücadeleyi Hindistan'ı bugün yönetenler de veriyor."

Efsaneye göre Çandragupta yaklaşık M.Ö. 297'de tahttan çekildi. Gücünün zirvesindeyken neden tahttan çekildiğine dair farklı anlatılar mevcut. Jainlerin bir efsanesinde kralın ruhani danışmanının, hükümdarlığı boyunca yaşanan şiddetlerin cezası olarak krallığının on iki yıl sürecek kıtlığa mahkum olacağını öngördüğü bir kehanetten bahsediyor. Bu efsaneye göre Çandragupta Jainizm'e geçmiş ve bir keşiş cemaatiyle Güney Hindistan'a doğru yolculuğa çıkmıştı. Grup sonunda Şravana Belagola'da durmuş ve Çandragupta orada nihai feragati yaparak ölüm orucu tutmuştu.

ASOKA: "KRALLARIN EN BÜYÜĞÜ"

Hint tarihinin sonraki döneminde yaşananlara dair bilgilerimizin çoğunu William Jones'un Asiatic Society'deki halefleri-nin detaylı çalışmalarına borçluyuz. James Prinsep 1837'de Sanchi'deki Budist tapınağının taş tırabzanlarının üzerindeki yazıları incelerken alfabenin iki harfini deşifre etti. Harfler kullanılan dilin Pali olduğunun anlaşılmasına yetti. Ardından Prinsep, Hint alt kıtasının dört bir yanına dağılmış diğer yazıtları deşifre etmeye başladı. Bu yazıların bazıları büyük kaya parçasında, bazıları da kayalıkların dik yüzündeydi. Fakat en etkileyicileri, devasa silindirik sütunlar üzerine yazılanlardı. Yazıların anlamına dair teoriler gizli Veda ilahilerinden tutun da On Emir'in Hint versiyonuna kadar değişi-

yordu. Prinsep kısa zamanda yazıların tek bir hükümdarın emirlerini duyuran fermanlar olduğunu anladı. Çoğu "Devanampiya Piyadassi böyle buyurdu" sözüyle başlıyordu. Budist Ceylon günlüklerinde Piyadassi adında, adını Budizm savunucusu, devasa bir krallığı yöneten Hint hükümdarıyla paylaşan bir Sri Lanka kralının bahsi geçiyordu. Ancak XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde "tanrıların sevgilisi ve insanların kıymetlisi" Devanampiya Piyadassi'nin İmparator Asoka olduğu ortaya çıktı.

H.G. Wells *Kısa Dünya Tarihi* isimli kitabında savaşı kınadığı, Budizm'i benimsediği ve tüm fetihlerin "dinî fetihler olacağını" duyurduğu için Asoka'dan "kralların en büyüğü" olarak bahsediyor. Tarihçi A. L. Basham'a göre Asoka "sadece kişiliği değiştirilebilen tek kral olduğu için bile antik Hindistan'ın diğer krallarından daha yüceydi." Basham, Asoka'nın karakterini tanımlarken "biraz saf, bazen nispeten tepeden bakan ve kibirli fakat yorulmak bilmeyen, iradeli ve mutlak" bir adam portresi çiziyor.

Asoka yaklaşık M.Ö. 268'de tahta geçtiğinde miras olarak tahmini nüfusu elli milyonu bulan, dinî ve ırksal bakımdan farklı bir halkı bulunan bir imparatorluk devraldı. Magadha civarındaki bölge ve Batı Ganj Ovası büyük ölçüde Aryan kültürü etkisi altındaydı. Daha batıda ve kuzeydeki bölgeler Afganistan'ın Yunanlaşmış kültürüyle irtibat halindeyken güney kendi eşsiz Aryan-öncesi Dravid uygarlığına sahipti. İmparatorluğun boyutu ve çeşitliliği devlet mekanizması ve otoritesine kuvvetli bir vurguyu gerektiriyordu. Ağaçların gölgelediği, kuyuları ve yürüyerek birer gün arayla mesafesi olan konuk evleri bulunan yollar yapıldı. Asoka ayrıca tıbbi bitkilerin ekilmesini emretti. Böylesi muazzam imparatorluğu idare etmek için krallığını gezecek ve yerel yetkililerin görevlerini yerine getirdiğinden emin olacak *dhamma-mahamatta*lar, yani "kanun müfettişleri" atadı. Asoka'nın imparatorluk

projesi için fermanlar hayati öneme sahipti. Önemli merkezî bölgelere ya da yakınlarına yerleştirilen fermanların mesajları "oğullarım ve torunlarımın oğulları hüküm sürdüğü sürece ve güneş ile ay var olduğu sürece" var olacaktı.

Asoka en çok zorlama yerine ikna politikalarıyla anımsansa da saltanatı şiddetle başladı. Batı Hindistan'da Girnar'da taşa kazınmış bir ferman Asoka'nın Kalinga Krallığı'nı işgalinde yüz bin kadar insanın nasıl katledildiğini aktarıyor. Fermanda çok daha fazla sayıda insanın muhtemelen kıtlık ve hastalıktan öldüğü, bu felaketin Asoka'da "vicdan azabı, derin üzüntü ve pişmanlık" duygularını uyandırdığı ifade ediliyor.

Otuz üç fermanın çoğu edebi Sanskritçeden ya da Seylanca Budist metinlerinde kullanılan Pali'den çok daha yaygın olarak anlaşılan lehçelerin bir toplamı olan Prakritçe yazılmış. Hindistan'ın batı bölgelerinde bulunanlar Yunanca ve Pers İmparatorluğu'nun ortak dili olan Aramice. Adeta sahici aslan ve boğa resimleriyle taçlanmış, muhtemelen Hindistan'a Ahameniş İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra İran'dan göçen kabiliyetli taş ustaları tarafından oyulmuş Asoka sütunları, sanatsal güzellikleri bakımından çarpıcıdır. Tek bir taştan oyulan sütunların bazıları on iki ila on beş metre yüksekliğindedir. Varanasi yakınlarındaki Çunar'da taş ocağından çıkarılan, 50 ton civarı sütun coğrafî bakımdan önemli bölgelere, yüzlerce kilometre taşındı.

Sütunlar ile taşa kazınan fermanlar muhtemelen İran'ın I. Dareios'unun anıtsal yazıtlarından kaynaklanıyor fakat imparatoru ve büyüklüğünü methetmiyor, onun yerine dharma politikasını açıklıyor. Dharmanın en önemli ilkesi hoşgörüydü, hem halkın, hem de inançları ve fikirlerinin hoş görülmesiydi. Asoka bunun "köleler ve hizmetçileri düşünme, anne babaya itaat, dostlara, tanıdıklara ve akrabalara, rahiplere ve keşişlere cömertlik" anlamına geldiğini izah etmişti. Bir

Asokan sütunlarının en meşhuru Sarnath'ta keşfedilen aslan biçimli sütun başlığıdır. Başlıkta her biri farklı yöne bakan, öğreti çarkının üzerinde duran dört aslan tasvir edilmiştir. Resim bağımsız Hindistan'ın resmî amblemi olacak; madeni paraları, banknotları, pulları ve mühürleri süsleyecekti. Çark ayrıca Hindistan bayrağında da temsil edilmektedir.

diğeri de şiddete başvurmama ilkesiydi. Mümkün olan her yerde işgal merhametle yürütülmeliydi. Asoka aydınlanmış bir devlet örneği sergileyerek komşu krallıkları izlediği politikaların kıymetine ikna edeceğini ve komşularının kendi imparatorluğuna katılarak bir çeşit aydınlanmış konfederasyon oluşturacaklarını düşünüyordu.

O ana dek imparatorluğun şiddetli fetihlerle genişletilmesi esasında yürütülen Hint devlet geleneği alaşağı edilmişti. Budist fikirlerden etkilenen Asoka fethin sofuluk kanununa göre yapılması gerektiğine inanmıştı. Hayvanların kurban edildiği ritüelleri kaldırmış ve et tüketimini kısıtlamıştı. Kraliyet avlarına son verildi. Muhabbet kuşu, güvercin, yarasa, karınca, kara kaplumbağası, sincap, inek, gergedan ve dişi keçilerin kesilmesine müsaade edilmiyordu. Asoka'nın şiddetten kaçınma ilkesine bağlılığı sayesinde tebaasının çoğu vejetaryen oldu.

İkinci Küçük Kaya Fermanı: "Baba ve analara uyulacak, canlı varlıklara saygı gösterilecek, hakikat konuşulacak. Bunlar Görev Kanunu'nun yerine getirilmesi gereken meziyetleridir. Aynı şekilde öğrenci öğretmene saygı duyacak ve aile üyelerine de saygı gösterilecek. Bu, ezelden beri geçerli olan bir görevdir ve insanlar buna uymalıdır.

Asoka'nın en kalıcı mirası Budizm'i yerel Hint tarikatından dünya dinine dönüştürmesi oldu. Asoka, Bihar bölgesinde Buda'nın küllerinin gömüldüğü sekiz tapınağın açılmasını emretti. Bu tapınaklar krallığın dört bir yanına yayılmıştı, çoğu Çandragupta devrinde inşa edilen, kara yoluyla Pataliputra'ya bağlanan Taksila bölgesindeydi. Asoka ayrıca imparatorluğun farklı köşelerine Budist ve Jain keşişlerin meditasyon inzivası olarak kullanması için mağaralar kazılmasını emretti. Bodhgaya yakınlarındaki Barabar Tepeleri'nde olan mağaralar Forster'in *A Passage to India* (1924) eserinde Marabar Tepeleri olarak ölümsüzleştirilecekti. M.Ö. yaklaşık 250'de Asoka Pataliputra'da büyük bir meclis topladı, orada Pali kanonları kabul edildi. Sangha üyeleri Budizm'i Hindistan'a ve ötesine yaymakla görevlendirildi.

Hint tüccarların İskenderiye'de M.Ö. II. yüzyılda kurduğu canlı bir Budist kolonisinin varlığından Budizm'in bu dönemde yayıldığı anlaşılıyor. Koloni kentin valisinin "Yunanların felsefelerini barbarlardan çaldıkları" şikâyetinde bulunmasına sebep olmuştu. Son araştırmalarda Budist Jataka hikayeleri ile Hristiyan kıssaları ve mucizeleri arasında çarpıcı benzerlikler bulunduğu ortaya konuyor. Bir Jataka öyküsünde sofu bir Budist mürit su üzerinde yürür, inancı onu terk ettiğinde batar. Başka öyküde Buda dilenci kasesinden tek bir parça ekmekle beş yüz müridini doyurur. Bir diğer Budist hikâyesi ise

Eski Ahit'teki müsrif oğlun hikâyesine[29] yakın benzerlik taşıyor. Vincent Smith şunları ifade eder: "Her iki dinin de birçok bakımdan etraflarındaki Paganizm'in ve muhtelif çok tanrılı sistemleri yansıtan sanat eserlerinin etkilerine maruz kaldığı esnada başlangıç evresindeki Hristiyanlık, Asya ve Mısır'ın akademileri ve pazarlarında, olgunluğa erişmiş Budizm ile karşılaştı."

Asoka'nın hükümdarlığındaki barış ve refahın vadesi kısa oldu. Buda'nın öğretilerini yaymak için "Erdem Zabitleri'ni" görevlendirmiş olmasına rağmen Hint toplumunun müzmin tabakalaşması, Asoka'nın mesajını tedricen sarsmaya başladı. Asoka yaklaşık M.Ö. 232'de hayatını kaybettiğinde Maurya İmparatorluğu parçalanma yolundaydı. Oğulları taht mücadelesi verdi. Asoka'nın fetih siyaseti karşıtlığı unutuldu ve savaş bir kez daha esas haline geldi. A. L. Basham esefle şunları not düşüyor: "Genel itibarıyla Maurya İmparatorluğu sonrası Hindistan'ın tarihi hanedanların bölgesel hakimiyet mücadelelerine sahne olmuştur ve Hindistan'ın kültürel olmasa da siyasî birliği iki bin yıl kadar süre boyunca gerçekleşmemiştir."

Maurya İmparatorluğu'nun çöküşünün sebepleri hâlâ tartışılıyor. Bazı tarihçiler Brahman rahiplerinin kastının Asoka'nın Budist yanlısı düşüncelerine direndiğini iddia ediyor. Bazıları ise Asoka'nın şiddetten kaçınma politikalarının devletinin askerî gücünü zayıflattığı, ülkeyi Batı'dan işgalcilere karşı zafiyet halinde bıraktığını savunuyor. Öylesi büyük bir bölgede millet hissiyatı yaratmanın zorluğu da sebep olarak ileri sürülüyor. En nihayetinde mesele temel ekonomiye indirgenebilir; tarihçiler Maurya döneminin sonlarında gümüş paranın ayarının bozulmasını Çandragupta'dan miras aldığı bir ordu ve devasa bürokrasiyi büyük ölçüde tarıma bağlı

29 Hem Tevrat hem de İncil'de geçen kıssalarda babasının yolundan sapan ve yanlışlar yapan, sonrasında pişman olup tövbe eden bir oğulun hikâyesinin bahsi geçer. (ç.n.)

ekonomiyle finanse etmenin sürdürülebilirliğini yitirdiğinin kanıtı olarak işaret ediyor.

İŞGALCİLER ÇAĞI

Maurya uygarlığının ardından gelen dönem genelde Hindistan'ın "Karanlık Çağı" olarak tanımlanır. Bu tanım biraz sert kaçıyor. Orta Asya'dan dalga dalga gelen göçmen savaşçılar ile Yunan maceracıları Hindistan'ın kent ve kasabalarını harabeye çevirmiş olsa da bu dönem de aydınlanmış hükümdarlardan yoksun değildi. Budizm doğduğu ülkede büyümeye devam etti ve komşu ülkelere yayıldı. Yunan-Baktriya kralları beraberlerinde Batı'nın astroloji ve tıp kuramlarını getirdi. Hindistan ile Batı Asya ve Akdeniz arasındaki ticaret o kadar gelişmişti ki Antik Roma senatörleri kadınların paralarını ipek ve mücevherat gibi Hint lükslerine harcadığından şikâyet etmişti. M.S. 77'de Yaşlı Plinius, Hindistan'ın "dünyadaki altının membaı" haline geldiğini yazmıştı. Bu altının çoğu Harappa uygarlığı zamanından beri Asya, Avrupa ve Afrika'nın çoğu ülkesine erişebilen, güney Hindistan'da Kolar'daki meşhur madenlerden geliyordu.

Hindistan'ın kuzeydoğusunda binlerce kilometre ötede gerçekleşen hadiseler Hint alt kıtasının tarihine müdahil olmak üzereydi. Art arda gelen yağmacı kabileleri püskürtmek üzere Çin Seddi'nin ilk kısmı dikilmişti. M.Ö. yaklaşık 165'te geri dönmek zorunda bırakılan kabilelerden biri Yüeçilerdi. Yüeçiler batıya doğru ilerlerken "zincirleme etkiyle" diğer kabileleri yerinden etti; İskender'in geri çekilmesinin ardından bölgede kalan Yunan yerleşimcileri sürmüş Sakalar olarak bilinen kabilenin yaşadığı Baktriya'ya yerleşti.

Baktriya'daki mevkilerinden kovulan Yunan yerleşimcilerin kuzey Pakistan'da Taksila kenti civarındaki Gandhara bölgesinin ekseriyeti Budist sakinleriyle bir anlaşmaya var-

maktan başka çaresi yoktu. Budist alimler Yunan yöneticilere danışman olarak atandı. Budist toplumunun ruhani, toplumsal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlama alan avantajlı bir anlaşmaydı. Resmî belgelerde Yunanca kullanılmaya başlandı ve Yunan parası piyasaya sürüldü. Greko-Romen sanat anlayışını belirgin bir şekilde Hint temalarıyla birleştiren eşsiz bir heykeltıraşlık ekolü gelişmeye başladı.

Birinci yüzyıl sonlarına gelindiğinde Yüeçi klanlarından biri olan Kusana'nın Gandhara'ya ve oradan da kuzeybatı Hindistan'a geçmesi Asya'ya varan iki önemli ticaret yolunun kontrolünü ele geçirmelerini sağladı. Kendilerinden bin beş yüz yıl önce gelen Aryanlar gibi Kusanalar da mükemmel at binicisiydi. İşgalci olarak mı, mevcut hükümdara müttefik olarak mı yoksa mülteci olarak mı geldikleri tarihi kaynakların yetersizliği sebebiyle tartışmaya açıktır.

MÖ 78'den MS 144'e kadar hüküm süren Kusana kralları dönemin Çin hükümdarlarının unvanını benimseyerek kendilerini "tanrının oğulları" olarak adlandırırdı. En meşhur hükümdarları olan Kanişka (M.S. 127-150 arasında hüküm sürmüştür) M.S. 127'de tahta geçti ve Kaşgar'dan Ganj Havzası'na kadar uzanan bir imparatorluk yönetti. Kanişka'nın iki başkenti günümüz Peşaver'i Puruşapura ile kuzey Hindistan'daki Yamuna Nehri üzerinde bulunan Mathura idi.

Asoka gibi Kanişka da Budizm'e geçti. Keşmir'de beş yüzden fazla keşişin katıldığı büyük bir Budist oturumu topladı, orada Budist inanışı esaslıca gözden geçirildi. Manastırların ticaretten alkol mayalama ve damıtmaya kadar her işte eli olan büyük ekonomik girişimler hâline gelmesi, Buda'nın öğretilerinin Orta Asya ve Çin'e kadar yayılmasını sağlayan misyonerlik faaliyetini finanse etmelerini sağladı. Kanişka'nın saltanatının son yıllarında üzerinde Buda'nın, ayrıca İran, Roma ve Yunanistan ile Brahman Hindistan'ın tanrıları-

nın da resmi bulunan, Yunan harfleriyle hazırlanmış madeni paralar piyasaya çıktı.

Kaniska'nın Hint uygarlığına diğer katkıları Gandharan sanatını ve Budist mimarisini himaye etmesi oldu. Buda'nın toga benzeri, etekleri uçuşan kaftanlarla, Akdeniz saç stilleri ve yüz hatlarıyla tasvir edildiği heykeller Greko-Romen sanat tarzının etkilerini yansıtıyor.

1911'de arkeologlar Kaniska'nın üzerinde Kusana kaftanı, tören asası, pala ve binici çizmesi ile tasvir edildiği ancak başsız bir heykel keşfetti. Onunla neredeyse tamamen aynı, Kabil Müzesi'nde sergilenen başka bir heykeli 2001'de Taliban yok etmişti.

Heykelleri muhtemelen kuzeybatı Hindistan'da birleşen İpek Yolları boyunca göç eden Romalı heykeltıraşlar tarafından yapılmıştı. Taksila etrafındaki bölge Budizm'in kalbi haline geldi. Ufak adak mabetlerinden antik dünyanın en uzun binası olan yüz yetmiş metrelik; Puruşapura'yı ziyaret edenleri karşılayan on üç varaklı ve mücevherlerle donatıl-

mış şemsiyeyle taçlandırılmış kuleye kadar yüzlerce Budist tapınağı bulunuyordu.

Hint uygarlığı göçmen işgalcilerden bu Budizm himayesinin ötesinde savaşta atlı süvarilerin kullanımı haricinde bir şey almadı. Kanişka'nın halefleri hakkında bilgi bulunmuyor ve kurduğu imparatorluk en nihayetinde parçalandı. Ancak Gandhara sanat ekolu Afganistan ve Keşmir'de gelişmeye devam etti. Baktriya ve Taksila arasındaki kervan yolunda ikinci yüzyılda inşa edilen Budist manastırı Bamiyan bulunuyordu. Bamiyan'ın dar vadisine bakan kayalıklarda keşişlerin inzivaya çekilmesi için oyulmuş kutsal mağaralar hâlâ varlığını sürdürüyor fakat en uzunu elli üç metre yükseklikteki üç devasa Buda heykeli Taliban'ın ikon düşmanlığının kurbanı oldu ve 2001 Mart'ında, Hindistan'ın ilk bin yılda maruz kaldığından çok daha karanlık bir çağın en dip noktasını teşkil eden bir olayda havaya uçuruldu.

3

KLASİK ÇAĞ

Hindistan'ın merkezinde bulunan Sanchi'de bir Budist tapınağının tırabzanına beşinci yüzyılda "Mükemmelliğe ulaşılmıştır" yazısı kazınmış. Yazı bugün özlemle Hindistan'ın Altın Çağı olarak anılan dönemin (M.S. 320-550) zirvesinde yazılmıştı. Klasik Çağ olarak da tanımlanan dönem eşi benzeri görülmemiş bir ekonomik refah dönemiydi. Bilim olgunlaştı, ticaret genişledi ve suç oranı asgariydi. Aydınlanmış vatandaşlar yoksullar için ücretsiz tedavi olabilecekleri hastanelere ödenek sağladı. Bir kişinin görevi ya da dharması *Manu Smriti* yani Manu'nun Kanunları'nda ortaya kondu. Görev yerine getirildiğinde hazza giden yol *Kamasutra* gibi metinlerde ayrıntılarıyla açıklanmıştı. Ruhani kılavuzluğu ise efsaneler ve ahlâkî öğretilerden oluşan Puranalar gibi daha erişilebilir Hindu metinlerinin yanında Mahabharata ve Ramayana gibi epik şiirlerde bulabilirlerdi.

Bu rüya gibi çağın temellerini Magadha tahtına M.S. 319'da geçen I. Çandra Gupta (M.S. 319-350'de hüküm sürmüştür; kendisini Maurya Kralı Çandragupta'dan ayırmak için ismi bu şekilde yazılır) attı. Mauryalardan bu yana tüm Hindistan'ı kapsayan ilk imparatorluğu kuran Gupta hanedanının kökeni bilinmiyor. Mevcut az sayıda kaynakta

Çandra Gupta'nın zengin, varlıklı bir aileden geldiğini, nüfuzlu çevresi olan Licçavi kabilesinden bir prensesle evlendiğini ve hâlâ başkenti Pataliputra olan Magadha'nın hükümdarı olduğunu ileri sürüyor. Bu mantık evliliği anısına Hint nümizmatiğinin yıllıklarında örneğine rastlanmamış şekilde yeni kral ve kraliçenin tasvir edildiği yeni madeni paralar tedavüle çıkarıldı.

Çandra Gupta'nın oğlu ve halefi Samudra Gupta (350-375 arasında hüküm sürmüştür) imparatorluğun sınırlarını genişletti ve büyümesi için devlet mekanizmasını kurdu. Yaptığı fetihlere dair bilgilerin çoğu 1800'lerin başlarında Allahabad'da keşfedilen bir taş sütuna kazınmış uzun bir yazıdan kaynaklanıyor. Yazıda devletini kuzeyde Himalaya eteklerine ve güneyde güneydoğu Hindistan'da Pallava Krallığı'nın başkenti Kançipuram'a dek genişleten fetih savaşları sıralanıyor. Nüfus bilimciler söz konusu dönemde Hint alt kıtasının nüfusunun yetmiş beş milyon civarında olduğunu tahmin ediyor ve Samudra Gupta'nın sıfatlarından biri, Nepal, Sri Lanka ile muhtemelen Güneydoğu Asya'da kendisinin egemenliğini kabul eden hükümdarlara atıfta bulunarak, onu "dünyanın dört çeyreğinin de fatihi" olarak tanımlıyor. Saltanatında basılan madeni paralardan Samudra Gupta'nın kendisini tanrı Vişnu'nun tecellisi olarak gördüğünü biliyoruz. Başka madeni paralarda da bir aslanı katlederken, ok ve yayı ile bir savaşçı gibi ya da ut çalarken tasvir ediliyor. Genelde övgü dolu biyografiler kaleme alma kabiliyetleri için seçilen vakanüvisler Samudra'nın şairliğine ve Hindu metinlerine vakıf oluşuna methiyeler düzmüştü. Hinduizm'e desteği ve öğreti arayışı onu klasik krallık idealinin somut örneğini teşkil ettiğini düşünen günümüz Hindu milliyetçileri arasında meşhur hale getiriyor. Samudra'nın imparatorluğunun sınırları Hindistan'ı fethedebilenin sadece yabancılar olmadığının kanıtı olarak sunuluyor.

Samudra Gupta'nın ardından tahta Çandra Gupta Vikramaditya (375-415 yılları arasında hüküm sürmüştür) çıktı. O da babası gibi sanat ve bilimlerin hamisiydi. Nalanda'daki Budist üniversitesi onun saltanatında kuruldu ve kendisi de Kalidasa gibi piyes yazarlarını destekledi. II. Çandra Gupta olarak bilinen hükümdar otuz beş yıl kadar tahtta kaldı ve krallığın sınırlarını batı istikametinde Sind'e ve Konkan kıyılarına kadar genişletti. Ayrıca başkentini efsanelere göre Hindu tanrısı Ram'ın doğum yeri Ayodhya'ya taşıdı.

II. Çandra Gupta'nın yönetimi bölgesel ve yerel seviyelerdeki yetkililere hatırı sayılır yetkiler verildiğinden Mauryaların devletiyle karşılaştırıldığında daha az merkezîydi. Bir bölge Gupta'nın kontrolü altına girdiğinde bölgenin eski yöneticileri imparatora haracını ödediği ve bağlılığını bildirdiği sürece genelde tekrar göreve getirilip kendi hallerine bırakılıyordu. Güneydoğu Asya limanlarından Doğu Afrika ve Körfez kıyılarına deniz yoluyla, İpek Yolu'nun bağlantılı yollarından da kara yoluyla taşınan baharat, kumaş, fildişi, değerli taş, koku ve tıbbi bitkilerle ticaret canlandı.

Ticaret ile bilim dünyasında da değişiklikler yaşandı. Hintli matematikçiler birden dokuza kadar rakam sistemini ve Hindistan'ın dünyaya katkıları arasında en önemlilerinden biri olan sıfır kavramını icat etti. Aryaphata (476-550) Dünya'nın kendi ekseninde dönen bir küre olduğu teorisini ileri sürdü, bir günün süresini gerçek değerinden sadece bir saniye eksik olarak hesapladı ve mitolojik şeytan Rahu'nun değil Güneş, Ay ve Dünya'nın hizalanmasının tutulmalara yol açtığını ortaya attı. Aryaphata ayrıca isabetli bir şekilde Ay ve gezegenlerin aydınlığını güneş ışığına atfetti ve pi sayısını dört basamağa kadar hesapladı. Hindistan 1975'te Dünya'nın yörüngesine uydu yerleştirerek uzay yarışına katıldığında uydusuna Aryaphata'nın adını verdi. Gupta çağının diğer bir matematikçisi Brahmagupta (598-665) sıfırı bir sayıdan

kendisini çıkarınca ortada kalan sonuç olarak tanımladı, fakat kast sistemi o kadar katıydı ki bu bilgi toplumun ufak bir bölümü dışında duyulmadı.

Gupta Kumarı

Tarihçiler satrancın icadını Gupta çağına dayandırıyor. Esasen Sanskritçede "dört uzuv" anlamına gelen dört oyunculu bir oyun ve Mahabharata'da bahsi geçen dört parçalı bir muharebe olan çaturanga adında bir oyun olarak ortaya çıktı. VII. yüzyıla gelindiğinde çaturanga günümüz satrancını andıran, taşların toplumdaki önemlerine göre farklı güç seviyelerine sahip olduğu ve kralı ortadan kaldırarak zafer elde edilen iki oyunculu oyuna evrildi. İngilizcede "piskopos" olarak adlandırılan taş oyunun orijinal Hint versiyonunda "fil", "kraliçe" olarak anılan taş da "vezir" idi.

Sanskritçenin madeni paralar ve edebiyattaki kullanımının artması Brahmanların gücünün gittikçe arttığını yansıtıyordu. Sanskritçenin canlanışının simgesi niteliğini muhtemelen IV. yüzyıl sonlarında yaşamış oyun yazarı ve şair Kalidasa taşıyor. Hint Shakespeare'i olarak anılan Kalidasa'nın en meşhur oyunu *Sakuntala*, Mahabharata'nın bir kısmına dayanıyordu. William Jones oyunu XVIII. yüzyıl sonlarında Sanskritçeden tercüme etmiş, Hint edebiyatının zenginliğini dış dünyaya göstermişti. Hint etkisinin yayıldığı bölgelerde Sanskritçe ilim dili hâline geldi. Hindolog Sheldon Pollock'un dikkat çektiği üzere: "VII. yüzyılda Sumatra'da Sansktritçenin dil bilgisini çalışan Çinli bir gezgine, X. yüzyılda Kuzey Dekken'de Sanskrit edebiyatının teorisini yazan Sri Lankalı bir âlime ya da XII. yüzyılda Angkor'da muazzam Mebon ve Pre Rup sütunları için Sanskritçe siyasî şiirler yazan Kmer prenslerine rastlamak gayet sıradandı."

Bu döneme ait metinlerin en çok bilineni *Kamasutra* ya da *Aşk Sanatına Dair Tez*'dir. Yazarı Vatsyayana'ya dair pek bir

bilgi bulunmuyor. Bununla beraber gerçek adının Mallanaga olduğu ve M.S. II. yüzyıl sonu veya III. yüzyıl başında muhtemelen Pataliputra'da yaşadığı biliniyor. Cinsellikten imtina ederken ve derin meditasyon halinde iken yazdığı *Kamasutra*'da hazzın meşru bir zevk olduğu ideal bir dünya tanımlanıyor. Kamasutra'nın yedi kitabından biri seks pozisyonları tarif etse de eser Batı'ya ilk sunulduğunda erotizmi insanların hayal gücünü harekete geçirdi. İngiliz kâşif Richard Burton'un 1883'te yayınladığı tercümesi Victoria döneminin en çok korsanı çıkarılan kitap oldu.

Kamasutra'nın çoğunda bir eş bulma, evliliği sürdürme, bir cariyeyle yaşama ve her ne kadar aldatmak kınansa da yakalanmadan eşini aldatmanın sanatı inceleniyor. Kitabın hedef kitlesi hazzın tadını çıkaracak vakti ve parası olan zengin, şehirli seçkinlerdi. Eserin ideal dünyasında varlıklı bir adam düzgün bir mahallede, mümkünse yeşilliklerle dolu bahçesi olan ve bir nehrin yakınlarında ev alırdı. Yatak odası hoş kokularla dolmuş, yatağı taze çiçeklerle bezenmiş olurdu. Adam sabah alnı ve şakaklarına sandal ağacı yağı sürer, göz yıkama suyuyla gözlerini temizlerdi. Günlerini papağanlara konuşmayı öğreterek, horoz dövüşlerine katılarak ve sanat ile şiir hakkında konuşarak ve şarkıcıları dinlemek için meyhane ve eğlence evlerine uğrayarak geçirirdi. Ardından sevgilisini karşılamak üzere evinde tütsü yakardı. Eğer sevgilisi yağmura yakalanır ve kadının makyajı akarsa adam onun makyajını tazelerdi. Eğer kadının eteği ıslanmışsa adam onu havluyla kurulardı.

Kamasutra bir yandan sevişmenin hassasiyetini vurgularken aynı zamanda cinsel ilişkinin yoğunluğunu derinin üzerindeki çizik ve diş izleriyle tasvir eder. Sayısız seks pozisyonu tarif etmenin yanında yirmi altıdan fazla öpüşme yöntemi sıralar. Eserde eşcinselliğe pek de hevesli olmayan bir üslupla kısaca değinilmiştir.

Kama hazza varmak için gerekli olan yollardan ve bilgilerden sadece biriydi. Vatsyayana, *artha*nın, yani servet edinmenin *dharma* (dini vecibe) ile birlikte yaşamın üç temel amaçlarından biri olduğunda ve hazdan önce gelmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Aristokratların yaşı kemale erdiğinde dinî mertebe kazanması da beklenirdi.

HİNDU RÖNESANS'I

Hint tarihçiler Gupta dönemini "Hindu Rönesans'ı" olarak görür. Budizm, Keşmir ve Afganistan'ın bölgelerinde hâlâ yayılma aşamasında olsa da Hindistan'da zirvesine ulaşmıştı. Kurban törenlerine ehemmiyet verilmesi, hususi bir tanrıyla duygusal bir bağ kurma ve o tanrıya sevgi duymayı vurgulayan *bhakti* adı verilen yeni ibadet çeşitlerini ortaya çıkarıyordu. Yaratıcı tanrı Brahma, Vişnu ile on farklı tecessümü ve hem yaratıcı, hem de yok edici özellikleri olan Śiva en meşhur tanrılar olarak öne çıktı. *Trimurti* (kozmik üçlü) olarak bilinen bu tanrılar günümüzde de Hinduizm'de asli öneme sahip. Sayısız tanrıyı barındıran Veda panteonundan sadece biri, güneş tanrısı Surya, bu yeni ikonografide kendine yer bulabilecekti. Buda'nın figürünü ve *yakşa*lar olarak bilinen kadın figürlerini tasvir ederek kabiliyetlerini geliştirmiş Gupta dönemi taş ustaları, Hindu tanrılarının üretilmiş en görkemli tasvirleri olduğu söylenebilecek heykelleri yapmaya koyuldu.

Bir hükümdarın ya da asilzadenin dindarlığını sergilemek üzere inşa edilmiş, günümüze ulaşan en eski bağımsız Hindu tapınakları Gupta dönemine aittir. İnşa edilen Hindu tapınaklarının oranı Budist mabetlerinin miktarına anca ilk bin yılın son dönemlerinde ulaşacaktı. Günümüzde bile Hindular bir evin avlusundaki ya da bir Hint inciri ağacının yayılmış dallarının altında veya kutsal nehir yahut havuzların kıyısındaki ufak tapınaklara adaklarda bulunmayı tercih ediyor.

Gupta sanatının en çarpıcı örneklerinden biri. V. yüzyıl başlarında Bhopal yakınlarındaki Udayagiri'de bir kayaya oyularak yapılmış mabette bulunan rölyefte kozmik domuz olarak tasvir edilen Vişnu, yaradılış anında toprak tanrıçasını kendisini boğmaya çalışan yılandan kurtarıyor.

Hollandalı sanat tarihçisi Alex Jarl, Ajanta'daki mağara resimlerini şöyle tasvir ediyor: "Bu resimlerdeki bütün olarak kompozisyondan en ufak bir inci ya da çiçeğe kadar her bir şey muazzam teknik yeteneklerle birlikte anlayışın derinliğini ortaya koyuyor."

Bu Hindu Rönesans'ına rağmen Budizm ve Jainizm gibi diğer dinlere gösterilen hoşgörü hiç azalmadı. 1817'de Kuzeydoğu Dekken'de kaplan avlayan bir grup İngiliz askeri köylü bir erkek çocuğunun peşinden at nalı şeklindeki hendeğe girdi. Yoğun çalıların altında gizli vaziyette Hint resim sanatının o güne ulaşan en eski örneklerini içeren yirmi sekiz mağara bulunuyordu. Birkaç yüzyıl süresince icra edilmiş resimlerin en güzelinin V. yüzyıl sonlarında yapılmış resimler olduğu düşünülüyordu. Jataka öykülerine[30] göre Buda'nın yaşamından kesitlerin tasvir edildiği resimlerden eserleri icra eden ressamlara verilen cömert desteği yansıtıyordu.

Gupta İmparatorluğu'nun Hindistan'ın Altın Çağı olarak ünlenmesinin sebebi esasen altı yıl boyunca II. Çandra Gupta'nın hâkimiyetindeki toprakları gezen Çinli Budist seyyah Fa-hsien'in (337-422) yazılarından kaynaklanıyordu. Fa-hsien kayda değer suçun işlenmediği, huzurlu ve müreffeh bir toplumu tasvir ediyor. Pataliputra'daki sayısız hayır kurumunu takdir ediyor. Gupta başkentinin ücretsiz tedavi eden muhteşem bir hastanesi olduğunu, hastanenin giderlerinin hayırsever vatandaşlar tarafından karşılandığını aktarıyor. Neredeyse herkesin vejetaryen olduğunu ve soğan sarımsak yemenin hoş görülmediğini yazıyor. Anlattığına göre şarap içilmiyor. Çin'deki durumun aksine az sayıda kanun bulunuyor ve Gupta'nın bir bölgesinden diğerine seyahat etmek için geçiş belgesi gerekmiyor. "Gitmek isteyen gidiyor, kalmak isteyen kalıyor." Adalet ölçülü uygulanıyor; en ağır ceza el kesilmesi ve bu cezaya da nadiren başvuruluyor. Ceza hukuku ve medeni kanun ilk kez ayrılmış vaziyette. Hükûmetin günlük yaşama müdahalesi asgarî ölçüde, vatandaşlar kendi işine gücüne bırakılıyor ve refaha eriyor.

30 Buda'nın Buda olmadan önceki geçmiş yaşamlarını aktaran öyküler. (ç.n.)

Fa-hsien, Budist Krallıkların Vesikası

"Tebadan kimse dharmadan sapmaz; sıkıntı içinde, fakir, perişan, açgözlü ya da cezalandırılmayı hak eden, mütemadiyen işkenceye maruz kalan kimse yok."

Fa-hsien Budizm öğretilerinin rehberlik ettiği bir toplumu tasvir ederken dinî önyargıları temayüz eder. Krallıkta çok sayıda Budist manastırı mevcuttu; Budist dünyasının dört bir yanından gelen öğrencilerin ihtiyacını karşılayan iki manastır ülkenin başkentindeydi. Buna mukabil Budizm'in düşüşe geçtiği yönünde emareler bulunuyordu. Buda'nın aydınlandığı yer olan, Budist inancına sahipler için önemli bir ziyaret yerini teşkil eden Bodh Gaya vahşi ormanın insafına bırakılmıştı. Kapilavastu ve Kuinagara gibi Buda'yla bağlantılı diğer kutsal yerler arada sırada denk geldikleri kutsal bölgelerin ziyaretçilerinden sadaka dilenen birkaç keşiş haricinde terk edilmişti. Fa-hsien'in yazıları ayrıca kast sistemindeki dokunulmazlığın ilk tasvirini içeriyor. Kendisinin aktardığına göre en aşağı kasta mensup kimseler, diğer kastların üyeleri onların varlığıyla kirlenmesin diye bir yere geldiklerini duyurmak için tahtaya vurmak zorundaydı.

O bin yılın başlarına gelindiğinde beş varna yeni karmaşık katmanlar edinmiş ve toplum meslek temelli hususî gruplara yani *jati*lere ayrılmıştı. Nasıl İngilizlerin Baker, Smith, Potter gibi soyadları meslekle alakalıysa Hint soyadları da genel itibarıyla hangi kasta mensup olduklarına dair ipucu sağlar; mesela Bhat bir âlimi işaret ederdi, Yadav ise büyükbaş hayvan çobanıydı. İnsanlar davranışlarını ait oldukları kasta göre düzenlemek zorundaydı. Gıda sadece kastın diğer üyeleriyle paylaşılabilirdi. Kastlar arası cinsel ilişki ve evlilik yasaklanmıştı. Paryalar genelde kendilerinden yukarıda bulunan kastlardan uzakta yaşardı. Bir paryanın gölgesi dahi kirli görü-

lürdü. Paryaların tapınaklara girmesi yasaktı ve su kuyuları farklıydı.

Irksal saflığın üzerine düşülmesine rağmen sistem katı değildi ve kastlar zaman içerisinde et yemek gibi alışkanlıklardan vazgeçerek ya da daha ortodoks ibadetleri benimseyerek hiyerarşide yukarı tırmanabilirdi. XI. yüzyıl itibarıyla Müslümanların istilalarına eşlik eden, sık görülen savaşlar aşağı kastlarda olanların yerel ordulara katılarak mevkilerini yükseltebilmelerine imkân sağladı. Daha yakın dönemde mesleklerin çeşitlenmesi, ülke içinde daha fazla hareketlilik ve köyden kente göç sayesinde insanlar mensup oldukları kasta özgü mesleklere mecbur değildi. Ne var ki günümüzde paryalığın lekesi göçmen Hint topluluklarına dahi uzanıyor; öyle ki İngiltere'de kast sistemi karşıtı ayrımcılık yasasının geçirilmesi çağrıları yapılıyor.

İSTİLACILARIN ÇAĞI

Hindistan'ın Altın Çağı kısa sürdü. Çandra Gupta'nın oğlu ve halefi Kumara Gupta (415-455 arasında hüküm sürmüştür) döneminde yeni bir tehdit ortaya çıktı. Alışıldığı üzere tehlike kuzeybatıdaki dağ geçitlerinden geldi. Hunalar, Hun İmparatoru Attila'nın göçebe topluluklarıyla akrabaydı. Hunalar Orta Asya steplerinden göç ederken iki gruba bölündü; biri Volga Nehri'ne diğeri Ceyhun'a yöneldi. İlk grup 375'te Doğu Avrupa'yı işgal etti, Gotları Tuna Nehri'nin güneyine sürdü. Ceyhun'a yerleşen grup Ak Hunlar olarak adlandırılıyordu. Ak Hunlar V. yüzyıl başlarında Kabil'i ele geçirdi ve Hayber Geçidi'ne doğru ilerledi. Kumara Gupta'nın oğlu ve halefi Skanda Gupta (455-467 arasında hüküm sürmüştür) 455 yılında işgalcilerin ilk dalgasını püskürtebilmiş olsa da on iki yıl sonra ölmesi merkezî otoritenin çöküşüne yol açtı. Gupta İmparatorluğu çok sayıda küçük krallığa bölündü, kralların

bazıları halklarını Huna barbarlığına maruz bırakmaktansa taraf değiştirerek işgalcilerin safına katıldı.

Hint tarihçileri Hunaların şiddetli baskıyla yönettiği yetmiş beş yılın nadiren üzerinde durur. İşgalciler kast kurallarına kulak asmadı, kutsal mekânlarını kirletti ve Brahmanlar ile Paryalar arasında ayrım gözetmedi. En acımasızı filleri dağların yamacından aşağı yuvarlamaktan hastalıklı bir zevk duyan, "Hindistan'ın Attila'sı" olarak bilinen Mihirakula'ydı. Hunalar, Budizm'e özellikle antipati duyuyordu. Fethettikleri her yeni toprakta ilk öldürülen keşişler oluyordu, Kuzey Hindistan'da Budizm'e öldürücü bir darbe indirildi ve din bu bölgede asla toparlanamadı. Budist metinleri, Mihirakula'nın işlediği suçların cezası olarak dehşet bir şekilde öldüğünü, o "kesintisiz işkence göreceği cehennemin dibine giderken" günün geceye döndüğünü, şiddetli bir rüzgâr estiğini ve deprem olduğunu anlatır.

En nihayetinde Hindistan'ın orta bölgesinden bir kral olan Yasodharman yaklaşık 528'de Mihirakula'yı mağlup eden bir konfederasyon kurdu. Hunalardan arta kalanlar Racpûtlar olarak bilinen diğer askerileştirilmiş savaşçı kabilelere dâhil oldu.

VI. yüzyılın geri kalanının ekseriyeti tarihi olarak bir boşluk, anca VII. yüzyıl ortalarında mücadele eden muhtelif kralların daha net bir tasviri ortaya çıkıyor. Bir kez daha Çinli Budist bir seyyahın yazıları dönemin eşsiz bir portresini sunuyor. Hsuan-tsang (yak. 602-664) 640 ila 644 arasında Kuzey Hindistan'ı köşe bucak gezdikten sonra yirmi at yükü Budist kalıntıları ve metinleriyle Çin'e döndü. O dönemde Kuzey Hindistan'ın çoğunu 606'da on beş yaşında iken tahta geçen Harşa (606-647 arasında hüküm sürmüştür) yönetiyordu. Harşa beş bin fil ve yirmi bin süvarilik nispeten küçük bir ordusu olmasına rağmen düşmanlarına süratle diz çöktürerek Batı'da Pencap hududundan Doğu'da Bengal'e kadar uzanan

devasa bir alanın hâkimi oldu. Asoka gibi Harşa da fetih siyasetine karşı olduğunu ilan etti ve otuz yıllık hükümdarlığının geri kalanı büyük ölçüde barış içinde geçti. Hem Hindulara, hem de Budistlere yardım dağıtmasına rağmen son yıllarında Budistleri kayırdı. Harşa'nın talimatıyla Ganj boyunca çoğu bambu ve ahşaptan binlerce Budist tapınağı inşa edildi, hiçbiri günümüze ulaşmadı. Hsuan-tsang, Harşa'nın simyaya duyduğu ilgiyi kayda geçti: Harşa'nın sarayında Nagarjuna adında, ilaçları birleştirme sanatında söylentilere göre kendisinin ve yoldaşlarının ömrünü yüzlerce yıl uzatan bir hap üretecek kadar becerikli bir bilgeyle tanışmıştı. Harşa'nın, Nagarjuna için bir manastır inşa edecek sermayesi kalmayınca keşişlerden biri "bazı büyük taşlar üzerine birkaç damla esrarlı ve harikulade farmakon[31] damlatmış, taşların hepsi altına dönmüştü".

Harşa devrini aktaran bir başka tarihçi "gençliğini heba etmiş, türlü türlü arkadaşları olan hovarda brahman" bohem Bana idi. Bana'nın *Harşacarita* eseri bir Hint kralının ilk sahih biyografisidir. Harşa'nın hükümdarlığında "her biri kendi öğretilerini sebat ile takip eden, ölçüp biçen, öğretilerine itiraz eden, inanışlarına dair şüphelerini dile getiren ve bu kuşkuları çözüme kavuşturan" Budist ve her hizipten Brahman bulunuyordu. Bana'nın Harşa devrini tasviri methiyeyi yeni bir zirveye taşıyor:

> "Gözleri gururun ölümcül zehriyle lekeli değil, sesi zehirli kibir uyuşturucusunun insanı kıvrandıran etkisiyle boğulmamış; duruşu, küstahlığın hararetinden kaynaklanan ani unutkanlık kriziyle doğal vakarını kaybetmemiş; kontrol edilemeyen bir irade gücünün hararetli patlamaları duygu değişimlerini şişirmemiş; yürüyüşü kendini beğenmişliğin verdiği yapmacık hareketlerle bozulmamış; dudaklarını büken bir azametle konuşsa da bu sesini sertleştirmemiş."

---

31 Eski Yunancada hem ilaç, hem de zehir anlamını taşıyabilen madde. (ç.n.)

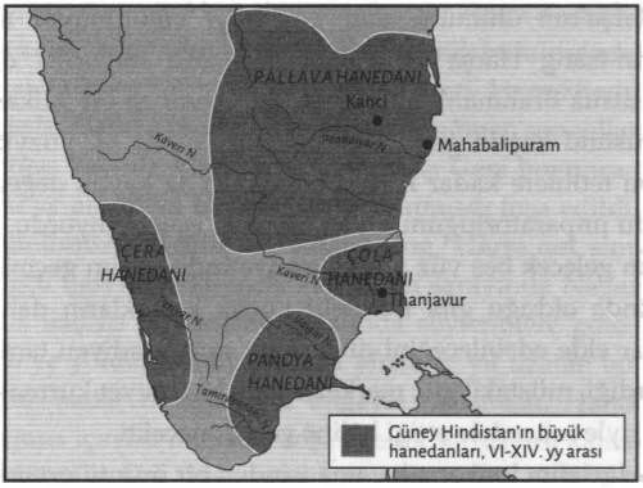
Harşa'nın ölümüne dair pek bilgi bulunmuyor ancak Hsuan-tsang Harşa'nın hükümdarlığının sonlarına doğru hoşnutsuz Brahmanların planladığı, acemi işi bir suikast teşebbüsünü kayda geçiyor. Harşa'nın ölümü XI. yüzyıldaki İslami fetihlere kadar Kuzey Hindistan'da kayda değer son Hindu imparatorluğunun yok oluşunu işaret ediyordu. Hindistan gelecek beş yüz yılın ekseriyetinde kadim geçmişinin çoğunda olduğu gibi muhtelif küçük krallıkların daha iyi şartlar elde edebileceğini düşünerek mütemadiyen taraf değiştirdiği, müstakil güç merkezlerinin hâkimiyet kurmak için birbiriyle mücadele ettiği hâline geri dönecekti.

Gelgelelim bu karışık yama işinden bir örüntü ortaya çıkmıyor değil. Hindistan kendisini kabaca dört temel coğrafî ve siyasî bölgeye ayırıyor: İndus Nehri'nden Ganj Ovası'na uzanan kuzey, Bengal ile Assam'ı kapsayan doğu, Dekken Platosu adındaki tarımsal açıdan zengin ve coğrafî bakımdan antik merkezî plato olan orta bölgesi ve güneydoğu yarımadası. Bu bölgelerin her birinde hâkim olan güç diğer üç bölgeyi uzun süre elinde bulundurabilecek kadar kuvvetli olmadı. Buna mukabil özellikle de kuzey ve orta bölgelerde, çoğu kez şiddetli bölge içi çatışmalar yaşandı.

GÜNEY İMPARATORLUKLARI

Güney Hindistan daha bütünlüklü bir izlenim veriyor. Hinduizm'in kökenleri Aryanlaşmış kuzeyde olsa da din VII. yüzyıl itibarıyla güney yarımadada yayılacaktı. En zengin dinî ve ibadetle ilgili edebiyat Dravid dillerinde, büyük ölçüde Tamilce üretilecekti. Tapınak mimarisinin ve bronz ile taş heykelciliğin en görkemli ürünlerinin bazıları bu dönemde yaratılacaktı.

Güneyin en mühim krallıkları Pandyalar, Çeralar, Pallavalar ve Çolalardı. Pandyaların bahsi ilk kez M.Ö. IV. yüzyılda

Yunan yazılarında geçmişti ve başkenti Madurai idi. Çeralar M.Ö. I. yüzyıla dayanıyordu ve günümüzde Kerala eyaleti olarak bilinen bölgenin ekseriyetinde hüküm sürmüştü. Hint Yarımadası'nın azımsanmayacak kadar büyük bir kısmına hâkim olan ve Hindistan ile Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerini etkileyen Pallava Krallığı'ydı. M.S. 275'te günümüzdeki adı Kancipuram olan başkenti Kanci'de kurulan Pallava Krallığı en geniş sınırlarındayken Andhra Pradeş'in kuzey bölgesinden güneyde Kaveri Nehri'ne kadar uzanıyordu. Tüccar ve sömürgeciler Hinduizm'i Kanci'den Güneydoğu Asya'ya doğru yaydılar. Bunun kanıtları Kamboçya'nın Pallavalar gibi isimleri hep "-varman" ile biten, en eski Kmer hükümdarlarından anlaşılıyor. Kamboçya ve Kmer isimlerinin ortak bir ataya, Puranalarda bahsi geçen Kambu'ya dayandığı saptanabilir.

Pallava Hint mamullerini İran, Roma, Sumatra ve Malaya'ya gönderen kayda değer bir ticaret imparatorluğuydu. Tüm inançlara karşı hoşgörülüydü, krallarından biri Hinduizm'den Jainizm'e geçmişti. Müzik, resim ve edebiyat destekleniyordu. Ajanta mağaraları gibi alanlarda çalışmış

heykeltıraş ve ressamlar Tamil krallıklarında Hindu sanatı ve mimarisine gittikçe artan talebi karşılamak üzere güneye doğru göç etti. Liman kenti Mahabalipuram'da hanedanın kurucusu Kral Simhavişnu, Ganj'ın İnişi'nin devasa bir rölyefini ısmarladı. Rölyef Hindistan'ın en kutsal nehri Ganj'ın Himalayalardan denize inişini tasvir ediyordu. Simhavişnu'nun haleflerinden biri de Kanci'de inşa edilmiş, Hindistan'daki en eski Śiva tapınaklarından biri Kailasanathar tapınağından mesuldü.

IX. yüzyıl itibarıyla güç dengesi Çolalar lehine değişmişti. Çolalardan ilk kez Asoka'nın yazıtlarında bahsediliyordu ve ataları muhtemelen tarih öncesi zamanlardan bu yana Kaveri Deltası bölgesinde meskûndu. Pallava saltanatında Çolalar vasal devlet statüsüne indirilmişti. Pallavalar ezeli düşmanları Calukyalarla hesaplaşmayla meşgulken Badami'de kurulmuş Hindu krallığı Çolalar, fırsattan istifade iktidarı ele geçirmek için harekete geçti, Pallavaların tahta geçme krizine müdahalede bulundu ve hem Kanci'yi, hem de Mahabalipuram'ı ele geçirdi.

En meşhur Çola kralı, adı "krallar kralı" anlamına gelen Racaraca (985-1014 yılları arasında hüküm sürmüştür) erken Güney Hindistan devletleri arasında en istikrarlı, en iyi yönetilen ve en uzun ömürlü olanın temelini atan idarî bir dehaydı.

Racaraca sanatı destekleyen, diğer dinlere hoşgörüyle yaklaşan ve Hindistan'ın en muhteşem anıtlarından bazılarını, mesela Thanjavur'daki kutsal mimarisiyle Hindu evreninin merkezine yerleşmiş Racarajeşvara tapınağını ısmarlayan bir kral, şanlı bir imparatorluğun mimarı olarak Asoka'yla mukayese edilmiştir. 1010'da kutsanan ve Tamil Nadu'nun düz ovalarının altmış metre üzerine yükselen Racarajeşvara güneydeki binaların hepsinden üç ila dört kat daha yüksek ve büyüktü. Kutsal kapak taşı seksen ton ağırlığındaydı ve muh-

temelen rampayla yerleştirilmişti. Tapınak Racaraca'nın Çalukyalara karşı kazandığı zaferi tarihe not düşmek için inşa edilmiş ve devasa penisine tapınılan Śiva'ya atanmıştı. Racaraca tapınağa çoğu savaş ganimeti olmak üzere iki yüz otuz kilogramlık altın ve daha fazla gümüş bağışladı, tapınağın bakımını karşılamak için çevresinde meskûn köylüler vergiye tabi tutuldu. Tapınağın varlıklı ziyaretçileri kasasına katkıda bulundu, ibadethane yatırım yaparak ve vergisini topladığı köylülere borç vererek banka işlevi görmeye başladı. Bağışlarla dört yüz dansçı kadın, yüzlerce hizmetçi, zanaatkâr, terzi ve idarecinin bedeli de karşılandı.

Thanjavur'da UNESCO'nun miras listesine aldığı, Brihadişvara Tapınağı olarak da bilinen Racarajeşvara Hindistan'ın en büyük tapınaklarından biridir. Kendine özgü dik, piramitvari tapınak kulesi güneyde hâkim olan mimari tarzı yansıtıyor.

Racaraca'nın tapınağın duvarlarından birine resmedilmiş tanrı Śiva'ya çiçek sunan portresi Hint sanatında bilinen en eski kral portresidir. Racaraca'ya gösterilen hürmet ve lütufkâr lider olarak şöhreti, günümüzde Güney Hindistan'da öne çıkan liderlik kültüyle benzerlikler taşıyor. Sunil Khilnani, Tamil Nadu eyaletinde taraftarlarına televizyon, motosiklet ve kız çocukları için okul ücreti gibi hediyeler dağıtarak

yüce gönüllü imajını başarıyla yansıtmış, eski başbakanı Jayalalitha'yı Racaraca'ya benzetiyor. Jayalalitha 2014'te yolsuzluk suçlamasıyla tutuklandığında yüz elliden fazla kişinin ya şok sonucu ya da intihar ederek hayatını kaybettiği düşünülüyor.

Racaraca, Çalukyalar, Pandyalar ve Çeraları ortadan kaldırdıktan sonra 993'te Sri Lanka topraklarının ekseriyetini işgal etti ve eski başkent Anuradhapura'yı yağmaladı. Ardından Arap dünyasıyla ticaret yollarının çoğunu kontrol eden Maldivler'i ele geçirdi. 1014'te Racaraca'nın ölümünün ardından oğlu Racendra (1014-1044 arasında hüküm sürmüştür) Çola krallığını batı istikametinde ilerletti. Generalleri çoğunlukla, fillerin nehirlerde hizalanarak piyadelerin geçebileceği köprülerin oluşturulduğu kıyıları tercih etti. Racendra'nın ordusu Bengalli Budist Palalara diz çöktürdükten sonra 1023'te Ganj kıyılarına ulaştı. Kutsal su devasa kavanozlarla güneye taşındı, orada Racendra'nın yeni başkenti, "Ganj'ı fetheden Çolaların kenti" anlamına gelen Gangaikondacolapuram'da devasa bir törensel havuza boşaltıldı. Racendra'nın zaferini ölümsüzleştirmek için ısmarladığı tapınak hâlâ ayakta ama kurduğu şehirden arta kalan yok.

Racendra Güney Hindistan'daki tüm krallıklara diz çöktürdükten sonra V. Mahinda'nın (982-1029) Sri Lanka'daki Budist krallığının son bakiyesini ele geçirdi ve Polonnaruwa'yı adanın yeni başkenti yaptı. Ardından donanma kuran tek Hint kralı oldu. Güneydoğu Asya'daki devletlerle ticaretin geliştiği ve Hindistan'ın kültürel etkisinin yayıldığı bin yıllık dostluktan sonra Racendra, bir tarihçinin ifadesiyle, "tacına ihtişam katmaya" karar verdi ve Burma, Malaya, Sumatra'nın bazı bölgelerini ele geçirdi. Çola kuvvetleri 1025'te Sumatra'da Malakka Boğazı'nı kontrol eden Srivijaya krallığını işgal etti. İddialı bir taarruzdu bu. Çağdaşı olan bir Arap coğrafyacı Racendra'nın krallığının elinde bulunan tüm ada-

ları en hızlı geminin dahi iki yılda bile gezemeyeceğini bildirmiş, kralı dünyanın en zengin adamı ilan etmişti.

Çolalar sonuç itibarıyla on dört limanı işgal edecekti ancak etkileri geçici olacaktı. Bu kendilerinden beklenmeyen işgalleri neyin tetiklediğine dair farklı fikirler yürütülüyor. Doğu istikametindeki işgalleri bölgede yaygın korsanlığın önünü almak, Çin'in kârlı ticaret yolları üzerindeki kontrolünü kırmak ya da malum ganimet hırsı için yaptığı ileri sürülüyor.

İmparatorluğun ömrüyle (üç yüz yıl kadar) ve mimarisinin, edebiyatının ve sanatının zarafetiyle, dinin önemiyle ve idaresinin gelişmişliğiyle değerlendirilirse Çolaların Güney Hindistan'ın Altın Çağı'nı temsil ettiği söylenebilir. Görkemli piramitvari kuleleriyle Çola tapınaklarının yüzlercesi hâlâ Tamil Nadu ve Kerala'nın pirinç tarlalarının üzerinde yükseliyor. İbadethaneden fazlası olan bu tapınaklar paralel saray işlevi görüyordu ve dinî törenlerin düzenlendiği geniş iç avluları çevreleyen yüksek duvarlarıyla çoğu kez saray gibi tasarlanıyordu. Wendy Doniger, "Tapınaklar gelişen hanedanların imparatorluk projelerinde temel öneme sahipti. Her fatih başarısını duyurmanın bir yolu olarak tapınak inşa etmeyi bir görev biliyordu" diyor. Tapınaklar gittikçe sadece ziyaret ve ibadet merkezi değil aynı zamanda toplanma alanı ve ibadet eşyalarının satıldığı pazarlara dönüştükçe şahsî ibadet kamusal nitelik kazandı.

Çolaların muazzam serveti, yağmacı Müslüman işgalcilerinin eline geçip Afganistan'daki kalelerine taşınmadan uzun zaman evvel Çolaları kuzeyden Hindu ordularının başlıca hedefi haline getirmişti. Bu depoların en zengininin güneyde bulunan günümüz Kerala eyaletinin başkenti, eskiden Travancore hanedanının merkezi Trivandrum'daki Sri Padmanabhasvami Tapınağı'nın altında bulunan bir dizi mahzende saklandığı söyleniyor. M.S. 800'den beri biriktirilen stokun,

ölçülü tahminlere göre dahi mahzenlerindeki altın, gümüş, mücevherlerle bezenmiş süs eşyalarının ve madeni paraların değerinin yedi yüz milyar ABD dolarından fazla olduğu düşünülüyor. Tapınağın meşru idarecisinin Travancore hanedanı mı, yoksa Hint hükûmeti mi olduğuna dair yasal çekişmeler sebebiyle ve B Kasası olarak bilinen en içerideki gizli odayı devasa kobraların muhafaza ettiği dedikodularından dolayı odaların bazıları kilitli kaldı.

Çolalar sanat tarihçisi J. C. Harle'nin "dünyanın gelmiş geçmiş en iyisi" olarak tasvir ettiği bronz heykel ekolüyle anımsanıyor. Śiva'nın alevlerden halka içinde bir dizi bükülmüş, sağ üst elinde kum saati şeklindeki küçük darbukanın ritmiyle büyülenmiş hâlde dans ederken evreni yaratan ve yok eden Dans Tanrısı olarak tasvir edildiği heykel bu bronz heykellerin en tanınanı.

Fransız sanat tarihçisi René Grouset, "Dans Kralı ritim ve coşkunun yansıması. Śiva kocaman gülümsüyor. Ölüme ve yaşama, acıya ve sevince gülümsüyor; başka şekilde ifade edersek, Śiva'nın tebessümü hem ölüm hem de yaşam, hem sevinç hem de acıdır" der.

Dans eden Śiva figürü Hindistan'ı saracak ve etkisini en güneyde dahi hissettirecek karışıklıkları simgeleyen bir mecaz olarak da yorumlanabilir. John Keay söz konusu dönemi şöyle tarif edecekti:

> Tipik bir *Matsya Nyaya*'nın, Puranalarda dehşetle anlatılan anarşinin, yani "büyük balık küçük balığı yer" durumunun örneğini arayan tarihçi Hindistan'ın XI ve XII. yüzyıllarına baksa yeter. Dharmanın kozmik düzeni tamamen karışmış ve mandalaların geometrisi geri dönüşü olmayan bir biçimde altüst olmuştur. Pencap'ta pusuya yatmış yırtıcı varlığı ne yazık ki göz ardı edilen, doymak bilmeyen bir kendinden geçmişlik ile, küçük derebeyleri büyüklerine saldırdı, krallıklar krallıkları ele geçirdi ve hanedanlar hanedanları silip süpürdü. Göz ardı edilen bu varlık Hindistan'ın çehresini kalıcı olarak değiştirecek ve coğrafya dahi güney krallıklarını kurtaramayacaktı.

4

İSLAM'IN GELİŞİ

O dönemde iyi bir fikir gibi göründü herhalde. 1839'da patlak veren talihsiz Birinci İngiliz-Afgan Savaşı'ndan sonra Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan'da daha sağlam bir dayanağa sahip olması gerektiğine kanaat getirdi. 1842'de intikam peşindeki bir ordu Gazne Kalesi'ni ele geçirdi, orada sandal ağacından oyulduğuna ve XI. yüzyıl başlarında Gucerât'taki Somnath Tapınağı'ndan yağmalandığına inanılan iki devasa kapıyla karşılaştı. İngilizleri Müslümanların yaptığı tarihi hataların düzelticileri olarak yansıtma fırsatını sezen Doğu Hindistan Şirketi valisi Lord Ellenborough (1790-1871) kapıların iade edileceğine dair bir bildiri yayınladı. "Sekiz yüz yıllık hakaretin sonunda öcü alındı... Somnath Tapınağı'nın sizin için yıllardır utanç vesikası olan kapıları milli şerefinizin en gurur verici parçası olacak." Maalesef kapılar Somnat'tan değildi. Sandal ağacından değil Himalayalara özgü sedir ağacından ve yörenin marangozları tarafından yapılmıştı. Müslümanların eski herhangi bir kapının ganimet olarak alındığına dair bir kayıtları da yoktu.

Yüz elli yıl sonra Hindistan Halk Partisi (HHP) başkanı L. K. Advani (1927 doğumlu) tapınakta sözde Rath Yatra'sı-

na[32] başlayınca Somnath bir kez daha gündeme geldi. 25 Eylül 1990'da Hindu işi at arabasına benzetilmiş bir kamyonetle yola çıkan Advani zikzak çizerek Kuzey Hindistan'ı geçti ve Uttar Pradeş eyaletinin Ayodhya kentine vardı. Bu yatranın amacı Babür Şah'ın inşa ettirdiği caminin yerine tanrı Ram için bir tapınak dikmekti. Advani'nin ömrü vefa edecek ve 1992'de *kar sevak*lar olarak bilinen fanatik Hinduların camiyi yıktığını görebilecekti, ancak Hindistan Yüksek Mahkemesi 2019 sonlarında söz konusu araziye tapınak inşa edilebileceği yönünde karar aldığında siyasetten emekli olmuştu.

Somnath sembolizminin aç gözlü, çokuluslu bir ticarî şirket ile alenen Hindu milliyetçisi bir siyasî partiyi bir araya getirecek kadar güçlü olması XI. yüzyılda yaşamış, Hindistan'a onlarca akın düzenlemiş Türk hükümdar Mahmud Gaznevi'nin, yani Gazneli Mahmud'un, tartışmalı figürü etrafında dönüyor. Hindu milliyetçileri ve bazı Hint tarihçilerin şeytanın tecessümü olarak tasvir ettiği Sultan Mahmud'un gölgesi İslam'ın Hint alt kıtasına gelişine ve o tarihten itibaren yaşananlara dair tarihsel anlatının üzerinde bulunuyor.

Śiva'ya adanmış Somnath Tapınağı, Umman Denizi kıyısında bulunuyor. Bir kalenin içine inşa edilen ve üç tarafı denizle kaplı tapınağı sadece Brahmanlar ve sofu Hindular koruduğundan 1026'da kolaylıkla Sultan Mahmud'un kuvvetlerinin eline geçti. Müslüman tarihçilerin dahi tasvir ederken hoşnutsuz kaldığı kıyımın boyutu büyüktü. Sultan Mahmud'un tapınağın altınlarını söktükten sonra Śiva'nın simgesi olarak kabul edilip tapınılan ve "El-Hind'in en önemli sembolü" olduğu söylenen devasa penis heykelini bizzat yıktığı rivayet edilir. Heykelin parçalarının Gazne'ye götürüldüğü ve orada her gün müminlerin ayakları altında ezileceği cami merdivenlerine katıldığı söylenir.

---

32 At arabasıyla yapılan festival. Burada kastedilen HHP ve Hindu milliyetçilerinin 1990 Eylül-Ekim'inde düzenlediği Ram Rath Yatrası olarak bilinen mitingler dizisidir. (ç.n.)

Günümüzde tarihçiler Lord Ellenborough'nun yanlış "beyanı" olmasaydı Sultan Mahmud'un böylesi bir yer işgal edip etmeyeceğini sorguluyor. Sultan yirmi altı yılda Hindistan'a on yedi sefer düzenledi, hedefi ülkeyi ele geçirmek değil, yağmalamaktı. Hint tarihçi Romila Thapar'ın dikkat çektiği üzere bir Jain metninde değinilmesi haricinde çağdaş kaynaklarda sultanın seferlerine bir atıf bulunmuyor. İki yüzyıl sonra kentte cami inşa etmek isteyen bir Arap tüccarı bölgenin yönetimi ile Somnath rahipleri hoş karşılamıştı. Sanskritçe bir yazıtta cami Hindu ifadeleriyle "insanların sevap kazanmak için *puja*[33] yaptığı" bir yer olarak tanımlanıyor ve hem Śiva, hem de Allah'a yapılan ibadeti kastederken aynı kelime kullanılıyordu.

Sultan Mahmud'un seferleri Hindistan'ın XI. yüzyıl itibarıyla Müslümanların teşkil ettiği tehlikeyle mücadele etmeye niye bu kadar hazırlıksız olduğuna dair daha mühim soruları akla getiriyor. Zengin bir tarım toplumu olmasından kaynaklanan serveti Hindistan'ın hükümdarlarına topraklarını askerî olarak savunmaları için yeterli kaynak sağlamış olmalıydı. Büyük İskender devrinden beri, yüzyıllar boyu çıkışı Afganistan'da olan dağ geçitlerinden gelen işgallere rağmen sınır boyuna savunma amaçlı tahkimat inşa edilmesine yönelik müşterek bir teşebbüs olmamıştı.

Peki ters giden neydi? Çeşitli muhtemel failler şöyle sıralanabilir: Köylülerden vergi alıp kaynakları dindar ve dindar olmayan imtiyaz sahiplerine dağıtan zorba hükümdarlar, kendi iç çekişmeleri ile meşgul olan ve Müslüman düşmanlarını muhtemel fatihler yerine istilacılar olarak gördüklerinden kendilerini güvende zanneden yerel derebeyleri, birleşerek milli bilinç oluşturmaktansa birbirlerini tahrip edici savaşlar açmaya meyilli onlarca bölgesel krallığın bulunduğu bölünmüş bir siyasî manzara.

33 Sanskritçede "ibadet". (ç.n.)

İngiliz tarihçi Arnold Toynbee dünya uygarlıklarına dair harikulade çalışmasına kast sistemini ve toplumsal birliğin üzerindeki tahrip edici etkisini de dahil ediyor. Toynbee Hinduizm'in kutsal kabul ettiği bu sistemin "devasa boyutlara erişeceğinin kesin" olduğunu ifade etti. Toynbee'ye göre kendi yaratıcılığının kökünü kurutan Hindu uygarlığı "genel itibarıyla toplum tarafından taklit edilme hakkını kaybetmiş; yine de iradesini toplum üzerinde uygulamada ısrar etmişti". Bu durum kadim Hindistan'ın tarihinde "en kritik hadiseydi".

J. L. Gupta gibi Hint tarihçiler dönemin Hint halkını bölünmüş bir toplum olarak tasvir ediyor. "Halkın toplumsal ve ulusal vizyonu o kadar daralmıştı ki kendilerini kendi vatanlarının savunmasından sorumlu görmüyorlardı." Hindistan'ın kendi zafiyetleri "ülkenin ruhunu çürütmüştü: Göz alıcı serveti, zayıf siyasî yapısı ve donakalmış toplumu Müslüman işgalcilere doğru düzgün savunulmayan hazinelere el koymaları için adeta davetiye niteliğindeydi."

Hint toplumunun bölünmüş olması rol oynasa da Müslüman işgalciler askerî bakımdan alenen avantajlıydı: Orta Asya'nın süratli atlarına binen süvarileri vardı ve çevikliğin sayıca üstünlüğe galip geldiği olağanüstü askerî taktikler uygulamışlardı. Ordularının çekirdeğini genelde birlikte savaşmaya alışkın, profesyonel askerler teşkil ederken Hint kuvvetleri müstakil derebeylerinin idaresinde, sadece ihtiyaç halinde bir araya gelen ayrı birliklerden oluşuyordu.

TİCARET FETİHTEN ÖNCE GELİR

Hindistan'ın Arap dünyasıyla irtibatı İslam'ın ortaya çıkışından yüzyıllar öncesine dayanıyordu. Hint tüccarları Arap denizcileri istihdam ederdi. Arap deveciler Akdeniz ile Hint alt kıtası arasında İpek Yolu'nda mal taşırdı. Arap tüccar toplu-

lukları Hindistan'ın batı yakasına hâlihazırda yerleşmişti ve pamuk ve ipek, fildişi ve değerli taş, baharat ile şeker benzeri Hint mallarına Bağdat ve Kahire pazarlarında rast gelinebilirdi. Bu bağlantılar Hint kültürü, bilimi ve felsefesinin batı istikametinde yayılmasını sağladı. *Binbir Gece*'deki öykü içinde öykü tekniğinin kökeni Veda Hindistan'ının Pancatantra edebiyatındaki birbiriyle alakalı fabllara ve Budistlerin Jataka öykülerine dek izlenebilir.

Hz. Muhammed'in 632'de vefatı tarihte çok az benzeri olan bir fetih harekâtını tetikledi. İslam orduları yirmi yıl içinde Bizans İmparatorluğu'nun Suriye ve Mısır'daki toprakları ile Sasanilerin Irak ve İran'daki topraklarının çoğunu ele geçirdi. Müslümanlar Afganistan'ın ekseriyetini ele geçirdikten sonra 712'de Sind'e vardı ve o noktadan ileri gitmedi. Üç yüzyıl boyunca kabaca İndus Nehri'nden Kabil'e uzanan hat Hindistan ile Müslüman komşuları arasındaki sınırı teşkil etti. Anca X. yüzyıl sonlarında İslam orduları Hindistan'ı tehdit eder hale gelecekti. İşgalciler Müslümanların Sind'de bulunan karakollarından değil Orta Asya'dan geldi. 986 yılı civarında kölelikten komutanlığa yükselmiş Türk kökenli Sebük Tegin efsanevi Buhara kentindeki kalesinden ayrılıp Kabil'i fethetti ve ardından Pencap'a girdi. Hinduşahî kralı Jayapala ciddi direniş gösterdi fakat savaş alanında muazzam bir fırtına çıkınca bunun kötüye alamet olduğunu düşündü ve barış istedi. İleride yapılacak taarruzlar için kıymetli bir sıçrama tahtası teşkil edecek, stratejik öneme sahip Hayber Geçidi, Sebük Tegin'in eline geçmiş oldu. Fakat Türk komutan doğu istikametinde ilerlemek yerine halife seçildiği Buhara'ya döndü, yapılacak fetihleri oğlu Mahmud'un uhdesine bıraktı.

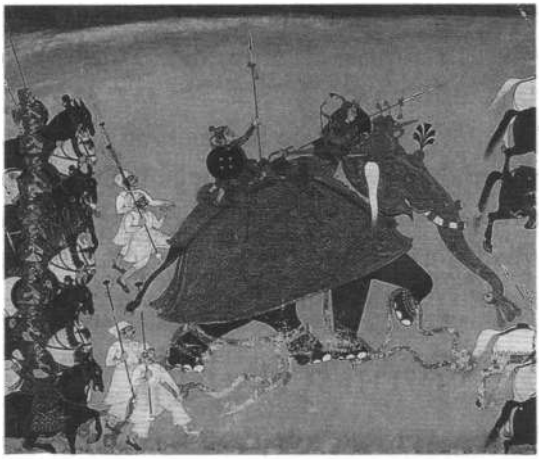
Mahmud'un anlatımlarına göre kendisi "dış görünüş itibarıyla kusurluydu." "Bir kral bakanın gözlerini kamaştırmalı, fakat felek bana bu konuda gülmedi, talihsiz bir görünümüm var" diye konuşmuştu. Hindu tapınaklarının kutsallığına

hakaretiyle tanınsa da 1004 yılındaki ilk harekâtı Pakistan'ın Multan kentindeki İsmailliye mensuplarına karşıydı. Sünni Müslümanlar İslam'ın Şiilik koluna mensup İsmailîleri kâfir olarak görüyordu. Multan, İndus Ovası'nda, körfez ile Batı Hindistan arasında önemli ticaret rotalarının kesişim noktasında stratejik bakımdan önemli bir konumdaydı. Mahmud kenti 1007'de ikinci kez yağmaladı. Ertesi yıl Kangra'nın büyük hisarını ve tapınağını istila ve tahrip etti; yüz seksen kilo altın, iki ton gümüş ve yetmiş milyon dirhem değerinde madeni para ile başkentine döndü. 1018'de Hindu tanrısı Krişna'ya adanmış bir ibadethane olan büyük Mathura tapınağının da akıbeti benzer oldu. Mahmud ertesi yıl Kannevc'e taarruz etti, kenti savunan sekiz kaleyi tek günde ele geçirdi.

Gösterdiği tüm acımasızlıklara rağmen Mahmud'un olumlu bir yanını bulmak mümkün. Fetihlerinde elde ettiği ganimetle Gazne'de döneminin en güzel camilerinden birini ve geniş bir kütüphaneyi inşa ettirdi. İran'ın İslam öncesi döneminin hükümdarlarını anlatan destan Şâhnâme'nin yazarı şair Firdevsî'yi himayesine aldı, âlim Bîrûnî'nin on yıl Hindistan'da yaşamasını emretti, şair orada Sanskritçeyi öğrenip Hindu metinlerini tercüme etti. Bîrûnî'nin büyük ölçüde Sanskritçe kaynaklara dayanan *Kitâb'üt-Tahkîk Mâ li'l-Hind* yani Hindistan kitabı adlı eserinin Babürlerden evvel Hindistan'ın, halkının, felsefelerinin ve dinlerinin en başarılı anlatımı olduğu söylenebilir.

Sultan Mahmud'un 1030'da vefat etmesi, oğullarından ikisinin farklı annelerden aynı gün dünyaya gelmesi talihsizliğinin de etkilediği bir iktidar mücadelesine yol açtı. En nihayetinde halefi olan Sultan Mesud saray darbesinde öldürüldükten sonra Gaznevi hanedanı gerilemeye başladı. Gurlular 1173'te Gazne'yi ele geçirdi, ardından Gaznevi başkenti Lahor'u hedef belirleyip 1186'da fethettiler.

Gurluların lideri Muhammed Guri, yani Gurlu Muhammed, Sultan Mahmud'un aksine topraklarını güney istikame-

Hint filleri alt kıtanın dört bir yanında iki bin yıldan uzun süre savaş aracı olarak kullanılmıştır ve hükümdarlar fillere atlardan çok ehemmiyet vermiştir.

tinde genişletmek istiyordu. Orduları 1191'de Delhi'nin kuzeyinde Tarain kentinde Racpût prensi III. Prithviraj ile karşı karşıya geldiğinde kolay zafer hayalleri suya düştü. Racpût tarihçileri Gurlu Muhammed'in üst kol bölgesinden mızrakla yaralanıp askeri tarafından savaş meydanından hızlıca götürülmesi üzerine Guri kuvvetlerinin bozguna uğrayarak ricat etmesiyle zaferle sonuçlanan bu muharebeyi anmaya devam ediyor. Guri yaşadığı bu aşağılanmanın öcünü almak için savaş alanından kaçan askerlerine atlarının yem torbasını taktırıp saman yedirerek onları halka teşhir etmiştir.

Gurlu Muhammed hemen pes etmeyecekti. Kuvvetlerini yeniden bir araya getirdi ve doğuya doğru hücuma geçti. III. Prithviraj, Racpûtların o ana kadarki en güçlü, bünyesinde yüzlerce fil de bulunan ordusunun başına geçmiş olsa da işgalcilerin dengi değildi. Bir rivayete göre Muhammed Guri, Racpûtları oyuna getirerek ateşkesi kabul ettiğine inandırmıştı. Güvende olduğu sanrısına kapılan Racpûtlar gece boyu

alem yapmıştı. Hafif silahlı Gur süvarileri şarap ile afyonun etkisiyle sarhoş Racpûtları alt etmiş, liderleri Prithviraj'ı ele geçirip infaz etmişti.

Racpûtların 1192'deki Tarain hezimetinin "Hindistan tarihinin en kritik muharebesi" olduğu söylenir. Bu muharebe itibarıyla "Delhi kapısının (ve Hindistan'ın tamamının) anahtarı" Muhammed Guri ve muzaffer askerlerinin eline geçmişti. İslam güneydoğu Asya'ya tam anlamıyla varmıştı.

DELHİ SULTANLIĞI

Gurlu Muhammed'in ömrü imparatorluk hayallerinin gerçekleştiğini görmeye yetmedi. 1206'da rakip mezhebin bir üyesi kendisine suikast düzenledi ve Muhammed'in hayatını kaybetmesiyle yerine güvenilir yardımcısı Kutbüddin Aybeg geçerek Kölemen Hanedanı'nı kurdu. Kölemenler, Delhi Sultanlığı'nı oluşturan, birbirini izleyen beş hanedanın ilkiydi. Kölemenlerin ardından Halacîler, Tuğluk Hanedanı, Seyyidler ve Ludîler geldi. Sultan İbrahim 1526'da Babür'e karşı savaşırken öldürüldüğünde Ludîlerin saltanatı son buldu. Söz konusu hanedanların her biri hâlâ Delhi'de bulunan şehir, cami ve türbeler inşa ederek modern Hindistan'ın başkentinde izini bırakacaktı.

Delhi Sultanlığı'nın Hanedanları

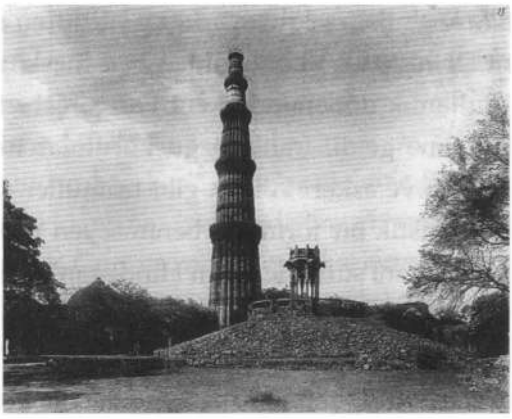
Memlük/Kölemen Hanedanlığı (1206–1290)
Halacî Hanedanı (1290–1320)
Tuğluk Hanedanı (1320–1414)
Seyyid Hanedanı (1414–1451)
Ludî Hanedanı (1451–1526)

Delhi Sultanlığı tarihinde üç konsept sürekli tekrar etti: Yeni sultanın tahta geçişinin ardından neredeyse kaçınılmaz surette kan dökülmesi, Hint hükümdarların mütemadi dire-

nişi ve batıda kesintisiz şekilde varlığını sürdüren askerî tehdit. Başkent Delhi M.Ö. VI. yüzyıldan beri meskûn, yerleşik bir kentti. Sultanlık döneminde kent Farsça çalışmaları için bir merkez haline geldi. İran'a özgü kurumlar tesis edildi, maaşlı bürokrasi ve askerî kölelik gibi teamüller uygulandı. İslam'ın daha mistik bir formunu benimseyen manevi gücü yüksek adamlar, yani sûfîlerle İslam Hindistan'da belirgin biçimde daha ılımlı olarak yerleşti.

Memlukler yöneticilerinin çoğu bir zamanlar Türk derebeylerinin kölesi olduğundan Kölemen hanedanı olarak biliniyordu. "Köle" net tanımlanmış bir terim değildi. Satın alındıktan ve eğer hâlihazırda değillerse Müslüman yapıldıktan sonra "mîrâhur" ya da "av çitalarının sorumlusu" gibi işleri yapmaları için eğitilirdi. İçlerinden bazıları askerî ve idarî bakımdan üst mevkilere yükseltildi. Efendilerine bağlılıkları kendi akrabaları ve etnik gruplarına duydukları sadakati gölgede bıraktı. Efendilerine o kadar bağlılardı ki Moğol eşkıyaları zaman zaman Hindistan'ı tehdit ettiğinde ekseriyeti Türk olan köleler kendi memleketlilerine karşı savaşırken gözlerini dahi kırpmadı.

Kutbüddin Aybeg 1210'da polo kazasında hayatını kaybetti. Halefi İltutmuş gücünü sağlamlaştıracak kadar (yirmi altı yıl) saltanat sürdü. İltutmuş, Moğolların İran istilasından kaçan mültecilere krallığının kapılarını açtı. Mülteci akını o kadar büyüktü ki hükümdar Kutb Camii'ni üç kat büyüttü ve minaresine üç kat daha ekledi. Aralarında İranlı âlimlerin, sanatçı ve zanaatkârların en üst tabakasının bulunduğu mülteciler bürokrasi ve yargı erkinin kademelerine yerleşti. Yönetim ve diplomasi dili Farsça oldu. Aynı zamanda Batı'da Moğol istilası Delhi Sultanlığı'nı Mezopotamya ve Kuzey Afrika'daki diğer Müslüman devletlerden tecrit etti, böylece bağımsız bir devlet olarak kalmasını garanti altına aldı.

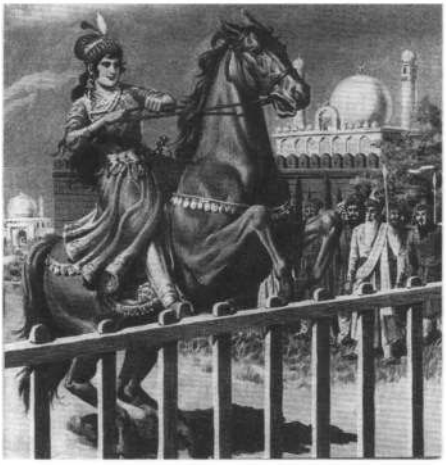

Kutbüddin Aybeg döneminin en kalıcı yadigarı Yeni Delhi'nin doğusundaki düz ovaların üzerinde yükselen Kutb Minaresi oldu. Minare Hindu ve Jain tapınaklarının sütun, sütun başlığı ve lentoları kullanılarak inşa edilmiştir. Delhi sultanları camilerinin inşasında Hinduların tapınak inşası tekniklerinden ve Hindu zanaatkârlardan istifade etmiştir.

Hususiyetle kral, prens ve sultan mevkiindeki erkeklerin baş rol oynadığı öykü bu noktada beklenmedik bir istikamete giriyor; Hindistan'da İslamî bir hanedanın ilk kadın hükümdarı Raziye Begüm (1205-1240) iktidara geliyor. Sultan İltutmuş ölüm döşeğindeyken oğullarının hükümdarlığa layık olmadığını söyleyerek otuz bir yaşındaki, oğullarıyla eşit yetiştirdiği kızı Raziye'yi veliahdı ilan etti. 1983'te piyasaya çıkan, başrolünü deneyimli oyuncu Hema Malini'nin (1948 doğumlu) üstlendiği *Razia Sultan* filmiyle Bollywood, Raziye'nin öyküsünü ölümsüzleştirecekti. Hint sinemasında öpüşmenin dahi tabu olduğu bir dönemde yayınlanan filmde Raziye haremindeki kadınlardan biri olan Khakun (Parveen Babi'nin hayat verdiği karakter) ile kurgusal bir lezbiyen ilişki yaşıyor. Filmin en meşhur sahnesinde imparatoriçe kendisine yakınlaşmaya çalışan erkek hayranlarından birini reddederken Khakun yüzünü bir tüyle örtüyor ve Raziye'yi

ya öpüyor ya da kulağına bir şeyler fısıldıyor (sansürü atlatmak için sahnenin muğlak olması gerekliydi). Eleştirmenler Malini'nin Urduca öğrenmek, çölün sıcak kumları üzerinde yürümek, file binmek ve hantal kostümler giyerken kılıçla dövüşmek zorunda kalmasına rağmen en iyi performanslarından birini sergilediğinde hemfikir.

Filmde Raziye gerçek aşkı bulmasına engel olduğu için "kefen" olarak gördüğü "imparator giysisini" çıkarıp atıyor. Gerçekte ise Raziye, Melike halkına daha yakın olmak için örtüsüz olarak görünmüştü. Başlarda bu sayede tebaasının sevgisini kazanmış olsa da Delhi ulemasında aynı etkiyi yaratmamıştı. Mîrâhur makamındaki Habeş kölesi ile ilişkisi valilerin tepkisini çektiğinde işler kötüye gitmeye başladı. En nihayetinde Raziye Lahor'da bir isyanı bastırırken Türk kökenli bir köle olan Altûniyye kendisini hapsetti. Durumu muhaliflerinin aleyhine çeviren melike Altûniyye ile evlendi ve ikili sultanın tahtını geri alabilmek için bölgenin kabilelerinden bir ordunun başına geçti.

Halkın rağbet gösterdiği Radıyye Melike "kendisini halktan biri olarak göstermek için" örtüsüz şekilde, bir başlık ve kaftan giymiş hâlde halk içine çıkardı.

Raziye askerlerinin kendisini terk etmesinin ardından 1240'ta öldürüldü. Saltanatı kısa sürdü ama kıymetli bir etkisi oldu. İktidara geldikten sonra kendi adına para bastırdı, kendini "kadınların en mühimi" ve "çağının kraliçesi" ilan etti, okul ve kütüphaneler kurdu. Tarihçi S. A. A. Rizvi, "Raziye entrikalarla ustalıkla mücadele etti, askerî taktikleri muhteşem bir şekilde kavradığını gösterdi, bağımsız kararlarını hünerli bir şekilde uyguladı ve âsi ikta sahipleriyle[34] incelikle arayı buldu. Esas kabiliyeti çağının önyargılarını aşmış olmasıydı" yorumunda bulunuyor.

Taht mücadelelerinin ardından en nihayetinde Raziye'nin halefi Gıyaseddin Balaban (1266-1287 arası hüküm sürmüştür) oldu. Balaban bir köle olarak İltutmuş'a satılmış ve adım adım basamakları tırmanarak Kırklar adı verilen, kırk Türk askerinden oluşan bir cuntanın güvenilir bir üyesi olmuştu. Mütevazı kökenlerini dengelemek için gösteriş ve lüks ile tanınan bir maiyet teşkil etti. Hint tarihçi Jaswant Lal Mehta sultanın, kendisine ziyarette bulunanların secde edip ayaklarını öpmesini talep etmesi üzerine "soyluların aşağılanmış, dehşete kapılmış ve donakalmış" olduğunu aktarıyor. Vakanüvis Barani, sultanın hizmetçilerinin dahi kendisini resmî kıyafetleri haricinde bir giysi, çorap ya da başlıkla görmediğini ifade etmişti. Rivayetlere göre Sultan Balaban hiç gülmezdi. Maiyetinden kimsenin de kendi huzurunda gülümsemesine müsaade etmezdi.

Despot olarak anılmasına rağmen Balaban'ın saltanatı çalkantılı bir çağda insanların nefes aldığı bir istikrar dönemiydi. Müspet iktidarı öylesi barış ve refah atmosferi yaratmıştı ki Vişnu'nun "süt denizinde huzur içinde uyuyabileceği" söyle-

34 İslam devletlerinde, devlet kendisine ettikleri hizmet karşılığında bazı memur ve askerlerine devletin mülkiyetinde olan bazı toprakları işletmesi ve bölge halkından devlet adına vergi toplaması için tahsis ederdi. Bu sisteme ikta sistemi adı verilir. (ç.n.)

nirdi. Dinî emirler yerine siyasî istikrara öncelik tanıdığı gayrimüslimlere hoşgörüyle muamele etmesinden anlaşılıyordu. Sultanın bu tutumu Hinduların puta tapması ve küfrüne izin verilmesini kabul edemeyen Barani gibi Müslüman soylulaların öfkelenmesine yol açtı. Barani Balaban'ı kastederek şöyle yazacaktı: "Müslüman sultanlar, kâfirlerin, çok tanrılı dinlere inananların, putperestler ve tezeğe tapanların saray gibi evler inşa etmesine, sırmalı kumaşlara bürünmesine ve altın ile gümüş süslemelerle donatılmış atlara binmesine müsaade etmek ne kelime, bunlardan memnuniyet duyuyor."

Balaban 1287'de vefat edince on yedi yaşındaki oğlu sarayın içindeki, iki tarafa da zarar veren iktidar mücadelesinde arabuluculuk yapmaya çalıştı ancak başarılı olamadı. Bu hadise üzerine ordu komutanı Celâleddin Fîrûz Halacî'nin (yak. 1220-1296) darbeyle iktidarı ele geçirmesini ve Halacî hanedanını kurmasının yolu açıldı. Afganistan kökenli Halacîler Guri ordusunda görev yapmıştı. Moğolların XII. yüzyılda Afganistan'ı işgalinin ardından asker ve göçmen olarak kitleler halinde Kuzey Hindistan'a göç ettiler, zamanla ülkenin idarî ve askerî mevkilerine yerleştiler. Hanedanın en büyük hükümdarı Alâeddin Halacî (1296-1316 arası hüküm sürmüştür) sultanlığın sınırlarını Vindhya Sıradağları'nın güneyine doğru genişletti. Alâeddin Halacî'nin orduları Afrikalı hadım kölesi Melik Kâfûr'un komutasında Dekken'e sayısız akın düzenledi, sömürgeleri Moğol istilalarından koruyacak savunma hatlarının maliyetini karşılamak için bölgedeki şehirleri yağmaladı. Müslüman işgalciler Hindistan'ın en güneyine ilk kez ulaştı; Madurai, Srirangam ve Çidambaram'da tapınakları talan etti, yüzlerce ton altın, gümüş ve değerli taşı ganimet olarak aldı. Somnath Tapınağı yağmalandı, lingam bir kez daha paramparça edildi ve heykelin parçaları Delhi'de bir caminin basamaklarına eklendi. Her bir talan sonrasında Delhi sultanının hükümdarlığını kabul ettiği ve sultana yüklü

miktarda yıllık vergi ödediği takdirde mağlup edilen Hindu kralları tekrar tahta oturtuldu.

Alâeddin Halacî'nin yaptığı reformlar fanatikliğini dizginledi. Memur kadrolarını imtiyazsız Müslüman göçmenler, Müslüman Hintler ve hatta Hindular dâhil olmak üzere halka açtı. Şarap ve diğer içkilerin satışı yasaklandı. Rüşvet ve yolsuzluğa getirilen sert cezalar bu suçların kontrol altına alınmasını sağladı. Sultan ayrıca Hindu aracıların vergi toplama güçlerini dizginleyen tarım reformları yaptı ve isyan başlatmada kullanabilecekleri servetten mahrum bırakmak için maiyeti ile soyluların tüm topraklarına el koydu. Fiyatları ticaret bakanlığı belirledi, sabit fiyatların üzerinde fiyat koyan esnaf alenen kırbaçlandı. Sonuç olarak tahıl fiyatları tüketiciler için düştü ve düşük fiyat kuraklık yıllarında dahi korundu.

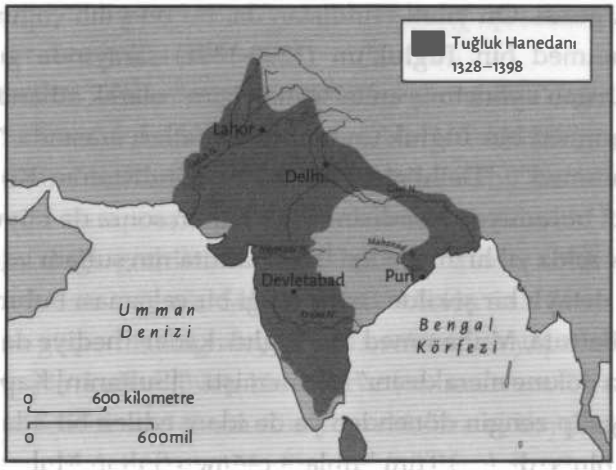
Barani, Sultan Alâeddin'in saltanatına dair: "Bir deve çeyrek peniydi, köle bir kızın fiyatı 5 ila 12 tankayken (rupiye karşılık gelen gümüş sikke) cariye 20-40 tanka civarındaydı. Yakışıklı bir delikanlı 20-30 tankaya alınabilirdi, köle işçilerin fiyatı kişi başı 10-15 tankaydı. Tüketici malları ve hizmetçilik bedeli böylesi ucuzken orta halli bir adam bir ila dört nikahlı karısı, birkaç cariyesi ve emre amade bir dizi köle kız ile köle işçisi mutlu, rahat bir hayat sürebilirdi."

DELHİ SULTANLIĞI'NIN ZİRVESİ

İbn-i Battuta (1304-1369) tüm zamanların en büyük Arap maceraperesti, Marco Polo'nın Faslı muadili (hatta neredeyse kendinin çağdaşı) olarak tanınır. 1325'te Tanca'da doğan hukukçu Mekke'ye hac ziyaretinde bulunmak üzere yola düştü. Memleketine dönmek yerine otuz yıl boyunca Kuzey Afrika'dan Doğu Çin'e kadar bilinen dünyanın ekseri-

yetini gezdi. On yılını Hindistan'da, bu on yılın çoğunu da Muhammed bin Tuğluk'un (1290-1351) sarayında geçirdi. "Hindistan'ı yönetmiş en tartışmalı isim" olarak adlandırılan Muhammed bin Tuğluk'un muhtelif sıfatları arasında "Kanlı Muhammed", "Delhi'nin Nero'su", "Hindistan'ın Korkunç İvan'ı" bulunuyor. Kendisine önce hâkim sonra da büyükelçi olarak sekiz yıl hizmet eden İbn-i Battuta'nın sultanı ve tezatlarını detaylı bir şekilde tasvir ettiği bir çalışması bulunuyor. İbn-i Battuta, Muhammed bin Tuğluk kadar "hediye dağıtma ve kan dökme meraklısını" görmemişti. "[Sultanın] Kapısı hiç fakir gelip zengin dönenden ya da idam edilen bir adamdan eksik olmazdı. (...) Tüm bunlara rağmen Sultan Muhammed çok mütevazı ve eşitlik ile muamele etmeye, herkesin hakkını kabul etmeye en gönüllü adamdı."

İbn-i Battuta Delhi'ye Alâeddin Halacî'nin 1316'da vefatından sonra yaşanan son derece kanlı bir taht krizinin pençesinde olduğu esnada, 1334 yılında geldi. Bu dönemde tahta geçen, adı en kötüye çıkmış sultan, eşcinsel köle sevgilisi Hüsrev Han'ın suikastına kurban giden acımasız, eşcinsel şah Kutbüddin Mübarek'ti. Hüsrev Şah, sadece dört ay Alâeddin Halacî'nin tüm oğullarını öldürecek, altmışlı yaşlarındaki komutan Gıyâseddin'in tarafına geçen tüm soyluları uzaklaştıracak kadar tahtta kaldı. Gıyâseddin'in saltanatı da kısa sürdü. 1325'te oğlu Muhammed bin Tuğluk, Yamuna Nehri kıyılarında Afganpur'da ahşaptan derme çatma bir otağ kurarak Gıyâseddin'den ustalıkla kurtuldu. Resmî anlatıya göre baba-oğul yemek yedikleri esnasında otağa bir yıldırım düşmüş, çadırın çatısını yıkmış ve bu hadise Gıyâseddin Tuğluk'un ölümüne yol açmıştı. İbn-i Battuta, otağın özellikle kolay yıkılacak şekilde inşa edildiği iddiasını devam ettirdi. Battuta'ya göre geri kalan herkes namazdayken Muhammed bin Tuğluk fillerin yerde tepinmesini emretmiş, ufak bir deprem yaratarak yapının çökmesine yol açmıştı.

Delhi sultanları şiddete yabancı olmasa da Muhammed bin Tuğluk intikam kavramına yeni bir boyut kazandırdı. Düşmanlarından birinin canlı canlı derisini yüzdürdü, yüzülen derinin içini doldurttu ve teşhir etti; adamın etini doğrattı, pilavla pişirtti ve ailesine servis ettirdi. Muhammed Şah'ın saltanatı da bir o kadar tartışmalıydı. Devasa ordusunun maliyetini karşılamak için çiftçilere fahiş ek vergiler getirdi; çiftçilerin çoğu toprağını terk etmek zorunda kaldı ve bu da yıkıcı bir kıtlıkla sonuçlandı. Belki de en kötü sonuçlanan fiyaskosu, yapıldığı metalin değerinden daha fazla maddi değer biçtiği pirinç ve bakırdan madeni paraları piyasaya sürerek Çin'in kâğıt para sistemini taklit etme teşebbüsüydü. Bu madeni paraların sahtesi o kadar kolaylıkla üretilmişti ki sultan "Tuğlukabad'da dağ gibi yığılacak kadar" çok sayıda gerçek ve sahte tüm madeni parayı satın alarak bu paraları tedavülden kaldırmak zorunda kaldı.

Ancak gayrimüslimlere edilen muamele hususunda faydacılık dinî hassasiyetlerine galip geldi. Hindu tapınaklarının tamirine ödenek ayrıldı ve cizye ödeyen herkesin ibadethane inşa etmesine izin verildi. Cizyenin gelirlerdeki önemli yeri

din değiştirme ihtiyacını etkisiz kıldı. Müslümanların sayısı ne kadar az olursa o kadar çok vergi toplanacaktı.

Muhammed bin Tuğluk devrinde Delhi Sultanlığı, Batı ve Doğu Hindistan'ın ekseriyetini ele geçirip Dekken'in derinliklerine uzanarak en geniş sınırlarına ulaştı. Güç merkezindeki değişim bir ihtilafı daha tetikledi; başkent bin dört yüz kilometre güneye, Devletâbad'a taşındı. İbn-i Battuta'nın ifade ettiği üzere sultan kendisine hakaret içeren mektuplar gönderme alışkanlıklarından ötürü Delhi halkını cezalandırmak istemişti. Muhammed Şah'ın bu girişiminin altında yatan daha derin sebep ulemasının darbe planlıyor olduğundan şüphelenmesi olabilir. Sarayı ve bürokratlarını yaz sıcağında mevcut başkentten kırk günlük meşakkatli bir yolculukla Devletâbad'a (yani "devletin şehri" olarak adını değiştirdiği kente) taşıması sultana Delhi aristokrasisi, uleması, tüccar ve iş adamları arasında pek de dost kazandırmamıştı. İbn-i Battuta yol üzerinde "bahçe içinden geçiyormuş" hissi uyandıracak kadar çok ağaç dikildiğini kaydetmiş olsa da yolda haydut ve silahlı kabilelerin bulunması yolculuğu tehlikeli hale getirmişti.

Muhammed Şah 1351'te Sind çöllerinde asileri kovalarken Hint hükümdarları arasında ender görülecek şekilde eceliyle öldü. Kuzeni Firuz Şah Tuğluk (1309-1388) yerine geçerek parçalanmakta olan imparatorluğun tahtını devraldı. Bengal'de sultanlığın kontrolünde bulunan geniş bölgeler başkaldırmak ve bağımsızlığını kazanmakla beraber Müslüman kimliklerini korudu. İmparatorluk inşasına zerre alaka göstermeyen, askerî strateji hususunda zayıf Firuz Şah döneminde başka isyanlar yaşandı ve Gucerât özerklik kazandı, Dekken bölgesinin çoğu Behmenî hanedanı altında tamamen bağımsız oldu. Annesi Hindu olduğu için aşağılık kompleksinin ağırlığıyla yaşayan Firuz Şah, İslamî bir devletin hükümdarı ve müminlerin lideri rolünü ciddiye aldı. Puri'deki

muhteşem Jagannath Tapınağı'nın kutsallığına halel getirildi ve Brahmanların cizyeden istisna tutulmasından vazgeçildi. Firuz Şah önündeki başarılı örnekten feyz alarak saltanatını yüceltmek için Tuğlukâbad'ın kuzeyinde Firuzâbad adında bir kent kurdu.

Firuz Şah'ın 1388'de ölümü hâlihazırda zayıflatılmış sultanlığı dış taarruzlara açık hale getiren yeni bir taht krizini tetikledi. Orta Asyalı komutan Timurlenk (Emir Timur) 1398'de Hindistan'ı işgal ettiğinde Delhi Sultanlığı savaşacak sadece on bin adam toplayabildi ve başkentini savunmayı başaramadı. Timur askerlerine Delhi halkının canını bağışlamasını emretti fakat emrin vadesi kısa oldu. İşgalcilerin bazıları yağma esnasında yakalanınca kavgalar çıktı ve askerlerin birkaçı öldürüldü. Timur'un kuvvetleri üç gün boyunca zıvanadan çıkmış gibiydi; Hinduların bazılarını katletti, bazılarını esir aldı ve mallarını yağmaladı. Timur, ileride kaleme aldığı otobiyografik eseri *Tuzak-i Timuri*'de yaşananları şöyle aktardı:

> "Ganimet o kadar büyüktü ki her asker elli ila yüz arası kadar erkek, kadın ve çocuğu esir aldı. Yirmi esirden az alanı yoktu. Diğer ganimetler arasında yakutlar, elmaslar, lal taşları, inciler ve türlü değerli taşlar, altın ve gümüş mücevherler, *eşrefi*ler, altın ve gümüş *tanka*lar, broşlar ve değerli ipekler vardı. Hindu kadınlarının sayılamayacak kadar altın ve gümüş takısı ele geçirilmişti."

Timur'un istilasının hemen ardından Delhi Sultanlığı daha da parçalandı. Pencap ve Doğu Ganj Ovaları bölgelerinde yeni özerk güç merkezleri ortaya çıktı; bunlardan biri Firuz Şah'ın Habeş kölelerinin Jaunpur'da kurduğu sultanlıktı. Tuğluklar yerine kurulan Seyyid Hanedanı döneminde sultanlık geri kalan topraklarının neredeyse tamamını kaybetti. Son hükümdarlarından Sultan Âlem Şah'ın krallığının sınırları günümüzde kentin uluslararası havalimanının

yakınlarında olan Palam köyüne kadar uzanırken kendisini "dünyanın sultanı" addetmesi alay konusu oldu.

1451'de Ludîlerin gelişi Delhi Sultanlığı'na bir nefes kazandırdı. Afgan tüccarların ve paralı askerlerin soyundan gelen Ludîler zayıf bir ittifak içerisinde olan devletler konfederasyonundan ibaretti. Ludî sultanları tahtlara kurulmak yerine soylularıyla kilime otururdu. 1526'da Babür Delhi'ye taarruz düzenlediğinde son Delhi Sultanı İbrahim Ludî (1480-1526) topraklarındaki Afganların tamamının rejimi desteklemediğinin farkına vardı. Pencap'taki Afgan aşiret reisleri kendisinin ayağına kırmızı halılar sermeseydi Babür İmparatorluğu'nun kurucusunun başarıya ulaşması mümkün olmazdı.

Ecmîr gibi şehirlerde ve Sind'in bazı bölgelerinde kast sistemi ve putperestlikten özgürlük vaat eden sûfî tarikatları yayıldı. Bu tarikatlar kişi ile tanrı arasında hususi bir ilişki kurulması için dinin klasik ibadetlerinin terk edildiği uygulamalarından dolayı Hinduizm'in *bhakti* gelenekleri gibi yıkıcı etki yaratma potansiyeline sahipti. Sûfîler, Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler, Zerdüştîler ve Hinduların "hepsinin aynı hedef doğrultusunda çalıştığını ve bu dinleri ayıran haricî özelliklerin yanıltıcı olduğunu" iddia ediyordu. Kuzey Hindistan'ın dört bir yanında azizlere adanan sûfî mabetleri belirdi ve hem Hindu hem de Müslümanlar buraları ziyaret etti.

Sûfî ve Hindu dindarlığının en aleni kesişmesi XV. yüzyıl şairi Kebîr'in eserlerinde görülebilir. Müslüman dokumacılar kastına mensup bir ailede dünyaya gelen Kebîr Varanasi'de yaşamını sürdürdü ve orada bulunan türbesi hâlâ tüm inanç mensuplarının uğrak noktası. Rivayetlere göre Kebîr öldüğünde bedeni ne Hintler gibi yakılabilsin, ne de Müslümanlar gibi gömülebilsin diye çiçeklere dönüşmüştü. Bugün her iki dinin mensuplarının bakımını sürdürdüğü iki ayrı mezarı bulunuyor. Kebîr'in gözünde ne rahipler, ne de mollaların de-

ğeri vardı. Hangi yolla ifade edilirse edilsin samimi bir duanın Tanrı'nın katına katı kuralları bulunan ibadetlerden daha kolay ulaştığını düşünüyordu.

Kebîr
Kulağını ver bana
Ne Vedalar
Ne Kur'an
Öğretir bunu sana
Gemini tak ağzına
Sırtına vur semeri Üzengide ayağın
Sür, çılgın firarî zihnini
Cennet kapılarına

Delhi Sultanlığı devrinden XVIII. yüzyıl başlarına dek Hindistan'ı yöneten Müslüman hükümdarlar engin Hint alt kıtasının dört bir yanına yayılmış, ekseriyeti Hindu olan muazzam bir nüfusu yöneten bir azınlık olduğunun farkında, pratik insanlardı. Bu sultanlar yeni topraklar fethetme peşinde olduklarından değil, esasen Hindistan'ı daimî Moğol istilası tehdidinden korumak için ordusunu idame ettirdi. Taht sultandan sultana, hanedandan hanedana geçerken İslam anlayışı da kucaklayıcılık ile putkırıcılık arasında gidip gelmesine rağmen topluca din değiştirme teşebbüsü hiç yaşanmadı.

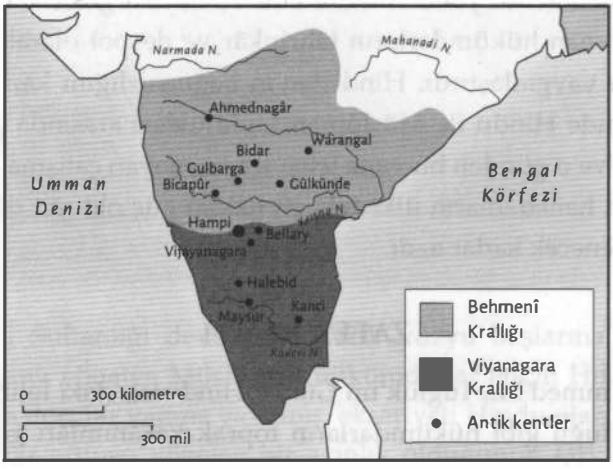
Hindu tapınakları yıkılırken amaç tapınaklardaki hatırı sayılır hazineleri ele geçirmek ve yerel yöneticilerin siyasî otoritesini sarsmaktı. Hindular, Jainler ve Yahudiler ile Parsîler gibi dinî azınlıklar müdahale olmadan inançlarını yaşayabiliyordu. Delhi sultanlarının Hinduları bürokratik görevlere ve ordularına dahil etme ihtiyacı onları Müslüman etme isteğinin önüne geçti. Hindular çoğunlukla ekonomiyi idare ediyordu ve Hindu bankerler Orta Asya'dan yeni gelen Müslümanların köle, sırmalı ipek kumaş, mücevher ve hatta at almasına yardım ederek büyük kâr kazanıyordu.

Fetih, dini yaymaktan çok ticaretle ilgiliydi. İndus Nehri'nin ötesinde kaynakları bol, dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden biri bulunuyordu. Altın, gümüş ve değerli taşların, baharat ve kölelerin diyarıydı bu ülke. Yollar güvenli, limanlar faal, gümrük vergileri azdı. İngilizler XIX. yüzyıl itibarıyla kendi yönetimlerini adil ve hayırlı göstermek için Müslüman hükümdarların tahripkâr ve despot olarak aktarımını yaygınlaştırdı. Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Hindu ile Müslüman toplulukları arasında patlak veren ve o günden bu yana içten içe kaynayan çatışma, Müslüman hanedanların ülkedeki en hâkim güç olduğu devirde yok denecek kadar azdı.

ZAFER KENTİ

Muhammed bin Tuğluk'un Güney Hindistan'daki fetihlerinde olduğu gibi hükümdarların toprak kazanımları genelde kısa süreli olsa da mevcut krallıkların birçoğunun yıkımını hızlandırdı. Ardından gelen istikrarsız siyasî manzaranın en kritik neticesi, 1336'da Hinduizm'den İslam'a geçen, Tuğluk hanedanında görev almış ve onlara isyan etmiş Harihara (1336-1356 arasında hüküm sürmüştür) ve kardeşi Bukka'nın (1356-1377 arasında hüküm sürmüştür) Vijayanagara İmparatorluğu'nu kurması oldu. Rivayetlere göre bir Hindu bilge, Harihara'yı tanrı Virpupakşa'nın tecessümü olarak tanımıştı. Harihara din değiştirdi ve Hindu ilkeleri temelinde bir krallık kurmasına müsaade edildi. Başkenti Vijayanagara'nın adını alan krallık üç yüz yıl ayakta kaldı ve gücünün zirvesindeyken devrin yüz elli milyonluk Hint alt kıtasının yirmi beş milyonuna hükmeden, Güney Hindistan'da kurulmuş en büyük devletti. XV. yüzyıl ortalarında Timur İmparatorluğu'nun elçisi olarak Vijayanagara'ya giden Abdülrezzak (1413-1482) kenti şöyle tarif etti: "Bu şehrin benzerini gözler görmedi,

kulaklar dünyada bu şehre eş olan bir şehir daha duymadı." Kentteki mücevher pazarında bulunan inciler öyle kaliteliydi ki "ayın on dördü onlara bakarak alev alırdı". Hükümdarları dünya hakimiyeti iddiasında bulundu; hedefleri "dünyayı tek şemsiye altında toplamaktı".

Vijayanagara'nın baş düşmanları Gulbarga başkentli Behmenî sultanları ve günümüz Orissa eyaletinin ekseriyetini kontrol eden "Fil Kralları" Gajapatilerdi. Vijayanagara'nın pratik hükümdarı II. Deva Raya (1432-1446 arası hüküm sürmüştür) Behmenîleri ordusuna hem subay, hem de piyade olarak aldı, onlarla arasındaki askerî farkı kapatmış oldu. Vijayanagara'nın en büyük kralı görülen Krişna Deva Raya (1471-1579) 1509'da tahta çıktıktan sonra Gajapatileri başkentleri Cuttack'a kadar geri püskürttü.

Malabar'dan Coromandel kıyılarına ulaşan bir imparatorluk yöneten Krişna Deva Raya Avrupalı tüccarları kabul eden ilk Hint hükümdarlarından biriydi ve bu ticaretin dünya hakimiyetinin anahtarı olduğuna inanıyordu. Ona göre sandal ağacı, değerli taşlar ve inciler gibi önemli mamullerin serbestçe ithal edilebilmesi için iyi bir hükümdar limanların in-

şasına nezaret etmeliydi. Gemisi krallığının kıyılarına oturan yabancı denizcilere ihtimam gösterilmeliydi: "Uzak ülkelerden gelen, fil ve iyi atlar ithal eden yabancı tüccarları her gün huzurunuza kabul ederek, onlara hediyeler vererek ve makul kârlar almalarına müsaade ederek onları kendinize bağlayın. Böylece o mamuller düşmanlarınızın eline ulaşmaz." Krişna Deva Raya'nın ordusunun bel kemiğini Portekizli topçular teşkil ediyordu.

Tarihçiler yıllardır Vijayanagar'ın Hindu hükümdarlarını Müslümanların nüfuzunun Güney Hindistan'a yayılması karşısında siper olarak görmüştür. Ancak krallığın kültürü, toplumu ve mimarîsi incelendiğinde ortaya farklı bir resim çıkıyor. İmparatorluğun en başından beri hükümdarlar kendilerine "Hint kralları arasında sultan" (*hindu-raya-suratrana*) namını vermiş, Farsî fikir ve uygulamaları benimsemişti. Başkentin kraliyet merkezi olarak bilinen bölgesi kubbe, sivri kemer, tonoz ve alçı rölyef gibi İslami mimarî stilleri kullanmıştı. Türk ve İranlı askerler orduya alınmıştı. Türk askerlerin heykelleri kentin bazı Hint tapınaklarını dahi korudu.

Abdülrezzak es-Semerkandî kralın Çin ipeğinden, XII. yüzyıl İran'ının kraliyet kıyafetlerinin tarzına uygun bir tunik giydiğini not düştü. Soylular kamuya açık etkinliklerde yine İran kökenli kenarsız başlık takıyor ve Hindu törenlerinde geleneksel Güney Hindistan giysisini tercih ediyordu. Tarihçi Rosalind O'Hanlon şöyle açıklıyor: "Bu seçkinler için sarayın kültürlülüğünün önemli bir emaresi tam da geniş İslamî uygarlığa dahil olabilmesi ve aynı anda ortaya çıkan, Güney Hindistan'ın özgün seçkin kültürünü de desteklemesi ve himayesine almasıydı." Babür İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Hindu ve İslamî katmanlar arasındaki etkileşimler doruğa ulaşacaktı.

5

MUHTEŞEM BABÜRLER

1500'lü yıllarda Güney Asya'yı dolaşan bir seyyah onlarca rakip krallık arasında bölünmüş; çeşitli etnik gruplardan seçkinlerin hâkimiyet, prestij ve Hindistan'ın engin kaynaklarından payını alma mücadelesi verdiği bir ülke ile karşılaşırdı. Yüz yıl sonra alt kıtanın kuzey yarısının neredeyse tamamı tek devletin, Babür İmparatorluğu'nun çatısı altında toplanmıştı. Hanedanın Büyük ya da Ulu Babürler olarak bilinen ilk altı imparatoru ardında Asya'nın dört bir yanında mimarinin en muhteşem örneklerinin bazılarını bıraktı. Agra'da muhteşem mermerlerden inşa edilen Tac Mahal ve Ekber Şah'ın kısa ömürlü başkenti Fetihpûr Sikri'nin harabeleri en güzel örneklerini teşkil ediyor. Uzmanların bazılarına göre Babürler saltanatları acımasız taht kavgaları ve sert askerî fetihlerle anılan Doğulu otokratlarının tipik örneği olmaya devam ediyor. Diğer tarihçiler ise Babür sarayı ile Hindistan'ın Sanskrit kültürü arasındaki temasların zenginliğine dikkat çekiyor. Yaygın kanıya göre Babürler inanılmaz servet, gösterişli saraylar ve değerli taşlarla dolu hazineleri akla getiriyordu. 1900'lerin ilk yıllarında Alman seyyah ve filozof Kont Hermann Keyserling, Büyük Babürleri "insanlığın gelmiş geçmiş en büyük hükümdarları" ilan etti: "İş bitiriciy-

diler, diplomasinin inceliklerini bilirlerdi, insan ruhundan anlayan bilgili adamlardı. Aynı zamanda sanattan anlarlardı ve hayalperesttiler." Böylesi bir "üstün insan sentezi" herhangi bir Avrupalı krala atfedilenlerin ötesine geçmişti.

Tarihçilerin elinin altında bol bol yazılı materyal bulunması hanedanın anlaşılmasına katkıda bulunuyor. İmparatorların kişiselleştirilmiş hatıratlarını krallıklarının günlük yönetiminin en ufak ayrıntılarına kadar kaydeden vakanüvislerin yazıları tamamlıyor. Babürlerin yükselişi Avrupa'nın keşif ve yayılmacılığıyla örtüşüyor. Beklenmedik muhtelif maceracılara ek olarak ticaret izni karşılığında hediyeler getiren İngiliz elçiler, dinlerini yaymaya çalışan Cizvit misyonerler, değerli taş pazarlığı yapan Fransız kuyumcular, gut hastalığı ve iktidarsızlığa sahte tedaviler sunan İtalyan doktorlar arkalarında Babür şahlarını, onların niteliklerini ve tuhaflıklarını, ayrıca saraylarının ihtişamını tarafsızca aktaran raporlar bıraktı.

BABÜRLER Mİ MOĞOLLAR MI?

Yabancılar Babür Şah'ın kurduğu hanedanı Farsça "Moğol" anlamına gelen "Mughal" ismini vermişti. Babür Şah ise babasının Türk kökenini öne çıkarmayı tercih ediyordu. XV. yüzyılda "Moğol" terimi barbarlığı çağrıştırıyordu. Babür, "Moğollar melek ırkı olsaydı da menfur bir millet olurdu." diye konuşmuştu.

Babürlerin öyküsü Zahirüddin Babür'ün (ölümü 1530) günümüzde Özbekistan toprağı olan bölgede 1483 yılında doğuşuyla başlıyor. Babası Timur'un üç kuşaktan torununun çocuğuydu; Timur'un eski başkenti ve muhteşem mezarına ev sahipliği yapan Semerkant'ın batısında, olağanüstü derecede verimli küçük bir bölge Fergana'nın hükümdarıydı. Annesi Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han'ın soyundan geliyordu. 1494'te babasının ölümüyle sonuçlanan

elim kaza Babür'ü on bir yaşında tahta çıkardı. Güvercin besleyen şah sarayın dış duvarındaki güvercinliklerde kuşlarıyla ilgilenirken altındaki kayalık çökmüştü. Babür hadiseyi şairane bir üslupla hatıralarına şöyle aktarır: "Ömer Şeyh Mirza güvercinleri ve yuvalarıyla uçtu, şahin oldu."

Babür Şah, saltanatının ikinci yılında Semerkant'ı ele geçirmeye yönelik üç teşebbüsünün ilkini gerçekleştirdi. Bu denemesi başarısızlıkla sonuçlandı fakat ertesi yıl şehri birkaç aylığına da olsa ele geçirebildi. Babür'ün yokluğunda üvey kardeşi Fergana'yı işgal ederek Babür'ün krallığını elinden almıştı. Ortada kalan Babür, annesi ve bir grup destekçisi ile birlikte yıllarca Orta Asya'nın dağları ve vadilerinde başıboş dolaştı. Hatıratına "Dağdan dağa evsiz ve çaresizce dolaşmanın pek yararı olmayacağını düşündüm" yazacaktı.

Babür'ün hatıratı *Babürname* kendisinin tabiriyle bu "tahtsız günlerini" açığa çıkarıyor. Hanedanın diğer hükümdarlarının başkası tarafından kaleme alınan ve onları göklere çıkaran hatıratlarının aksine *Babürname* son derece samimiydi. Çağdaş Hint romancısı Amitav Ghosh Babür'ü "hem Caesar, hem de Cervantes" olarak tarif ediyor. Babür hatıratında hedefinin "her meselede hakikate ulaşılması ve her hadisenin olduğu gibi kaydedilmesi" olduğunu ifade ediyor. *Babürname* büyük ölçüde içtenliğinden dolayı "gelmiş geçmiş en çarpıcı ve en şairane edebi eserlerden biri" olarak tanımlanıyor. Geleceğin Babür imparatorunun ilk eşiyle cinsel hayatındaki ürkekliği, Andican'da pazarcı bir delikanlıyla tamama ermemiş gönül ilişkisi, Kabil'in kavunlarına özlem duyduğu ve hatta zehirlenme teşebbüsü sonrası dışkısının renginin "kavrulmuş safra gibi kapkara" olduğu dahi anlatılıyordu.

1504 yılında yirmi bir yaşındaki Babür, Semerkant'ı fethetme hayalinden vazgeçti ve Kabil'e göz dikti. Şehrin despot hükümdarı henüz hayatını kaybetmiş ve veliahdı olarak kundaktaki oğlunu bırakmıştı. Babür, Kabil'i kolaylıkla fethetti

ve bu başarısı sayesinde Hindistan ile Orta Asya'yı bağlayan bazı stratejik kavşakları kontrol altına aldı. Bir yıl sonra Hindistan'a yapacağı beş seferin ilkini düzenledi. Başlarda bu seferler yağma şeklindeydi. 1514'te Semerkant'ı fethetmek için başarısızlıkla sonuçlanan son bir teşebbüste bulunduktan sonra Kuzey Hindistan'ı Timur kuvvetlerinin yeniden inşa edilebileceği bölge olarak görmeye başladı. Babür, Lûdî sultanıyla arası bozulan soylulardan biraz destek görse de onlara itimat etmedi ve ülkeyi işgal eden ordularına 1519 ila 1524 arasında üç kez geri dönme talimatı verdi. İbrahim Lûdî ile anca 1525 yılında boy ölçüşebilecekti. Babür sadece sekiz bin askerden oluşan ordusuyla Lûdî'nin otoritesinin büyük ölçüde çöktüğü Pencap ovalarında ilerlerken çok az direnişle karşı karşıya geldi. 1526 Nisan'ında günümüzde Haryana olarak bilinen Pânîpat'e ulaştı. Babür'ün kuvvetleri sayıca azdı, fakat fitilli tüfek ve top gibi en son askerî teknolojilerle donatılmıştı. Babür kuvvetlerine Vahşi Batı'da Amerikan yerlileriyle çarpışan öncü Amerikalıların kullandığına benzer bir düzen verdi. Kağnılar bir çember oluşturacak şekilde birbirine bağlanarak aşılması zor bir barikat kuruldu ve toplar barikatın ardına konuşlandırıldı. Tüfek saçmaları Lûdî'nin ordusu en nihayetinde taarruza geçtiğinde askerleri biçti. Gerisini de yedekte tutulan süvari birlikleri halletti.

Muharebenin zayiatı arasında Delhi'nin tek Müslüman hükümdarı Lûdî vardı. Alışıldığı üzere askerler Lûdî'nin kellesini aldı ve Babür'e sundu. Babür vakur bir halde Lûdî'nin başını yukarı kaldırarak "Cesaretine helal olsun" diye haykırdı. En üst rütbeli iki komutanı İbrahim Lûdî'nin bedenini sırma kumaşla kefenledi, yıkadı ve şehit düştüğü yere defnetti. Babür zaferi anısına cami inşa etmenin yanında, birbiriyle iç içe geçmiş kanalları ve Orta Asya'dan bir vahayı andıran yüksek yürüme yolları olan simetrik bir bahçe inşa ettirdi.

Babür zaferinden sonra Delhi'ye geçti ve halkın yeni hükümdarını zımnen kabullenişini simgeleyen hutbeyi kendi

adına okutana kadar orada kaldı. Ardından Lûdî başkenti Agra'ya yürüdü. Orada kendisini Kuzey Hint devleti Gwalior'un racasının ailesini esir alan oğlu Hümâyun (1508-1556) bekliyordu. Raca yeni hükümdarlığı kabullenişinin nişanesi olarak Hümâyun'a aralarında "dünyadaki herkesi 'iki buçuk gün' doyuracak kadar büyük bir elmas" bulunan mücevherler sundu. Babür oğlunun kendisine ilettiği hediyeyi kabul etmedi. Hümâyun yıllar sonra Babür'ün elması olarak bilinen bu kıymetli taşı İran hükümdarına hediye edecekti. Taşın ebadına dair rivayetler bu efsanevî taşın Kuh-i-Nur[35] olduğunu düşündürüyor.

Babür, gözünde Afganistan'ın serin dağ geçitleri tüten savaş yorgunu askerleri gibi yeni işgal ettiği topraklara kasvetle bakıyordu. Askerlerini dönmekten vazgeçirmek için şöyle konuştu: "Kabil'e dönüp sersefil mi kalalım? Benim peşimden gelen kimse bundan sonra böyle laf etmesin. Dayanamayan ve kalmak istemeyene kapı açık." Askerlerine Hindistan'ın her ne kadar başka bir özelliği olmasa da engin ve zengin olduğunu anımsattı.

Babür'ün Timur yönetimini Kuzey Hindistan'a taşıma hedefi engellerle doluydu. Bunların ilki kendi ifadesiyle "milletim ile [Hindistan] halkı arasında muazzam nefret ve düşmanlık" idi. Dahası Babürler bölgede hâkim güç olmaktan uzaktı. Delhi Sultanlığı'nın çöküşüyle Kuzey Hindistan'ın ekseriyetini yarı özerk Afgan beylikleri yönetiyordu. Delhi Sultanlığı'nın başına geçen sonraki hanedanların hepsi Afganistan'dan gelen askerlere ve ordularını savaşa hazır hâle getirmek üzere Afgan tüccarların Orta Asya'dan getirdiği ithal atlara bel bağlamıştı. Bu askerlerin çoğu küçük çaplı kabile liderleri hâline gelmişti.

---

35 Farsçada "Işık Dağı" anlamına gelen, dünyanın en büyük elmaslarından biri. Şu an İngiliz kraliyetinin mücevheratı arasındadır. (ç.n.)

Babürname'den, Hindistan'a Dair: "Ne halkının güzel bir yanı, ne zarif bir muaşeret, ne şiirsel kabiliyet yahut şiir anlayışı, ne görgü, ne asalet ne de yiğitlik var. Sanatında, zanaatında ne uyum ne de ahenk var. İyi at yok, iyi köpek yok, üzüm yok, şamama kavunu veya birinci kalite meyve yok, buz ya da soğuk su yok, pazarlarda tadı güzel ekmek ya da hazır yemek yok, hamam yok, medrese yok, mum, şamdan veya mumluk yok."

Babür çok sayıda Racpût kabilesiyle uğraşmak zorundaydı; en kuvvetlisi Sisodiyalardı. Sisodiya hükümdarı Rana Sanga (1482-1528), 1527'de Prithviraj Chauhan'ın Racpût İmparatorluğu'nu canlandırmak için büyük bir ordu topladı, kalesi Mevar'dan ayrıldı ve kendisine Lûdîleri ortadan kaldırmak gibi bir hayır yaparak imparatorluk hayallerine bir adım daha yaklaşmasını sağlayan işgalciyle mücadele etmek için hızla kuzey istikametinde hücuma geçti. Bir müneccimin Mars'ın uğursuz bir konumda olduğunu işaret etmesi Timurluların mağlubiyetinin kesin alameti olarak yorumlandığından Babür'ün sayıca çok daha az olan ordusunun morali dibi boyladı. Babür, İslam'a uymayan bazı vergileri kaldırarak ve şaraptan tövbe ederek bu kehanete karşı koymaya çalıştı. Komutanlarından üç yüzü bu yemine katıldı, Kabil'den getirilen onlarca testi yıllanmış şarap bu iş için kazılan kuyuya döküldü. Altın, gümüş kadehler paramparça edildi ve parçaları fakirlere dağıtıldı. Askerlerinin moralini yerine getirmek için kâfir Racpût hükümdarına karşı cihat ilan etti ve kendisine gazi unvanını verdi.

İki ordu Agra'nın yetmiş kilometre kadar batısında Kânvâ'da karşı karşıya geldi. Racpûtlar ünlerine layık olacak şekilde yiğitçe savaştı. Babür Pânîpet'te kullandığı taktikleri tekrarladı; at arabalarından bir barikat kurdurdu, askerleri fitilli tüfek ve toplarla barikatın arkasına konuşlandı, ardından süvarileri düşman kuvvetlerini kuşattı. Taktik işe yaradı.

Babür zaferi anısına, askerleriyle boy ölçüşmeye kalkacaklara uyarı mahiyetinde kesik başlardan sütun diktirdi.

Babür'ün kırklı yaşlarının ortasında sağlığı kötüye gitmeye başladı. Gençliğinde katlandığı zorlukların etkisini artık hissediyordu. Hümâyun babasının hasta olduğunu duyunca saraydaki soyluların tahta amcalarından birini geçirmeyi planladığından endişe ederek Bedahşan'dan Delhi'ye döndü fakat bu kez de kendisi yatağa düştü. Bir rivayete göre Babür üç kez oğlunun etrafında dönerek iyileşmesi için dua etmişti. Bu ayinle oğlunun hastalığını kendisine geçirmiş ve hemen ardından hayatını kaybetmişti. Gelgelelim tarihî kayıtlarda bu hadiseyle Babür'ün ölümü arasında birkaç ay geçtiği görülüyor. Babür ilk Babür imparatoru olduktan sadece dört yıl kadar sonra 26 Aralık 1530'da vefat etti. Bedeni Agra'da yaptırdığı çiçek tarhlarıyla bezeli bahçelerden birine defnedildi. Sonrasında hayattayken oturup manzarayı seyrettiği, Kabil'e hâkim konumdaki bir terasta yapılan mezara yerleştirildi. Mezarın kar ve güneşe tamamen maruz kalabilmesi için başka bir yapıya müsaade edilmedi.

MAĞLUBİYET VE SÜRGÜN

Hümâyun'un tahta geçiş sürecinde Cengiz Han ve Timur'un ortaya koyduğu örnek takip edildi. Her ne kadar babası veliahdı olarak Hümâyun'u seçmiş olsa da kardeşleri Kâmrân, Askerî ve Hindâl'a da topraklarından birer hisse bırakılmıştı. Kardeşleri babalarının ardından Babür imparatoru olamadıkları için kin besledi. Pencap'ı işgal ederek kardeşi Hümâyun'a karşı harekete geçen kendisine sadece Kabil ve Kandahar bırakıldığı için aldandığını düşünen Kâmrân oldu. Hümâyun'un yeni düzene razı gelmekten başka bir çaresi yoktu.

Gucerât eyaletinin sultanı Bahadır Şah (1505-1537) Hümâyun'un hükümdarlığına daha ciddi bir tehlike oluşturuyor-

du. Hümâyun 1535'te en yeni toplarla donatılmış ve Portekizli topçuların görev aldığı Bahadır Şah'ın ordusuyla karşı karşıya gelmek için güneye doğru hücum etti. Tehlikeli bir gece harekâtında Hümâyun'un kuvvetleri Çampanir Kalesi'ni ele geçirdi ve Bahadır Şah'ın hazinesini yağmaladı. Ardından başkenti Ahmedabad'ı ve Hindistan'ın orta batısındaki Mâlvâ'nın Mandu Tepesi'ndeki kaleyi zapt etti. Ancak Hümâyun hem askerî, hem de idarî bakımdan fetihlerini emniyete almak yerine muhteşem ziyafetler düzenleyerek ve kraliyet eğlencelerinin sefasını sürerek zaferlerini kutladı. İngiliz yazar Bamber Gascoigne keyifli bir şekilde şöyle not düşecekti: "Hümâyun hep zaferin ilk meyvelerini ileride elde edebileceği uzun vadeli kazançlardan çok daha albenili bulmuştu ve en sevdiği meşgaleler yani şarap, afyon (tablet şeklinde, gül suyu ile tüketirdi) ve şiirle aylarca keyif sürmeye razı olurdu."

Hümâyun yeni bir tehditle mücadele etmek üzere Agra'ya döndü. Varanasi yakınlarında ufak bir derebeyliği yöneten, Lûdî'nin sıradan paralı askerlerinden Şîr Şâh Sûrî (1486-1545) Doğu Hindistan'da Babür hükümdarlığına karşı Afgan direnişinin lideri olarak ortaya çıkmıştı. Şîr Şâh 1537'de Bengal'i işgal edip başkent Gaur'u kuşattı. Hümâyun bunun üzerine geçici olarak barış yaptığı kardeşleri Kâmrân ve Hindâl ile birlikte küçük bir filoda Yamuna Nehri'nden ve Ganj'dan aşağı geçti. Fakat Gaur'a doğru ilerlemek yerine nafile bir şekilde altı ayını Şîr Şâh'ın Çunar kalesini ele geçirmeye çalışarak harcadı. Bu gecikme sayesinde Şîr Şâh en nihayetinde Gaur'u ele geçirdi, hazinesini yağmaladı ve kazandıklarıyla Kuzey Hindistan'da görülmüş en büyük ordulardan birini oluşturdu. Sultanlığını ilan edecek kadar özgüven kazandı, şah unvanını aldı.

Hümâyun, Gaur'un fethedildiğini duyduğunda Şîr Şâh ile bir iktidar paylaşımı müzakere etmeye çalıştı fakat iki hükümdar Bengal'i kimin yöneteceğinde uzlaşmayı başara-

madı. Hümâyun Gaur'a ulaştığında kenti büyük ölçüde terk edilmiş buldu. Bir kez daha Babür imparatoru avantajından istifade etmedi; bu kez dikkatini Gaur'un "insana neşe veren bahçeleri ve dinlendirici havuzlarının yanında peri yüzlü kızları ve yakışıklı hizmetkârlarına" verdi.

Hümâyun, Gaur'daki hareminde "her çeşit lüksün" sefasını sürerken üvey kardeşi Hindâl, Babür başkenti Agra'ya saldırdı ve imparatorluğunu ilan etti. Bu esnada Kâmrân, Pencap'a döndü, fakat Hümâyun'un Kuzey Hindistan'daki rakiplerini dize getirmesine yardım etmek yerine Hindâl ile ganimetleri nasıl paylaşacaklarını planladı. Şîr Şâh, Babür sarayındaki kargaşadan istifade 1539 musonunda Çavsa'da Hümâyun'un ordusuyla çarpıştığında işler iyice sarpa sardı. Kardeşlerini ümitsiz vaka gören Kâmrân ile Hindâl, Hümâyun'un yardım çağrılarına kulak tıkadı. Şîr Şâh ile Hümâyun üç ay boyunca savunmalarını güçlendirdi ve sahte diplomasi yürüttü, fakat 1539 Haziran'ında Afgan güçleri Hümâyun'un ordusunu hezimete uğratan sürpriz taarruzu başlattı. Hümâyun suları yükselen Ganj boyunca ricat ederken atından düştü. Hizmetçilerinden biri şamandıra olarak kullanması için kendisine şişmiş keçi derisi atarak Hümâyun'u boğulmaktan kurtardı. Hizmetkâr bir günlüğüne sultan yapılarak ödüllendirilecekti.

İki ordu Ganj ovasında bulunan Kannevc yakınlarında tekrar karşı karşıya geldi. Firarlar yüzünden cesareti kırılan ve bitkin hisseden Babürler panikledi ve savaştan kaçtı. Hümâyun'un komutanlarından biri sonrasında şöyle yakınacaktı: "Savaş değildi bu, bozgundu. Dost, düşman tek bir adam dahi yaralanmamıştı çünkü. (...) Tek bir top atılmamış, tek bir silah ateşlenmemişti." Babür imparatoru bir kez daha kaçmak zorunda kaldı, bu kez bir fil sırtında Ganj'ı geçti ve Lahor'a ricat etti. Şîr Şâh'a göre Pânîpet'teki hezimeti tersine çevirmişti. Babürler alt kıtada sadece on bir yıl geçirdikten sonra diz çökmüştü.

Hümâyun'un Lahor'daki sürgünü kısa sürdü. Şîr Şâh kenti ele geçirme tehdidinde bulununca Kâbil'e gitme planları yaptı. Ancak Afgan başkentini Kâmrân yönettiğinden Hümâyun'un kuvvetlerini yeniden toplamayı ve krallığını geri almayı umarak güneye, Sind'e gitmekten başka çaresi yoktu. Kâmrân ile Askerî, Afganistan'da kalır ve Hümâyun'a husumetini sürdürürken Hindâl sürgün imparator ile kuvvetlerini birleştirdi. Hümâyun 1541'de Hindâl'ın hocasının kızı Hamîde (1527-1604) ile evlendi. Hamîde Begüm bir yıl sonra yazın en sıcak günlerinde Tar Çölü'nü geçtikten ve Sind'in Umerkot şehrine vardıktan sonra Ekber adlı oğlunu dünyaya getirdi. Bu oğul Babür hanedanının en büyük imparatoru olacaktı. Beşikteki oğlunu Kandahar'da bırakan Hümâyun, Afganistan'dan geçerek batı istikametinde hücum etti, en nihayetinde İran'ın Safevi Şahı Tahmasp'ın elindeki Herat şehrine vardı. Hümâyun 1544 Temmuz'unda Tahmasp'ın günümüzde İran sınırlarında bulunan Kazvin'deki sarayına ulaştı, Şah, Hümâyun ve maiyetinin Şia'ya geçmesi şartıyla kendisine himayesini teklif etti. Himaye bedeline Kuh-i Nur elması da dahildi.

Hümâyun 1545 Eylül'ünde Şah Tahmasp'ın sağladığı asker ve sermaye ile Babür-Pers müşterek gücünün başına geçerek Kandahar'ı Askerî'den geri aldı. Üç ay sonra Kâmrân Kâbil'de mağlup edildi. Kâmrân sekiz yılda dört kez kenti Hümâyun'un elinden almaya çalıştı. Son teşebbüsünde yakalandı ve Hümâyun'un huzuruna getirildi, ağabeyi kendisinin gözlerini kör ettirdi. Kâmrân'ın gardiyanlarına canını almaları için yalvardığı rivayet edilir. Gardiyanlar bu isteğini yerine getirmediğinde gözlerine mil çekilmesine sabırla katlandı. Ardından hacca gitme ricasında bulundu ve 1557'de Mekke'de hayatını kaybetti.

Hümâyun'un yokluğunda Şîr Şâh istikrarlı, müreffeh ve iyi yönetilen bir kenti idare eden başarılı bir lider olduğunu ispat etti. Ordusunu yeniden teşkilatlandırdı, tarım ürünle-

rine maktu vergiler getirerek gelir toplama sistemini verimli hale getirdi ve yolsuzlukla mücadele etti. Büyük Anayol'u iyileştirdi ve genişletti, güvenliğini bölgedeki beylere bıraktı. Geniş gölgesi olan ağaçlar dikildi ve aralarında bir günlük mesafelerle hem Hindulara hem de Müslümanlara hizmet veren kervansaraylar inşa edildi. Şîr Şâh ayrıca günümüz Hindistan ve Pakistan'ının para biriminin öncülü olan *rupya* isimli standart gümüş sikkeyi piyasaya sürdü. Fakat Racastan, Malva ve Bundelkhand'da Afgan kolonileri kurma planları sonuçlanmadı. 1545'te Kâlincâr'daki Racpût Kalesi'ni ele geçirmeye çalışırken mühimmat deposunun patlamasıyla hayatını kaybetti. Ölümünden evvel, Hindistan'da gelmiş geçmiş tüm Müslüman hükümdarların mezarlarının hepsinden daha büyük bir türbenin Sasaram'da inşa edilmesi talimatını vermişti.

Şîr Şâh'ın ölümünün ardından yaşanan, art arda beş hükümdarın başa geçtiği taht krizi Hümâyun'a topraklarını geri

Şîr Şâh'ın 46 metre boyundaki üç katlı türbesi bir gölün ortasına konuşlandırılmıştır. Kendisinin ardılı olan Babürlü imparatorları Afgan düşmanlarına üstün gelmek için daha büyük ve özenli türbeler inşa ettirmiştir. Bu gelenek Agra'da bulunan Tac Mahal'de zirveye ulaşmıştır.

alma cesareti verdi. Hümâyun'un ordusu 1555'te Pencap eyaletinde Sirhind'de Şîr Şâh'ın oğlunun kuvvetlerini mağlup etti. Yıl ortasına gelindiğinde Delhi ele geçirilmişti. On dört yıllık aradan sonra Babür'ün krallığı yeniden tesis edilmişti.

Hümâyun'un zaferinin meyvelerinin tadını çıkaracak vakti olmadı. Delhi'yi tekrar ele geçirdikten sadece altı ay sonra 1556 Ocak'ında, Delhi'de Purana Qila'da yaptırdığı kütüphanenin çatısında Venüs'ün yükselmesini bekledikleri saate dair astrologlarıyla istişare halindeydi. Ezanı duyan Hümâyun kalktı, ayağı kaftanına takıldı ve merdivenin dik basamaklarından düşerek yuvarlandı, başından yaralandı. Birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Son sözleri "İlahî çağrıya icabet ediyorum" olacaktı.

EN BÜYÜK BABÜR

Hümâyun'un oğlu Ekber (1542-1605) babasının vefatı esnasında sadece on üç yaşındaydı. Hümâyun'un Hindistan'ı yeniden fethini yürüten komutanı Bayram Han'ın niyabeti ve rehberliğine teslim edildi. İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in çağdaşı Ekber Şah'ı, bazı tarihçiler Hindistan'ın en büyük hükümdarı mevkiine yükseltirken o en büyük Babür imparatoru olarak tarihe geçecekti. Nehru *Hindistan'ın Keşfi* kitabında "Kuzey Hindistan'da Hindu ile Müslüman kültürünün birleşiminin" Ekber Şah döneminde yaşandığını ifade etti. Ekber Şah devrinde "Babürler Hindistan'ın öz hanedanı olarak kabul görecekti."

Ekber Şah her ne kadar hoşgörü ve ölçülülüğün timsali olarak övülse de hükümdarlığının ilk yılları Güney Asya standartlarına göre bile hususiyetle kanlı geçti. Tahta geçişinin ilk aylarında en alt kademeden başlayıp basamakları tırmanarak Sûrî ordusunun başına geçmiş Hindu bir güherçile tüccarı Hemû, Delhi'ye taarruza geçti. Ekber Şah'ın sayıca

Ekber'in ölümünden sonra tasvir edildiği bu resimde Hindu ressam Govardhan (1596-1645 arası faaldir) imparatorun müspet hükümdarlığı altında aslan ile buzağının barış içinde yaşadığı, Elizabeth dönemine ait temadan istifade ediyor.

son derece dezavantajlı güçleri Pânîpet'te Hemû'nun askerî makinesiyle karşı karşıya geldi. XVI. yüzyıl sonlarında yaşamış şair Padmasagara genç hükümdarın "Okyanusa doğru kayan Canopus yıldızı gibi Sûrî ordusuna doğru uçtuğunu" söylemiş, "İnanılır gibi değil, Sûrî savaşçılarının bazıları sadece adının bir hecesini duyunca perişan oldu ve Ekber askerlerine zaferin tadıyla dolu bir okyanus hissi uyandıran bir ölümsüzlük verdi" diye yazmıştı. Zaferde korku rol oynamıştı fakat talihin de payı vardı. Hemû'nun gözüne bir okun saplanması panik içindeki ordusunun firar etmesine yol açtı, Babür kuvvetleri bu şekilde paçayı sıyırmış oldu. Hemû yakalandı ve Ekber Şah'ın huzuruna getirildi. Bayram Han genç şahın Hemû'nun kellesini vurmasına müsaade etti. Ekber artık gazi bir şahtı.

Ekber bağımsızlığını ortaya koydukça Bayram Han ile ilişkisi kötüleşti. Genç şah 1560'ta naibinin hac yolculuğuna çıkmasını teklif ettiğinde komutanın razı gelmekten başka şansı yoktu. Bayram Mekke'ye varamadı. 1561 Ocak'ında Gucerât'ın Patan bölgesinde kendisine kin beslemiş bir Afgan'ın faili olduğu suikastın kurbanı oldu. Ekber Şah iki yıl sonra taht için başka bir rakibini, süt kardeşi Edhem Han'ı, sarayın balkonlarından birinden atarak ortadan kaldırdı. Edhem Han aşağı düştüğünde ölmediği için yaralı bedeni yukarı çıkarıldı ve tekrar aşağı atıldı, bu düşüşünde hayatını kaybetti.

Ekber Şah on dokuzunda doğuda Lahor'dan batıda Jaunpur'a kadar uzanan, buna mukabil bazı sorun çıkaran direniş bölgeleri bulunan bir imparatorluğu yönetiyordu. Babür saltanatına tehlike arz edenleri ortadan kaldırma ihtiyacı elli yıldan uzun süren devrinin bir özelliği hâline gelecekti. Ekber'in imparatorluk inşası yöntemleri, özellikle de Racpûtlarla ilişkileri seleflerinden çok farklıydı. Ekber Şah, Racpûtlarla savaş alanında karşı karşıya gelmektense şehzadelerini Babürlerin hizmetine aldı, onlara hükümdarlığına ve topraklarının zenginliğine ortak etti; aynı zamanda kendi işlerini idare etmelerine ve atalarından kendilerine kalan toprakları yönetmelerine müsaade etti. Onları Müslüman olmaya da zorlamadı.

İzlediği politika adeta hasbelkader değişime uğradı. 1561'de Amber kentinde meskûn Kaççwaha kabilesinin racası Bihârâ Mel (1548-1574) beyliğinin karşı karşıya olduğu bir tehdidin önünü almak için Ekber'den destek istedi. Bihârâ Mel karşılığında Ekber Şah'a kızını teklif etti. Esasen pek kayda değer olmayan bir kabile bir anda Racpût hanedanlarının en önemlisi haline geldi. Amber prensesleri Babürlerin sultanı ve müstakbel imparatorların validesi oldu. Bu beyliğin yöneticileri Babür hanedanına komutan olarak hizmet etti. Bihârâ Mel'in torunu Raca Mân Singh, Afganlara karşı düzenlenen

harekâtlarda Babür ordusuna liderlik yaptı ve Bengal valiliğine getirildi. Jodhpûr ve Bikaner gibi diğer Racpût kabileleri de Kaççwaha'nın izinden gitti.

Ekber Şah'ın desteği Kaççwaha kabilesinin mevkiini yükseltmiş olsa da önde gelen Racpût hanedanı hâlâ Mevarlı Sisodialardı. Kabilenin lideri Uday Singh, Râna Sangâ'nın soyundan geliyordu ve kızlarını Babür haremine veren Racpût devletlerinden nefret ettiğini açıkça ifade ediyordu. Sisodialara haddini bildirmeye kararlı Ekber Şah 1567'de Râna Sangâ'nın kalesi Çitor'a muazzam bir orduyla taarruza girişti. İki seçkin Racpût beyinin kuvvetleriyle takviye edilen Babür imparatorunun ordugâhı on altı kilometre kadar uzanıyordu. Uzun, bitmek bilmeyen bir kuşatma için sahne kurulmuştu.

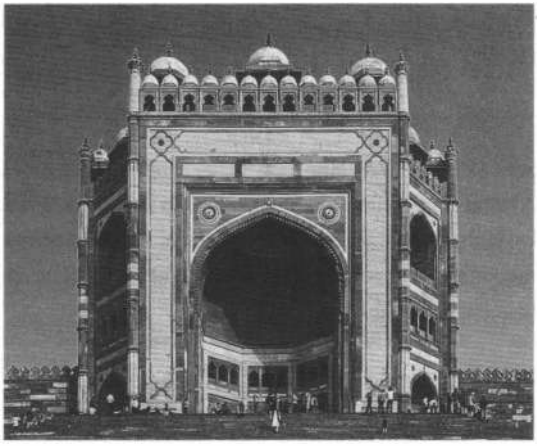
Çitor Kalesi'nde birkaç yıl idare edecek kadar yiyecek ve bol su bulunuyordu. Ancak kale zapt edilemez değildi. Kuşatma başladıktan dört ay sonra kale duvarları aşıldı ve rivayete göre kalenin komutanının ölümüne yol açan ateşi Ekber Şah açtı. Ardından kale içinde birkaç noktada yangın görüldü. Namuslarını kaybetmeye ölümü yeğleyen binlerce kadın *jauhar* ile yani kendini ateşe atarak intihar etmişti. Ekber Şah bölge halkından geri kalan otuz bin kişinin katledilmesini emretti. Sisodialar her ne kadar o an mağlup edilmiş olsalar da Babür devri boyunca direnişe devam edecekti.

Sisodiaların mağlup edilmesiyle Babür topraklarının merkezleri az çok emniyete alınmıştı; Ekber Şah bu sayede dikkatini idarî meselelere verebildi. Usta siyasetçi olan şah engin imparatorluğunun idaresinde birliği sağlayan sistematik ve merkezî bir yönetim anlayışını hayata geçirdi. Ekber'in en önemli başarılarından biri iktidara gelmesi itibarıyla altı kat büyüyen ve farklı etnik kökene ve dine mensup asker ve subayları barındıran Babür ordusunun yeniden teşkilatlandırılmasıydı. Subaylar unvan veya rütbelerini miras yoluyla

devralmıyor, performanslarının değerlendirilmesiyle on ila on bin arasında, komutaları altındaki asker sayısına tekabül eden, *mansab* olarak tabir edilen rütbe alıyordu. Bu sistem sayesinde ordu kısa sürede seferber olabiliyordu.

Ekber'in dinî çoğulculukta kararlılığı saltanatının en kritik özelliklerinden biri oldu. Özellikle de Engizisyon'un yürütüldüğü Avrupa dâhil dünyanın geri kalanında dinî hoşgörüsüzlüğün gittikçe yayıldığı düşünüldüğünde çok daha büyük önem arz ediyor. Ekber Şah yirmi bir yaşındayken hac vergisini ve cizyeyi kaldırdı. Babür İmparatorluğu'nun tebaasına hangi dinden olduğuna bakılmaksızın en azından kâğıt üzerinde eşit muamele edildi. Şeri hukuk kaldırıldı. Keşişlere manastır kurmaları için toprak verildi. Hindu tapınakları yeniden inşa ve tamir edildi. Dinden dönme artık idamla cezalandırılmıyordu. Ekber ve maiyeti Divali gibi önemli Hindu bayramlarını kutladı. Şah ayrıca Hinduların kendisini altın, gümüş, tahıl ve diğer ürünlerle tarttırıp bu ürünlerden ağırlığınca fakirlere dağıtma geleneğini de benimsedi.

Delhi sultanları ve Babür selefleri gibi Ekber de Sûfî tasavvuf ehliydi. Ermiş bir Sûfî pîri olduğunu iddia eden Ekber Şah her yıl kuzeybatı bölgesinde bulunan Ecmîr'e Hindistan'daki Çiştiyye Sûfî geleneğinin kurucusu Muînüddin Çiştî'nin türbesine, bazı zamanlar yakıcı yaz sıcağında yaya olarak giderek hac ziyareti gerçekleştirdi. İlk oğlu, ileride İmparator Cihangîr olacak oğlu Selim'in doğumunu müjdeleyen sûfî şeyh Selim Çiştî'nin müridi oldu. Ekber o kadar müteşekkirdi ki şeyhin köyü Sikri'ye, Fetihpûr Sikri adını vererek yeni başkenti yaptı, Selim Çiştî'nin şerefine Hindistan'ın en muhteşem anıt mezarlarından birini inşa ettirdi. Fetihpûr Sikri Ekber'in ordugâhları temel alınarak inşa edilmiş ve Şah'ın imparatorluk hayalini hayata geçirebileceği bir alan oldu. Günümüzde tamamen korunmuş bir hayalet kasaba gibi varlığını devam ettiriyor.

Bülend Dervâze (Zafer Kapısı) Ekber'in Gucerât'ta kazandığı zafer anısına 1575'te inşa ettirildi. Fatihpûr Sikri'deki ulu camiinin esas kapısıdır.

Sûfîzm'in diğer dinlere ve Tanrı'yla bir olma hedefine ulaşmak için kullandığı yollara hoşgörüyle yaklaşmasından ilham alan Ekber Şah Fetihpûr, Sikri'deki konutunu karşılaştırmalı teoloji ve din çalışmalarıyla düzenli olarak ilgilenmek için kullandı. Perşembe akşamları dinî tartışmaların yapıldığı bir "ibadethane" inşa etti. Tüm dinî topluluklar ve mezheplerden temsilciler katılım göstermeye teşvik edildi. Ekber sadece İslam'ın değil, tüm dinlerin hakikatin bir kısmını barındırdığını düşünüyordu. Bir grup Cizvit sarayını ziyaret ettiğinde onları memnun etmek için elinden gelenin fazlasını yaptı, Portekizli kıyafetlerine büründü, İncil'i öpüp başına koydu. Cizvitler Ekber'in Hıristiyanlığı kabullendiğini ve bu yüzden din değiştirdiğini zannetti, ardından bir yandan namaza devam ederken diğer yandan Hinduizm, Jainizm, Yahudilik ve Zerdüştlüğe de aynı oranda alaka gösterdiğini anladı. Cizvitlerden biri olan Rahip Antonio Monserrate, Ekber'e ve ordusunun Afganistan taarruzuna eşlik etti. Hayber Geçidi'nden ilerlerken imparator rahibin peygamberi eleştir-

mesi üzerine öfkeli bir güruhun adamı taşlayarak öldürmesini engelledi.

Monserrate, Ekber'in liderliğine dair: "Ekber kendisiyle görüşmek isteyen herkese o kadar ulaşılabilir ki abartmak mümkün değil. Zira neredeyse her gün halkın ya da soyluların kendisiyle görüşmesi ve sohbet etmesi için bir fırsat yaratıyor; görüşmeye gelenlere karşı sert değil tatlı dilli ve canayakın olduğunu göstermeye çabalıyor."

Ekber Şah okuyamasa da (dikkat dağınıklığından mustarip olduğuna dair kanıtlar mevcut) yirmi dört bin ciltlik bir kütüphane oluşturdu. Mahabharata ve Ramayana gibi Hint destanları ile Latince yazılmış İncillerin Farsçaya tercümesini yapan bir kurum teşkil etti ve bu tercümelerin kopyalarını yaptırıp topraklarının dört bir yanındaki kütüphanelere dağıttı. Sarayda ana dili Sanskritçe olan astronomlar görevlendirdi.

Ekber Şah'ın bu dinî teşebbüsleri herkes tarafından kabul edilmiyordu. İmparatorun kutsal hükümdar olduğu, dinlerin tuhaf bir biçimde karışım yapıldığı Dîn-i İlâhî anlayışı yüzünden düşmanları kendisini dinden çıkmakla suçladı. Şah'ın dinleri birleştirme gayretinden hoşlanmayanların arasında kendisinin en şiddetli muhalifi haline gelen vakanüvis Bedâûnî bulunuyordu. Ekber Şah'ın vakanüvise dört yıl sürecek Mahabharata'yı tercüme etme görevini vermekten tuhaf bir haz duyduğu anlaşılıyor. Bedâûnî ilerleyen dönemde metni "çocuksu saçmalıklarla dolu" olarak nitelendirecekti. Vakanüvis Ekber Şah'ı Güneş'in Sanskritçedeki bin bir ismini ezberlediği, günde dört kez Güneş'e ibadet ettiği ve "tüm mezheplerden ünlü din adamlarıyla" görüştüğü için eleştirdi. Şah ise Bedâûnî'yi yobaz olmakla suçladı: "[Bedâûnî'nin] bağnazlığının şah damarını hiçbir kılıç kesemez."

Ekber Şah 1589'da baş veziri ve saray şairi Ebü'l-Fazl'ı (1551-1602) "dürüstlükle hâkimiyetimizi genişleten muhteşem zaferlerimizi kâğıda dökmekle" görevlendirdi. Liberal alim ve yetenekli tarihçi Ebü'l-Fazl *Âyîn-i Ekberî* (Ekber'in Kanunları) ve *Ekbernâme* (Ekber'in Tarihi) isimli muazzam iki eser kaleme aldı. Yer adları dizini ve yıllık içeren Âyîn-i Ekberî "develerin yağlanması ve burun deliklerine yağ zerk edilmesinden" Dünya'nın çapını hesaplamak için kullanılacak matematiksel yöntemlere kadar her türlü bilgi içerir. İki bin beş yüz sayfalık Ekbernâme ise Ekber Şah'ın doğaüstü güçleri bulunan ulvi bir mutasavvıf olarak tasvir edildiği methiye dolu bir tarih eseri. Ebü'l-Fazl'ın ifade ettiği üzere "[Ekber Şah] tefekkürsüzlüğün toz toprak içindeki sakinleri arasında hakikati aradı; her türlü yamalı giyenlerle [yogilerle, hayattan elini ayağını çekmişlerle ve Sûfîlerle], bir başına toz toprağın içinde oturanlar ve keşişlerle muhabbet ediyordu."

Ekber Şah saltanatının ilerleyen yıllarında "çeşitli taşkınlık ve savurganlıklarla, tefekkür, jestler, sesleniş, inzivaya çekilme, simya, sihir ve büyüyle iştigal eden" Hindu din adamlarıyla düşüp kalkıyordu. İnsan doğasını anlama takıntısı Ekber Şah'ı Kaspar Hauservari deneyler yaptırmaya sevk etmişti. Hauser vakasında olduğu gibi onlarca bebek özel bir eve taşınmış, kimse onlarla konuşmamıştı; onlar büyüdükçe insanlığın doğal dilinin ortaya çıkacağına inanmışlardı. Bebeklerin bu deneye tabi tutulmasının bir sebebi de "hangi din ve mezhebe meyledeceklerini, hepsinden önemlisi hangi amentüyü tekrar edeceklerini" görmekti. Ekber bebeklerin eve yerleştirilmesinden dört yıl sonra, 1582'de söz konusu evi ziyaret ettiğinde "ne ağlama... ne de konuşma emaresi duydu. Dilsizlerin çıkardığı sesler dışında hiçbir ses duyulmadı."

Ekber Şah'ın hayatının son yılları trajediyle geçti. Meşru üç oğlu da alkolikti ve ikisi kendisinden önce ölmüştü. Otuzlu yaşlarına gelmiş, tahta geçmeye sabırsızlanan en büyük

oğlu Selim (1569-1627) 1600 yılında babasına karşı bir isyan teşebbüsünde bulundu. İki yıl sonra imparator olarak kendi adına sikke bastırdı ve Ebü'l-Fazl'ı öldürttü. Baba-oğul anca Ekber'in eşinin müdahalesi sonrası barıştı. Selim Mirza veliaht ilan edildi fakat üstleneceği görevlere hazırlanmak yerine kendini afyon ile şaraba verdi. İngiliz yazar Bamber Gascoigne şöyle aktarıyor: "Ekber umduğundan çok daha fazlasını başarmıştı fakat ironik bir şekilde oğullarının hiçbiri onun kurduklarını miras alacak kadar değerli olmaması, kaydettiği başarıların temelini oymuştu."

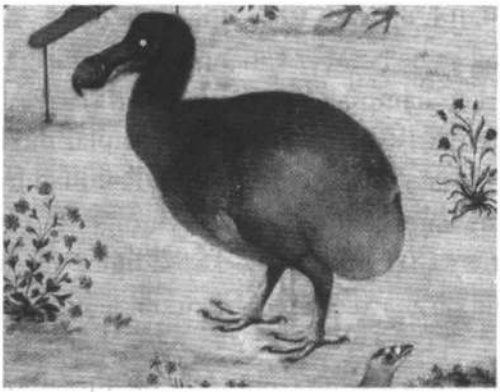
Dünyanın En Zengin İmparatorluğu

Selim Mirza 1605'te babasının ölümünün ardından tahta geçerken Cihangir yani "dünyanın fatihi" adını aldı. Dünya hakimiyeti hayalden ibaret olsa da Cihangir'in miras aldığı devlet, döneminin en zengin ve en geniş imparatorluğuydu. Toprakları Kuzey Hindistan'ın çoğunu ve günümüz Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'ını kapsıyordu. Yüz milyonluk nüfusu Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvesinde iken sahip olduğu nüfusun beş katıydı ve dokuma, baharat, şeker ve silah dahil küresel üretimin çeyreğini imal ediyordu.

Cihangir genelde tembel ve bezgin tasvir edilir. Afyon ve alkol bağımlılıkları ilerleyen yaşlarında kendisini elden ayaktan düşürecek olsa da esasen babasının izlediği politikaların çoğunu devam ettiren ve geliştirmeye çalışan, aydın ve hoşgörülü bir hükümdardı. Hint sanat tarihçisi Ashok Kumar Das, Cihangir'i "güzel sanatlara düşkün biri" olarak tanımlıyor. "Bir doğa bilimcinin gözüne, şairin hayal gücüne, tadımcının damak tadına ve Epikürcünün felsefesine sahip bir aristokrattı." Cihangir, Babür gibi ardında detaylı bir hatırat bıraktı. *Cihangirname* doğal yaşamı nasıl büyüleyici bulduğunu (Kuzey Hindistan'daki tüm kuş türlerinin adını biliyordu) ve sanat hamiliğini yansıtıyor. Cihangir'in anılarını çeviren

XIX. yüzyıldan bir tercüman Henry Beveridge imparatorun "Doğal Tarih Müzesi'nin başı" olarak "çok daha iyi ve mutlu bir adam olacağını" iddia etmişti.

Sipariş ettiği binlerce resmin arasında günümüzde soyu tükenmiş Mauritius dodosu da bulunuyor. Saray ressamı Üstad Mansur'un resmi bu kuşun yaşayan bir örneğine bakılarak çizilen tek doğru tasviri. Cihangir'in hatıratında ayrıca Sarus turnasının çiftleşme alışkanlıklarına dair detaylı gözlemler ve aslanı bu kadar cesur yapan şeyin fizikî kökenini öğrenmek adına bir aslanın parçalandığı deney aktarılıyor.

Üstad Mansur'a atfedilen, Dodo kuşunu tasvir eden bir resim. 1629-1633 yıllarında resmedildiği düşünülüyor. Uçamayan bu kuş türü Cihangir'in sarayına kuvvetle muhtemelen Portekiz hâkimiyetindeki Goa'dan getirilmişti.

Maiyeti içinde en düşkün olduğu İnayet Han afyon bağımlılığından dolayı ölüm döşeğindeyken Cihangir adamın resmedilmesini istedi. Sarayında yaşayan bir Jain keşişi Upadhyaya Bhanucandra Gani çarpıcı bir şekilde dönemin yozlaşmışlığını şöyle tasvir etti:

"Cihangir İndra'nın cennette yaptığı gibi sefa sürdü ve gönül eğlendirdi. Bazen muhteşem pansiyonlarda, İndus'un kı-

yılarında, zevk dağlarında, rengârenk malikânelerde; bazen en iyi dansözlerin enfes danslarının keyfini çıkararak, güzel kadınların hoş seslerini dinleyerek ve bazen de teatral gösterilere katılarak."

Cihangir Şah'ın sarayını ziyaret eden sayısız Avrupalıdan biri Sir Thomas Roe (1581-1544) idi. Roe saraya 1615'te Doğu Hindistan Şirketi'ne bir ticaret anlaşması koparmak için Kral I. James'ten mektuplar ve hediyeler ile gelmişti. Roe'nun sunduğu tüm armağanların içinden Cihangir'in en çok beğendiği İngiliz resim ve minyatürleriydi, sanatçılarına bu eserleri kopyalamalarını emretti. Roe, Hindistan'da üç yıl kaldı, ardında birçok şeyle beraber Cihangir imparatorluğun topraklarını gezerken kamptan kampa ilerleyen sarayın detaylı bir aktarımını bıraktı. Sadece kraliyet mensuplarının çadırını taşımak için binden fazla fil, deve ve öküz kullanılıyordu. Roe imparatorun karargâhı gece mola verdiğinde çapının otuz iki kilometre kadar bir bölgeyi kapsadığını ve Avrupa'daki herhangi bir kasabaya eşdeğer büyüklükte olduğunu tahmin ediyordu.

Roe Babürlü sarayında bulunan ilk tüccar değildi. Mısır'da Memluk devletinde bulunan Yahudi ve Karimi[36] tüccarlarından Yemen'in Resûlîlerine[37] ve Portekizlilere kadar sayısız tüccar topluluğu XVI. yüzyıl itibarıyla Hindistan ile derin ticarî ağlar kurmuştu ve ekseriyetle karabiber ve kakule gibi baharatların ticaretini yapıyordu. Koçi pazarlarından alınan karabiber Lizbon'da sekiz katına satılabiliyordu. İran ve Osmanlı imparatorlukları ile Ming Çini'nden gelen talep 1500'ler itibarıyla karabiber üretiminde önemli artışlara sebep oldu. Altın, gümüş, fildişi, bakır ve köle şeklinde yapılan

36 Orta Çağ'da genelde baharat ticareti yapan Mısır merkezli bir tüccar grubu. (ç.n.)

37 Orta Çağ'da Yemen'de hüküm süren Türkmen asıllı hanedan. (ç.n.)

ödemeler Hint tüccarlarının kasalarını doldurdu. Ekber ve Cihangir Şah devrinde Avrupa'dan gelenler gibi yabancı zanaatkarlar Hindistan'a yerleşmeye ve dokumacılara yeni dokuma tekniklerini öğretmeye teşvik edilmiştir. Bunların Hint dokumacılığına İran, Avrupa ve Çin desenlerini tanıttıkları görülmüştür.

Cihangir Şah babası gibi sarayında muhtelif dinlerden aydınları ve hocaları bulundurur, Sanskritçeden tercüme edilen metinler okurdu. Meryem Ana'nın resim ve heykelleri saraylarını süslüyordu. Dindar bir Müslüman olarak kalsa da laik bir bakış açısına sahipti. Roe "Tüm dinler hoş karşılanır ve serbesttir, zira şah hiçbirine mensup değildir" diye yazmıştı. Bunun tek istisnası Hindu yogilerdi. Roe her ne kadar kendilerine müsamaha gösterilse de onların "herhangi bir dinî ilme" sahip olmadığını söylemiş, inanışlarında "sadece ruhun karanlığını" görmüştü.

Cihangir 1611'de ölen komutanlarından birinin eşi Mihrünnisâ (1577-1645) ile evlendi. Mihrünnisâ daha otuz dört yaşında olmasına rağmen süratle eşinin sarayını yönetir hale geldi, önce Nur Mahal (Sarayın Nuru), sonra da Nur Cihan (Dünyanın Nuru) unvanlarını aldı. Adına sikkeler basıldı; Hindistan'daki Müslüman krallıklarda ilk defa bir kadın bu şekilde onurlandırılmıştı. Kamusal hiçbir iş Mihrünnisâ'ya başvurulmadan yerine getirilmiyordu. Roe, Mihrünnisâ ile Cihangir'in ilişkisini şöyle anlatıyor: "Kadın adamı yönetiyor, parmağında oynatıyor." Bir günde, fil sırtında perdeyle kapatılmış mahfeden sıktığı altı kurşun ile dört kaplanı öldüren Mihrünnisâ müthiş bir nişancıydı. Emirler veriyor, ferman çıkarıyor ve akrabalarını sarayda yüksek mevkilere getiriyordu. Ziyaretçilerin kendisine armağan getirmesinde gösterdiği ısrar Babür İmparatorluğu'nda eşi benzeri görülmemiş bir yolsuzluk seviyesini teşkil ediyordu.

Nur Cihan'ın gözüne girenlerden biri Cihangir'in önceki evliliğinden doğan oğlu Hürrem (1592-1666) idi. Hürrem kısmen Sisodiaların dize getirilmesinde kazandığı başarıdan dolayı itibar görüyordu. Ekber'in Çitor'a saldırısının ardından Sisodia lideri Rana Pratap (1540-1597) Babürlere karşı uzun süren bir gerilla harekâtı düzenlemişti. Hürrem 1614 yılında kendisine verilen ilk askerî görevde Pratap'ın halefi Amar Singh (1559-1620) ile çarpıştı. Kendisinden çok daha kuvvetli Babür ordusuna mağlup düşen Amar Singh barış istedi. Bir yıl sonra iki taraf Sisodiaların Babürlerle evlilik ilişkisine girmek ya da saraya temsilci göndermekten muaf tutan bir anlaşmayı neticelendirdi. Anlaşmayla Sisodialar kendi topraklarını yönetebilecek ve Çitor Kalesi onlara geri verilecekti.

Muzaffer Hürrem, Cihangir'in makbul veliahdı oldu fakat gün geçtikçe daha da isyankâr tavırları babasını Hürrem'e *bîdevlet* (zavallı) adını vermeye sevk etti. Kocasının kafasının ilaçlarla bulanması ve sağlığının gittikçe kötüleşmesinden istifade eden Nur Cihan imparatorluğun fiilî hükümdarı haline gelmenin yanında Hürrem'e düşman oldu ve Cihangir'in küçük oğullarından biri Şehriyâr'ı kayırmaya başladı. Hürrem'i saf dışı bırakmak için Cihangir'i veliahdını imparatorluğun güney kanadını Delhi Sultanlığı bakiyelerinden korumaya Burhânpûr'a göndermeye ikna etti; şüphesiz Hürrem'in bu harekâttan sağ kurtulmayacağını umuyordu.

Cihangir'in 28 Ekim 1627'de ölümü alışıldık taht kavgasını tetikledi; Nur Cihan fırsattan istifade hastalıklı Şehriyâr'ı (cüzzam benzeri bir hastalıktan mustaripti) tahta geçirmeye çalıştı fakat Cihangir'in Hürrem'e sadık bir komutanı Âsaf Han Nur Cihan'ı sarayında göz hapsine alarak planlarını altüst etti. Hürrem babasının ölüm haberi geldiğinde hâlâ Agra'dan yaya olarak üç aylık mesafede, Güney Hindistan'daydı. Müneccimlerin uğurlu görerek seçtiği 24 Ocak 1628 günü kente girdi, yeni imparator Şah Cihan (Dünyanın Şahı) olarak

tahta geçti. İlk iş olarak Şehriyâr ile destekçilerini idam ettirdi. Nur Cihan Lahor'a sürgün edildi, 1645 yılında orada hayatını kaybetti.

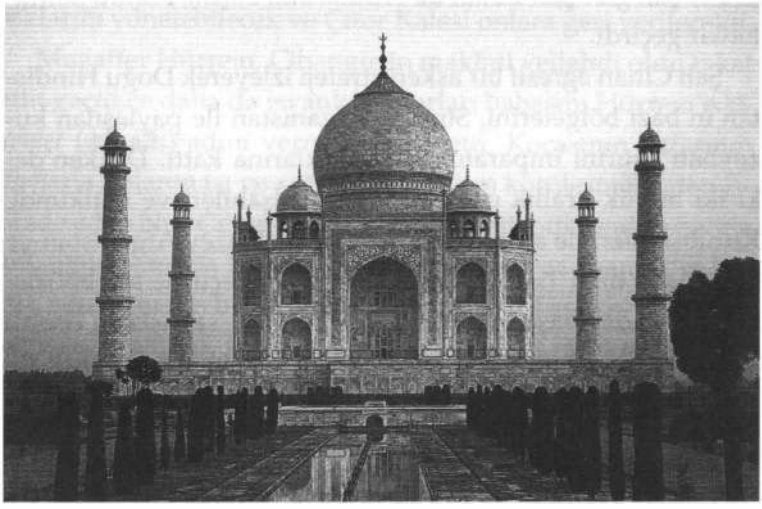
Racpût bir annenin oğlu Şah Cihan, Babür'den ziyade Hint'ti ama İslami kökenini hiç unutmadı. Din ve devlet meselelerine babasından daha geleneksel yaklaştı. Hükümdarın önünde Müslümanlığa sığmadığı düşünülen yere kapanma eylemi yasaklandı. Hac yolculuğuna çıkanların himayesi tekrar başlatıldı, gayrimüslim ibadethanelerin inşası ve tamirine müsaade etme siyasetine son verildi. Buna mukabil sarayında Cizvit misyonerlerin bulunmasına müsamaha gösterdi ve Ekber Şah gibi Şah Cihan da ordularının başına Hindu komutanlar geçirdi.

Şah Cihan agresif bir askerî strateji izleyerek Doğu Hindistan'ın bazı bölgelerini, Sind ve Afganistan ile paylaşılan kuzeybatı sınırını imparatorluk topraklarına kattı. Dekken'deki iki büyük krallık olan Bîcâpûr Âdilşâhîleri ve Gûlkünde Kutubşâhîleri ile anlaşmalar imzalandı. Kuzey Afganistan ve Orta Asya'daki Timurlu topraklarını ele geçirme teşebbüsleri ise o kadar başarıyla sonuçlanmadı. Bu savaşların önemi kendisinden sonra tahta geçmek için rekabete tutuşacak iki oğlu Dârâ Şükûh ve Evrengzîb'in servetleri üzerinde yarattığı etkiydi.

En gözde eşi Mümtaz Mahal (1593-1631) Şah Cihan'a askerî harekâtlarında eşlik ederdi. Döneminin yazarlarından İnayet Han, haremdeki diğer eşlerinin Şah Cihan'ın Mümtaz Mahal'e "beslediği sevginin binde birinden dahi" nasiplenmediğini yazmıştı. Tüm devlet meselelerinde Mümtaz Mahal'e danışılıyordu ve bu gözde eşin mührü resmî belgelere basılıyordu. Mümtaz Mahal 1631 yılında on dördüncü çocuğunu dünyaya getirirken otuz saatlik doğumda hayatını kaybettiğinde Şah Cihan o kadar perişandı ki bir hafta insan içine çıkmadı. İnayet Han bu dönemi şöyle kaydetti: "Mütemadi-

yen gözyaşı dökmekten gözlük takmak zorunda kaldı; önceden sadece birkaç beyaz kılı olan heybetli sakalı ve bıyığının üçte biri birkaç gün içinde kederden bembeyaz oldu."

Mümtaz Burhânpûr'daki Tapti Nehri'nin kıyılarında bir bahçeye gömüldü. Altı ay sonra bedeni Agra'ya taşındı ve Yamuna kıyılarına tekrar defnedildi. Mezarının bulunduğu yerde Babürlerin Hindistan'daki en muhteşem yapısı Tac Mahal yükselecekti. Beyaz mermerle donatılmış, çoğu yarı değerli taşlarla işlenmiş yapı Şah Cihan'ın vakanüvisi Kazvinî'nin ifadesiyle "yüzyıllar boyu bir şaheser olarak kalacak" ve "tüm dünyaya parmak ısırttıracaktı."

Tac Mahal'i 1648'de yapımı tamamlandıktan hemen sonra gören Fransız hekim François Bernier yapının dünyanın harikalarından biri sayılmayı "o şekilsiz toprak yığınlarından" (Mısır piramitleri) daha çok hak ettiğinde kararlıydı.

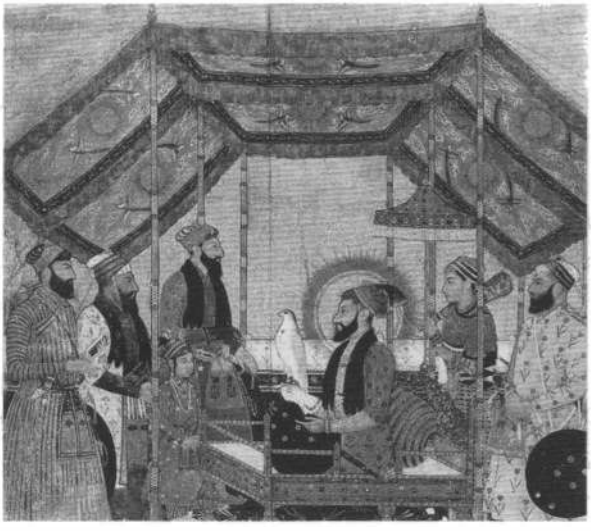
Büyük Babürlere huzur vermeyen taht mücadelelerinin en kanlısı Şah Cihan'ın dört oğlu arasında geçti. 1657 Nisan'ında imparator yazı geçirdiği Delhi'den dönüşte hastalandı. Venedikli seyyah ve sahte doktor Niccolao Manucci şahın hastalık-

larını afrodizyağın aşırı kullanımına, "yaşını almış olmasına (...) hâlâ delikanlı gibi keyif yapmak istemesine" yordu. Şah Cihan iyileşti fakat ölüm döşeğinde olduğu dedikoduları imparatorluğu dolaşmıştı bile. Delhi'ye dönmeden evvel büyük ve gözde oğlu Dârâ Şükûh'u (1615-1659) veliahdı ilân etmişti. Ekber gibi Dârâ Şükûh da "Hinduizm'in temeli İslam'la eştir" yorumunda bulunmuş bir Rönesans adamıydı. Şah Cihan'ın veraset planının ölümcül kusuru tahtta gözü olan diğer üç mirzayı, yani Şücâ, Evrengzîb ve Murad'ı silahlandıramamış olmasıydı.

Şah Cihan'ın ölümden döndüğü olaydan sonra dokuz yıl boyunca iktidarın en sert mücadelesini veren Evrengzîb (1618-1707) oldu. Evrengzîb günlük hayatında disiplinli ve dinî bakımdan da tutucuydu ve hem ağabeyinden, hem de savunduğu değerlerden nefret ediyordu. Dârâ Şükûh'un "yağcılık yaparak, tatlı dili ve güler yüzü" sayesinde babasının sempatisini kazandığından dem vurmuştu. Dârâ Şükûh Afganistan'da Kandahar'ı almak için başarısız bir teşebbüste bulunurken Evrengzîb 1658 yılında Agra'yı ele geçirdi ve Şah Cihan'ı Kale-i Mu'allâ'ya (Kızıl Kale) hapsetti. Hindistan'a dönüş yolundayken Dârâ Şükûh'un komutanlarından biri kendisine ihanet etti, onu derdest edip Delhi'ye geri getirdi; mirza perişan haldeki bir filin sırtında, zincire vurulmuş halde sokaklarda gezdirildi. Fransız doktor Bernier "Her yerde insanların göz yaşı döktüğünü ve Dârâ Şükûh'un talihsizliğine en dokunaklı şekilde hayıflandığını gördüm: Kadın erkek, çoluk çocuk demeden herkes kendi başına büyük felaket gelmişçesine feryat ediyordu." Dârâ Şükûh dinden dönmekle suçlandıktan sonra idama çarptırıldı ve kellesi vuruldu.

Evrengzîb 1659 Mayıs'ında imparator ilân edildi, mahpus babasının kendisine verdiği kılıcın üzerine kazınmış Farsça sıfat olan Âlemgîr (Dünyayı Fetheden) unvanını aldı. Evrengzîb'in bağnazlığı günümüz Hindistan'ında akıllara kazınmış

durumda. Yaklaşık elli yıl süren saltanatı Babürlerin Sanskrit kültürel dünyasıyla arasındaki bağı koparacaktı. Bamber Gascoigne "Ekber, Hindistan'ın bir İslam ülkesi olmadığını kabullenerek Müslüman toplumunu altüst etmişti. Evrengzîb ise aksiymiş gibi davranarak Hindistan'ı altüst etti" şeklinde açıklayacaktı. Evrengzîb aylarca uğraşarak hafız olmuştu ve savaşın ortasındayken dahi seccadesine oturur ve akşam namazını kılardı. Şahın biyografisini ilk kaleme alanlardan Stanley Lane-Poole, "Evrengzîb tam anlamıyla bir sofuydu" diye aktarıyordu. "Gerek taht, gerek aşk, gerekse konfor olsun İslam'ın ilkelerine sadakati dışında hayattaki hiçbir şeyin onun için önemi yoktu."

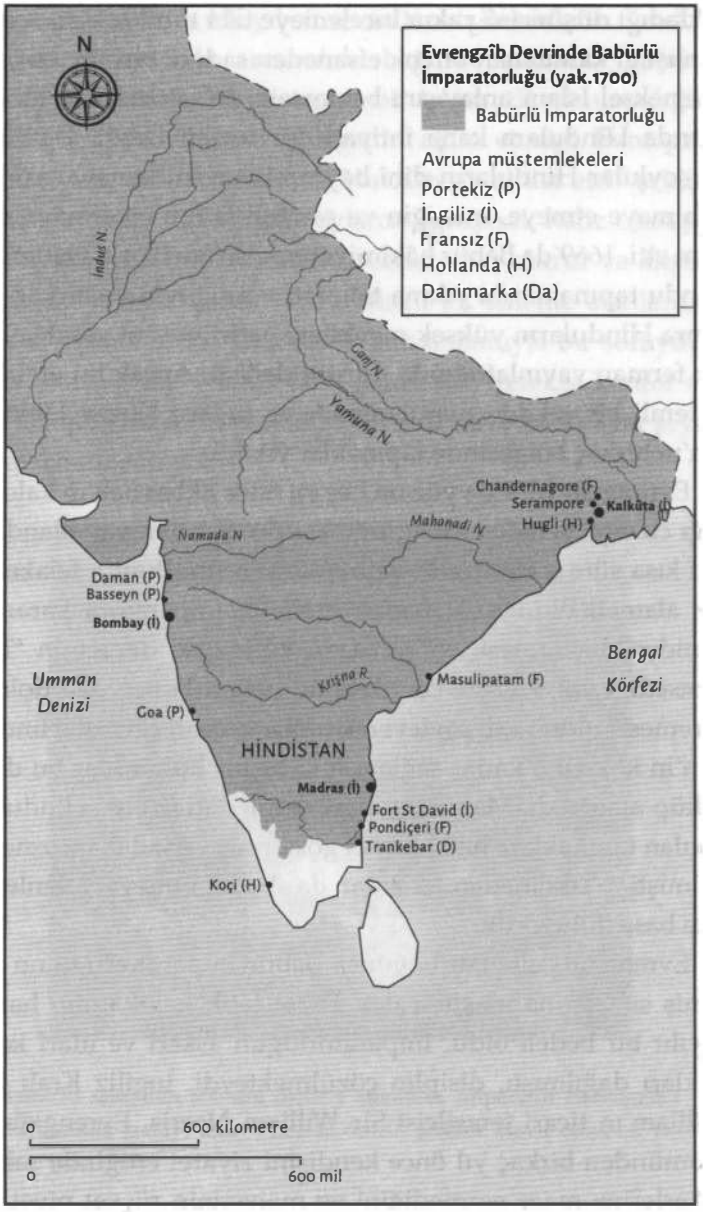
Babürlü sarayının ressamı Biçitr'e atfedilen, İmparator Evrengzîb'i durbarında (saray) altın tahtında oturur şekilde tasvir eden bir resim, yak. 1660.

Audrey Truschke ve Katherine Schofield gibi uzmanlar Evrengzîb'in bağnaz olduğu görüşüne karşı çıkıyor. Uzun süre benimsenmiş, Müslümanlığa sığmadığı için müziği ya-

sakladığı düşüncesi yakın incelemeye tabi tutulduktan sonra yanlışlığı kanıtlanan birçok efsaneden sadece biri. Evrengzîb geleneksel İslam anlayışını benimsese de saltanatının ilk on yılında Hindulara karşı ihtiyatlı bir tutum izledi. Oğulları ve soylular Hinduların dinî bayramlarını kutlamaya, şairleri himaye etmeye, müziğin ve şarabın tadını çıkarmaya devam etti. 1669'da Babür hâkimiyetindeki tüm illerin valilerine Hindu tapınaklarını yıkma talimatı verdiğinde ve birkaç yıl sonra Hinduların yüksek mevkilere getirilmesini yasaklayan bir ferman yayınlattığında durum değişti. Ancak bu emirler sistemli bir şekilde uygulanmadı ve sadece Kuzey Hindistan'ın birkaç bölgesinde tapınaklar yıkıldı.

Evrengzîb 1679'da yüz on beş yıl önce Ekber Şah'ın kaldırdığı cizyeyi yeniden yürürlüğe koydu. Ferman yayınlandıktan kısa süre sonra Delhi depremle sarsıldı. Bunun felaketin bir alameti olduğuna inanan mollalar imparatora kararını yeniden düşünmesi için yakardı. Evrengzîb depremin "benimsediği yol üzerine yeryüzünün hissettiği neşeden dolayı titremesi" olduğunu söyleyerek mollaları geri çevirdi. Hinduizm'in kökeni o kadar sağlamdı ki hiçbir hükümdar bu dini söküp atamazdı. Manucci'nin gözlemlediği üzere "Hindular yıkılan tapınaklara bile hürmet göstermiş ve sadaka vermeye gelmişti." Yıkılmadan kalanlar da ibadet etmeye gelenlerle tıka basa doluyordu.

Evrengzîb saltanatı boyunca Babür İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarına ulaştıracaktı. Fakat fetih harekâtının hatırı sayılır bir bedeli oldu. İmparatorluğun askerî ve idarî kaynakları dağılmıştı, disiplin çözülmekteydi. İngiliz Kralı III. William'ın ticarî temsilcisi Sir William Norris, Evrengzîb'in ölümünden birkaç yıl önce kendisini ziyaret ettiğinde şahın askerlerine maaş vermediğini ve maiyetinin rüşvet niyetine bir şişe şarabı kabul ettiğini bildirdi. Duruma şahit olan bir kişi şöyle yazdı: "Ortada idare kalmadı. Memleket terk edildi, adalet yok, halk perişan oldu."

Süregelen kuşatmaların ardından Evrengzîb Bicapûr ve Gûlkünde'deki önemli Şii devletlerini fethetti, böylece Hint alt kıtasının ekseriyeti onun hâkimiyeti altına girdi.

Evrengzîb'in en dişli düşmanları Dekkenli Marathalar ve Pencap'taki Sihlerin mağlup edilememiş olması bu çetin durumun üstüne tuz biber oldu. Şivaji hükümdarlığında çeşitli Maratha kabileleri tesirli bir askerî güç olarak bir araya geldi, Batı Gat Dağları üzerindeki zapt edilemez kaleleri kullanarak Evrengzîb'in kuvvetlerini yıpratacak gerilla baskınları düzenledi. Bu birlikler hâlâ övgüyle anılıyor. İmparator dokuzuncu guru Tegh Bahadur'u şirk koşma suçundan mahkûm edip idam ettirdiğinden Sihleri dışlamıştı.

Sihizm XV. yüzyıl sonlarında kuruluşundan beri dinî ve toplumsal reform hareketi haline gelmenin yanında zorlu bir askerî güç teşkil etmişti. Evrengzîb özellikle çok sayıda Müslümanın Sihizm'e geçmesine öfkeliydi. Evrengzîb'in halefi Bahadır Şah'ın 1708'de onuncu ve son guru Gobind Singh'i katli Babür İmparatorluğu'nun bakiyelerinin gelecek yüz yıl boyunca temelini çürütecek bir dizi savaşa yol açtı.

Kendi cülusunda yaşanan kargaşayı tekrar etmemeye kararlı Evrengzîb tahtın nizam içinde el değiştirmesine zemin hazırlamaya çalıştı fakat boşunaydı. Kendisine karşı baş kaldıracaklarından korktuğundan beş oğlunun üçünü zimmetine para geçirme gibi adi suçlarla hapsetti. Bir diğer oğlu da imparatorluğun öbür ucunda görevlendirilmişti. Ne var ki bu çabaları sonuç vermedi. Son büyük Babür Evrengzîb'in 3 Mart 1707'de ölümü oğlun oğula, kuklanın taht iddiasında bulunana karşı, çoğunlukla cinayetle sonuçlanan, entrikalar düzenlediği, devleti zayıflatan, kardeşin kardeşi kırdığı bir mücadele dönemini başlattı. On yıldan uzun süren bu dönemde on yediden fazla aday taht için kıran kırana mücadele verdi. Evrengzîb'in ölümü XVIII. yüzyılda Hint alt kıtası ve engin servetinin kontrolü için verilen bu büyük yarışa yeni oyuncuların girmesine olanak sağladı. Artık savaşlar sadece Hindu ve Müslüman orduları arasında verilmeyecekti. Bir

zamanlar yerel hükümdarların gönlünü hoş etmek için Roe ile Norris gibi elçiler göndermekle yetinen İngiltere ile Fransa tam ticaret ve toprak kazanımı için tam tekmil düşman olmak üzereydi.

6

TÜCCARLAR VE PARALI ASKERLER

1772'de Londra'daki tiyatroseverler Samuel Foote'un yeni oyunu *Nevvâb*'ı seyretmek için Haymarket Sahnesi'ne akın etti. Oyun Doğu Hindistan Şirketi'nin uçarı elemanı Sir Matthew Mite'ın öyküsünü anlatıyordu. Mite haksız kazançla elde ettiği servetini kullanarak evlilik yoluyla bir aristokrat aileye girmek ve Avam Kamarası'nda kendine bir yer edinmek için İngiltere'ye döner. Zor günlerden geçen saygın bir aristokrat Sir John Oldham güzel kızı Sophy ile evlenmek isteyen Mite'a borçludur. Mite kumarbazdır; "harap edilmiş kentlerin ganimetlerini bol keseden saçmaktadır" ve "kaynağını başkalarının mahvından alan bir zevküsefa" içindedir. "Bengal'den üç siyahînin" muhafızlık ettiği bir harem kurmak istediğini kabul eder ve Sophy'yle evlenemezse Oldham'ı hapse diğer borçluların yanına göndermekle tehdit eder. En nihayetinde Oldham'ın kuzeni Thomas Oldham, Mite'ın alacaklı olduğu on bin poundu ödeyerek hem ailenin Kamara'daki yerini hem de Sophy'nin şerefini kurtarır.

Nevvâb Farsçada vali anlamına gelen nevâb kelimesinin çarpıtılmış hâlidir. İngilizlerin Doğu Hindistan Şirketi'nin

vahşi işletmeciliğine karşı infiali 1770'li yıllarda tırmanırken bu kelime Mite karakteri gibi doymak bilmez çalışanlar için kullanılıyordu. Foote'un eserinin ilhamı ise bunların en açgözlüsü Robert Clive idi. Clive Doğu Hindistan Şirketi'nde adım adım yükselmiş, çağdaşlarını afallatan bir servet biriktirmişti.

Clive 1744'te mal sayım görevlisi olarak işe başlamak için Madras'ta gemiden indiğinde on dokuz yaşındaydı. Aristokrasinin alt tabakasından bir ailenin on üç çocuğunun en büyüğüydü. Çocukluğunda dövüşmeye "haddinden fazla meraklı" olmakla tanınıyordu. Bu hasleti Hint alt kıtasında çok işine yarayacaktı. Başlangıçta yılda sadece beş pound kazanıyordu fakat iklime ve hayati tehlike yaratan tropik hastalıklara rağmen hayatta kalabilirse ufak çaplı bir tüccar, meclis üyesi, hatta vali bile olma şansı vardı. Memlekete gönderdiği ilk mektuplarından birinde genç Clive hedefinin sadece "geçimimi sağlamak ve (...) aileme hizmet etmek" olduğunu yazmıştı. Doğu Hindistan Şirketi'nin kültürü böylesi tevazuya izin vermeyecekti.

Güney Hindistan ve Bengal'deki zaferleri sayesinde şövalye ilan edilen Clive'ın XVIII. yüzyıl Hindistanı'nda İngiliz İmparatorluğu'nun temellerine en çok faydası dokunan kişi olduğu söylenebilir.

Sonraları "Muhterem Kumpanya" olarak bilinecek firma Clive Hindistan'a gelene dek ufak bir ticarî teşebbüsünden Hindistan kıyılarına ve büyük su yollarına dağılmış ondan fazla "atölye" bulunan (kelimenin kökeni Portekizcede tahkim edilmiş ticaret merkezi anlamına gelen *feitoria* sözcüğünden gelmektedir), epey kârlı, halka açık bir şirket haline gelmişti. Kıdemli tüccarlar simsar, Clive gibi kıdemsiz olanlar da kâtip olarak biliniyordu. Londra'nın Leadenhall Caddesi'nde sıkış tıkış bir büroda çalışan birkaç düzine kadrolu çalışan en nihayetinde dünya ticaretinin yarısını kontrol eden ve gümrük makbuzları kraliyet hazinesinin toplam gelirinin yüzde onunu teşkil eden bir şirketi yönetecekti. Kraliçe I. Elizabeth'in imtiyazını verdiği 1600 ile 1833 yılı arasında şirket bayrağıyla denize açılan gemiler Londra'dan Asya'ya dört bin altı yüz kadar sefer yaptı. XVIII. yüzyıl sonu itibarıyla Doğu Hindistan Şirketi'nin silahlı kuvvetleri İngiliz İmparatorluğu'nun ordusunu ikiye katlıyordu.

Doğu Hindistan Şirketi'nin yükselişi ve çöküşünü tarihçiler derinlemesine irdelemiştir. Bu hususta en son çalışma yapan William Dalrymple şirketin Hindistan'ı tedricen ele geçirmesini "tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şirket darbesi"; "Güneydoğu Asya'nın engin topraklarının fethi, zaptı ve yağmalanması" olarak tanımlıyor ve "dünya tarihinde şirketlerin gerçekleştirdiği neredeyse en büyük vahşet" olma özelliğini koruduğu tespitinde bulunuyor.

1599'da seksen başarılı iş adamı Doğu Hindistan Şirketi'ni kurmak üzere Londra'da buluştuğunda gözünü Hindistan'a değil Endonezya takımadalarıyla baharat ticaretine dikmişti. Esas rakipleri sermaye tabanı on kat daha büyük ve Baharat Adaları'ndan müthiş kâr elde eden Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi idi. İngilizler şirket tekellerini korumaya çalışan Hollandalı tüccarlarla girdikleri birkaç çatışmada adamakıllı hırpalandıktan sonra direnmek yerine geç olmadan

vazgeçmenin hayırlı olacağına kanaat getirdi. Ticaret yapmak için B planı olarak Hindistan cazip bir mükafattı. Mesafe olarak daha yakındı ve dünyanın en güzel dokuma kumaşını üretiyordu.

Kaptan William Hawkins 1608'de Hindistan'ın Batı kıyısı Surat'a ulaşarak Doğu Hindistan Şirketi'nin bir gemisinin ülkeye ayak basan ilk kaptanı oldu. Hemen Babür İmparatorluğu başkenti Agra'ya bir yıl sürecek yolculuğa koyuldu. Fakat dişinin kovuğuna yetmeyecek kadar kumaştan ibaret hediyeleri (geri kalanını Portekizlilerin bir casusu çalmıştı) Cihangir'i etkileyemedi. Hawkins Şah'tan Babür İmparatorluğu'nda ticaret hakkı tanıyan bir ferman yerine sadece Ermeni bir eş hediyesi alarak memleketine döndü.

Hawkins'ten yedi yıl sonra Sir Thomas Roe İngiliz çoban ve av köpekleri, kasalarca kırmızı şarap ve bir saray arabası dâhil deve yüküyle hediyelerle Babür sarayına geldi. İngiltere'nin esas rakipleri Portekizlilerdi. Yaklaşık yüz yıldır Hindistan'da tüccar olarak bulunan Portekizlilerin Babürler ile ilişkileri pek sağlam değildi. Mekke'ye hacca gitmek isteyen Müslümanlar Portekiz gemilerine muhtaçtı: Gemiye binmeden evvel Portekiz'in dağıttığı, küfre giren İsa ve Meryem tasvirleriyle damgalanan pasaport almaları gerekiyordu. Roe'nun Hindistan'a gelişi İngilizlerin Portekiz gemilerine karşı girdiği iki çatışmada zafer kazanmasına tesadüf etti. Roe İngilizlerin yardımı ile Cihangir'in "denizlerin şahı" olacağı sözünü verdi.

İngilizler bu sefer de ferman alamamıştı fakat imparator Roe'ya bir lütufta bulunarak Surat'ta bir ticaret merkezi açması için müsaade verdi. Roe memleketine döndüğünde şirketin yöneticilerine şu tavsiyeyi verdi: "Şunu kural belleyin: Kâr etmek istiyorsan ticaretini denizde, sessizce yap. Zira çatışma yokken Hindistan'da garnizonlarla, kara savaşlarıyla uğraşmak hata olur."

Yıl	İngiltere	Hollanda	Portekiz	Fransa	Danimarka	İsveç	İngiltere Toplam içinde %
1581–90	0	0	55, 419	0	0	0	0
1631–40	31,179	63,970	20,020	3000	4000	0	25.5
1681–90	47,879	130,849	11,650	17,500	4000	0	22.6
1731–40	67,880	280,035	13,200	53,891	12,267	7368	15.6
1781–90	228,315	243,424	8250	130,490	63,461	0	33.9
1820–29	859,090	178,000		168,180	22,779	6730	60.0

Doğu Hindistan Şirketi'nin ülkedeki varlığı gelecek on yıllar boyunca istikrarlı bir şekilde büyüdü. Yerel bir hükümdardan 1639'da Madras, 1661'de Bombay alındı ve kent muhteşem limanıyla Bragançalı Catherinle'le evlendiklerinde drahoma olarak II. Charles'a hediye edildi.

Ticaret patladı. 1680 itibarıyla Doğu Hindistan Şirketi'nin iki bin hissedarı yıllık yüzde elli temettü almaya başladı, bu seviye 1682, 1689 ve 1691'de tekrar görüldü. İlerleyen dönemde kazançları değişse de şirket İngiliz ekonomisinin ayrılmaz bir parçası olarak kalacaktı. 1700'de Hindistan'dan yarım milyar pounddan fazla ürün ihraç etti. Bu miktar İngiltere'nin ithalatının yüzde on üçünü teşkil ediyordu. En çok ticareti yapılan ürün olan baharatın yerini dokuma kumaşlar almıştı. Bengal, Gucerât, Koromandel ve Konkan'dan Hint pamuklusu Güneydoğu Asya, Doğu Afrika ve Safevî İranı'nda pazar buluyordu. Tarihçi Giorgio Riello, "Hint kumaşı Afrika'da para birimi, Güneydoğu Asya'da yevmiye, Avrupa'da kıyafet olarak işlev görmeye başladı" diye yazmıştı.

İç karartıcı bir yaygınlıkta görüldüğü üzere iş hacmi büyüdükçe kurumsal suiistimal yaşanması ihtimali de artıyor. 1693'te şirketin idarecisi ile konseyinin başkanı bilgi suiistimali ve şirketi sınırlandırmaya çalışan parlamenterleri sermayeyi kullanarak rüşvetle satın almak suçlarıyla itham edildi.

Şirket ilk defa çizgiyi aşmıyordu. 1688'de şirketin savaşkan yöneticisi Sir Josiah Child, Roe'nun "sessiz ticaret" tavsiyesini göz ardı etti ve budalalık ederek yüz bin savaşçılık Babür savaş makinesine kafa tuttu. Child, Babür yetkililerinin İngiliz tüccarların Bengal'deki atölyelerinden haraç aldığı şikayetlerine cevaben Babürlere bir ders vermek için Hooghly Nehri'nden topu topu üç yüz sekiz askeri taşıyan iki gemi gönderdi. Gemiler karaya demirlediği anda Babür muhafızları İngiliz askerlerini adeta "böcek gibi ezercesine" yakaladı. Şirketin Hindistan'ın Batı yakasında Child adlı bir başka yöneticisi Babür gemilerine karşı felaketle sonuçlanan, benzer bir çatışma çıkardı. "Çocuk Savaşı" olarak anılan çatışmalarda şirketin Bengal, Bombay ve Surat'taki atölyeleri yitirildi. Yetkiler Evrengzîb'in affına sığınarak tekrar ticaret imtiyazı vermesini istedi. İngilizler muazzam boyutta bir tazminat ve tutumlarını düzelteceklerine dair taahhüt verdikten sonra imtiyazlarını geri kazandı.

Şirketin Bengal'deki yöneticisi Job Charnock 1690'da yerleşecek yeni bir bölge bulmak için Hooghly'ye döndü. Charnock'un tercih ettiği, nehrin doğu kıyısında bir grup köyün yakınlarındaki yerleşim pek rağbet görmedi. Kaptan Alexander Hamilton yerleşim kurulduktan kısa süre sonra şöyle yazmıştı: "Sırf büyük, geniş gölgesi olan bir ağaç için... Nehir boyunca daha sağlıksız bir bölge bulamazdı." Hamilton nüfusun 1692 itibarıyla bini bulsa da hâlihazırda Charnock dahil dört yüz altmış kişi bulduğunu not düşüyordu. Askerlerinin *Golgotha* adını verdiği yer Britanya Hindistanı'nın başkenti Kalküta olacaktı.

Evrengzîb'in "Uluslar Cenneti" olarak tasvir ettiği Bengal Hindistan'ın açık ara farkla en zengin bölgesi ve Asya'dan Avrupa'ya ihracatın en önemli tedarikçisiydi. 1657'de Doğu Hindistan'da seyahat eden Bernier Bengal'in "bereketi, zenginliği ve güzelliğinin" Mısır'dan fersah fersah üstün oldu-

ğunu iddia etti. Söz konusu dönemde Mısır "dünyanın en güzel ve en verimli ülkesi" olarak görülürdü. Portekizli, Hollandalı ve Fransız şirketleri de Hooghly'de ticaret merkezleri kurmuştu.

XVII. yüzyıl başlarında Kalküta. Günümüzde Kolkota olarak bilinen kent on beş milyonluk nüfusuyla dünyanın en büyük şehirlerinden biri.

Doğu Hindistan Şirketi'nin diğer atölyelerinde olduğu gibi Charnock'un ticaret merkezleri varlığını sürdürebilmek için yerel yöneticilerin iyi niyetine bel bağlıyordu. XVIII. yüzyıl başlarına gelindiğinde güvenliğin yanında iyi niyetin öneminin olmadığı anlaşılmıştı. Merkezin güvenliğini çoğunluğunu *sepoy* (sipahi) olarak bilinen bölgeden eğitilmiş askerlerin oluşturduğu orduları komuta eden İngiliz subaylar sağlıyordu. Bu orduların bakımı pahalıya mal oluyor, gelir sağlanmasını gerektiriyordu. Bu da vergi toplamak için idare teşkil edileceği anlamına geliyor, hâliyle mahkeme ve bir adalet sistemini gerektiriyordu. Bir ticaret imparatorluğu tedricen bir devletin özelliklerini kazanmıştı.

Güçten düşmüş Babür imparatoru Ferruhsiyer 1716'nın yılbaşı gecesinde baskılara dayanamayıp Doğu Hindistan Şirketi'ne ticaret imtiyazı tanıyan bir ferman verdi. Şirket yöneticileri "Şirketin Hindistan'daki Magna Carta'sı" adı verilen fermanı "Avrupalı milletlerin hiçbirine tanınmamış bir iltimas" olarak mutlulukla karşıladı. Şirket artık imparatorla doğrudan ilişki kurarak Babür Hindistanı'nın siyasî hiyerarşisine dâhil olmuştu. Yarım asır sonra Clive Bengal'in nevvâbını devirmesine meşruiyet kazandırmak için bu fermandan istifade edecekti.

Madras'ın güneyinde bir günlük deniz yolculuğu mesafesinde bulunan Pondiçeri ile Kalküta'nın yirmi dört kilometre kuzeyindeki Chandernagore'de esas yerleşimleri bulunan, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin baş rakibi Fransız Doğu Hindistan Şirketi 1664'te kuruldu. XVIII. yüzyılın ekseriyetinde Kıta Avrupası'ndaki İngiliz-Fransız rekabeti Hindistan'da ticaret şirketleri kurmalarıyla sonuçlanacaktı. Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşı'nın (1756-1763) patlak vermesi ile Babürlerden bağımsızlığını kazanan Güney Hint devletlerindeki iktidar mücadeleleriyle aynı zamana denk geldi. Bu durum her iki şirkete de esasen iç mesele olan olaylara siyasî ve askerî bakımdan müdahalede bulunma fırsatı sağladı.

Bu politikanın mimarı Joseph-François Dupleix (1697-1763) idi. İngiliz tarihçi Lawrence James'in "kabaca eşit miktarda hırs, açgözlülük, İngiliz düşmanlığı ve savaş meraklılığını bir araya getiren dinamik bir enerjiye sahip bir adam" olarak tasvir ettiği Dupleix, Clive'ın baş rakibi olacaktı. Dupleix, Fransızların Coromandel Sahili'ndeki mülkiyetinin yönetimini üstlenmek üzere 1742'de Chandernagore'den bölgeye gönderildi. İngiliz donanması 1747'te Pondiçeri'yi tehdit ettiğinde Madras'ın kuzeyinde Fransız tüccar, başkenti Arcot olan Karnatik bölgesinin nevvâbından koruma talebinde bu-

lundu. Pondiçeri'ye taarruz olmadı fakat Dupleix'in talebi ezberleri bozmuştu. Dupleix'in hayatını ilk kaleme alanlardan Thomas Macaulay'in ifade ettiği üzere Fransız tüccar "Babür monarşisinin kalıntıları üzerinde bir Avrupa imparatorluğu kurmanın mümkün olduğunu" fark etmişti.

İltimaslı ticaret imtiyazı Doğu Hindistan Şirketi'nin ülkedeki geleceğini belirleyen etmenlerden sadece biriydi. Yerel yöneticiler rakipleriyle verdikleri mücadelelerde gittikçe daha da İngilizler ile Fransızların desteğine bel bağlar hale geldi. Bu desteğin karşılığında toprak vermeyi taahhüt ediyorlardı. Avrupalıların bu topraklardan kazandığı gelir kendi ordularını takviyeye gidiyordu. İngilizler ile Fransızlar resmen savaşmadıklarında dahi kendi namına vekalet savaşı vermesi için rekabet hâlindeki Hint hükümdarlarını destekliyordu.

Yerel hükümdarlar bu desteğin avantajlarını kısa sürede öğrendi. İngilizler ile Fransızların liderliğindeki kuvvetler son derece disiplinli, Avrupalıların saldırı ve savunma taktiklerinin eğitimini almış ufak kıtaları kullanarak geçmişte devasa Hint ordularının aylarını, hatta yıllarını alacak başarılara ulaşabiliyordu. Amerika'dan, İrlanda, İngiltere, Fransa, Polonya ve hatta Ermenistan'dan gelen, dolgun ücretler verilen paralı askerler Güney Asya'da savaşın yüzünü değiştirmede önemli rol oynadı.

CLİVE VE BİR SÖMÜRGE EFSANESİNİN DOĞUŞU

Bir Avrupalının toprak karşılığında komuta ettiği bir ordunun başına geçen ilk Hint hükümdar Haydarabâd Nizamı'nın torunu Muzaffer Ceng (?-1751) idi. Nizâmülmülk'ün 1748'de ölümü dört yıl sürecek, altı oğul ile bir torunun Güney Hindistan'ın en zengin ve en kuvvetli devletinin tahtı için savaştığı veraset krizini tetikledi. Muzaffer Ceng, Fransız komutasındaki ordusu rakibi Nasır Ceng'i (1712-1750) mağlup ettikten sonra 1750'de Pondiçeri'de düzenlenen şaşaalı bir

törende yeni Nizam ilân edildi. Dupleix'in Haydarabâd yerine Pondiçeri'yi seçmesi önemliydi. İslam dünyasına iktidarın Dekken nevvâbından Fransızlara geçtiğini hatırlatmak istiyordu. Muzaffer Ceng, Fransız'ın desteği karşılığında Dupleix'i Krişna Nehri'nden Komorin Burnu'na kadar tüm Güney Hindistan'ın nevvâbı ilan etti. Fransız tüccar artık neredeyse mutlak güç sahibi olarak otuz milyon insanı yönetiyordu.

Delhi'de bulunan Babür imparatoru Muzaffer Ceng'in saltanatını tanımadı ve Nizâmülmülk'ün torunu bir pusuda katledilmeden önce anca altı hafta tahtta kalabildi. Ancak Fransızlarla irtibat kurarak Hindistan'ın siyasî haritasını kökten değiştirecek bir örnek teşkil etmişti. Artık İngilizlerin yönetimindeki orduların yardımıyla tahtını korumak isteyen Hint hükümdarlar toprak parçalarını vermek ve görünürde iç ve dış düşmanlara karşı devletlerinde konuşlandırılmış ilave kuvvetlerin masrafını karşılamak zorundaydı. Ayrıca başkentlerinde kraliyet evlilikleri ve taht veraseti gibi meselelerde son sözü söyleyecek bir İngiliz "temsilciye" ev sahipliği yapmaları bekleniyordu. Bağımsız dış politika ya da askerî siyaset izlemelerine engel olunan Hint hükümdarlar kendilerini yalnız Londra'daki imparatorluk mimarlarının naibi olarak buldu.

Dupleix'in maceraperestliği sonunu getirdi. 1754'te görevden alınarak yerine İngilizlerle ilişkileri düzeltmek üzere Fransız donanma komutanı Charles Robert Godeheu de Zaimont getirildi. Şirketin basamaklarını hızla tırmanan, askerî strateji uzmanı ve dahi bir lider olarak ün yapan Clive'ın önü açılmıştı.

Hindistanlı Clive efsanesine giden ilk adım 1751'de Arcot kuşatmasıydı. Yüz bin nüfuslu Arcot Madras'ın kuzeyinde bir sahil bölgesi Karnatik'in başkentini Nizâmülmülk'ün yardımcısı Enverüddin yönetiyordu. Enverüddin 1749'da savaş alanında öldürüldüğünde Fransızlar kendileriyle iş birliği

halindeki Çanda Sahib'in (?-1752) yeni nevvâb olması için destek verdi. Clive, Çanda'nın tahta geçişini engellemek ve Fransızlar ile Karnatik'teki kukla hükümdarlarının Madras'ı kuşattığı bir senaryodan kaçınmak için Arcot'a taarruz önerdi. Clive sadece iki yüz Avrupalı asker ve üç yüz Hint sepoydan oluşan kuvvetle Arcot Kalesi'ni ele geçirmeyi başardı. Çanda Sahib'in oğlu komutasında, yüz elli Fransız askerinin desteklediği güçler kaleyi kuşattı ve İngiliz mevzilerini ağır toplarla bombardımana tuttu. Clive adamlarının neredeyse yarısını kaybetse de Madras'tan takviyeler gelene dek ortak Fransız ve Hint kuvvetlerine elli üç gün direndi.

James, Celâlâbâd, Lucknow ve Chitral'in ilerleyen dönemdeki muhafızları gibi Clive'ın adamlarının "İngiliz ırkının azim ve sağlam cesaretinin" timsali olduklarını söyleyerek hayranlığını ifade ediyor. "Surlarda görevli olanlar nizam ve uygarlığın muhafızı, kaleleri de etraflarında akan kaos ve barbarlığın denizlerinin dalgakıranı olarak tarif ediliyordu." İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Madras'taki yöneticisi Thomas Saunders'ın Londra'daki yöneticilere aktardığı üzere Arcot'ta Hintlerin zayıflığı görülmüştü: "Orta halli bir kuvvetle [Hintlere] savaş açan herhangi bir Avrupalı millet ülkenin tamamını ele geçirecektir."

Clive 1753'te İngiltere'ye gitti, iki yıl sonra Madras'ın güneyinde Cuddalore St. David Kalesi'nin başkan yardımcısı olarak döndü. Fransızlar ile İngilizler ilk kez barış içindeydi fakat yanıltıcı sükûnet paramparça olmak üzereydi. 16 Ağustos 1756 günü Kalküta'nın Bengal nevvâbının ordusunun eline geçtiği ve yüzden fazla İngiliz mahkûmun Kara Delik adı verilen bir hapishane hücresinde öldüğü haberleri Madras'a ulaştı.

Kalküta o ana dek çok azı İngiliz olan dört yüz bin kişilik bir nüfusa ulaşmış, müreffeh bir liman haline gelmişti. Kent yakınlardaki Fransız, Hollandalı ya da Danimarkalı ticaret

merkezlerini gölgede bırakıyordu. Avrupalı tüccarlar ile Nevvâb Alivardi Han (1671-1756) arasındaki ilişki samimiydi ve karşılıklı yarara dayanıyordu. Nevvâbın 1756'da ölümü Yedi Yıl Savaşı'nın başlangıcına tesadüf etti. İngiliz ve Fransız şirket yöneticileri Avrupa'dan gelen haberlere uygun olarak garnizonlarını takviye etme talimatı verdi.

Güçlendirilmiş tahkimler Alivardi Han'ın halefi Sirâcüddevle'yi (1733-1757) Avrupalıları kendi gücüne tehdit gördüğünden rahatsız oldu ve Avrupalıların durdurulmasını emretti. Fransızlar rıza gösterdi fakat İngilizler bu talebi görmezden geldi. Sirâcüddevle'nin elçisi bu açmazı çökmek için müzakere etmeye gitti, bir İngiliz subayından tokat yedi ve kovuldu. Başkent Murşidabad'a dönen elçinin Sirâcüddevle'ye "Daha mabadını yıkamaktan aciz birkaç tüccar, hükümdarın emrine elçisini kovarak karşılık veriyorsa bizde şeref kalmamıştır" dediği rivayet edilir. Sirâcüddevle'nin İngilizlerden "tüccar gibi davranmasına dair" son umutsuz talebi başarısızlıkla sonuçlandı, Hint hükümdar büyük bir ordu topladı ve güneye, Kalküta'ya doğru yürüyüşe başladı.

Sirâcüddevle'nin hücuma geçtiğine dair epey uyarı almış olsalar da Kalküta'nın muhafızları kibrine yenildi ve savunma için kayda değer bir hazırlık yapmadı. Subaylar daha rahat bir ateş alanına yer açmak için Fort William'a yakın evlerin yıkılmasını istedi fakat tazmin edilmeyeceğinden ev sahipleri izin vermedi. 16 Haziran 1756 itibarıyla Sirâcüddevle'nin kuvvetleri günümüzde uluslararası havalimanının bulunduğu alan olan Dum Dum'a varmıştı, kalede kaos ve panik anları yaşandı. Kentin çoğu İngiliz iki bin beş yüz sakini sığınaklara kaçtı. Düşman askerleri yaklaşırken nehre demirlenmiş yirmi kadar gemiden biriyle kaçmak için acele ediliyordu. Firar edenler arasında kentin valisi Roger Drake bulunuyordu.

Nevvâbın askerleri Fort William'ı saatler içinde ele geçirdi fakat kaleyi savunanlardan hayatta kalanları öldürmek yeri-

ne bir araya topladı. Sirâcüddevle esirlerin "saçının bir teline dahi" zarar gelmeyeceğinin sözünü verdi. Fakat kör kütük sarhoş bir İngiliz denizci, değerli eşyalarını yağmalayan Babür askerini vurup öldürünce hava değişti. Hayatta kalanların hepsi kalenin 4.3 metreye 5.5 metre boyutlarındaki, tek bir küçük penceresi bulunan ve doğru düzgün suyu olmayan ufacık hapishane hücresine tıkıştırıldı.

"Korkunç Ölümler"

Kara Delik efsanesinin çoğu garnizonun İngiliz komutanı Josiah Holwell'in (1711-1798) anlattıklarına dayanıyor. Holwell'in ifadesine göre on saat sonra, sabah altıda hücrenin kapısının kilidi açıldığında cesetler yığılmış vaziyetteydi ve sadece yirmi üç esir hayatta kalmıştı. İngiliz komutan yaşadıklarını "anlatılmasına izin vermediklerinden tarife teşebbüs dahi etmeyeceğim bir dehşet gecesi" olarak anlattı. Ertesi yıl İngiltere'ye döndükten sonra A Genuine Narrative of the Deplorable Deaths of the English Gentlemen and Others, Who Were Suffocated in the Black Hole [Kara Delik'te Boğulan İngiliz Beyleri ve Diğerlerinin Korkunç Ölümlerinin Samimi Anlatımı] eserini yayınladı. Daha yakın zamanlı tahminlere göre ise sadece kırk üç kadar kişi esir alınmıştı. Sirâcüddevle esirlerin Kara Delik'e kapatılmasını emretmemiş, yaşananları olaydan sonra öğrenmişti.

EN BAŞARILISINDAN BİR İŞ ANLAŞMASI

Kara Delik, İngiliz siyasetçilerinin zihninde Hintlerin barbarlığının temsili olacak ve İngiliz hakimiyetinin meşruiyetini kuvvetlendirmek için kullanılacaktı. Bu mezalim kısa vadede Kalküta'nın ve Bengal'in tamamının yeniden ele geçirilmesi için düstur olacaktı. İngiliz donanması 1757 Ocak'ında kenti çok az zorluklar yaşayarak ele geçirdi. Fakat Clive Madras'a dönmek yerine Chandernagore'deki Fransız ticaret merkezini ele geçirip bölgeyi İngiliz hâkimiyeti altına almaya yöneldi. Artık her şeyi değiştiren Plassey Muharebesi için sahne hazırdı.

Tarihçilerin çoğu Plassey'yi basit bir çatışma olarak görür ve göz ardı eder. Sabah bombardımanının ardından gelen şiddetli muson fırtınası nevvâbın cephaneliğinin ekseriyetini kullanılamaz hale getirdi, İngilizler ise kendi silahlarını muşambayla korumuştu. Bir İngiliz subayının coşkusuna hâkim olamamasıyla tetiklenen ani taarruz Clive'ın ordusunun zaferiyle sonuçlandı. Kâğıt üzerinde sekiz yüz Avrupalı ve iki bin Hint askeri Sirâcüddevle'nin elli bin adamlık ordusunu hezimete uğratmıştı fakat gerçekte ise nevvâbın hiç şansı yoktu. Sirâcüddevle'den kurtulmak isteyen tüccarlar ile soylular nevvâbın başkomutanı Mîr Ca'fer'i (yak. 1691-1765) saflarına katmış, komutan tam da nevvâbın en çok ihtiyaç duyulduğu anda kuvvetlerini ileri sürmemişti. Komploculari Sirâcüddevle'nin ticaretin gelişmesi için gereken güven ortamını sağlayacağına inançlarını kaybeden, Bengal'in en büyük sermayedarı Cagat Set ailesi finanse etmişti. Cagat Set'lerin müdahalesi İngiliz tarihçi Nick Robbins, Plassey'yi "sahici bir muharebeden ziyade ticari muamele" olarak tanımlamaya sevk etti. Muharebe Hindistan'da İngiliz İmparatorluğu hakimiyetinin ilk adımı yerine "belki de Doğu Hindistan Şirketi'nin en başarılı iş anlaşmasıydı".

Clive, Mîr Ca'fer'i Bengal nevvâblığıyla ödüllendirdi fakat esasen kukla hükümdar olarak kalacaktı. Sirâcüddevle'nin peşine düşüldü ve nevvâb başkenti Mürşidâbâd yakınlarında katledildi. Daha otuz iki yaşında olan Clive kendisini Bengal'in zengin fatihi olarak buldu. Clive, Londra'nın Fransız taarruzlarını püskürtme ve bölgenin yöneticileriyle çatışmaması yönündeki kesin talimatlarına rağmen şahsi zenginleşme ve Şirket için siyasî ve iktisadî kazanç fırsatını görerek dizginleri ele almıştı. Tek seferde Şirket'e iki buçuk milyon, kendisine ise de iki yüz otuz dört bin pound kazandırmış, İngiltere'nin en varlıklı adamlarından biri olmuştu.

Clive, yerini Kara Delik'ten sağ kurtulan halefi Josiah Holwell'e bırakıp 1760'ta İngiltere'ye bir kahraman olarak

döndü. Mîr Ca'fer'in oğlunun ölümünden sonra yaşanması muhtemel veraset krizinden istifade etmeye can atan Holwell, Bengal'in yönetimini devralmak istedi. Ancak Şirket'in yöneticileri buna karşı çıktı; Mîr Ca'fer'in damadı Mîr Kasım'ı (?-1777) başa getirmek istiyordu. Mîr Ca'fer bu eyleme direnmeye çalıştığında tahtından edildi.

İngilizler kısa sürede Kasım'a verdikleri destekten pişman oldu. Yeni nevvâb Şirket'le iş birliği yaptığından şüphelenilen yerel yetkilileri görevden aldı, gelir taleplerini arttırdı, İngiliz gemilerini taciz etti; Alsaceli Walter Reinhardt ve İsfahanlı Ermeni Hoca Georgi adlı iki Hristiyan paralı askerin yardımıyla ordusunu Avrupa nizamıyla yeniden düzenlemeye başladı. Doğu Hindistan Şirketi'nin Kalküta'daki konseyi Kasım'ın esir Şirket çalışanları ile Patna'daki Hint müttefiklerini öldürdüğünü öğrendiğinde 4 Temmuz 1763'te nevvâba resmen savaş ilan etti ve Ca'fer'i tekrar tahta geçirmeye ant içti.

Plassey hezimetini telafi etmek ve Bengal'in bağımsızlığını tekrar kazanmak isteyen Mîr Kasım, Babür İmparatoru II. Şah Âlem ve Avad nevvâbı Şücâuddevle ile ittifak kurdu. Ahmed Şah Dürrânî'nin orduları 1761 yılında Delhi'nin kuzeyinde kritik Pânîpat Muharebesi'nde Marathaları mağlup ettikten sonra Şah Âlem Delhi'de tekrar tahta geçirilmişti. İmparatorun Şirket'e Bengal'in divanını, yani mali idaresini teslim etme karşılığında İngilizlerden destek talebi reddedildi, o da Mîr Kasım ile ittifaka girdi.

Üçlü ittifakın ordusu Kalküta'ya hücuma geçerken Binbaşı Hector Munro komutasındaki İngiliz sepoyları onları karşılamak üzere yola çıktı. İngiliz tarafından firar olmadığına kesinlikle emin olmak için emirleri uygulamayı reddeden sepoylar "kolları topu saracak, karnı topun ağzına dayalı vaziyette bağlanır ve titreyen silah arkadaşlarının önünde top ateşlenirdi." Zira Şirket tarihinde sadece ikinci kez Babür askerleriyle karşı karşıyalardı. Babürlerin üç büyük ordusunun

mağlubiyet yaşadığı Buksar Muharebesi, Kuzeydoğu Hindistan'da Doğu Hindistan Şirketi'ni hâkim kıldı: "Kuzeydoğu Hindistan'da Babür gücünden arta kalan ne varsa Buksar'da paramparça olmuştu." İngiliz tarihçi John Keay, "Belki de İngilizlerin Güney Asya'da verdiği en önemli muharebeydi" diye yazmıştır.

Clive'ın Allahabâd'taki çadırında onur kırıcı bir törende Şah Âlem Bengal divanını teslim etti. Bir zamanlar Babürlerin yetki alanında olan Bengal, Bîhar ve Orissa'daki vergilerin toplanma hakkı artık Şirket'e verilmişti. "Yabancı tüccarlardan" oluşan bir şirket kendisini kanun yapan, adalet dağıtan, vergi toplayan, barış yapan ve savaş açan kapitalist bir sömürge yönetimine dönüştürmüştü. Madeni para basan ilk ticarî şirket olan Doğu Hindistan Şirketi altın külçelerini paraya çevirebildi ve ticareti kolaylaştırabildi.

Ressam Benjamin West'in elinden çıkan 1818 tarihli devasa tabloda Şah Âlem Bengal, Bîhar ve Orissa'da vergi toplama hakkını Doğu Hindistan Şirketi'ne teslim eden parşömeni Robert Clive'a teslim ederken tasvir ediliyor.

Divanın Şirket'e teslim edildiği haberleri 1767 ile 1769 arasında hisse değerinin fırlamasını sağladı. Ancak bu kazançlı günler sona ermek üzereydi. Yalnız hissedarlarına hesap veren Şirket artık hâkimiyeti altında olan bölgeleri adilane yönetmekle ilgilenmiyordu.

1769 musonunun verimsiz geçmesinin Bengal ile Bîhar'daki pirinç hasatları üzerinde yarattığı derin etki bazı bölgelerde ürünün fiyatının beş katına çıkmasına yol açtı. Milyonlarca insan açlıktan ölmenin eşiğindeydi. 1770 Haziran'ı itibarıyla cesetle beslenen köylülerin haberleri duyulmaya başladı. İhtiyaç fazlasını stoklamak için herhangi bir gayret gösterilmemişti. Buna mukabil Şirket yetkilileri tahıl istifleme ve dağıtımı kontrol etmekle itham ediliyordu. İngiliz yazar Michael Edwardes'in kısa ve öz tasvir ettiği üzere "İngilizlerin gözünü altın hırsı bürümüştü ve onlar Bengal'in suyunu sıkana kadar kentin huzuru olmayacaktı."

Kıtlık şiddetlendikçe şirketin toprak gelirleri düşüşe geçti, yöneticileri iflas etmemek için İngiliz devletinden 1.4 milyon poundluk kurtarma paketi talep etti. Doğu Hindistan Şirketi, İngiliz ekonomisi için o kadar önemliydi ki kurtarma talebi borsayı çökertti. Parlamentonun yüzde kırkı Şirket hissesine sahipken bir kurtarma paketi verileceği kesindi fakat bunun maliyeti çoktu. Düzenleme Yasası, Doğu Hindistan Şirketi'ni devletin nezaretine aldı. Parlamentonun atadığı Kalküta merkezli idari konsey Şirket'in rutin idaresinden mesuldü. Şirketin ve devletin çıkarları artık iç içe geçmişti. Yasa Hindistan'daki sömürge yönetiminin temelini attı.

Şirket toprak kazanmaya devam ettiğinden yönetimi Kalküta, Bombay ve Madras merkezli üç "başkanlık" arasında bölünmüştü. Düzenleme Yasası'nın kritik hükümlerinden biri Kalküta'da Bombay ve Madras başkanlarının üstünde yetkiye sahip olacak genel valilik mevkiinin teşkil edilmesiydi. İlk genel vali bir tarihçiye göre en büyük vebali "Hindistan'ı çok

sevmek" olan ihtilaflı bir figür Warren Hastings idi. Hastings Şirket'i sorumlu tutabilmek için İngiliz hâkimiyetinin Hint yetkililer ve idari sistemleri üzerinden uygulanmasını istiyordu. Adaleti dağıtan Hint hakimleri olacak ve arazi meselelerini Hint yetkilileri çözüme kavuşturacaktı. Vizyonu dönemi için aşırı radikaldi ve hayata geçirilseydi halefleri iptal ederdi. En uzun ömürlü uygulaması Hint tarihi ve Sanskritçe dâhil Hindistan'da konuşulan diller üzerine çalışılmasının teşviki oldu. William Jones ile Charles Wilkins gibi oryantalistler Hastings döneminde öncü çalışmalarını yürüttü; Hindu efsanelerini tercüme etti ve Sanskritçe ile Hint-Avrupa dil ailesi arasında bağlantı kurdu. Tüm insan severliği ve idealistliği bir yana Hastings hâlâ esas görevinin Şirket'e, hissedarlarına ve kendisine gelir sağlamak olduğunu düşünen bir nevvâptı. Hastings yönetiminde Bengal'in tuz ve afyon üretimi Şirket lehine tekelleştirildi ve ezelden beri devam eden ithalat yasağına meydan okuyarak ilk afyon sevkiyatı el altından Çin'e sokuldu.

Hastings 1785'te İngiltere'ye döndüğünde Doğu Hindistan Şirketi'nin işlerini yoluna koyduğu için diğer soyluların kendisini hoş karşılamasını bekliyordu. Aksine parlamenterlerin, özellikle de Şirket'e eleştirilerini en yüksek perdeden dile getiren Edmund Burke'un saldırısına uğradı. Whig Partisi'nin[38] İngiliz-İrlandalı siyasetçisi Burke'e göre Şirket "hem kendisini oraya gönderen ülkeden, hem de içinde bulunduğu ülkeden müstakil valilerin krallığı" idi. Hastings Hindistan'a döndükten iki yıl sonra Burke kendisini görevden aldırmayı başardı. Hastings aralarında irtikap, rüşvet, yolsuzluk ve haksız yere Rohillalara savaş açmanın bulunduğu yirmi iki suçla itham edildi. Yedi yıl süren uzun soluklu yargılamanın sonunda Hastings tüm suçlardan beraat etti.

38 İngiliz siyasetinde rol oynamış, XVII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyıl başlarına dek kraliyetin yetkisini kısıtlamayı ve parlamentonun gücünü arttırmayı savunmuş bir siyasal parti. (ç.n.)

Hastings'in yerine Amerikan Bağımsızlık Savaşı esnasında 1781'de Yorktown'ı teslim etmiş Lord Cornwallis genel vali olarak atandı. Cornwallis selefinin tam tersiydi. Ticaretten hiç hazzetmeyen bir asker olan Cornwallis, Şirket'in Hindistan'daki mevcudiyetini "en kirlisinden bir simsarlık sistemi" olarak tarif ediyordu. Yönetimde reform yapmaya ve yolsuzluk ile kayırmacılığın kökünü kazımaya koyularak Şirket'i ticarî ve siyasî olmak üzere ikiye böldü. "Hindistan'ın yerlilerinin her birinin yolsuz olduğuna kalıbımı basarım" diye düşündüğünden hizmetleri Avrupalılaştırdı. İngiliz komutan "Bu mahkeme Hint yerlisi soyundan kimseyi Şirket'in sivil, askerî ya da deniz hizmetine almayacak" açıklamasında bulundu.

Cornwallis ayrıca büyük çaplı toprak sahiplerinin, yani zemîndârların, ödediği vergiyi sabitleyerek Hindistan'ın arazi sahibi seçkinlerini Şirket'e yaklaştırmaya çalıştı. Bu adımın bir başka sebebi de tarımsal üretimi arttırmaktı zira kazanılan her bir rupi toprak sahibinin elinde kalacaktı. Zemîndârlar önceden İngiliz yetkililerin sırtındaki bir yük olan topraklarında çalışan köylülerden vergi toplama sorumluluğuna da sahipti. Şirket'in işlerinde artık ticaretin hâkimiyetinin yerini idarî kol almıştı.

HÂKİMİYETE GİDEN YOL

Buksar Muharebesi, Şirket'in Doğu Hindistan'daki hâkimiyetini güvence altına alırken İngilizlerin 1760'lar itibarıyla alt kıtanın batı ve güney bölgelerindeki menfaatleri ciddi tehlikelerle karşı karşıyaydı. En ciddi tehdidi teşkil eden Meysûr Krallığı ve Maratha Konfederasyonu'ydu. Her iki krallığın da ordularında Fransız silah ve subaylarından istifade etmesi bu devletleri Hindistan'da Fransız gücünün tehlikeli vekilleri haline getiriyordu. İngilizlerin Meysûr'u yenmesi dört Ma-

rathaları mağlup etmesi de üç savaşı bulacak, en nihayetinde 1818'de Hindistan'da İngiliz egemenliği tesis edilecekti.

Hindistan'ın tarihindeki bu kritik bölüm 1761'de Haydar Ali'nin (yak. 1720-1782) Meysûr'u ele geçirmesiyle başlıyor. Şirket'in başının belası olacağı malum olan Haydar Ali dâhi bir strateji uzmanıydı. Ağır silahları arasında menzili iki kilometreye kadar uzanan, deveye yüklenmiş roketler bulunuyordu. Bazen İngiliz, bazen de Hollandalı paralı askerlerin komuta ettiği, birkaç savaş gemisi ve onlardan küçük nakliye gemisini içeren küçük bir donanması bile vardı. Haydar Ali vizyon sahibi bir hükümdardı; devlete bağlı bir ticarî şirket kurdu ve yatırımcıları şirketten hisse almaya teşvik etti. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Burma'da Pegu kentinde "fabrikalar" kurmaya koyuldu.

Haydar Ali'nin gözünü Madras'a dikmesinden endişe eden İngiliz askerleri 1767'de Meysûr'a hücuma geçti fakat yüz yıl evvel Josiah Child'ın Babürlere karşı yürüttüğü feci harekâttan beri ilk kez püskürtüldü. Haydar Ali 1780'de Haydarabâd nizamıyla güçlerini birleştirdi ve Madras dolaylarına "sayfiye evlerindeki İngiliz beylerinin çoğunun etrafını saran fakat ele geçirilmeden kaçtıkları" bir yıldırım taarruzu düzenledi. Bu esnada oğlu Tîpû Sultan (1751-1799) günümüz Kanchipuram'ının yakınlarında Pollilur'da İngilizlerle çarpıştı. Beraberinde iki yüz seksen er ve bin yedi yüz sepoyla birlikte İngiliz ve Hint sepoylarından oluşan birliği komuta eden seksen altı İngiliz subayının neredeyse yarısı öldürüldü. İngiltere'nin Hindistan'da o güne dek aldığı en büyük mağlubiyetti.

Pollilur'da alınan yenilginin İngilizlerin Yorktown hezimetiyle tesadüf etmesi İngiltere'de yaygın bir huzursuzluk ortamı yarattı. Whig Partisi'nden antiemperyalist Horace Walpole, "Hem Hindistan, hem de Amerika elden gidiyor" öngörüsünde bulundu. Şirket ordusunun kıdemli bir subayı

parlamenterleri İngiltere'nin Hindistan'daki nüfuzunun "somuttan çok hayali" olduğunda uyardı. Pollilur gibi yenilgiler yaşanmaya devam edecekse Hintler "yakında bizim de kendileri gibi, ya da kendilerinden çok az daha kuvvetli insanlar olduğumuzu anlayacaklardı." Bu korkular temelsiz değildi. İkinci İngiliz-Meysûr Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetlerle Hindistan'da görevli her beş İngiliz askerinden biri Hintlere esir düşmüştü. Zorunlu sünnet, kölelik ve işkence dedikoduları İngiliz halkını hiddetlendiriyordu.

Haydar Ali'nin 1782 Aralık'ında ölümünden sonra Tipu Meysûr'un tartışmasız hükümdarı oldu. Tipu, İngiltere'de ölümünden çok sonrasına dek tiyatro oyunlarında, karikatür ve diğer mecralarda şeytanlaştırılacak, "tahammülsüz yobaz" ve Hristiyanlara zulmetmeye, Avrupalıları Hint alt kıtasından kovmaya kararlı fanatik Müslüman bir tiran olarak tasvir edilecekti. Tipu'nun saltanatının daha detaylı bir incelemesi sultanın ticaretin ve iyi yönetimin öneminin farkında olan toplumsal reformcu olduğunu gösteriyor. Devrinde içki, fuhuş ve kadın köleliği ile kadınların birden fazla erkekle evliliğine yasak getirildi. İngilizler nezdinde bunların önemi yoktu. İki ağır mağlubiyet aldıktan sonra Meysûr'un ezilmesi takıntı haline gelmişti.

Cornwallis, Hindistan'a geldikten sonra İngiltere'nin intikamını almak için üç yıl bekleyecekti fakat gözünü bir kez Meysûr'un Aslanı'na diktikten sonra geri dönüşü olmayacaktı. Cornwallis Maratha ve Haydarâbad güçlerinin desteğiyle 1789'da Tipu'nun güneydoğu bölgesindeki başkenti Seringapatam'ı kuşattı. Tipu bir yıl kadar direndikten sonra sekiz rakamlı bir tazminat vermek ve topraklarının neredeyse yarısını teslim etmek dâhil bir dizi onur kırıcı şartı kabul etmek zorunda kaldı, toprakları İngilizler ile müttefikleri paylaştı.

Tipu'nun yenilgisi Hindistan'da Fransızların gittikçe artan nüfuzunu durdurmaya yeterli gelmedi. Haydarabâd nizamı

Tipu'nun yenilgisinden sonra Londra'ya getirilen ve Doğu Hindistan Şirketi merkezine konan eşyalardan biri İngiliz askerini yiyen neredeyse doğal boyutlarında tahtadan yapılmış, hareket edebilen bir kaplan tasviri bulunuyordu. Hint sanatkârlar, Fransız oyuncak ve Hollandalı org üreticilerinin ortak yapımı eşya Tipu'nun en sevdiği oyuncağıydı. Kaplanın vücudundaki bir krank mili oyuncağın derinden bir kükreme sesi çıkarmasını sağlıyor, bu esnada İngiliz adam kollarını sallıyor ve feryat ediyordu. Tipu'nun İngilizlere kaplanlarla yaptığı işkencelerin hikâyeleri oyuncağın namını daha da yaygınlaştıracak ve yeni kurulan Doğu Hindistan Evi Müzesi'nin en önemli eseri olacaktı.

ve Puneli Maratha Peşvası[39] taraf değiştirmiş ve ordularını eğitmesi için Fransız paralı askerleri kullanmaya başlamışlardı. Avrupa'da da İngiltere ve Fransa bir kez daha savaştaydı.

Hindistan'daki İngiliz hakimiyetini kurmak için Clive'dan çok daha çaba gösterdiği iddia edilen, taviz vermeyen bir emperyalist Richard Wellesley (1760-1842) dördüncü ve son Meysûr Savaşı'nı başlattı. Tipu'nun Hint Okyanusu'nda *Île Bourbon*'da Fransızlarla irtibat halinde olduğunun öğrenilmesinden sonra savaş ilan edildi. Rivayetlere göre 1797'de Seringapatam'da görevli ellinin üzerinde Fransız askeri bir Jako-

39 Maratha devletinde başbakanlığa eş bir devlet görevlisi. (ç.n.)

ben Kulübü kurmuş ve insan hakları ilan etmişti fakat yakın dönemde yapılan araştırmalar iddiayı İngiliz propagandası olarak reddediyor. Napolyon Bonaparte'ın Mısır'ı işgal planları Fransız imparatorun Mısır'ı sıçrama noktası olarak kullanıp "*Citoyen Tipu*" gibi yerel hükümdarların iş birliğiyle Hindistan'ı işgal edebileceği korkularını tetikledi. Nelson'un 1798 Ağustos'unda Abukir Körfezi'nde Fransız donanmasını ezip geçmesi tehdidi etkisiz hale getirmiş olsa da bu Wellesley'nin Seringapatam'a yürüyüşünü durdurmadı.

Bir aylık kuşatmadan sonra yirmi dört bin İngiliz askeri ile Haydarabâd nizamının bir o kadar askeri kente başarıyla hücum etti. Tipu'nun hâlâ soğumamış cesedi ele geçirildiğinde mücevherlerle kaplı kılıç kayışı yağmalanmıştı. Wellesley'nin ileride aktaracağı üzere o kadar ganimet vardı ki "her asker bir kısmını atarak kendini yükten kurtarmıştı." Tipu'nun sarayının içinde askerler üçü canlı ve biri mekanik dört kaplan bulmuştu.

Tipu'nun ölümüyle Wellesley'in imparatorluk planlarının önündeki son engel olarak Marathalar kalmıştı. Bir zamanlar kuvvetli bir cephe teşkil edebilmiş Marathalar Pânîpât'ta Afgan güçlerine karşı yaşadıkları mağlubiyetten sonra toparlanamamıştı. En güçlüleri İndoreli Holkarlar, Gwaliorlu Sindiyalar, Barodalı Gaikwarlar ile Nagpurlu Bhonsle hanedanı olan, bazen rekabet halindeki krallıklara ayrılmış olsa da hâlâ alt kıtanın ekseriyetine askerî müdahalede bulunabilecek durumdaydı. Fransız paralı askerlerinin askerî danışman olarak varlığı Wellesley'nin onları kesin bir yenilgiye uğratma kararlılığını arttırdı.

Wellesley ile siyasî ajanı John Malcolm (1769-1833) 1803'te Srirangapatnam'dan Pune'ye yürüyüşe geçti. Yol üzerinde yerel beylerle ittifak kurmak istedi ve kente kırk bin askerlik bir güçle varmıştı. Pune'yi mukavemet olmadan fethettikten sonra Kuzey Hindistan boyunca Sindiya, Holkar ve Bhonsle

güçlerini kedinin fareyle oynadığı gibi kovaladı, bu esnada Delhi'yi ele geçirdi. Şah Cihan'ın siparişini verdiği elmas ve mücevherle donatılmış Tavus Kuşu Tahtı'nda sadece kağıt üzerinde hükümdarlığı kalmış, kör, ihtiyarlaşmış Şah Âlem oturuyordu. Şah Âlem o kadar zayıflamış vaziyetteydi ki Wellesley adamı tahtından indirmektense kalan ömrünü tamamlamasına müsaade etmenin daha sağduyulu olacağını düşünmüştü. 1806'da hayatını kaybettiğinde İngilizler oğlu Ekber Şah'ın tahta geçmesine müsaade etti fakat eski Babür başkentinde iktidar gelecek elli yıl boyunca İngilizlerin idarenin tüm aşamalarını yöneten bir vekili ya da genel valisinin elinde kalacaktı.

Delhi'nin ele geçirilmesi ve ardından Sindiyalar, Bhonsleler ve Holkarlar ile yapılan barış anlaşmalarıyla Hindistan'daki en kuvvetli egemen Doğu Hindistan Şirketi olmuştu. Fakat Marathalar inatçı bir düşman olduklarını kanıtlayacaktı. Gwalior hükümdarına sadık askerlerin İngiliz kuvvetlerini tacize devam etmesi Wellesley'nin savaş makinesini kuvvetlendirmek için daha fazla ödenek istemesine yol açtı. Wellesley'nin toprak hırslarını ticari bir firmanın sınırını aşan bir idarecinin eylemleri olarak yorumlayan Şirket yöneticileri kendisini geri çevirdi. Başbakan William Pitt kendisini "basiretsizlik ve kanun dışına çıkmak" ile suçlayınca Wellesley istifa etti.

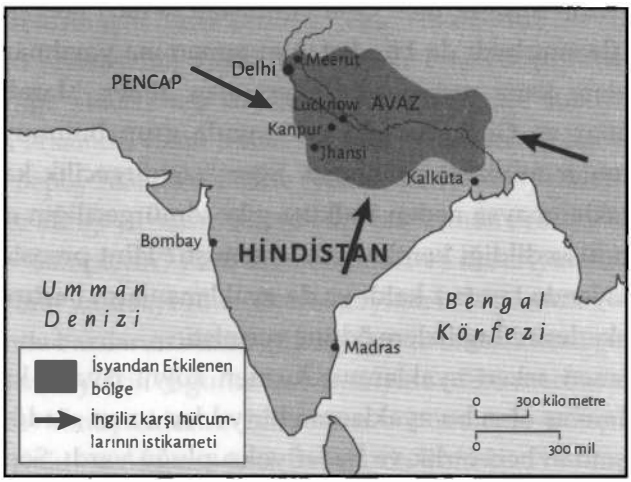
Üçüncü ve son İngiliz-Maratha savaşı İngilizlerin Hindistan'da çarpıştığı hiçbir savaşa benzemiyordu. Baş düşmanları Maratha hanedanlarının istihdam ettiği Pindari savaşçılarından oluşan haydut güçleriydi. At üstünde, mızrakla silahlanmış Pindariler Orta Hindistan'ı yıkıp geçti, yiyecek bulmak için köyleri yağmaladı ve Şirket binalarına saldırı düzenledi. Beraberinde Afgan çapulcular da vardı. Şirket bu çifte belayı yok etmek için 1817'de yirmi bini Hint müttefiklerinden ödünç alınan düzensiz kuvvetler olmak üzere yüz on bin as-

kerlik Hindistan'da görülmüş en büyük orduyu toplamaya başladı. Binlerce kilometrekarelik, çoğuna erişmenin mümkün olmadığı topraklarda dağılmış gruplar halinde savaşan Pindariler zor bir düşmandı. Malcolm'un da yakındığı üzere "Pindarilerin saldırılabilecek bir yerleri yoktu. (...) Esas güçleri somut bir varlığı olmamasıydı." İngilizlerin şiddetli bir taarruzuna maruz kalan Pindari ve Afganların çoğu kayboldu, ancak yıllar sonra otoyol hırsızı olarak ortaya çıkacaklardı. Fakat savaşma gücü olarak bir zamanlar olduğu gibi tehlike teşkil etmiyorlardı. Maratha hanedanları teker teker İngiliz hâkimiyetine boyun eğdi.

1818 yılı Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin başlangıcını işaret ediyor ancak İngiliz Hindolog John Wilson'un ifade ettiği üzere "bu yıl bir nokta değil virgül, bir sürecin sonu değil, sadece verilen araydı." Britanya Hindistanı'nda barış şiddetli bir teşebbüs olacaktı. Wilson, "Hint liderler İngiliz parası ve şiddetinin yayılmasına karşı gönülsüzce, huzursuzluk ve şarta bağlı olarak diz çöktü" diye devam ediyor. "Marathaların mağlubiyeti fethedildikleri anlamına gelmiyordu."

7

FİTİL ATEŞLENİYOR

Hint tarihinde 1857 isyanı kadar incelenen, tartışılan, yüceltilen ve şeytanlaştırılan çok az olay vardır. 10 Mayıs günü Meerut'ta sepoyların ayaklanmasıyla başlayan felaket Hindistan'ın Birinci Bağımsızlık Savaşı, Büyük Ayaklanma, Sepoy İsyanı ya da doğrudan Hint Ayaklanması olarak adlandırıldı. Ancak bu terimlerin hiçbiri son Babür İmparatoru Bahadır Şah Zafer'in (1775-1862) tahttan indirilmesi ve Delhi'den sürülmesiyle, Doğu Hindistan Şirketi

hâkimiyetinin sonlanması ve Kraliçe Victoria'nın (1819-1901) Hindistan imparatoriçesi ilan edilmesiyle sonuçlanan olaylar dizisinin gerçek niteliğini yansıtmıyor. İngiliz hâkimiyetine karşı ilk büyük çaplı ayaklanma aynı zamanda iki tarafın da korkunç zulümlere imza attığı muazzam bir fiyasko oldu. Hadise İngiltere ile "tacındaki mücevher" arasındaki ilişkiyi yeniden kuracaktı. Ayrıca bağımsızlık mücadelesi veren Hint milliyetçilerine ilham olurken Hindistan üzerinde daha büyük askerî ve idarî kontrol kurmak isteyenlerin görüşlerini destekleyecekti.

1857-1858 ayaklanmaları epey soruyu akla getiriyor. İsyanın esas sebepleri neydi? Neden sadece kuzey bölgesinde, yani Delhi, Birleşik İller, Orta Hindistan'ın bazı bölgeleri ve Bîhar ile sınırlıydı da Hindistan'ın tamamına yayılmamıştı? İngilizlere karşı meşru şikayetleri olan Sihler, Marathalar, Racpûtlar ve Gurkalar gibi çok sayıda grup bulunuyordu fakat onlar müdahil olmamıştı. Eğer "sömürgecilik karşıtı" bir ayaklanmaysa neden Kalküta gibi sömürgeciliğin en derinden hissedildiği kentleri etkilememişti? Hint prenslerinin çoğu isyanda tarafsız kaldı ya da ayaklananların bastırılması için askerlerini İngilizlere ödünç vermişti.

Kısmen askerî ayaklanma, kısmen köylü isyanı, kısmen kutsal savaş olan bu ayaklanma bir yıldan uzun sürdü fakat en başından beri birlik ve hedef yoksunluğu vardı. Sepoylar hem Hindular, hem de Müslümanların sembolik lideri haline gelmiş Bahadır Şah'ın onayını almıştı fakat şah sadece manevi destek sağlayabilirdi. İsyancıların Babürlerin artık ortadan kalkmış meşruiyetine bel bağlaması ayaklanmanın özellikle gerici olduğunu gösteriyordu. Başarıya ulaşsaydı Şirket İmparatorluğu'nun yerini alacak herhangi bir rejim, sistem ya da devletin silahlarına davrananların hayatlarını iyileştireceği kuşkuluydu. Huzursuzluktan istifade eden prensler sadece eski feodal düzeni yeniden tesis etme peşindeydi. İsyanın da-

ğınık ve bölünmüş vaziyetteki liderliğinin değişime dair tutarlı bir programı yoktu. Fakat ardından gelen değişikliklerin etkisi büyük olacak ve Hindistan'ın tarihinin gidişatını XX. yüzyıl ortalarına kadar etkileyecekti.

ATEŞİ HARLAMAK

1857 ayaklanmasının altında yatan sebepler İngilizlerin 1700'lü yılların sonlarından beri Hindistan'a karşı izlediği tutumun değişiminden kaynaklanıyor. Hindistan'ın kendi kanunlarıyla yönetilmesi ve yönetici sınıfa saygı gösterilmesi yönündeki hâkim görüş Lord Cornwallis'in reformlarıyla ortadan kalkmış, Hintler fiilen tüm idari ve hukuki görevlerden uzaklaştırılmıştı. Etkisi orduda hemen hissedildi, bir Hint askerinin yüzbaşıdan düşük bir rütbeye erişmek şöyle dursun subaylığa yükselmesi imkânsızlaşmıştı. İngiliz subaylarıyla astları arasında yakın temas kaideden çok istisna haline gelmişti. Sepoy Sita Ram Pande (yak. 1795-1873) isyandan sonra kaleme aldığı yazılarında yüzyılın başlarında orduya katıldığında "sahiplerin" Hint hizmetkârları ve astlarıyla bir arada olduğunu anımsıyordu: "Ben sepoyken bölüğümün yüzbaşısı evinde bazılarını bütün gün ağırlar ve onlarla konuşurdu... Şimdi subayların çoğunun askerleriyle sadece mecbur olduklarında konuştuklarını biliyorum." Yönetenle yönetilenler arasındaki uzaklaşma özel hayata da yansıdı. XVIII. yüzyıl sonlarında Şirket çalışanlarının üçte biri varlıklarının bir kısmını Hint *bibi*lerine, yani eşlerine bırakıyordu. XIX. yüzyıl ortalarına gelindiğinde bu gelenek terk edildi.

Marathaların mağlubiyetinden sonra İngiliz hakimiyetinin sağlamlaştırılmasıyla İngilizlerin özgüveni tavan yaptı. İngilizler alt kıtadaki hâkim güç olarak tebaayı "medenileştirme" görevine koyuldu. 1813'te Şirket'in imtiyazının yenilenmesinin koşullarından biri Hristiyan misyonerlerin Hindistan'da görev yapmasına müsaade edilmesiydi. Hinduları

1833'te yayınlanan Penny Magazine'den alınan bu resim gibi görseller İngiltere'deki pek çok kişinin Hindistan'ın batıl inançları olan kafirlerle dolu bir ülke olduğuna dair inancını kuvvetlendiriyordu.

"putperestliğin günahkârlığı ve zulmünün" pençesinden kurtarmakla köle ticaretinin kaldırılmasını eş gören kölelik karşıtı aktivist William Wilberforce bu adımı destekliyordu. Warren Hastings'in tavsiyesi dönemin çığırtkanlık atmosferinde duyulmadı. Emekliliğinden dönen Hastings parlamentonun Doğu Hindistan Şirketi'nin imtiyazını inceleyen komitesine üç saat ifade verdi. Uyarısı gayet netti: "Dinimizi yerlilere dayatma niyeti bulunduğuna dair bir sanrı yayılmış. Yerli piyadeler üzerinde böylesi bir kanaatin hâkim olmasının tehlikeli sonuçları olacaktır" demiş ve eklemişti: "Bir din savaşı çıkarabilir."

1828 ila 1835 arasında genel valilik koltuğundaki Lord William Bentinck (1774-1839) döneminde reform hızı önemli ölçüde artacaktı. İki kez başbakanlık yapan, II. Elizabeth'in büyük dedesinin dedesi Bentinck, İngilizlerin "Hindistan'da ifa etmesi gereken büyük bir ahlaki görevi" olduğuna inanı-

yordu. Yapılacaklar listesinin en başında dul kalmış bir Hindu kadının kocasının cenaze ateşine kendisini atarak intihar ettiği ya da zorla atılarak öldürüldüğü *sati* uygulamasını kaldırmak bulunuyordu. İlk olarak Gupta devrinde ortaya çıkan *sati*, Racpûtlar arasında ve Bengal'de özellikle yaygındı. Bengal'de 1803-1804 arasında Kalküta'nın elli kilometre çapında üç yüzden fazla *sati* hadisesi yaşanmıştı. Hakim olan görüş "Hindu dininin ayin ve batıl inançlarına azami hoşgörüyü göstermek" olsa da *sati* sınırı aşıyordu. 1807'de genel valiliğe gelen Lord Minto döneminde sömürge yönetimi yetkilileri kadının zorlanmadığına, on altı yaşının altında ya da hamile olmadığına şehadet edecek bir polis memurunun bulundurulması zorunluluğunu getirerek uygulamayı düzenlemeye çalıştı. Minto'nun halefi Lord Hastings (Warren ile akrabalığı yoktu) *sati*yi "insanlığa karşı işlenmiş suç" ilan etti fakat uygulamayı kaldırmanın "tehlikeli" olacağı ve orduda huzursuzluğa yol açma potansiyeli olduğuna inanıyordu. Bentinck "yüzlerce masum kurbanı acımasız ve vaktinden evvel ölüme göndermek" ile "İngiliz İmparatorluğu'nun emniyetini" tehlikeye atmak arasında kalmıştı. *Sati*nin kaldırılmasını savunarak İngiltere'nin hâkimiyetine herhangi bir meydan okumaya direnebilecek kadar güçlü olduğu ve zemindârların bu girişimi destekleyeceğini ileri sürdü. *Sati*yi yasaklayan kanunlar 1829'da Bengal'de, kısa süre sonra Bombay ile Madras'ta yürürlüğe kondu.

Dul kalan kadınların malını ve mülkünü miras alacak akrabaları tarafından cenaze ateşine atıldığı ya da kaçmaya çalışan fakat başarılı olamayıp "akrabaları tarafından geri getirilip yakılarak öldürüldüğü" hadiseleri aktaran Rammohun Roy (1772-1833) gibi Hindu reform yanlıları bu yasaları destekliyordu. Roy, ana dili Bengalceye ek olarak İngilizce, Arapça, Farsça, İbranice, Yunanca, Latince ve Sanskritçeyi sular seller gibi konuşuyordu, kadın haklarını savunuyor-

du ve devletin köylülerin toprak sahibine ödemesi istenecek miktarın sınırlandırılmasını istemişti. Brahman olsa da kast sistemini eleştiriyor, sistem için "birliğimizi sağlamamızı engelliyor" diyordu. Roy üç yılını İngiltere'de geçirdi, tanıştığı herkesi kendine hayran bıraktı. Bunların arasında Roy'u Avam Kamarası'nda görmek isteyen filozof Jeremy Bentham da bulunuyordu.

Çağdaş Hindistan'ın babası olarak adlandırılan Rammohun Roy ülkesinin anayasal yollardan bağımsızlığına kavuşması gerektiğini savunan ilk Hint aydınıydı.

Roy gibi seçkinler ufacık bir azınlığı oluşturuyordu. 1800'lerin başlarında Hint toplumunun ezici çoğunluğu köylüydü, yüzde yetmişinden fazlası tarımla iştigal ediyordu. Ortalama yaşam süresi yirmi altı yıl civarındaydı. Fakat tarih bilimi Babür İmparatorluğu'nun çöküşünden sonraki dönemde Hindistan'ın durumuna dair görüşümüzü de değiştiriyor. XVIII. yüzyıl Hindistan'ı genelde "çöküş, kargaşa, hırs ve şiddet devri" olarak tasvir edilirdi fakat bu anlatının yerini özellikle de daha dinamik kuzey bölgelerinde ekonomik büyüme, kentleşme ve ticarileşmeyi gösteren son araştırmalar aldı. Hint aileler çoğunlukla kız bebeklerin katli, çocuk ölümünün yüksek olması ve erken yaşta dulluğa yol açan çocuk evlilik-

leri yüzünden Avrupalılardan daha küçüktü. 1822'de Kalküta, Dakka ve Allahabâd gibi kentlerde yürütülen araştırmaya göre hane halkı ortalama 3.5 ila 4.1 kişiydi; buna mukabil aynı dönemde İngiltere'de bu sayı 4.75'ti. Yine de XIX. yüzyıl başlarında Hint kadınlarının acınası bir halde olduğuna kuşku yoktu. Bengalli toplumsal reform savunucusu Ishwar Chandrya Vidyasagar "Erkeklerin hiç merhamet, din, adalet ya da iyi-kötü anlayışı olmadığı, gelenekselliğin tek eylem biçimi ve tek din kabul edildiği toplumda daha fazla kadın doğmasın" diye hayıflanıyordu.

Bentinck'in medenileştirme hevesi eğitime sirayet ediyor, bu alanda Sanskritçe ve Farsça gibi klasik dillerin geleneksel öğrenimini savunan Oryantalistler ile Hintlere Batı'yı İngilizce öğretmek isteyen İngilizceciler arasında tartışma sürüyordu. İkinci gruba göre Hintler, Bhagavad Gita'yı çalışmak istiyorsa İngilizce tercümesinden Sanskritçe orijinal metinden olduğu kadar faydalanabilirlerdi. İki grubun ayrımı ırklar temelinde değildi. İngilizceciler arasında çağdaş eğitimin "çağdaş Batı'nın bilimsel ve demokratik tefekkürünün hazinelerine anahtar" niteliğinde olduğunu ileri süren Roy da bulunuyordu.

Bentinck yönetimine katılan ilk kanun koyucu, evanjelist bir babanın oğlu Thomas Babington Macaulay (1800-1859) en nihayetinde meseleye çözüm buldu. Macaulay'e göre Avrupa kültürü ve biliminin üstünlüğüne faydacı bir yaklaşımla inandığını yansıtır bir şekilde Hindistan'ın kadim dilleri "ne edebi, ne de ilmi bilgi taşıyordu, dahası o kadar fakir ve kaba dillerdi ki başka diller ile zenginleştirilmezse bu dillere herhangi bir kıymetli çalışmayı tercüme etmek hiç kolay olmayacaktı." Hedefi "rengi ve kanı Hint; zevkleri, fikirleri, ahlakı ve aklı ile İngiliz bir sınıf" yaratmaktı. Macauley'in "iyi bir Avrupa kütüphanesinin tek rafının Hindistan ile Arabistan'ın tüm yerli edebiyatından daha kıymetli olduğunu inkâr edebilecek bir oryantalist bile bulamayacağını" söylediği bilinir.

Macauley, eğitime dair: "Halkın pahasına bir İngiliz nalbandını utandıracak tıbbi öğretileri, İngiliz yatılı okulundaki kız çocuklarını kahkahalara boğacak astronomiyi; on metre yükseklikte kralları, on bin yıllık saltanatları bulunan tarihi ve şeker pekmezinden, tereyağından denizleri olan coğrafyayı devlet bütçesinden teşvik edeceğiz."

Macauley'in Hindistan'a ceza yasasını yaratma ve Hint devlet memurluğunu oluşturmaya tutkulu bir biçimde koyulması bugün maruz kaldığı eleştirileri en azından kısmen hafifletiyor. Çoğu kez ihtilaf halinde Hindu hukuku ve İslami hukukun Şirketin düzenlemeleriyle aynı anda yürürlükte olması hukuki bir kördüğüm yaratmıştı ve Cornwallis'in mahkemelere Hint hâkimin başkanlık etmemesindeki ısrarı durumu daha da kötüleştirdi. Macauley'in yeni ceza kanunu idam cezasını sadece cinayet ve devlete ihanet suçlarıyla sınırlandırıyordu. Kanun, mevcut yasaları tek tipleştirmek için benzer yasalar İngiltere'de yürürlüğe girmeden neredeyse yarım asır evvel kadınların mülkiyet hakkını kutsal kabul ediyordu. Günümüzün sinir bozucu yavaşlıkta fakat şaşırtıcı bir şekilde dayanıklı Hint bürokrasisi uzun yaşamını Macauley'in oluşturduğu çerçeveye borçlu. Macauley'in kanunu olmasaydı Hindistan bölünmenin travmalarından sonra bir ulus olarak ayakta kalamayabilirdi. Kadın sayısı erkek sayısının kat be kat üzerindeydi, "ölü ya da diri yılda üç yüz pound alan bir adam bulmak için" (Hint bürokrasisinin alt kademeden bir memuru yılda bu kadar maaş alıyordu) çaresizce Hindistan'a gelen İngiliz kadınlarının sözde "balıkçı filolarını" arttırmıştı.

Bentinck, Hindistan'daki görevini tamamladığında hayal kırıklığına uğramıştı. Londra'daki yöneticiler Hintleri Şirket'in üst kademelerine alma teklifini uygulamamıştı. Hint hâkimlerin maaşını on katına çıkarmaya çalışmış, Şirket sadece dört misli arttırmıştı. Bentinck'in reformları Şirket dâ-

hilindeki şahinlerin gittikçe artan seslerini de bastıramadı. Delhi'de Şirket'in mümessilliğini yapmış Sir Charles Metcalfe (1785-1846) 1820 yılında şu öneride bulundu: "Savaşmaktan, kendi menfaatimiz için diğer devletlerin işlerine karışmaktan iğreniyorum fakat savaş ensemizdeyse ya da savaşa girmekten kaçınamıyorsak bu savaşlar mümkün olduğu takdirde yeni kaynakları ele geçirmek, elimizde bulunanları savunmak için ek güç istihdam etmek ve müstakbel kaçınılmaz savaşlarda varlıklarımızı büyütmek için kâr fırsatına çevrilmeli." Ancak yazar James Morris'in "İngilizlerin tam bir asır sonra Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda Malezya'yı işgali ve Singapur'u ele geçirişine dek Doğu'da yaşadığı en büyük facia" olarak tarif ettiği Birinci Afgan Savaşı'nda İngilizler köşeye sıkıştığında bu görüş ters tepti. Savaşın sebebi Lord Palmerston'un Rusya'nın Hindistan'a dair niyetlerinden duyduğu kaygıydı. İngiliz başbakanı Afgan hükümdarı Dost Muhammed'in (1793-1863) Rusya'ya gereğinden fazla sıcakkanlı yaklaştığından ve Çarlık askerlerinin Hayber Geçidi'nden yürüyerek geçip Hindistan'ı işgal etmesine göz yumaca-

Leydi Elizabeth Butler'in Remnants of an Army [Bir Ordudan Geriye Kalanlar] isimli resminde emniyetli Celâlâbâd kalesine ulaşan Dr. William Brydon tasvir ediliyor. Resim ilk kez 1879'da Londra Kraliyet Akademisi'nde sergilendi.

ğından korkuyordu. Büyük Oyun'un yani Rusya ile Hindistan arasında Orta Asya'nın etki alanlarının paylaşımının yol açtığı ilk büyük çatışma İngiliz işgaline büyük bir ayaklanma ve ricat eden İngiliz ordusu ile Afgan kabilelerinden yüzlerce sivilin toplu katliamıyla sona erdi. Güvenli bir şekilde topraklarından geçebileceği kendilerine taahhüt edilmesine rağmen binlerce İngiliz askeri ve Hint sepoyunun yanında kadın ve çocuklar Kabil'den çekildikleri esnada katledildi. Ricattan tek sağ kurtulan ordunun tabip sınıfından bir cerrah olan William Brydon (1811-1873) idi. Brydon ölmek üzere olan atının sırtında Celâlâbâd'taki İngiliz garnizonuna rast gelmişti. Dört gün sonra hayatta kalanların dikkatini çekmek için ateş yakıldı, boru çalındı fakat gelen yoktu.

İngilizlerin 1843'te Sind'i ilhakı daha başarılıydı fakat daha insancıl değildi. İngiltere 1845 ile 1849 arasında Sihlere karşı kısa süreli iki savaş verdikten sonra Pencap ile Keşmir'i imparatorluğuna kattı. 1849'da Son Lahor Anlaşması'nın şartlarınca çocuk hükümdar Sih Mihrace Dulep Singh (1838-1893) Kuh-i Nur elmasını İngiltere Kraliçesi'ne teslim etmeye mecbur bırakıldı. Pencap'ın yönetimini devralan üç İngiliz subayından biri John Lawrence elması bir süreliğine kaybetti, uşağı onu buldu ve mücevher yeni genel vali Lord Dalhousie'ye (1812-1860) teslim edildi, vali de Kuh-i Nur'u Lahor'dan Bombay'a gönderdi. Elmas 1850 Temmuz'unda Buckingham Sarayı'nda eline geçtiğinde Kraliçe Victoria mücevherden etkilenmemişti ve günlüğüne Kuh-i Nur'un "'*à jour*'[40] olmadığını, kesiminin kötü olduğunu ve bunun elmasın etkisini bozduğunu" yazmıştı. Elmasın kötü şans getirme ünü Victoria'nın heyecanını bastırmış olabilir; sahiplerinden birkaçı taşı ele geçirdikten kısa süre sonra ya ölmüş ya da tacını kaybetmişti. Kraliçenin tepkisine öfkelenen Dalhousie şöy-

40 Fr. Modaya uygun. (ç.n.)

le yazacaktı: "Eğer M.H[41] kötü şans getirdiğini düşünüyorsa bana geri versin. Elması da kötü şansını da alırım."

Dalhousie'nin genel valiliğine dair görüşler ihtilaflıdır. Hindistan'a demiryolunu getirmek, ihtiyaç duyulan bir dizi sulama projelerini başlatmak ve ülkenin dört bir yanına binlerce kilometre telgraf hattı kurmakla hatırlanan Dalhousie'nin dokuz yıllık görevini bazıları en başarılı yöneticilik dönemi olarak kabul ediyor. Dalhousie döneminde dulların tekrar evlenmesine, Hinduizm'den Hristiyanlığa geçenlerin miras hakkını korumasına, tren vagonlarında farklı kasttan insanların bir arada bulunmasına müsaade eden yeni kanunlar getirildi. Ancak reformlarının sebebi ne kadar saygın olsa da Hinduların dini ve kasta dayalı geleneklerinin alenen ihlalini teşkil ediyordu.

Dalhousie'nin döneminden sonraya kalan en çok tartışma yaratan uygulaması 1841'den beri kâğıt üzerinde mevcut olan fakat o ana dek uygulanmamış "boşluk doktrinini" uygulamaya koymak oldu. Doktrin uyarınca İngiltere hâkim güç olarak hükümdarı kifayetsiz olduğu anlaşılan ya da hükümdarının ölümüyle veraset krizi çıkan prensliğin yönetimini ele alma hakkını alıyordu. Bu prensliklerin çağdaşlaşma karşısında engel teşkil ettiğine inanan Dalhousie'nin ifadesiyle doktrin "o ehemmiyetsiz, araya giren, rahatsız edici olabilen fakat kanaatimce asla bir güç kaynağı olamayacak prensliklerden kurtulmak" için bir fırsat yaratmıştı.

Bu müdahaleci politikanın altına en önemlisi Ganj ile Yamuna nehirleri arasında uzanan, zengin Avad olan neredeyse on prenslik dâhil edildi. Bir zamanlar İngiltere'nin en güçlü müttefiklerinden biri sayılan Avad, İngiliz ordusundaki askerler için önemli bir kaynaktı ve büyük miktarda İngiliz ürünü satın alıyordu. Başkent Lucknow "Şah Cihan'ın Delhi'sinin abidevi ihtişamı ile Şehrazad'ın Bağdat'ının esanslı

41 İng. *H.M.* (*Her Majesty*). Majeste Hazretleri. (ç.n.)

cazibesini" birleştirmişti. İngilizler Avad nevvâblarının tutumlarının son derece rahatsızlık verici olduğunu çoktan kabullenmişti. 1848'de Lucknow'a temsilci atanan William Sleeman kenti "entrika, yolsuzluk, ahlaksızlık, görevi ihmal ve yetki istismarı bölgesi" olarak tarif etti. Nevvâbı Vacid Ali Şah'ın (1822-1887) günlerini "dans ederek, davul çalarak, resim yaparak ve kısa şiirler yazarak" geçirdiği, Urduca beyitleri sevdiği rivayet edilirdi.

1856 Ocak'ında Şah'tan devletini Doğu Hindistan Şirketi'ne vermesi istendi. Şah reddetti fakat ayaklanma çağrısında bulunmak yerine kraliçe, parlamento ve basın önünde savunma yapması için İngiltere'ye elçi gönderdi. Teşebbüsü başarısız olduğunda ve devleti ilhak edildiğinde Kalküta'da Hooghly Nehri'nin kıyısında geniş bir malikaneye yerleşti; orada maymun, ayı, kaplan, bir gergedan, bir yılan çukuru ve on sekiz bin güvercinden oluşan hayvan koleksiyonuyla şehrin ilk özel hayvanat bahçesini kurdu. Boş vakitlerinin çoğunu uçurtma uçurarak geçirdi, bunda çok başarılıydı.

"Dilli Çalo!"

Avad'ı ilhak kararı Bengal ordusundaki çoğu Avadlı sepoyları hiddetlendirdi. 1834'te ordunun o ana dek yüksek kast mensubu Brahmanlarla sınırlı celp temelini genişletilerek o sınıfın tekelini tehlikeye düşüren kararın alınması sepoyların mevcut şikâyetlerinin üzerine tuz biber oldu. 1856'da verilen bir başka talimat tüm acemilerin yurt dışında görevlendirilmesini mümkün kılarak *kala pani*, yani kara suları aşmanın kast kurallarını ihlal edeceğine inanan Ortodoks Hinduları tahkir ediyordu.

Dalhousie tohumlarını ektiği hiddetin aleni isyan olarak filizlendiğini göremedi. 1856 Şubat'ında tam da Avad'ın ilhakı resmiyet kazanırken genel valiliği Lord Canning'e devrederek Hindistan'dan ayrıldı. Boşluk doktrini 1857-1858 isya-

nının temel sebeplerinden biri olarak görülse de başka önemli unsurlar da etkili olmuştu. Ayaklanmayı aktaran ilk Hint olan Müslüman lider Seyyid Ahmed Han 1873 yılında "asilerin çoğunlukla kaybedecek hiçbir şeyi olmayan adamlardan oluştuğunu" ve ayaklanmanın "ecnebilerin boyunduruğundan kurtulmak" isteyen seçkin Müslümanların bir teşebbüsü olmadığını iddia etti. William Dalrymple ise isyanı emperyalist kibir ve özgüvene atfediyor. "İngilizler, Hint tebaasından o kadar uzaktı ve Hintlerin fikirlerine o kadar saygısızdı ki etrafında yaşananların işaretlerini görme ya da kendi konumlarını sağlıklı bir şekilde değerlendirme kabiliyetini yitirmişti."

Tarihçilerin çoğu bardağı taşıran son damlanın yeni Enfield tüfeğinin kullanımı olduğunda hemfikir. Tüfek doldurması daha kolay ve çok daha hassas bir silah olsa da kısa süre içinde sepoylar arasında fişeklerin ineklerden alınan iç yağı ve domuz yağı ile yağlandığı dedikoduları yayılmıştı; inek yağının kullanılması Hindular, domuz yağının kullanılması da Müslümanlar için aşağılayıcıydı. Bir de üstüne silahın ateş alması için barutu içinde bulunduran kovan kısmının ısırılarak koparılması gerekiyordu. Fişek kullanımına dair huzursuzluklar 1857 Mart'ında Bengal'de Barrackpore'de bir protesto eylemine yol açtı. Asayiş çabucak sağlanmıştı fakat isyancı sepoylardan Mangal Pandey adında biri (1827-1857, günümüzde isyanın ilk şehidi olarak anılıyor ve gişe rekorları kıran bir Bollywood filminde tarihe kazındı) idam edilmişti bile. Bir ay sonra Ambala Kışlası'nda ateş yakıldı, olaylar alayın dağıtılmasıyla sonuçlandı.

Mayıs itibarıyla karışıklıklar Meerut'a sıçramıştı. Fişekleri kullanırsa günaha gireceğine inanan seksen beş sepoy ayaklandı. İsyancılar ele geçirilir ve on yıl hapis cezasını çekmek üzere götürülürken geri kalan sepoylar da kazan kaldırdı, barakalarını ateşe verdi ve *"Dilli çalo!"* ("İstikamet Delhi!") diye bağırarak her gördüğü Avrupalıyı vurdu.

Sepoylar eski Babür başkentine yürüdü, 11 Mayıs sabahı kente ulaştı. Akşam olduğunda kent ele geçirilmişti. Bu esnada hâlâ Babür iktidarının tarihi makamı Kızıl Kale'de meskûn olsa da mevkii "Delhi Krallığı'na" indirgenmiş Bahadır Zafer Şah sepoyları huzuruna kabul etti. Askerî liderden ziyade filozof ve şair şah, isyana manevi desteği dışında bir katkıda bulunmadı.

Artık Delhi ve Meerut civarında köylü liderler isyana katılıyor, İngiliz garnizonlarına saldırıyordu. Haziran başına gelindiğinde ayaklanma Avrupalıların en kötü katliamlarının yaşandığı Kanpur etrafına kadar yayılmıştı. Son Maratha Peşvası'nın oğlu Nana Sahib isyancılara desteğini ilan etti. İki haftalık bombardıman sonrasında dört yüz kişilik İngiliz topluluğunun kışladan emniyetle ayrılmasını teklif etti. Ancak insanlar kendilerini Ganj üzerinden götürecek teknelere binerken sepoyların saldırısına uğradı. Sahib iki yüz kadın ve çocuğu kurtardı, İngilizlerin taarruza geçmesi halinde koz olarak kullanmak üzere *Bibibgar*'a, yani Hanımlar Evi'ne hapsetti. İngilizler Kanpur'da destek gücü topladığında sepoylar Bibibgar'a saldırdı ve içindekileri katletti. Tutukluların bedenleri parçalanmış ve kuyudan aşağı atılmıştı. John Keay'in tasvir ettiği üzere "[Sepoyların] Sadistlikten ziyade beceriksizlik eseri katliam yöntemleri İngilizlerin Hindistan'daki devri bitene dek akıllarından çıkmayacak bir zulümdü."

İngiliz askerlerinin yeterli sayıda olmaması Canning'in isyanı bastırma teşebbüslerini baltalıyordu. Binlerce asker Kırım Savaşı'na katılmak üzere ayrılmış ve yerleri doldurulmamıştı. Hindistan'da 1857 yılında yarısı Pencâp'ta olmak üzere sadece kırk beş bin İngiliz askeri bulunuyordu. Ordunun farklı birimleri arasındaki iletişim ilkeldi ve Kuzey Hindistan'ın dört bir yanında aynı anda isyanlar patlak verdiğinden İngiliz güçleri zorlanıyordu. Tuğgeneral Henry Havelock, Nana Sahib'i katliamdan sadece birkaç gün sonra Jaunpur'da

mağlup ettiğinde İngilizler sepoyların taarruzunu ilk kez yarmış oldu.

İngilizler ayaklanmadan etkilenmeyen bölgelerden alınan askerleri kullanarak isyanın gidişatını değiştirdi. 1857 Eylül'ünde Delhi tekrar ele geçirildikten sonra harekâtların odağı İngiliz komiseri Henry Lawrence'ın temsilciliği hendek ve bubi tuzaklarıyla tahkim ettiği Lucknow'a kaydı. İçeride barikat kuran sekiz yüz elli beş İngiliz eri ve subayı arasında Kabil'deki ricattan sağ kurtulan tek kişi olan Doktor Brydon bulunuyordu. Çoğu Avrupalı binin üzerindeki sivil on dört hektarlık yerleşkeye sıkıştırılmıştı. Brydon kuşatmadan sağ kurtulurken odasına düşen bir bomba Lawrence'ın ölümüne yol açacaktı. Kuşatmayı kırmak ve hayatta kalanları emniyete ulaştırmak için iki kolun desteği gerekecekti.

Cansî *Rani*si Lakşmi Bai'yi (1828-1858) Hintlerin çoğu cesaretinden dolayı büyük saygıyla anıyor. Varanasi doğumlu Rani küçük yaşlarından beri binicilikte ve kılıç kullanmada ustalık kazanmıştı. Kraliyet ailesinden biriyle evlenmiş, henüz veliaht doğuramadan kocası öldüğünde naibe oluvermişti. Bölgedeki İngiliz temsilci genç dulun devletini yönetebilme kabiliyetine güvendiğini ifade etse de Cansî boşluk doktrini uyarınca ilhak edildi. Ayaklanma patlak verdiğinde Lakşmi Bai isyancıların "cehennemin dibine" kadar yolu olduğunu söylemişti. Ancak 1858 yılı başlarında İngilizlerin Bombay'dan gelen takviye birlikleri Cansî'ye yaklaşırken Nana Sahib'in himayesi altındaki Tatya Tope'ye (1814-1859) katılmaya karar verdi. İngilizler Cansî'yi kuşatma altına aldıktan sonra Lakşmi Bai direnişi bizzat yönetti, ardından kılık değiştirerek rivayetlere göre atının üstünde surların üzerinden atlayarak kaleden kaçtı. 1858 Haziran'ında Lakşmi Bai ile Tope ele geçirilmesi zor kalesine rağmen Gwalior'u ele geçirdi ve son bir direnişe karar verdi. Ancak Lakşmi Bai kaleyi sadece üç hafta elinde tutabildi ve İngilizlerin kurşun yağmu-

runda hayatını kaybetti. Gwalior'un düşüşü isyanın büyük aşamasının sonunu işaret ediyordu.

İsyancılar güçlerini birleştirebilse ve hem Pencâp'ı, hem de Dekken'i ele geçirebilseydi İngilizleri Hint topraklarından sürmeyi başarabilirdi. Aksine isyan birbiriyle bağlantısız ayaklanmaların oluşturduğu bir yama haline geldi. Canning ancak 8 Temmuz 1859 günü asayişin yeniden tesis edildiğini ilan edebilecekti.

Cansî Ranisi Lakşmi Bai meydan okurcasına düşman hatlarının arasından atıyla geçiyor, kılıcını havaya kaldırmış. Özgürlük hareketinin simgesi haline gelecekti.

İngilizlerin misillemesi şiddetli oldu. İntikam dönemin gereğiydi. Yargısız infaz kural haline geldi, bazen isyancılar topun ağzına bağlanıyor ve havaya uçurulup paramparça ediliyordu. İngilizler bazılarına da Avrupalıların öldürüldüğü yerlerdeki kanları yalattı. Dinine bağlı olarak öldürmeden önce bazılarının boğazına dana ya da domuz eti tıkandı. Ba-

hadır Zafer Şah isyancıları desteklemekle suçlanarak mahkemeye çıkarıldı. Ardından Rangoon'a gönderildi. Kendisine kalem kâğıt verilmediğinden hapsedildiği evin duvarlarına kömürle beyitler kazıdı. 1862'de boğazına felç geldikten sonra hayatını kaybetti ve Shwedagon Pagoda yakınlarında bir yerleşkede isimsiz bir mezara defnedildi.

VADESİNİ DOLDURMUŞ İSTİSNAİ BİR YÖNETİM

İngiltere Parlamentosu ayaklanma bitmeden evvel dahi isyan sebeplerini soruşturmak için bir kraliyet tahkikat komisyonu kurdu. Peel Komisyonu olarak bilinen heyet bölgede Avrupalı askerlerin sayısını arttırmayı ve yerli askerlerin oranını azaltmayı tavsiye etti. İsyanın başladığı Bengal eyaletinde her İngiliz askerine karşı iki Hint sepoyu bulundurulurken Bombay ile Madras'ta bu oran bire karşı üçtü. Asker alımında tarafsız kalan ya da İngilizlerin safına geçen bölgeler kollanacaktı. Komisyon ileride sepoyların birleşme ihtimalini engellemek için yerli birliklerin farklı milliyet ve kastlardan oluşturulmasını önerdi. Bombay Valisi Mountstuart Elphinstone reformun destekçilerinden biriydi; "Eski Romalıların düsturu *divide et impera*[42] idi, bizim düsturumuz da bu olmalı" diye görüş bildirdi. İngilizlerin sonraki politikalarında bu ilke daha etraflıca uygulanacak, Hindu'yu Müslüman'a karşı kışkırtarak alt kıtanın 1947'de bölünmesine yol açacaktı.

1857 olayları birçok bakımdan Doğu Hindistan Şirketi'ne karşı harekete geçmek için vadesi çoktan gelmiş bir fırsat olarak ortaya çıktı. İngiliz tarihçi Percival Spear'ın dikkat çektiği üzere Şirket "Hintlerin inançlarını anlamayan, pasif ve geri kalmış olmakla suçlanmıştı. Ayaklanma, vadesini doldurmuş istisnai bir yönetimi bitirmenin elverişli bir yoluydu." İngiltere'de halkın Şirket'in isyana yol açan sorunları kızıştırmadaki

42 Lat. Böl ve yönet. (ç.n.)

rolüne dair rahatsızlığı da artıyordu. Sonucu Hindistan'ın yönetim şeklinin kökten değiştirilmesi oldu. 1858'de parlamentodan geçen Hindistan Hükûmeti Yasası iktidarı Doğu Hindistan Şirketi'nden kraliyete taşıyordu. Şirket 1874'te "onurlandırılmadan, takdir edilmeden fakat belki de biraz gözyaşı ile" kepenkleri indirdi. 2010'da Londra'da lüks gıda markası olarak tekrar kuruldu.

İNGİLİZ İMPARATORLUĞU BARIŞI

Kraliçe Victoria 1 Kasım 1858'de kısmen Hindistan'ın nasıl yönetileceğini anlatan bir misyon bildirisi, kısmen de Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin bir daha asla tehdit edilmemesi için alınacak bir dizi önlemi içeren bir beyanname açıkladı. Hindistan'ın tüm büyük şehirleri ve kasabalarında, birden fazla dilde duyurulan bildiride "Refahları gücümüz, memnuniyetleri emniyetimiz olacak" deniyordu. İngiliz yetkililere ne kadar "menfur" ve "ilkel" olduğunu düşünürse düşünsün Hint itikat ve ritüellerine müdahaleden imtina etmesi emredildi. Victoria "Kendi kanaatlerimizi tebaamıza dayatmayı arzuladığını" inkâr etti. Macaulay ile diğerlerinin yarım asır evvel şevkle savunduğu İngilizceci görüş fiilen tersine çevrilmişti.

Boşluk doktrini de bırakıldı. Kraliçenin beyannamesinde "mevcut toprakların genişletme arzusunun olmadığı" ısrarında bulunuluyordu. Talimatname prenslikleri tasfiye etmek yerine yöneticilerini müttefiklere dönüştürdü. Beş yüz altmış civarı prenslik ismen bağımsız kalacak, günlük yönetimlerini yerli hükümdarlar yürütecek fakat İngiliz temsilciler ile siyasi ajanların gözü onların üzerinde olacaktı. Dış işleri ve savunma politikaları kraliyetin kontrolünde kalacaktı.

Topraklarına 1857'den önce el konan Avad'dakiler gibi toprak sahiplerinin artık varlıklarını ebediyen elinde bulundurmasına müsaade ediliyordu. Bu isimler yerel yönetici

yapılarak racalar ve *rai*ler olarak yeni yönetim şekline dahil ediliyordu. Hindistan işleri Londra'da bulunan Hindistan Bakanı üzerinden artık bakanlık düzeyinde idare ediliyordu. Bölgeyi askeri genel vali yerine siyasi genel vali yönetiyordu. Mutlak güç sahibi, dünya nüfusunun altıda birini yöneten genel valiler cömertçe mükâfatlandırılıyor, İngiltere'deki kamu yetkilileri arasında en yüksek maaş olan yıllık yirmi beş bin pounda kadar ücret alıyordu.

Kraliçe Victoria en nihayetinde Hintlerin şahsi "eğitimi, kabiliyeti ve dürüstlüğüne" uygun görevlerde kamu hizmetinde bulunarak kendi ülkelerinin yönetiminde yer alma hakkı olduğunu ilan etti. Bu son taviz uygulamadan ziyade kâğıt üzerinde kaldı. Seçme sınavları İngilizce olarak çok az sayıda Hint'in haiz olduğu ustalık seviyesinde yapılıyordu. Zaten çok az Hint sınavlara katılabilmek için Londra'ya gidecek yol parasını karşılayabiliyordu. 1870 itibarıyla kamu hizmetinde sadece tek bir Hint kalmıştı.

1857 sonrası, İngilizlerde Hindistan'a karşı ırka dayalı kibrin arttığı bir dönem oldu. Delhi, Jaunpur ve Lucknow'da ayaklanmalarda ölen İngilizler için anıt yapıldı fakat ilerleyen dönemde Nehru'nun da yakınacağı üzere hayatını kaybeden Hintler anılmıyordu.

1901 yılına gelindiğinde Hindistan'da yaklaşık yüz yetmiş bin Avrupalı bulunuyordu ve yüzde doksan kadarı İngiliz'di. Bu miktarın yarısını askerler ile aileleri oluşturuyordu. Kalanı ise demiryollarında, çay ve kahve ziraatçısı, tekstil ya da diğer sanayi alanlarında işletme sahibi yahut orta kademe idareci olarak çalışıyordu. "Kulüp" toplumsal hayatın merkezi, "yerel" topluma karşı istihkâm olmuştu. Danslar, tiyatro oyunları, briç ve bahçe partileri, tenis ve polo turnuvaları revaçtaydı. Memleketten uzakta memleketi getiren kulüplerin tropik sıcaklıklarda güçbela hayatta kalan gül ve petunyalarla dolu bahçeleri vardı. Mutfaklar İngiliz-Hint menüsü sunu-

yordu: E.M. Forster'in *A Pasasage to India* adlı eserinden bir alıntı yaparsak "konserve bezelye, yalancı köy ekmeği, pisi balığı benzeri (...) balık, yine konserve bezelye (...), kızarmış ekmek üzerinde sardalya" vardı. Hintlerin manidar bir şekilde hür mason locaları hariç kulüplere girmesi yasaktı.

Kast ve ırk engelleri yüzünden belki de ev işlerini yapan hizmetçiler haricinde Hintlerle ilişki kuramayan Avrupalı kadınların çoğu Hindistan'ı tenha ve sinir bozucu buluyordu. Gezgin yazar Fanny Parkes gibileri ise "Hindistan'da gezip tozmanın" keyfini sürmüş ve ardında ülkeye ve halkına dair canlı tasvirler bırakmıştı. Ne var ki Parkes istisnaydı. Kraliçe Victoria'nın oğlu Windsor Dükü ve müstakbel VII. Edward (1841-1910) 1875-1876 yıllarındaki Hindistan gezisinde tanıştığı çoğu Britanyalının "kaba ve sert tavırları" karşısında şoke olmuştu. Dük özellikle de İngilizlerin "çoğu büyük ırklardan gelen" Hintlerden "zenciler" olarak bahsetmesine alınmıştı. Hintlerin kamu hizmetindeki oranı yüzde altıyı hiç aşmadı. Anlamsız ırkçılığın hüküm sürdüğü düşünüldüğünde nedenini anlamak zor değil.

Kraliçe 1876'da İngiliz Parlamentosu'na Hint tebaasının "Yönetimi altında mutlu ve tahtına sadık" olduğunu duyurdu. Başbakan Benjamin Disraeli'nin tavsiyesiyle "Hindistan İmparatoriçesi" ve Hint tebaası için "Kayzer-i Hind" unvanlarını aldı. Macar oryantalist G.W. Leitner, Roma'nın "Caesar", Almanların "Kayzer" ve Rusların "Çar" unvanlarını bir araya getirdiği ve yanlış telaffuz riski daha az olduğundan kraliçenin bu unvanı almasını önermişti. Genel Vali Lord Lytton (1831-1891) kraliçenin yeni unvanını kutlarken hiçbir masraftan kaçınmadı, 1877 Ocak'ında Delhi'de bir İmparatorluk Daveti verdi. Seksen dört bin katılımcının arasında iktidarda bulunan altmış üç prens, yüzlerce bey ve soylunun yanında Bahadır Zafer Şah'ın maiyetinin eski üyeleri de bulunuyordu. İmparatoriçeyi temsilen varaklı bir minderin üzerine mücev-

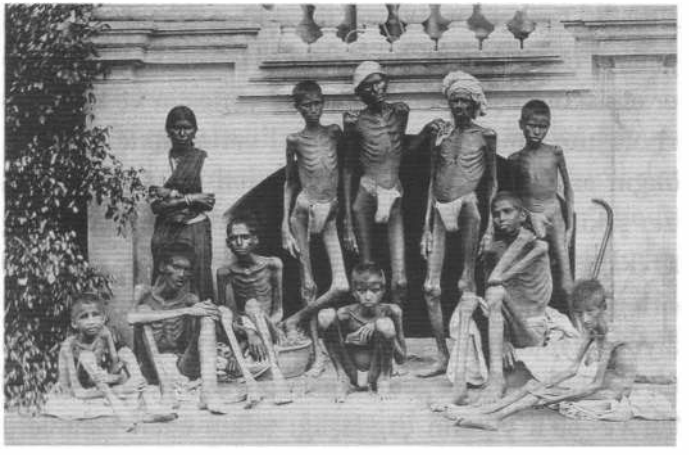
herlerle donatılmış bir taç yerleştirilmişti. Yetkililer "Hindistan'ın İngiltere'yle birliğinin bölünmezliği ortaya kondu" iddiasında bulunmuştu.

Bu "bölünmez" birlik 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha da sağlamlaştı. Bir yıl sonra iki ülke deniz yüzeyinin altından giden, iletişimde devrim yaratan telgraf kablosuyla bağlandı. Bayındırlık hizmetleri daha önemli hale geldi. 1860'ta demiryolu ağı on üç bin beş yüz kilometreyken 1890'a gelindiğinde yirmi beş bin beş yüz kilometreye çıkmıştı. Ganj Kanalı'nın inşası ve diğer büyük projelerle sulama yapılabilen toprak miktarı hızla arttı. 1891 yılı itibarıyla Hindistan'ın nüfusunun sekizde birini yani iki yüz seksen beş milyonu besleyen dört milyon hektardan fazla toprağa sulama yapılıyordu.

Tüm bu altyapı projeleri Hindistan üzerindeki İngiliz hakimiyetinin meşruiyetini arttırmak üzere yapıldıysa hedefe ulaşamadı. Tarihçi Jon Wilson'un dikkat çektiği gibi ne demiryolları, ne de kanalların sıradan Hintler üzerinde kayda değer etkisi olmuştu. Pencâb'ta yeni yerleşim ve kanal kolonileri oluşturulmuş olsa da tarımsal verimlilikte görülen ilk canlılığın ardından genelde uzun süreli bir düşüş yaşandı. Benzer şekilde ağır malların taşınmasında demiryolu kağnılarla rekabet edemiyordu ve insan gücüyle nehir taşımacılığı buharlı gemilerden daha ucuza geliyordu. Wilson bunu şöyle açıklıyor: "Hintlerin yaptığı üretim faaliyetlerini toplumun geneli için faydalı hale getirebilecek siyasal liderlik olmadan 1840'lı ve '50'li yılların çağdaşlığı telkin eden kâhinlerinin 'kalkınma' rüyaları hayal olarak kaldı."

Kanallar uzun bir kuraklığın hasadın bereketsiz olmasına yol açmasıyla 1870'ler ve 90'larda yaşanan feci kıtlıkları da önleyemedi. Dekken'de beş buçuk milyon kadar kişinin ölümüne yol açan 1877 kıtlığı Lytton'un verdiği şatafatlı davete denk gelmişti. Sebatkâr Muhafazakâr Partili Lytton sorunu en

iyi serbest piyasanın güçlerinin çözeceğine inanıyordu. Kıtlık süresince tahıl ihracatı devam etti. Lytton Dekken'deki çiftçilerden vergi toplanmasında ısrarcıydı, öyle ki *Indian Herald* editörü "politik ekonomi kuramı milyonların hayatına mal oldu" diye yakınacaktı. Belki de fecaatle sonuçlanan İngiltere'yi İkinci Afgan Savaşı'na sokma kararından dolayı Lytton'un dikkati dağılmıştı, zira Hindistan'da ve yurt dışındaki gazetelerde yayınlanan bir deri bir kemik kalmış köylülerin fotoğraflarından etkilenmemişti: "Birazcık sıkıntı var diye yardım programı başlatmak gerekmiyor" iddiasında bulundu. Kıtlık için kurulan kraliyet tahkikat komisyonu ve hazırladığı raporun örtbas amacıyla hazırlandığı eleştirisiyle karşı karşıya kaldı. Rapor İngiliz yönetimini kıtlığı engellemeyi başaramaması ve krizi kötü yönetmiş olmasından aklıyordu. En önemlisi de raporda felaketin tekrarlanmasını önlemek için alınabilecek bir önlem bulunmuyordu.

1877 kıtlığının dehşeti gazetecilerin yaptığı haberler ve bazılarını misyonerlerin çektiği fotoğrafların gazete ve dergilerde yayınlanmasıyla İngiliz halkının dikkatini çekmişti.

Kraliçe Victoria'nın tebaasının keyfinin yerinde ve sadık olduğu ısrarı ile bölgede yaşanan gerçekler arasındaki fark

dikkatlerden kaçmadı. Emperyalizm karşıtı eylemlerin eli kulağındaydı. "Hindistan'ın ilk devrimcisi" lakabı ekseriyetle Pune civarındaki kırsal bölgelerde düşük kastlardan kabilelerin Hindistan'ın bağımsızlığını talep ederek ayaklanmasına liderlik eden Vasudev Balwand Phadke'ye atfedilir. Phadke 1879'da tutuklandı ve Aden'e sürgün cezasına çarptırıldı. 1883'te firar etti fakat kısa süre içinde yakalandı. Açlık grevi sonucu hayatını kaybetti, bu yöntem ilerleyen yıllarda İngiliz hükümdarlığına karşı bir silah olarak kullanılacaktı.

1890'ların sonlarına gelindiğinde Maharaştra ve Bengal'de devrim cemiyetleri kuruluyordu. İngiltere'nin sözde sadık memurları dahi ileride yaşanacak kıtlıklardan ve huzursuzlukların topyekûn isyana dönüşmesinin önünü alacak bir emniyet supabı gerekeceğinden kaygılanıyordu.

8

BAĞIMSIZLIĞA GİDEN UZUN YOL

Hindistan'ın bağımsızlık hareketi Mahatma Gandhi, Cevahirlal Nehru ve Muhammed Ali Cinnah gibi büyük isimleri akla getirir. Ne var ki 1947 yılında üç yüz kırk milyon Hint'i "kaderle yaptıkları anlaşmaya" eriştiren Hint Ulusal Kongresi'ni bir İngiliz kuşbilimci kurmuştu.

İskoç reform yanlısı, cesur James Hume'un oğlu Allan Octavian Hume (1829-1912) 1849'da Hindistan'a geldiğinde yirmi yaşındaydı. Bengal'de devlet memurluğu basamaklarını hızlıca tırmandı. Jaunpur civarında Etâve bölge yöneticiliğinde görevliyken 1857 isyanında yer almış sepoylara idam cezası uygulamaya gönülsüzlüğü Hume'un adalet ve itidali ile ün kazanmasını sağlamıştı. Hume ayrıca kendi ifadesiyle "dikkatsiz, fevri ve asiydi"; bu özellikleri en nihayetinde memurluktan atılmasına yol açtı. Resmi kısıtlamalardan kurtulduğunda kendini Hindistan'ın av kuşları üzerine uzman olmaya adadı. Simla dağ lojmanında seksen bin kuş derisi ve yuvasından oluşturduğu koleksiyonu sergilemek için Rothney Kalesi'ni inşa etti, ardından koleksiyonunu Londra'da Doğa Tarihi Müzesi haline gelecek kuruma bağışladı.

Hint Ulusal Kongresi'nin kuruluşunu tetikleyen olay 1883'te Hint yargıçlara İngiliz tebaanın davalarına bakma müsaadesi veren Ilbert Yasası'nın geçirilmesi oldu. Yasanın "egemen ırk" mevkilerinin sarsıldığına inanan çoğu çivit otu üreticisi ve tüccarı olan hiddetli Avrupalıların "beyaz isyanına" yol açması mümkündü. Hume Avrupalıların yasaya gösterdiği ters tepkiye öfkelenenlerdendi. 1883 Mart'ında Genel Vali Lord Dufferin'in (1862-1902) onayıyla açık bir mektup ile Kalküta Üniversitesi mezunlarına seslendi, onları ulusal diriliş için bir birlik oluşturmaya teşvik etti. Eğitimli Hintlerden oluşan böylesi bir birlik Hindistan'ın "büyük ve gelişmekte olan" hoşnutsuzlarının "rahatlamasını sağlayan" bir emniyet supabı görevi görecekti.

Hint Ulusal Kongresi 28 Aralık 1885 günü Bombay'da, davet edilen yetmiş iki delegenin İngiliz Tacı'na bağlılığını yinelediği ilk toplantısını düzenledi. Delegelerin esas talebi "devletin temelinin genişletilmesi ve halkın devlette hak ettiği, uygun yeri almasıydı". Kongre kırk dört yıl sonra Hindistan'ın tamamen bağımsız olması için mücadele verecekti.

Kongre kuruluşu itibarıyla on yıl içerisinde çoğu avukat, gazeteci ve memur olan üyelerinin iş hayatına engel olmamak için sadece yılda bir kez, Noel zamanında buluştu. Toplantılar İngilizce yürütüldü. Rahatsız edici bir şekilde aralarında çok az sayıda Müslüman vardı. Bu durum 1875'te Aligarh'ta *Mohammadan Anglo-Oriental College*'i kurmuş Sir Seyyid Ahmed Han gibi Müslüman liderlerin içerlemesine yol açıyordu. Seyyid Ahmed Han temsili hükûmetin "ırk, din, örf, adet, kültür ve tarihi geleneklerle" bir araya gelen toplumlarda işlev görebileceği fakat "bunların yokluğunda sadece bir ülkenin refahını ve huzurunu bozacağı" kanaatindeydi. Han'ın tezleri ileride Hindistan'ın bölünmesi ve Müslüman çoğunluğu bulunan Pakistan devletinin kurulmasında kullanılacaktı.

Hint Ulusal Kongresi'nin İngiliz hakimiyetine desteği (üyeleri "üzerinde güneş batmayan imparatorluğa" hususiyetle övgüler düzüyordu) sağcı Hinduların tepkisini çekti. Tepki veren isimlerin arasında evliliğin tamama erdirilmesi yaşını on ikiye yükselten 1891 Rıza Yaşı Yasası'na muhalefetinden dolayı siyasallaşan Bal Gangadhar Tilak (1856-1920) bulunuyordu. Tilak müstebitlerin öldürülmesini meşru göstermek için yazılarında Bhagavad Gita'dan alıntılar yapıyordu. 1897 Haziran'ında iki İngiliz subayı öldürüldükten sonra cinayete teşvikle suçlandı ve on sekiz ay hapis cezasına çarptırıldı. Serbest bırakıldığında milliyetçi davanın bir kahramanı olarak saygı gördü.

Toplumsal reformcu Aurobindo Ghose (1872-1950) ve şair, filozof ve eğitimci Rabindranath Tagore'nin Britanya Hindistanı yönetimiyle yüz yüze gelmektense pasif direnişi, ekonomik özerkliği vurguladığı atmosferde böylesi şiddet eylemleri nadirdi. İngilizler hayırhah hükümdarlık imajını devam ettirdi. İngilizlerin kanaatince Hintler kendilerini yönetebilecek deneyimi kazandığında İngiltere tedricen çekilebilir ve onlar da ileride bir ara özerk bir idareye sahip olabilirdi. Sürecin hızlandırılmak üzere olduğunun farkına varmamışlardı.

ŞİMDİLİK "DÜNYANIN EN BÜYÜK GÜCÜ"

İngiliz idaresine karşı neredeyse yarım asır sonra patlak veren ilk uzun soluklu halk hareketinin tetiği beklenmedik bir anda çekildi. 1903'te Genel Vali Lord Curzon (1859-1925) Hindistan'ın en kalabalık ili Bengal'in bölüneceğini ilan etti.

Oxford mezunu, görmüş geçirmiş bir seyyah ve kâşif, Ceyhun Nehri'nin kaynağını keşfederek Kraliyet Coğrafya Topluluğu'ndan altın madalya kazanan Kedlestonlu Baron George Nathaniel Curzon genel valiliğe gözünü dikeli çok olmuştu. Curzon ihtilafa aşinaydı; Hintlerin kendilerini yönetebileceği fikrini tasvip etmiyordu ve devlet kadrolarına

alınmalarına müsaade edilmesine karşıydı. İdari konseye bir Hint'in seçilmesi önerildiğinde Curzon "Kıtanın tamamında göreve layık tek bir Hint yok" cevabını vermişti. Üstlerine genel vali olarak bir arzusunun "temsil kabiliyeti olmayan" ve "dengesiz" Hint Ulusal Kongresi'ni "son yolculuğuna uğurlamak" olduğunu yazmıştı. Kalküta Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada "hakikat Batı'ya özgü bir kavramdır" sözünü ettiğinde eğitimli Hintler arasında çok az hayran kazandı. Hindistan'ın prenslerini "haşarı, cahil ve başıbozuk bir dizi okul çocuğu" kabul ederek göz ardı etti.

Curzon o kadar fena bir adam da değildi. Sıradan Hintleri savunduğu da oldu, kırsal bölgeleri köşe bucak gezdi ve Burmalı bir kadına tecavüz eden askerlerin korunması komplosundan dolayı bir alayı komple Aden'e sürdü. Nispeten daha az tartışmalı icraatından biri Hindistan'ın Arkeolojik Tetkiki'ni kurmaktı, bu kurumun görevi Curzon'un tabiriyle "dünyanın en büyük tarihi anıt evrenini" yeniden canlandırmaktı.

Curzon genel vali olduğunda Bengal'in nüfusu İngiltere'nin iki katıydı ve sınırları Bihar, Orissa, Assam ve günümüz Bangladeş'ini barındırıyordu. Ağırlıklı olarak batıda Hindu, doğuda Müslüman nüfusa sahip Bengal'in bölünmesine gerekçe olarak gelişmekte olan doğu bölgesinin kalkınmasını teşvik etmek ileri sürülüyordu. Esas gerekçe ise çok daha sinsiydi: Britanya Hindistanı'na karşı oluşturulmuş "sağlam bir muhalefet cephesini", yani Kalküta'dan yüksek kast mensubu, eğitimli Bengallileri "bölmek ve zayıflatmaktı".

Emperyalist Curzon: "Hindistan'ı idare ettiğimiz sürece dünyanın en büyüğüyüz."

Londra'nın "eski ve kadim bağların koparılmasının, ırk birliğinin bozulmasının geri tepeceği" uyarılarına rağmen 16

Curzon Oxford'dayken dahi Balliol Koleji'nde yazılan o meşhur dizelere ilham veren kibir ve kendine her şeyi hak görme hissiyatını sergilemişti: Adım George Nathaniel Curzon'dur / Benden alası yoktur / Yanaklarım pespembe, parlaktır saçlarım / Her hafta Blenheim'da keyfime bakarım.

Ekim 1905 günü Bengal bölündü. Doğu Hindistan'da birçok şehir ve kasabada öfkeli kalabalıklar sokaklara döküldü, eylemler ülkenin geri kalanına hızla yayıldı. Kongre liderleri halkı İngiliz ürünlerini boykota ve *svadeşi* ("kendi memleketinin") mallarını almaya çağırdı, İngiliz ürünleri Hindistan'ın dört bir yanında yakılan devasa şenlik ateşlerinde yakıldı. Svadeşi Hareketi olarak anılan eylemler yerel dokuma tezgâhlarında işlenmemiş Hint işi pamuklularının ince Manchester kumaşlarını ikamesiyle sonuçlandı. Yerli şeker, tuz ve diğer ürünler ithallerin önüne geçti.

Bengal'in bölünmesi Kongre'de ılımlılar ile radikaller arasında bir hizipleşmeye yol açtı. Ilımlılar diyaloğu benimsiyor ve İngilizlerin iktidarı tedricen Hintlere teslim edeceğine ve Hindistan'ın en nihayetinde Avusturalya ve Kanada gibi İngiliz İmparatorluğu'nun özerk bir devleti olacağına inanıyor-

du. Gopal Krişna Gokhale gibi ılımlıların "sadece tımarhane kaçkını deliler bağımsızlığı tasavvur veya mevzubahis edebilir" uyarısı doğrudan eyleme geçmek isteyen radikalleri etkilemedi. Hareket ilhamını İrlanda milliyetçilerinden alıyordu ve İngiliz mallarının boykotunu "milli şuurun yabancı fikir ve kurumlardan tamamen yüz çevirmesinin bir adımı" olarak görüyordu. Tilak tek yolun özerklik olduğunu duyurdu. "*Svarac* benim en doğal hakkım ve onu alacağım."

İki taraf arasındaki kopuş 1907'de Hint Ulusal Kongresi'nin Surat Toplantısı'nda zirveye ulaştı. İngilizler bu kopuştan istifade ederek radikallerin önde gelenlerini tutukladı, aralarında altı yıl hapiste kalacak Tilak da vardı. Bağımsızlık taraftarı gazetelerin editörleri halkı ayaklanmaya teşvikle itham edildi ve gazeteleri kapatıldı. Ücra Andaman Adaları'nda kurulan ceza sömürgesi kısa sürede tutuklularla dolup taştı. İnsanların herhangi bir suçla itham edilmeden ya da yargılanmadan hapse atıldığı örnekler daha da fazla genç Hint'i milliyetçi davaya dâhil olmaya sevk etti.

Curzon Bengal'in bölünmesi gerçekleştikten hemen sonra ayrıldı. Yerine gelen Lord Minto (1845-1914) yeni Hindistan'dan sorumlu bakan John Morley (1838-1923) ile siyasi reform programı tasarlamaya koyuldu. 1909'da yürürlüğe giren, *Hint Konseyleri Yasası* olarak da bilinen Morley-Minto Reformları'yla mevcut merkezi ve bölgesel yasama konseyleri genişletiliyor ve daha fazla Hint'in temsil edilmesine imkân tanınıyordu. Genel valinin idari konseyine ilk kez bir Hint alınabilecekti. Yasa tartışmaya yol açacak şekilde resmî kurumlarda yeterince temsil edilemediğini iddia eden Müslümanları ayrı seçmen grubu olarak tanıyordu. Yakın dönemde kurulan Müslümanlar Cemiyeti'nin İngilizlerden bilek zoruyla kopardığı bu taviz Hindistan'daki topluluklar arasında mevcut ayrılıkları derinleştirecek ve milliyetçiler için İngilizlerin böl ve yönet politikası uyguladığına dair kanaatlerini kesinleştirecek kanıt teşkil edecekti.

Britanya Hindistanı 1911 yılında Kral V. George'un ziyareti için Delhi *Durbarı*'nın[43] düzenlenmesiyle zirvesine ulaştı. Emsali görülmemiş boyutta ve müsriflikteki tören bir İngiliz hükümdarının Hindistan'a yaptığı ilk ve son ziyaret olarak tarihe geçti. Kral ile eşi Kraliçe Mary yüz bin kişi karşısında kraliyet otağının yaldızlı kubbesi altında altından tahtlara oturdu. İlk iş Hindistan'ın önde gelen prenslerine nişan verilmesi oldu. Mücevherlerle donanmış, ihtişamlı tören alayında her bir prens kralın önünde durdu, ona eğilerek selam verdi ve geriye doğru üç adım atarak huzurdan çıktı. Bunun tek istisnası milliyetçi Barodalı Gaekwad hanedanından Sayajiaro oldu, prens sadece krala baş selamı verdi ve hemen arkasını döndü. Ardından yaşananlarla bu sözde hakarete (Gaekwadlar anlık bir sinir krizini bahane etse de böyle olduğu şüpheliydi) büyük ciddiyet atfedilmedi. V. George şaşırtıcı bir duyuru yaptı: Hindistan'ın başkenti Kalküta'dan Delhi'ye taşınacaktı. Bunu kimse beklemiyordu. Şaşkınlığın yol açtığı kısa süreli sessizliğin ardından kalabalık tezahüratla yankılandı.

Genel Valiler: 1899-1947

Lord Curzon (1899–1905)
Lord Minto (1905–1910)
Lord Hardinge (1910–1916)
Lord Chelmsford (1916–1921)
Lord Reading (1921–1926)
Lord Irwin (1926–1931)
Lord Willingdon (1931–1936)
Lord Linlithgow (1936–1944)
Lord Wavell (1944–1947)
Lord Mountbatten (1947–1948)

43 Delhi *Durbarı*, Britanya Hindistanı döneminde yeni imparatorun tahta geçişini kutlamak için düzenlenen bir törendi. Sırasıyla 1877, 1903 ve 1911'de düzenlenen törenin en görkemlisi ve hazırlığı en uzun, maliyeti en ağır olanı 1911 yılında düzenlenendi. (ç.n.)

Başkentin Delhi'ye taşınması hem coğrafi, hem de sembolik açıdan anlamlıydı, kent Babür devrinin çoğunda iktidar merkezi olmuştu fakat 1857 ayaklanmasında gördüğü tahribattan henüz toparlanamamıştı. Bu karar ayrıca Bengallilerin inatçılığı karşısında İngilizlerin kararlı olduğunun işaretini veriyordu. Karar iktidar merkezine daha yakın olacak Hint prenslerinin ekseriyetinin olumlu tepkisini görse de İngiltere'de kayıtsızlıkla karşılandı. Kararı eleştirenlerden biri Curzon'du; Kalküta İngilizlerin temsil ettiği her şeyin bir sembolüyken, Delhi'nin "terk edilmiş harabeler ve mezarlarla dolu" olduğuna inanıyordu. Curzon'un gözden kaçırdığı kritik bir husus vardı. İngiltere eski imparatorlukların kalıntıları üzerine yeni başkentini kurarak kendisini Hindistan'ın tarihine yazabilecekti. Genel Vali Lord Hardinge'in ifadesiyle "Hindistan'ın surla çevrili her bir kasabasının 'Delhi Kapısı' vardı" ve halk yığınları kente hâlâ eski imparatorluğun merkezi olarak saygı duyuyordu. V. George, Bengallilerin gururuna verdiği hasarı yumuşatmak için Bengal'in bölünme kararının ilgasını duyurdu.

GANDHİ UNSURU

V. George'un ziyaretinden üç yıl kadar sonra I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi İngilizlerin yenilmezliği efsanesinde bir delik açtı. Buna mukabil prenslerin yanında Ulusal Kongre ve Müslümanlar Cemiyeti'nin derin sadakatine de sahne oldu. En nihayetinde muharip ve destek personeli olarak bir milyondan fazla Hint Gelibolu, Flanders ve Mezopotamya gibi farklı cephelerde görev yapmıştı. Tilak benzeri milliyetçiler için savaşa verdikleri sınırsız destek Hintlerin kendi başının çaresine bakabileceğini kanıtlıyordu. 1914'te Burma'da sürgünden dönen Tilak hak savunucusu Annie Besant (1847-1933) ile iş birliğine girdi. İrlanda kökeni, sendika geçmişi,

Fabian[44] ilkeleri ve bitmek bilmeyen enerjisi Besant'ı Hint özerkliği davasının ideal müdafisi haline getiriyordu. Besant ile Tilak 1916'da Hindistan'ın tamamının İngiliz İmparatorluğu'na bağlı özerk yönetime geçmesini savunan Özerklik Birliği'ni kurdu. İki yıl sonra Besant Hint Ulusal Kongresi başkanlığına seçildi, Kongre özerklik hedefini resmen programının bir parçası olarak kabul etti.

Siyasi cephedeki çelişkiler İngiltere'nin boyunduruğundan kurtulmak isteyenlerin elini güçlendirmeye yaradı. 1917 Ağustos'unda Hindistan işlerinden sorumlu bakan Edwin Montagu (1879-1924) Avam Kamarası'na Hindistan'da "İngiliz İmparatorluğu'nun parçası olacak" güvenilir bir özerk yönetimi hayata geçirmek için somut adımlar atılması gerektiğini söyledi. Montagu yeni genel vali Lord Clemsford (1868-1933) ile beş aylık Hindistan turuna çıktı. İkili 1919 sonunda İngiliz devletine Montford reformları olarak anılacak yasal değişiklikleri içeren bir rapor hazırladı. 1919 Hindistan Hükûmeti Yasası'yla teminat altına alınan bu değişiklikler Hindistan'ın yönetiminin demokratik temelini genişletti. Her ilde Hintlerin seçtiği yasama konseyleri eğitim, halk sağlığı, bayındırlık işlerinden sorumlu olacak; kolluk, vergilendirme ve savunma genel valiye bağlı imparatorluk bürokratlarının elinde olacaktı. Radikal milliyetçiler işin en başında reformları çok sınırlı bulduğundan itibar etmedi. Yerel seçimlerde sadece beş buçuk milyon toprak sahibi, yani yetişkin erkek nüfusunun onda biri oy kullanabiliyordu.

Ne var ki reformların çoğu ölü doğdu, Rowlatt Raporu, kararları hükümsüz kıldı. 1918 Nisan'ında yayınlanan rapor savaş döneminde çıkarılan 1915 Hindistan'ın Müdafaası Yasası'yla tanınan, halkın huzursuzluğunu ve terörist eylemleri

44 1884'te kurulan Fabian Derneği, İngiltere'de demokratik sosyalist devleti kurmayı hedefler. Bu derneğin üyeleri sosyalist devletin devrimle değil evrimle, yani adım adım tesis edilebileceği kanaatindedir. (ç.n.)

bastırmaya yönelik adeta totaliter güçlerin kalıcı hale getirilmesini tavsiye ediyordu. Canını imparatorluk uğruna feda etmeye hazır milyonlarca Hint'in gözünde Rowlatt Yasası'nın 1919 Mart'ında yürürlüğe konması bir hakaretti ve İngiltere'nin düşmanlarını susturmak için istibdada başvurmaya hazır olduğunu gösteriyordu.

Mohandas Karamçand Gandhi (1869-1948), Rowlatt Yasası'na verilen tepkiyi yakından izliyordu. Söz konusu dönemde kırk dokuz yaşındaydı, gençliğinin çoğunu Güney Afrika'da Hint hakları için propaganda yaparak harcamıştı. Gandhi, Hint bağımsızlık hareketinin en etkili ismi olacaktı fakat henüz Kongre Partisi'nin başına kısa süreliğine geçmişti ve doğrudan Hindistan'a bağımsızlık yolunda liderlik etmek yerine vaktinin çoğunda hapishanede ya da aşramlarından[45] birindeydi. Siyasi doktrinini yazıya dökmeye teşebbüste bulunduğu da söylenemezdi. Gandhi'nin değişen ve birçok kez birbiriyle ihtilafa düşen fikirleri doksan ciltlik *Collected Works*'unda ortaya konuyor. "Kara büyü" olarak tarif ettiği Batı tıbbından kast sistemi ve paryalığa (her ne kadar paryalığa yol açmış olsa da kast sisteminin gerekliliğine inanıyordu) kadar her şeye dair düşüncelerinde tutarlılık arıyorsanız 30 Eylül 1939'da *Harijan* gazetesine yazdığı bir paragrafa bakmak yeterli olacaktır: "Yazarken daha önceden söylediklerimi düşünmem. Amacım bir mesele üzerine vermiş olduğum demeçlerle değil, hakikat bana o anda nasıl görünüyorsa onunla tutarlı olmaktır. Sonuç itibarıyla hakikati öğrendikçe geliştim."

Gandhi 1869'da Gucerât'ın küçük bir prensliği Porbandar'da dünyaya geldi. Babası oranın divanı, yani bir nevi başbakanıydı. Kendisinden bir yaş büyük Kasturba ile on üç yaşındayken evlendi ve on dokuzunda Londra'da Inner

45 Ashram Hinduların inzivasıdır. (ç.n.)

Temple'da[46] hukuk okumak üzere İngiltere'ye gitti. İngiliz mahkemelerinde kısa ve alelade geçen bir görev süresinden sonra tüccarlık yapan, adli müşavir arayan bir Gucerâtlı Müslüman hemşerisi Gandhi'yi Güney Afrika'ya davet etti. Güney Afrika'daki ırkçılıkla ilk kez 1894'te Pretorya'ya trenle seyahat ederken karşılaştı. Beyaz bir erkek yolcu demiryolu yetkililerine siyahilerin sadece üçüncü sınıfta seyahat etmesi kuralına rağmen birinci sınıf kompartımanında bir Hint'in oturtulduğu uyarısında bulundu. Gandhi biletinin geçerli olduğuna dikkat çekip yerinden kalkmayı reddedince trenden atıldı ve gecenin ayazında bir istasyonda bırakıldı.

Gandhi kanunlarda "yarı barbar Asyalılar ya da Asya'nın vahşi ırkları" olarak tasvir edilen Cape ve Natal şehirlerindeki yüz elli bin Hint göçmenin hakları için yirmi yıl mücadele verdi. 1908'de Londra'dan deniz yoluyla Güney Afrika'ya seyahat ederken ilk siyasi kitapçığı *Hint Özerkliği*'ni kaleme aldı. Leo Tolstoy'un yazılarındaki barışseverlik ile materyalizm karşıtlığından ve John Ruskin'in işçi sınıfına ve yoksul haklarına saygısından etkilenen *Hint Özerkliği* çağdaşlığın bir eleştirisiydi. Gandhi bu çığır açıcı metinde pasifliğin siyasal bir silah olarak kullanımını anlatıyor, ütopik bir köy topluluğunun birbirine bağlı yaşamını methediyor, tüm din ve sınıfların eşitliğini talep ediyor fakat parya sınıfının kaldırılmasını savunmuyordu. Topluluklar arası uyum talebi birçok Müslüman ve alt kastlara mensup Hinduların desteğini aldı. Ahlaki güce dayanan pasif direnişi savunması Batı'da Gandhi'ye geniş bir hayran kitlesi kazandırdı. Hayranlarından Fransız deneme yazarı ve romancı Romain Rolland Gandhi'yi İsa Mesih ile karşılaştırdı. Rolland'a göre Gandhi'nin tek eksiği "haçtı". İngiltere'ye diz çöktürülmesinde oynadığı rol dünyanın dört bir yanında insanlara ve Amerika'daki yurttaş hakları hare-

46 İngiltere'de baro niteliği taşıyan dört dernekten biri. (ç.n.)

ketinden Prag Baharı'na kadar toplumsal hareketlere ilham verdi.

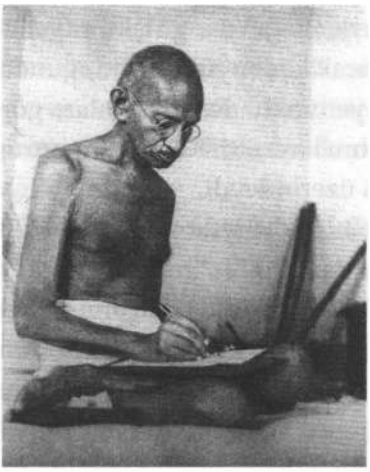
Gandhi, Güney Afrika devletine Hintlere anayasayla eşitlik tanınması için yaptığı hukuki başvurular sonuç vermeyince *satyagraha*, yani "hakikate tutunma" adını verdiği doğrudan protestoya geçti. Satyagraha memleketi Gucerât'ın pasif Jain ve Vaişnava geleneklerinden yararlanıyor, çile ve inkârı yoga yahut meditasyon gibi yarı-dinî bir disiplin seviyesine yükseltiyordu. Gandhi'ye göre satyagraha bireylerin ahlaken doğru olduğuna inandıkları uğruna çektikleri çileye dayanmasını sağlayan ruhunun niteliğiydi. İstibdada karşı direniş silahından ziyade karşıtlarını kendi inançlarına ikna etmek için bir araçtı.

Gandhi, Satyagrahaya'ya dair: "Satyagraha zalimin iradesine uysalca teslim olmak değil tüm ruhunu müstebitin iradesiyle mücadeleye sokmaktır. Bireyin tek başına varlığımızın bu kuralının çizdiği sınırlar içerisinde adaletsiz bir imparatorluğun kudretine karşı şerefini, dinini, ruhunu korumak için savaşması ve o imparatorluğun çöküşü ya da dirilişinin temelini atması mümkündür."

Gandhi 1915'te Güney Afrika'dan Hindistan'a döndü ve iki yıl sonra siyasi kariyerine başladı. Hindistan'da davasına katılabileceklerin sayısı üç yüz milyona yükseldi, işin sonunda Gandhi'nin gayretlerinden etkilenmemiş çok azı kalacaktı. İlk olarak Champaran bölgesindeki çivit otu işçileri ile Ahmedâbâd'taki fabrika çalışanlarının sömürülmesine karşı kampanyalara odaklandı ve her iki grubun da şartlarını iyileştirmeyi başardı. Rowlatt Yasası'na karşı yürüttüğü propaganda Hint topraklarındaki ilk sahici denemesi, kendi deyişiyle "hayatımın en büyük savaşı" olacaktı. Ayrıca fena geri tepecekti.

Gandhi'nin barışçıl *hartal* (işçilerin greve gitmesi ve dükkânların kepenk indirmesi) ve bir günlük oruç ile ibadet çağ-

rısı Delhi, Bombay ve birçok şehirde daha şiddetle sonuçlandı. Halk öfkeliydi, memnuniyetsizliğini saygı sınırları çerçevesinde sergilemeye hali yoktu. Hiddetli kalabalıklar İngiliz sivillere saldırdı, polis göstericilere ateş açtı. Gandhi olayların küçük kasabalara kadar yayıldığını öğrenince halkı hazır olmadan evvel sivil itaatsizliğe çağırdığı için "devasa bir hata" yaptığını fark etti.

Gandhi döneminin en çok görüntülenen ve tartışılan isimlerinden biri olmasına rağmen yaşamı ve yarattığı etkiye dair yorumlar o kadar farklı ki yaşamı hâlâ gizemini koruyor. Hint çocuklarına Gandhi için Mahatma yani "büyük ruh" lakabını ilk kez 1915 yılında Tagore'nin kullandığı öğretilir.

Gandhi'nin Hindistan kadar geniş bir ülkenin dört bir yanında olaylara yol açma kabiliyeti sınırlıydı. Gösterilere son verme çağrılarını duymazdan gelen binlerce eylemci Amritsar'da kontrolden çıktı, beş İngiliz'i öldürdü ve bir kadın misyoneri darp ederek ölüme terk etti. (Hindu bir ailenin misyoneri sürükleyerek evine götürmesi ve İngilizlere teslim etmesi sayesinde kadının hayatı kurtuldu.) Amritsar'daki kuvvetlerin başında bulunan Tuğgeneral Reginald Dyer (1864-1927)

asabiyeti ve baskı altındayken aşırı tepki vermesiyle tanınıyordu. 13 Nisan 1919 günü takriben yirmi bin kişi yüksek duvarlarla çevrili bir açık alan olan Callianvala Bağı'nda bir araya geldi. Çoğu Sihlerin hasat bayramı Vaisakhi için orada bulunuyordu ve aynı günün sabahında Dyer'in dinî ya da başka türlü toplantıları yasakladığından habersizdi. Dyer 16.30'da Gurka, Sih, Peştun ve Beluç nişancılardan oluşan bir kuvvetin başına geçerek bağa girdi, ihtarda bulunmadan ateş açma emri verdi. Askerler bağın dar girişini engellediği ve duvarlar da tırmanılmayacak kadar yüksek olduğundan içeride kalanlar için kaçacak yer yoktu. Resmî sayılara göre üç yüz yetmiş dokuz kişi hayatını kaybetti. Kongre'nin soruşturmasına göre ise bu sayı binin üzerindeydi.

Dyer'in eylemleri süratle kınandı. Winston Churchill (1974-1965) katliamı "İngiliz İmparatorluğu'nun çağdaş tarihinde emsali görülmemiş (...) olağanüstü, korkunç, eşi benzeri olmayan ve feci bir olay" olarak tanımladı. Edebiyata hizmetlerinden dolayı şövalye unvanı verilmiş Rabindranath Tagore ödülünü geri vererek katliamı protesto etti. Gandhi "bu şeytani devletle herhangi bir şekilde iş birliği yapmak günahtır" diye konuştu.

Dyer birkaç ay sonra Lahor'da tahkikat komitesinin önüne çıktı, katliamın "asilerin moralini" çökertmek için tasarlandığını iddia ederek yaptıklarını savundu. Dyer görevden alınsa da İngiltere'ye döndüğünde davası İngiltere'nin imparatorluğunun devamı için iş birliği yerine fethin gerektiğine inanan radikal Muhafazakar Partililer ve Birlikçiler[47] nezdinde *cause célèbre*[48] hâline geldi. Dyer'ın kahramanlaştırılması

47 İng. *Unionist*. XIX. yüzyılda İrlanda'nın özerk yönetimi için mücadele veren harekete karşı ülkenin Birleşik Krallık'ın parçası olmasını savunmak üzere Liberal Birlikçi Parti olarak kurulup 1912 sonrasında Muhafazakâr Parti ile birleşen siyasal hareket. (ç.n.)

48 Fr. Meşhur dava. Kamuoyunda infial uyandıran hukuki davalar için kullanılır. (ç.n.)

Hintlerin İngiliz idaresine karşı beslediği nefreti körüklemeye yaradı.

Gandhi Amritsar katliamına cevaben açlık grevi düzenledi. Mahatma'ya göre açlık grevi en zayıf ve yoksulların en kuvvetli düşmanlarına karşı kullanabileceği silahtı. Ayrıca aç kalmanın kendi günah, hata ve kusurlarının kefaretini ödeme yolu olduğunu düşünüyordu. Wendy Doniger'in ifadesiyle Gandhi'nin açlık grevi "öncelikle kendisini, sonra halkını kontrol etmek ve halkının protestoda birleşmesini fakat aynı zamanda şiddetten kaçınmasını sağlamak; ardından İngilizleri kontrol etmek ve onların bazen kendisini serbest bırakmalarını ve en nihayetinde de Hindistan'dan çekip gitmelerini sağlamayı hedefliyordu."

Tilak'ın 1920'de vefat etmesiyle Gandhi, Hint Ulusal Kongresi'nin tartışmasız lideri oldu. Gandhi rehberliğinde bir zamanlar üst orta sınıfın münazaralarda bulunduğu bir topluluk olarak kurulmuş Kongre küçük kasaba ve şehirlere yayılmış ulusal bir kurum ve etkin bir hiyerarşik yapı haline geldi. Kongre'nin 1920'de Orta Hindistan kenti Nagpur'da düzenlediği toplantıya on dört bin temsilci katıldı. Hint toplumunun özellikle de nüfusun yüzde doksanını teşkil eden kırsal bölgelerin geniş kesimlerini siyasileştirmeye yarayan kitlesel sivil itaatsizliğe yaptığı vurgu rağbet gördü. Yüksek kastlardan binlerce hukukçu ve profesyonel yeni üye bulmak için köylere gönderildi. Çoğu Hindistan'ın yoksul kitleleriyle ilk kez karşılaşıyordu. Gandhi küçük çaplı (1920'lerde nüfusun yüzde birinden azdı) ama büyük kentlerde yoğunlaştığı için önem arz eden işçi sınıfına da erişti.

Hindular ile Müslümanlar arasındaki ayrılığın gittikçe büyümesi Gandhi'yi endişelendirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul merkezli halifeye karşı savaşta Müslüman askerlerin kullanılmasına karşı kurulan Hilafet Hareketi'ne Kongre'nin vereceği desteğin iki topluluğu birleştirmek için "yüz yılda

bir gelecek" bir fırsat teşkil ettiği kanaatindeydi. Sevr Anlaşması, Osmanlı Devleti'ni ve onunla birlikte halifenin İslam'ın kutsal bölgeleri üzerindeki hâkimiyetini fiilen ortadan kaldırdığında hareket güç kazandı. Hilafet Hareketi liderleri Hinduların desteğini kazanmaya o kadar hevesliydi ki Gandhi'ye inek kesimini yasaklamaya hazır olduklarını bildirdi, Gandhi teklifi kale almadı.

Hint Ulusal Kongresi 1921 Aralık'ında Gandhi'yi sivil itaatsizlik kampanyası başlatmakla yetkilendirdi. Gandhi bir yılda özerkliğin sözünü verdi, destekçilerini İngiliz yasalarını kasten çiğnemeye çağırdı. Kamu personellerine görevlerini terk etmesi söylendi, vergi ödenmeyecek ve mahkemeler boykot edilecekti. Hindistan'ı yönetilmez hale getirerek İngilizleri ülkeyi terk etmeye mecbur bırakacaklardı.

Ne var ki Hindistan, Mahatma'nın vizyonuna hazır değildi. 1922 Şubat'ında Birleşik İller'in Çauri Çaura adlı bir köyünde polis Kongre ve Hilafet Hareketi gönüllülerinden bir kalabalığın üzerine ateş açtı. Kitle buna cevaben bir karakolu yaktı. Yirmi polis memuru ya kaçmaya çalışırken lime lime doğrandı ya da "*Mahatma Gandhi ki jai*" ("Zafer Mahatma Gandhi'nin") bağırışları arasında yanarak can verdi. Gandhi dehşete kapılmıştı, kampanyayı sona erdirdi ve takipçilerine kitleleri eğitmelerini, taban örgütlerini genişletmelerini ve çıkrığın başına geçmelerini söyledi. İkinci isteği hem ruhani bir deneyimdi, hem de yün eğirerek müstebide karşı birliğin tesirli bir sembolü olan svadeşiye, yani Hint ürünleriyle yetinmeye ulaşmanın pratik bir yoluydu. İngilizler karşılık olarak Gandhi'yi altı yıl hapis cezasına çarptırdı, Mahatma iki yıldan az süre kaldıktan sonra sağlık gerekçesiyle serbest bırakıldı.

KUTUPLAŞMA SİYASETİ

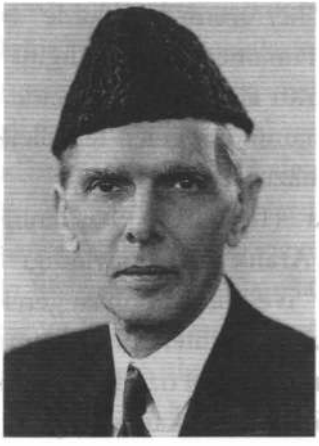
Gandhi sivil itaatsizlik hareketinin başarısızlığı üzerine Ahmedabâd yakınlarındaki aşramına inzivaya çekildi; orada

çıkrığının başındaydı, günlük ibadet toplantıları yaptı ve adaletsizlikleri protesto etmek için sayısız açlık grevi düzenledi. Kongre'nin 1927'de Simon Komisyonu'nu reddetmesiyle aktif siyasetten emekli oldu. Stanley Baldwin'in muhafazakâr hükûmetinin kurduğu Simon Komisyonu, Montford reformlarının uygulamalarını incelemek ve özerk Hindistan'a bir anayasa hazırlamakla görevlendirilmişti. Komisyonda tek bir Hint'in dahi bulunmamasından öfkelenen Hint Ulusal Kongresi oy birliğiyle "her ortam ve şekilde" boykot etme ve ilk kez İngiltere'den tamamen bağımsızlığını kazanmayı hedefi haline getirme kararı aldı. Ertesi yıl önde gelen bağımsızlık hareketlerinin tamamından gelen temsilciler kendi anayasal reform planlarını hazırladı.

Motilal Nehru (1861-1931) başkanlığında hazırlanan, Kongre'nin 1928 Aralık'ında onayladığı Nehru Raporu'na göre Hindistan'ın "ivedilikle atılması gereken ilk adımı" Kanada, Avusturalya ve İngiltere'nin bağımsızlığını kazanmış diğer sabık sömürgeleri gibi özerklik statüsü almak olmalıydı. Hindistan merkezde iki kamaralı yönetim gücüne sahip parlamentosu ile parlamentoya hesap vermekle yükümlü hükûmetiyle bir federasyon olacaktı. Raporda azınlık seçmenlerinin ayrılması fikri reddediliyor, azınlık adayları için sandalye ayırma sistemiyle bu toplulukların hakları korunuyordu.

Kongre'nin radikal üyeleri rapora karşı çıktı, özerklik statüsünün kabulünü önceki yıl kabul edilen tamamen bağımsızlık hedefinden geri adım olarak görüyorlardı. Muhammed Ali Cinnah (1876-1948) liderliğindeki Müslümanlar Cemiyeti azınlık seçmenlerinin ayrılması ilkesinin terkinden öfkelenmişti. Gandhi gibi Cinnah da Inner Temple'da hukuk okumuş, 1896'da İngiliz mahkemelerinde göreve çağrılan en genç Hint olmuştu. Bombay'daki tek Müslüman avukat olarak görev yapmak üzere Hindistan'a döndükten iki yıl sonra, 1906'da

ekseriyeti Hindu olan Hint Ulusal Kongresi'ne katılmıştı. 1913'te Müslümanlar Cemiyeti lideri olmuştu. Hindistan'dan ayrı bir Pakistan devleti kurma talebinin Müslümanlar için daha fazla taviz kazanma stratejisi mi, yoksa hakikaten benimsediği strateji olup olmadığına dair henüz kesin bir kanaat bulunmasa da Cinnah'ın bağımsızlık öncesi Hindistan'da yarattığı etki dahi bir siyasetçi olmasından kaynaklanıyordu.

Cinnah din temelli bir devlet için kampanya yürütse de ılımlı ve ilerici bir İslam anlayışına sahipti. Kur'an-ı Kerim'den hiçbir sureyi ezbere okuyamadığı ve nadiren camide namaz kıldığı söylenirdi.

Müslüman Birliği'nin Nehru Raporu'nu reddi Birlik ile Kongre arasındaki ilişkinin kaçınılmaz sonunu hızlandırdı. Kurulacak merkezi hükûmetin sahip olması teklif edilen güçler Müslümanların çoğunlukta bulunduğu Britanya Hindistanı'nın yerini Kongre Hindistanı'nın alacağı, iktidarı paylaşma ve ileride kurulabilecek demokrat ve bağımsız Hindistan'da menfaatlerini koruma kapasitelerinin kısıtlanacağı inancını güçlendirdi.

Kongre Partisi'nin 1929 Aralık'ında Lahor'da düzenlenen konferansı bağımsızlık hareketi için dönüm noktasıydı.

31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gece bağımsız Hindistan'ın üç renkli bayrağı Ravi Nehri kıyısında, "*İnkılab zindabad*!"[49] bağırışları arasında göndere çekildi. Gandhi 26 Ocak 1930'u Bağımsızlık Günü ilan etti ve genel vali Lord Irwin'e, kabul edilmesi halinde fiilen bağımsızlığa eş olacak, on bir maddelik bir program sundu. İngilizleri baskı altına almak için o ana dek düzenlediği en görkemli satyagrahasını tasarladı.

Babürlerin döneminden beri tuz üretimi ve satışı devlet tekelindeydi. Yılda üç *anna*lık[50] vergisi asgariydi fakat tuz hem zengin, hem de yoksula lazım olduğundan az gelirlilere daha fazla yük getiriyor, en çok en yoksulları etkiliyordu. Dünyanın her yerinden gazeteci ve kameramanların takip ettiği Gandhi 12 Mart 1930 günü Sabarmati'deki aşramından ayrıldı, Gucerât'ın batı kıyısında bulunan Dandi'ye üç yüz seksen kilometrelik yürüyüşe koyuldu, kendisine refakat edenlere Hindistan bağımsız olana dek dönmemelerini söyledi. Günlük ibadet toplantılarına muazzam kalabalıkları cezbetti. Dandi'ye ulaştığında on binlerce kişi yürüyüşüne katılmıştı. 5 Nisan'da denizde yıkandı, sahilden bir avuç tuz aldı; sıradan fakat hayli sembolik bir hareketti bu. Hükûmet olaya kayıtsız kaldı, Kongre liderlerini toplu olarak tutuklamaya yöneldi. Gandhi hapse atılmış fakat sonraki haftalar ve aylar boyunca yüz binlerce insan kendisinin peşinden gelmişti, Gandhi böylesi bir karşılığı beklememişti.

1930'un son aylarına gelindiğinde iki taraf da bir açmazda olduğunun farkındaydı. Irwin, Kongre'nin daha şiddetli yöntemlere başvurabileceğinden korkuyordu, Gandhi'yi Delhi'de müzakere yürütmeye davet etti. Gandhi, Irwin'i en nihayetinde ılımlı milliyetçilerin taleplerine sempatiyle yaklaşan bir genel vali görüyordu. Irwin, Mahatma'nın "çok güzel bir zihne sahip; mantıklı, ikna edici, cesaretli ve

49 Hintçe "Yaşasın devrim!". (ç.n.)

50 Anna, bir rupinin % 6.25'ine tekabül eden madeni paraydı. (ç.n.)

Polisin Dandi'ye ulaşan yürüyüşçülere karşı çelik uçlu lathileri kullanması Richard Attenborough'nun Gandhi filminde unutulmaz bir şekilde tarihe not düşüldü.

tuhaf bir kurnazlığı olan" bir lider olduğunu düşündü. Saygı karşılıklıydı: Gandhi "Lord Irwin'e değil içindeki dürüstlüğe boyun eğdim" diyecekti. Bağımsızlık hareketi liderinin üzerinde alametifarikası olan *dhoti*, elinde bastonuyla genel valiliğin merdivenlerini tırmanırken çekilen fotoğrafları üzerine Churchill, Avam Kamarası'nda Middle Temple'dan bir avukatken yarı çıplak gezen, "Doğu'da aşina olunan tipten Hint fakirine" dönüştüğünü söyleyerek Gandhi'yle alay etti. Yine de müzakereler başarılı geçti, Gandhi-Irwin Paktı ortaya çıktı. Tuz yürüyüşüne katıldığı için tutuklanan altmış bin kişinin çoğu serbest bırakılacak, karşılığında sivil itaatsizlik askıya alınacaktı. Gandhi, Hindistan'a anayasa oluşturulması için Londra'da ikinci Yuvarlak Masa Konferansı'na katılmayı (Kongre birincisini boykot etmişti) kabul etti.

Gandhi, İngiltere'ye doğru yola çıktı, 12 Eylül 1931'de Londra'ya vardı. Üç gün sonra üzerinde dhoti ve şal olduğu halde konferansta yüzden fazla temsilciye seslendi. Londra ziyareti medya sirkine dönüştü. Haftalarca süren müzakere-

ler dinî ve diğer azınlıklara parlamentoda sandalye ayrılması meselesinde durma noktasına geldi. Acilen, tam bağımsız hükûmet kurulması talebi görmezden gelindi. Gözü açılan Gandhi 1931 Aralık'ında Londra'dan ayrıldı.

Hindistan'a döndüğünde Irwin'in yerine muhafazakârların başı, neye mal olursa olsun Hindistan'daki İngiliz gücünü sürdürme niyetini açıkça ortaya koyan Lord Willingdon (1866-1941) atanmıştı. Kongre buna cevaben ikinci sivil itaatsizlik kampanyasını duyurdu. Hükûmet öncekinden daha ağır bir baskı uygulayarak karşılık verdi, Kongre'yi yasadışı ilan etti ve yüz binden fazla kişiyi tutukladı. Ölümcül çatışmalar devam ederken Gandhi bir kez daha propagandayı askıya almaya mecbur kaldı.

İngiliz Parlamentosu'ndan geçen en uzun kanun olan 1935 Hindistan Hükûmeti Yasası yaşanan açmaza son verdi. Ağustosta kanunlaşan yasa tasarısı seçimle iş başına gelen siyasetçileri olan illere merkezi hükûmetten özerklik tanınmasına müsaade ediyor, seçme hakkını Hint nüfusun altıda birine yayıyor ve ilk kez kadınların oy kullanmasına izin veriyordu. Karmaşık oy kullanma kuralları elli bir sayfaya yayılmıştı. İnsanlar Müslümanların seçim bölgesinde Sih olmak gibi sebeplerle kütükten silinebiliyordu. Delhi'de yarısını prenslikler temsilcilerinin oluşturduğu iki yüz elli sandalyelik meclis merkezi hükûmetle iktidarı paylaşan bir yönetim oluşturacaktı. Yasa her ne kadar ileri bir adım olsa da vakit kazanmak için bir teşebbüs olarak görüldü.

Yasadan hayal kırıklığına uğrayanlardan biri de Cevahirlal Nehru (1889-1964) idi. 1889'da dünyaya gelen Nehru, Harrow ve Cambridge'den mezun olmuş, Gandhi gibi Inner Temple'da hukuk okumuştu. Babası Motilal, Allahabâd Yüksek Mahkemesi'nde avukattı ve 1919'da Kongre'nin başkanlığına seçilmişti. Nehru 1923'te Kongre'nin genel sekreterliğine geldikten sonra kısa süre içinde baş ideoloğu oldu. Büyük ölçüde hapiste kaldığı uzun müddetler boyunca kaleme aldığı

Cevahirlal Nehru (solda) ve Rabindranath Tagore'nin (sağda) ortak bir seküler Hint vizyonu vardı. Nehru, Bengalli Nobel sahibinin yazıları ve evrensellik kuramından etkilenmişti.

yazılarında İngilizlerin Hindistan'ın kast, din ve dille bölünmüş olduğu, birleşmek için sömürgeciliğin hayırhah rehberliğine ihtiyaç duyduğu anlatısına karşı çıktı. Nehru, İngiliz yönetimini korumak üzere tasarlanmış "Kölelik Sözleşmesi" olarak yorumladığı Hindistan Hükûmeti Yasası'nı kabullenmedi, koruma önlemleriyle dolu belgeyi "frenleri kuvvetli fakat motorsuz bir makine" olarak tarif etti.

Nehru, Hint Birliğine Dair: "Uygarlığın doğuşundan beri Hindistan'ın zihnini birlik rüyası meşgul etmiştir. Bu birlik dışarıdan dayatılma ile, dış görünüşlerin ve dahi inançların tek tipleştirilmesiyle olacak iş değildi. Daha derinlikliydi ve kendi bünyesinde, benimsenen inanç ve geleneklerin hoş görüldüğü ve her türlü farklılığın kabullenildiği, hatta desteklendiği bir rüyaydı bu.

Kongre üyeleri Nehru'nun kuşkularına rağmen 1937 Mart'ında il düzeyinde seçimlere katıldı. Sandıklar açıldığında partinin beş ilde salt çoğunluğu aldığı, dördünde de en yüksek oy kazanan parti olduğu anlaşıldı. Kongre'nin partisi

hükûmetin hususi yetkilerini kullanmayacağına dair garanti talep ettikten sonra Pencap, Sind ve Bengal hariç tüm illerde yönetimleri oluşturdu. Buna mukabil Müslümanlar Cemiyeti, Müslümanlara ayrılan dört yüz seksen iki sandalyenin anca dörtte birini doldurabildi. Kongre Cinnah'ın birkaç ilde koalisyon oluşturma teşebbüslerini püskürttü; halk desteğini arkasına almıştı ve devletin güvenlik ile savunma hariç ekseriyetinin kontrolünü elinde bulunduruyordu.

Hint Ulusal Kongresi'nin Müslümanlar Cemiyeti'ni geri çevirmesiyle Hindular ile Müslümanların el ele bağımsızlığa yürüme ihtimalleri tamamen ortadan kalkmıştı. Başlarını *Akhil Bharatiya Hindu Mahasabha*'nın çektiği Hindu şovenist partiler Müslümanların deneyimlediği ötekileştirilme ve emniyetsizlik hissini körüklüyordu. Mahasabha'nın başkanı V. D. Savarkar'a (1883-1956) kalırsa Hindular "ortak atamızla aramızdaki bağ, damarlarımızda akan ortak kan ve büyük uygarlığımız ya da Hindu kültürüne ortak bağlılığımızla" birlik içindeydi. Sadece Hindistan'da doğmuş dinlerin takipçileri Hindu olabilirdi, bu da Sihler, Budistler ve Jainleri dahil ediyor ancak Müslümanları dışarıda bırakıyordu. (Bu ayrım hâlâ Hindu milliyetçilerin, yani *Hindutva* ideolojisinin temelini teşkil ediyor.) Nehru 1938'de Hindu fanatiklerin Kongre'den yasaklanacağında ısrarcı olarak Müslümanların kaygılarını yatıştırmaya çalıştı fakat başarılı olamadı. İş işten geçmişti. Müslümanlar Cemiyeti 1940'ta Lahor'da toplandığında Müslümanlar için ayrı bir ulus fikri gaye olmaktan çıkmış, ulusun ismi dahi konmuştu: "Pak topraklar", yani Pakistan.

HİNDİSTAN'I TERK ET HAREKETİ VE BAĞIMSIZLIĞA SON KALA

İngiltere ve dolayısıyla Hindistan 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş açtığında Kongre'nin fikrini soran olmamıştı. Tersine, Kongre'ye yerel yönetimlerin özerkliğini, yurttaşların özgür-

lüklerini kısıtlayan bir dizi yeni kanun dayatıldı. Gandhi pasif direnişte kararlı olmasına rağmen Genel Vali Lord Linlithgow (1887-1952) ile görüşmesinde İngiltere'ye desteğini beyan etti. Kongre Yürütme Kurulu da "Faşizm ile Nazizm'in ideolojisi ve uygulanmasını, bunların savaş ile şiddeti yüceltmesini, insan ruhuna zulmetmesini şiddetle kınadığını" yineleyen bir karar çıkardı. Bununla beraber "Hindistan'ın savaş ve barış meselelerine Hint halkının karar vermesi gerektiğinin" altını çizdi. İngiliz devletinden "savaşta demokrasi ve emperyalizm bakımından hedeflerinin ne olduğunu, tahayyül edilen yeni düzeni, özellikle de hedeflerinde Hindistan'ın oynadığı rolü ve söz konusu dönemde nelerin uygulandığını" açık ve net ilan etmesini talep etti. Zira İngiltere'nin bir yandan Hintlerin kendi kendisini yönetmesine izin vermeyi reddederken diğer yandan bağımsızlık adına savaş vermesi iki yüzlülük olarak görülüyordu. Linlithgow meseleden imtina edince Kongre'nin dokuz eyalet yöneticisi protesto olarak istifasını verdi. Müslümanlar Cemiyeti nezdinde istifalar kutlama sebebiydi: Kongre yönetiminin sonunda bittiğine inanıyorlardı. Birlik 1940 Mart'ında Hindistan'ın kuzeybatı ve doğu bölgelerinde "bağımsız devletler" talep eden, Pakistan kararı adlı tasarıyı kabul etti. Bu hedefe ulaşmak için bir plan olmadığı ise barizdi.

1940 Eylül'ünde Japonya'nın savaşa girmesi, 1942 Şubat'ında Singapur'un aniden ele geçirilmesi ve Japonların hızla Burma'nın içinden geçmesiyle Hindistan'ın istilaya uğraması an meselesi gibi göründü. Bengal'de kırk binden fazla sayıda bot Japonların eline geçmemesi için batırıldı. Madras'ta resmî yetkililer iç bölgelere doğru dağıldı, hayvanat bahçesindeki kaplanlar kafeslerinden serbest bırakılır ve sokaklarda gezmeye başlar diye vuruldu.

Hint Ulusal Ordusu, Japon hücumuna destek çıkmaya hazırdı. Japon güçlerinin ele geçirdiği binlerce Hint savaş esi-

rinden oluşan Ulusal Ordu'nun başında Subhas Candra Bose (1897-1945) bulunuyordu. Bose radikal görüşleri sebebiyle Nehru ve Gandhi tarafından devrilmeden evvel kısa süreliğine Kongre'nin başkanlığını yürütmüştü. 1940 sonlarında İngiliz karşıtı gösteriler düzenlemekten tutuklandı, çarpıcı bir kaçış planı yürüttü, Afganistan ile Moskova üzerinden Almanya'ya ulaştı. Mihver kontrolündeki Avrupa'da yaşayan Hintler Bose'ye "*Netaji*"[51] lakabıyla sesleniyordu. 1943'te Japon işgalindeki Singapur'da bir denizaltıya girdi, Japonların eline geçmiş tek Hint toprağı olan Andaman Adaları'na ulaştı. Bose'nin devlet başkanlığı altında Andaman Adaları, *Azad Hind*[52] oldu. En nihayetinde Hint Ulusal Ordusu Hindistan'a bir tehlike teşkil etmedi. Çatışmaya giren altı bin askerin çoğu muhabere alanında değil, hastalıktan hayatını kaybetti, birçoğu sözde müttefikleri Japonların kötü muamelesi ve ihmalinden çekti. Bose Japonya'nın teslim olmasından haftalar evvel Tokyo yolunda uçak kazasında yaşamını yitirdi.

Churchill'in savaş kabinesinin sosyalist üyesi Stafford Cripps (1889-1952), 1942 Mart'ında Hint bağımsızlığına dair o ana kadar yapılan en geniş teklifle Hindistan'a ulaştı. İngiliz devleti Hintlerin savaşta destek vermesi karşılığında "mümkün olan en kısa zamanda özerkliğin hayata geçirileceğini" taahhüt ediyordu. "Kraliyet'e sadakatiyle Birleşik Krallık ve diğer Özerk Yönetimler ile bağlı, her bakımdan onlara eşit; hiçbir şekilde onlara madun olmayacak bir Özerk Yönetim olan Yeni Hint Birliği" kurulacaktı. Kongre Genel Valilik Konseyi'ne katılmaya ve Hint devletinin kabinesi rolünü oynamaya davet ediliyordu. Hindistan savaş bittikten sonra İngiliz İmparatorluğu dâhilinde ya da dışında tamamen bağımsızlık kazanacak, karar ülkenin yeni liderlerinin olacaktı.

---

51 Hintçe "Muteber lider". (ç.n.)

52 Hintçe "Özgür Hindistan". (ç.n.)

Nehru dâhil bazı Kongre liderleri teklifleri kabul etmeye hazırken radikaller ve diğer partilerin temsilcileri İngiltere'nin özellikle de savunma gibi kritik alanlarda iktidarı paylaşma niyetinden kuşku duyuyordu. İl ve eyaletlerin en nihayetinde ayrılmasına müsaade eden madde Müslümanlar Cemiyeti ile prenslikleri yatıştırma teşebbüsü şeklinde yorumlandı. Sonuç olarak Cripps bir anlaşma yapamadan Hindistan'dan ayrıldı. Gandhi Cripps'in teklifini "müflis bankada tarihi geçmiş çek" olarak tarif etti.

Gandhi'nin aklında başka çeşit bir iflas vardı. Sivil itaatsizlik İngilizleri Hindistan'dan sürmeyi başaramamış, açlık grevlerinin etkisi çok az olmuş ve genel valilerle yapılan müzakerelerin de Londra'daki Yuvarlak Masa Konferansı'nın da kayda değer sonucu görülmemişti. Gandhi, İngiltere'nin Mihver hücumuna direnemeyeceğine emindi, Britanya Hindistanı yönetiminin "Hindistan'ı kaderine terk etme" zamanının geldiğine karar verdi. Tüm Hindistan Kongresi Komitesi 8 Ağustos 1942'de o ana dek yaptığı en riskli ve cüretkâr eyleme girişti, "mümkün olan en geniş kapsamda pasif yöntemlerle toplu mücadelenin başlangıcına" müsaade veren "Hindistan'ı Terk Et Kararı'nı" kabul etti. Gandhi ertesi gün niyetlerini şöyle ilan etti: "Tam bağımsızlık harici hiçbir şeyi sineye çekmeyeceğim. Ya bağımsız ya da yok olacağız. Ya Hindistan'ı bağımsızlığına kavuşturacak ya da bu yolda öleceğiz."

Savaş sonuna dek bu Gandhi'nin tek beyanı olacaktı. Konuşmasını yapar yapmaz Kongre liderliğinin neredeyse tamamıyla birlikte tutuklandı. Başsız kalan gönüllüler kendi başlarına işe koyuldu. Birçok kent ve kasabada ekseriyeti barışçıl protestolar düzenlendi fakat polis lathiyle[53] saldırıp, ateş açıp, daha fazla tutuklama yapınca eylemler kısa süre-

53 Ağır bambudan yapılmış bir çeşit cop. (ç.n.)

de şiddetli olmaya başladı. Savaş malzemesi üreten fabrikalar sabote edildi, telgraf hatları kesildi. Avrupalılar raydan çıkmış trenlerden zorla çıkarıldı, öldürüldü. Bazı bölgelerde "ulusal hükûmetler" kuruldu. Linlithgow Churchill'e yazdığı mektupta olayları "1857'dekinden bu yana en ciddi ayaklanma" olarak tarif etti.

Hindistan'ı Terk Et Hareketi'nin Gandhi'nin "son hamlesi" olduğu ifade ediliyor. Cinnah ise harekete "Mahatma'nın devasa falsosu" diyecekti. Tarihçilerin çoğu bu görüşe katılıyor. Kongre liderlerinin hapsedilmesi Müslümanlar Cemiyeti'ne güç kazanma ve ayrılık konusunda bastırma fırsatı verdi. İngilizler bir dünya savaşının ortasındayken Kongre'yi şiddetle bastırdığı takdirde İngiliz kamuoyunun ne düşüneceğinden kaygılanmıyordu, bu yüzden işe koyuldu. Güneydoğu Asya'nın ekseriyeti Japon işgalindeyken para, malzeme ve insan gücü konularında Hindistan'a hiç olmadığı kadar ihtiyaç vardı. İngiliz yetkililer Kongre'nin taleplerine boyun eğmenin topluluklar arası çatışmayı alevlendireceğini, bunu göze alamayacaklarını iddia etti. İşin ucunda gurur da vardı. İngiltere savaş haricinde bir toprağını terk etmemişti ve Hindistan imparatorluk tacındaki mücevherdi. Baş emperyalist Churchill başbakan olduğu sürece Hint bağımsızlığının suya düştüğü söylenemese de öncelikler arasında olmadığı kesindi.

Hindistan'ın kapısına savaş tehdidinin yanında başka bir kâbus da dayanmıştı, Bengal'de baş veren kıtlıktı bu. Birkaç yıldır pirinç hasadının verimsiz olması, gıda maddelerini dağıtan gemilerin eksikliği, savaş yüzünden Burma'dan gelen pirincin kesilmesi ve Hint tüccarların stokçuluğu bir araya gelerek XX. yüzyılın en feci kıtlıklarından birine yol açtı. Churchill'in açlık çekenlere gıda göndermek için gemileri Avrupa'nın savunmasından çekmemedeki ısrarı felaketi derinleştirdi. Churchill "Kıtlık olsun olmasın fark etmez" diye

böbürlendi. Zira "Hintler tavşan gibi ürerdi." Bir buçuk ila üç milyon arasında kişi hayatını kaybedecek, yeni Genel Vali Lord Wavell (1883-1950), Churchill'e rağmen Hint Ordusu'nun gıda malzemesi dağıtmasını emredecekti.

KADERLE TAAHHÜTLEŞME

Avrupa'da savaşın 7 Mayıs 1945'te bitmesiyle İngiltere'nin Hindistan imparatorluğunun vadesi doldu. Uzun yıllardır Hint bağımsızlığını destekleyen İşçi Partisi, Churchill'in Muhafazakârlar liderliğindeki hükûmetini yenilgiye uğrattı. Yeni Başbakan Clement Attlee, Kongre liderlerinin serbest bırakılması emrini verdi. Ertesi yıl başlarında İngiltere, Hindistan'a kabine misyonu gönderdi. Artık mesele İngiltere'nin Hindistan'dan çekilip çekilmeyeceği ya da hangi şartlar altında çekileceği değildi; iktidarın ne kadar çabuk teslim edileceği ve en önemlisi de kimin eline geçeceğiydi.

Nehru nezdinde Müslümanlar Cemiyeti İngilizlerin işi, böl ve yönet stratejisinin bir parçasıydı. İngilizler çekildiğinde Müslümanların Kongre'ye akın edeceğine inanıyordu. Ne var ki birleşik Hindistan hayali gerçeği yansıtmıyordu. 1945 Aralık'ı ve 1946 Ocak'ında düzenlenen yerel meclis seçimleri topluluklar arası ihtilafları derinleştirmeye yaradı, Hinduların çoğunlukta olduğu bölgelerde Hint Ulusal Kongresi, Müslümanların yoğun yaşadığı yerlerde ise Müslümanlar Cemiyeti hâkimdi. Cinnah Hindistan Müslümanlarının tartışmasız lideri olarak artık kendi devletleri için baskı yapacak yetkiye sahipti.

Kabine misyonu iki aylık müzakerelerden sonra karmaşık, üç katlı bir idari yapı tasarladı. Müslümanlar Cemiyeti bağımsız ülkeye dair bir madde içermemesine rağmen tasarıyı kabul etti. Bazı çekincelerden sonra Kongre de kabinede Cemiyet ile bazı görevleri paylaşacağı bir planda mutabık oldu.

Hindistan'ın bir bütün olarak kalacağına dair son umudu sabote eden Gandhi oldu; Cemiyet'e ve Kongre'ye eşit anayasal temsil hakkı veren herhangi bir anlaşmayı desteklemeyi reddediyor, ikisinin eşit tutulmasını "Pakistan'ın kurulmasından daha fena" olarak yorumluyordu. İki taraf arasındaki ilişki çarpıcı bir şekilde daha da kötüleşti. Cinnah, Bombay'da Nehru ile görüştükten sonra rakibiyle işinin bittiğini beyan etti ve "Kongre zorbalığına karşı çıkmak," Pakistan'ın kuruluşunu desteklemek için 16 Ağustos 1946 gününün Doğrudan Eylem Günü olacağını duyurdu. Müslümanların evlerine siyah bayrak asıldı. Cinnah'ın duyurusu bir hafta süren topluluklar arası katliamlar boyunca binlerce kişinin canına mal olan Büyük Kalküta Katliamları'nın fitilini ateşledi.

Hindistan'ın hızla iç savaş sürecine girdiğinden endişe eden Wavell, İngiltere'nin 31 Mart 1948'e dek güneyden kuzeye, il il geri çekilmesini öngören ayrıntılı planı duyurdu. Londra planı iktidarın usulüyle devredilmesinden ziyade doğrudan teslimi olarak gördü ve reddetti. Wavell merkeze çağrıldı, İngiltere'nin çekilme tarihi 1948 Haziran'ına ertelendi. Attlee aynı duyuruda Hindistan'ın son genel valisinin Louis Mountbatten (1900-1979) olacağını doğruladı. Sabık Müttefik Kuvvetleri Güneydoğu Asya Yüksek Komutanı ve Kral V. George'un kuzeni Mountbatten Londra'daki üstlerine başvurmak zorunda kalmadan anlaşmaya varması için tam yetkili olacaktı. İlk kez hem Kongre hem de Cemiyet atılan adımı takdir etti.

Mountbatten 22 Mart 1947'de Hindistan'a vardıktan günler sonra sempati toplama çalışmalarına başladı, ilk konuşmasında görevinin "sıradan bir genel valilik olmadığını, mümkün olan en çok sayıda Hint'in dostluğunu" kazanmak istediğini vurguladı. Cana yakın açık sözlülüğüyle Gandhi, Nehru ve Kongre'nin diğer üst düzey liderlerinin gönlünü kazandı. Nehru, Hint kuvvetleri komutanı Claude Auchin-

leck'in askeri müsteşarı Şahid Hamid'e göre "çoğu kişinin tepkisini uyandıracak" şekilde Mountbatten'ın eşi Edwina (1901-1960) ile hususi bir yakın ilişki kurdu. Gel gelelim Mountbatten kapalı kapılar ardında "Şeytan'ın sol bacağı", "çılgın", "ruh hastası" atfında bulunduğu Cinnah'ın dostluğunu kazanmayı başaramadı.

Yeni genel vali bölünmenin kaçınılmaz olduğunu kısa sürede anladı. Kongre 28 Nisan'da en nihayetinde ilkesel olarak bölünmeyi kabul etti, Nehru Pakistan'ın birkaç yıldan fazla ömürlü olmayacağı ve en nihayetinde Hindistan'a döneceği kanaatindeydi. Pakistan'ı parçalanması kolay, geçici bir çelik barakaya benzeten Mountbatten da Nehru ile mutabıktı. Genel valinin baskısıyla Cinnah komşu ülke kurma hayalinden vazgeçmek zorunda kaldı, Hint topraklarının neredeyse iki bin kilometre ayırdığı Müslümanların çoğunlukta olduğu Batı Pencap ve Doğu Bengal bölgelerini içeren, kendi tabiriyle "sakatlanmış ve delik deşik" Pakistan'a razı oldu. Bengal genel valisi R. G. Casey (1890-1976) devletin ömründen kuşkulu olanlardan biriydi, daha kalabalık ve hem dil hem de ırk bakımından farklı olan Doğu Pakistan'ın en nihayetinde ayrılacağını öngördü. Kehaneti haklı çıkacaktı. 1971'de kanlı bir iç savaşın küllerinden Bangladeş devleti kuruldu.

İki taraf da bölünme planını kabul ettikten sonraki gün, 4 Haziran 1947'de, Mountbatten basın toplantısında iktidar devrinin "15 Ağustos civarında gerçekleşebileceğini" beyan ederek önceki programı neredeyse bir yıl öne çekti. İleride tamamen rastgele olduğunu itiraf edeceği bu tarih yüzünden hükûmetin bağımsızlığa gereken anayasal, askeri ve iktisadi düzenlemeleri yapması için yetmiş üç günü kalmıştı. Kongre o tarihe dek bölünmenin kaçınılmaz olduğunu kabullenmişti fakat büyük engeller henüz aşılamamıştı. İlki alt kıtanın üçte birini teşkil eden yüzlerce prensliğin yöneticisini güçlerinden feragat etmeye ve sonra da Hindistan ya da Pakistan'a ka-

tılmaya ikna etmekti. İkincisi bağımsızlığını alacak bu devletlerin sınırlarını çizmekti. Bu neredeyse imkânsız görev ömründe Hindistan'ı hiç görmemiş Londralı avukat Cyril Radcliffe'e (1899-1977) verildi, Cinnah ve Nehru Radcliffe'in deneyimsizliğini önyargıya tercih ettiğinden bunu müspet karşıladı. Prenslerin çoğu kaderine razı geldi fakat yakında çizilecek sınırın iki tarafındaki Hindu, Müslüman ve Sih toplulukları kendilerini en kötüsüne hazırladı.

Cevahirlal Nehru 15 Ağustos 1947 günü astrologların hayırlı görerek seçtiği vakitte, gece yarısından hemen önce Yeni Delhi'deki meclise seslendi: "Yıllar önce kaderle taahhütleştik ve artık hakkımızı almamızın vakti geldi... Saat on ikiyi vurduğunda tüm dünya uykudayken Hindistan gözlerini yaşama ve hürriyete açacak." İki gün evvel Mountbatten ailesi uçakla Pakistan'ın bağımsızlığı için 14 Ağustos'ta düzenlenecek törenlerin adresi Karaçi'ye geçmişti. Meclisteki konuşmaların ardından artık Pakistan'ın ilk genel valisi olan Mountbatten tören alayı için üstü açık, ödünç Rolls Royce'ta Cinnah'ın yanına oturdu. İngiliz vali, Cinnah'a suikast planlandığını duymuştu ve arabada bulunmasının Hindu ya da Sihlerin bir teşebbüste bulunmasına engel olacağını düşünmüştü.

Yeni bölünmüş bölgelerde çoktan kontrolden çıkmış ırk temelli katliamlara dâhil olanların ise böylesi bir koruması yoktu. Tarihçiler iktidar devrinin hızlandırılmasının bir iç savaş çıkmasını önlediği ya da aksine şiddeti tetiklediği görüşleri arasında bölünmüş durumda. Katliamlar temmuzda Sih ve Hindu çetelerinin, inançlarına düşman bir ülkede tutsak kalmaktan korktuğu için Batı'ya göç eden Müslümanlara saldırmasıyla başlamıştı. Radcliffe'in sınır haritası 16 Ağustos'ta resmen ilan edilmeden bir hafta önce Müslümanlar Cemiyeti ve Hint Ulusal Kongresi'ne sızdırılınca şiddet dalgası tırmanışa geçti.

Bölünme tarihteki en büyük ve bazı tahminlere göre en kanlı tehcire yol açtı. On beş milyonu bulan Hindu, Müslüman ve Sih yeni belirlenen sınırlardan kendilerine vaat edilen topraklara geçti. Hesaplaşma sürecinde yaşananlar balta, tırpan, kılıç, mızrak ve değneklerin kullanıldığı, adeta Orta Çağ'dan kalma bir vahşetti. Binlerce kadın tecavüze uğradı, kaçırıldı ve sakat bırakıldı. Son araştırmalar Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında neredeyse eşit sayıda kaybın olduğu süreçte, beş yüz bin ila altı yüz bin kişinin hayatını kaybettiğini ileri sürüyor. İngiliz ordusu ricat halinde olduğu ve Mountbatten sadece İngiliz vatandaşları tehlikede ise müdahalede bulunma talimatını verdiğinden yerel polisin ve askeri personelin eli kolu bağlıydı. Hindu ve Müslümanlardan oluşan elli binlik sınır gücü kimse kendi topluluğuna müdahalede bulunmak istemediği için büyük ölçüde etkisiz kaldı. Nehru katliamlara rağmen "Hindistan'da tek bir İngiliz askerinin gereğinden bir an bile fazla kalmasına müsaade etmektense bu ülkedeki tüm köylerin cayır cayır yanmasını yeğlerim" diye konuştu.

Delhi'deki bağımsızlık törenlerinde gözler Mahatma Gandhi'yi aradı. Gandhi o esnada bin beş yüz kilometre uzakta, Kalküta'da oruç tutuyor, yün eğiriyor ve dua ediyordu. Yetkililer 15 Ağustos anısına bir açıklama yapmasını istediğinde Gandhi "Kurudum kaldım. Verecek mesajım yok. Kötüyse bırakın öyle kalsın" cevabını verdi. Gandhi'nin hayal kırıklığının sebebi alt kıtanın bölünmüş olmasıydı, bunu engellemek için çok mücadele vermişti. Mahatma'nın Kalküta'da bulunması kenti bir yıldan uzun süredir kuşatmış vahşete kısa süreliğine bir ara verilmesini sağlamış, Hindular ile Müslümanlar bağımsızlığı kutlamak üzere birlikte yürüyüş yapmıştı. Ne var ki "Kalküta mucizesi" sadece dokuz gün sürdü. Hindu ve Müslüman çeteler saldırılarına devam edince Gandhi bir kez daha açlık grevine sığındı. Bu kez çete liderleri Gandhi'nin

baş ucuna geldi, ıslah olma sözü verdi, bazıları suçluluğunu itiraf ederken gözyaşı döktü.

Mahatma barış tekrar tesis edildikten sonra Delhi'ye döndü, orada ayaklanma hızını kesmeden devam ediyordu. Müslüman mültecilerin kamplarını ziyaret etmeye koyuldu, sığınmacıları Hindistan'da yaşayabileceklerine dair temin etti ve kendisini travma geçiren Hindular ile Sihlere yardıma adadı. Gandhi 1948 Ocak'ında yetmiş sekiz yaşında, böbrek yetmezliğinin pençesindeyken şiddet son bulana kadar açlık grevi yapacağını ilan etti. Etkisi hızlı oldu, hem Hindu, hem de Müslüman örgütleri barış için çalışacağının sözünü verdi. Hasar gören tapınak ve camilerin tamiri için gruplar oluşturuldu. Barış taahhüdünü reddeden tek grup aşırı sağcı Hindu Mahasabha oldu.

Gandhi grevini sonlandırdıktan on iki gün sonra, 30 Ocak 1948 günü Hindu Mahasabha'nın bir üyesi Gandhi'nin Delhi'de Birla Evi'ndeki günlük ibadet toplantısına geldi. İki genç kadın yardımcısı Mahatma'yı ibadet alanına götürürken Nathuram Godse kalabalığı yararak geçti. Gandhi'nin tam karşısına ulaştığında Beretta tabancasını çıkardı, üç el ateş etti ve Mahatma'yı oracıkta öldürdü. Mahatma'nın son sözleri "Merhaba Ram" oldu. Gandhi birkaç ay önce şunları yazmıştı: "Canımı alsalar bile Rama ve Rahim adlarını tekrarlamaktan vazgeçmeyeceğim, benim için ikisi de aynı tanrıdır. Dudaklarımda bu isimlerle neşeyle öleceğim." Dileği gerçekleşmişti.

Şiddetsiz değişim inancı sebebiyle dünyada hâlâ saygıyla anılsa da Gandhi'nin mirası Hint tarihçileri bölmeye devam ediyor. Sunil Khilnani şöyle yazıyor:

> Gandhi büyük ölçekte kolektif bir eyleme geçildiği önceden görülmemiş, siyasetin çoğunlukla uzak ve muhteşem bir gücün hâkimiyetinde olduğu bir toplumda insanları fark yara-

tabileceklerine inandırdı. Bir hareket inşa etti, ulusal tahayyülü şekillendirdi ve dünyanın muhalefet, protesto ve barışçıl münakaşa repertuarını genişletti.

Hint tarihi profesörü R. C. Majumdar, Gandhi'nin tahtını biraz sarsıyor, "siyasi bakımdan ne sağduyusu vardı, ne de stratejisi" görüşünde ısrar ediyor. Gandhi kusursuz olmak şöyle dursun "ayakları yere basmayan uçuk idealleri ve yöntemlerinin peşinde art arda sayısız pot kırmıştı." Her zaman olduğu gibi hakikat bu iki görüşün arasında bir yerde bulunuyor.

Gandhi'yi öven koca literatür bir kenara bırakılırsa Hindistan'ın bağımsızlığına Mahatma olmadan da erişebileceği iddia edilebilir. İngiliz tarihçi Judith Brown'ın tahminleri şu yönde:

Tek bir adamın liderliğinden çok daha derin ekonomik ve siyasal güçler İngiltere ile Hindistan arasındaki bağları zayıflatıyordu. Bu güçlerin kökeni Hindistan'da, İngiltere'de, daha geniş kapsamda dünya ekonomisinde ve güçler dengesindeydi. Yine de Gandhi'nin kabiliyetleri ve hususi zekâsı milliyetçi hareketi değiştirdi ve harekete yüzyılın anti emperyalist diğer uluslarının hiçbirine benzemeyen bir karakter verdi.

Artık Gandhi'nin bağımsız Hindistan mücadelesini hayata geçirmek Nehru ve diğer siyasi liderlerin elindeydi.

9

ULUS DEVLETİ YARATMAK

Mahatma Gandhi suikastı Hindistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarına gölge düşürdü. Toplulukçu güçler ülkeyi en hassas anında vurmuştu. Ancak Gandhi'nin yeni Hindistan vizyonu katillerinin eylemlerini meşru göstermek için ileri sürdükleri nefretten daha güçlü çıktı. Cevahirlal Nehru kuvvetli ve karizmatik bir liderdi. Asya'nın en büyük ve etkin siyasi kuruluşu olan Kongre'nin desteğini almıştı, yeni Hint devletinin dört direğini kurmaya koyuldu: laiklik, demokrasi, sosyalizm ve bağlantısızlık.

Yeni ulusu büyük zorluklar bekliyordu. Doyuracak, barındıracak ve topluma dâhil edecek sekiz milyon civarı mülteci vardı. Hindistan 1951'de bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk sayımını yaptı, okuryazarlık oranı anca yüzde on altıya ulaşıyordu. Kırsal bölgelerde kadınların sadece yüzde 4.9'u okuma yazma biliyordu. Ortalama ömür otuz iki yıldı, kırsal nüfusun yüzde kırk yedisi yoksulluk sınırının altında yaşıyordu (1950'lerin ortasında bu oran yüzde altmış dördü bularak zirveye ulaşacaktı). İngilizler Hindistan'a gıpta edilecek demiryolu ve sulama kanalları bırakmış olabilirdi ancak sanayi milli gelirin yüzde 6.5'ini oluşturuyordu ve iş gücünün yüzde üçünü bile bulmayan oranını istihdam ediyordu. Bu

rakam yüzyılın başından beri hemen hemen aynıydı. Altı yüz kırk bin köyden yalnız bin beş yüzünün elektriği vardı. 1951 yılında üç yüz doksan milyonluk nüfusa karşın temel sağlık hizmeti alabileceği klinik sayısı yedi yüz otuz beşti. Hindistan'ın yeni liderleri dil, din, coğrafya, ırk ve en önemlisi de siyasal eşitlik fikrine karşı bir hiyerarşik düzenin, yani kast sisteminin parçalara ayırdığı heterojen bir toplumu birleştirme göreviyle karşı karşıyaydı. Kuzeydoğuda Naga kabileleri ayrılma talebiyle silahlı isyan başlatmış, Dekken'de komünist ayaklanma kontrolü ele geçirmişti.

Hindistan'ın bir ulus olarak varlığını sürdürmesine en önemli tehlike beklenmedik bir taraftan geldi. Hindistan bağımsız olmadan hemen önce beş yüz altmış iki prensliğin hükümdarına Hindistan'a dâhil olma, Pakistan'a katılma ya da bağımsız kalma seçenekleri sunulmuştu. Kendisini yeni kurulan Pakistan sınırlarında bulanlar haricinde üç prenslik dışındakilerin tümü Hint Birliği'ne boyun eğdi. Direnenlerin en küçüğü Batı Hindistan'da Kathiavar Yarımadası'nda bulunan Junagadh prensliğiydi. Köpek takıntılı, devletin gelirinin yüzde onundan fazlasını kraliyetin köpeklerine harcamış nevvâbı Muhammed Mahabat Han (1900-1959) ezici çoğunluğu Hindu bir nüfusu yönetiyordu. Nevvâb devletini 15 Ağustos 1947'de Pakistan'a bağladı. Hint ordusunun müdahale ve Hindu tebaasının ayaklanması tehlikesi Mahabat Han'a geri adım attırdı. Devletinin yönetimini Hindistan'a teslim ettikten sonra en sevdiği tazılardan dördüyle Karaçi'ye firar etti. Hindistan, Junagadh'ın Pakistan'a katılımını reddetti fakat Pakistan bu adımı hiç tanımadı, ufak bölgeyi hâlâ resmi haritalarında topraklarına dahil ediyor.

Engin toprakları ve mücevherleriyle dünyanın en zengin adamı görülen Nizam Osman Ali Han (1886-1967) idaresindeki Haydarabâd'ta çok daha ciddi bir kriz alevleniyordu. Nizam Junagadh'ta olduğu gibi Hindu çoğunluğu olan bir

nüfusa hükmediyordu. Rızakârlar adıyla bilinen İslami militan grubun desteğiyle Haydarabâd'ın bağımsızlığını ilan etti. Haydarabâd'ın stratejik mevkii, büyüklüğünden (neredeyse Fransa kadar toprağı kapsıyordu) dolayı ve emsal teşkil edeceğinden yeni Hint devleti buna göz yumamazdı. İlk genel vali olarak Hindistan'da kalan Lord Mountbatten'ın gayretlerine rağmen Osman Ali Han geri adım atmadı. Nehru sabrı tükendiğinden işi şiddet yoluyla çözmeye karar verdi. Haydarabâd'ın teçhizatı zayıf güçleri bir hamlede Hint ordusunun işgaline yenik düştü, 18 Eylül 1948'de teslim oldu. Birkaç yıl önce hayatını kaybeden Cinnah, Haydarabâd işgal edilirse yüz milyon Müslümanın ayaklanacağı tahmininde bulunmuştu. Bir ayaklanma olmadı fakat Hintlerin "Polo Operasyonu" kod adlı ilhakı binlerce sivilin ölümüne, Hinduların Müslümanlara karşı misilleme saldırılarına yol açtı.

Çözümü en zor açmaz Cemmu ve Keşmir eyaletinin durumuydu. Eyaletin Hindu mihracesi Hari Singh (1895-1961) yeni Hindistan ve Pakistan devletleriyle sınır paylaşan, heterojen bir devlet yönetiyordu. Cemmu bölgesi ekseriyetle Hindu, uzak doğu bölgesindeki Ladakh ise ağırlıklı Budist nüfusa sahipti. Sadece güzelliği dillere destan Keşmir Vadisi'nde Müslüman çoğunluğu bulunuyordu. Mihrace daha 1946 Eylül'ünde bağımsızlık fikrini ortaya atmış, devletini bağımsız ve tarafsız, adeta "Doğu'nun İsviçre'si" yapma hayalini kurmuştu. Junagadh ile Haydarabâd'ın aksine Cemmu ve Keşmir eyaletinde karizmatik Müslüman siyasetçi Şeyh Abdullah (1905-1982) liderliğinde, başarılı bir muhalefet örgütlenmişti. Nehru'nun sıkı bir müttefiki olan Şeyh Keşmir'in Hindistan'a bağlı kalmasını istiyordu.

Singh'in işi zordu. Ne o Kongre'den hazzediyordu, ne de Kongre ondan. Hindistan'a katılırsa feodal otokrasisi sona erecekti. Aynı durum Pakistan'a bağlanmasında da geçerli olacaktı. Çoğunluğunu Pakistan'ın Kuzeybatı Hudut Böl-

gesi'nden Peştuların oluşturduğu kabile milisleri 22 Ekim 1947'de Keşmir sınırından geçmeye başlayınca sorun çözüme kavuştu. Üzerinden yetmiş beş yıl geçmişken neden milislerin işgale giriştiği ve onlara kimin destek verdiği sorularına net bir yanıt verilemiyor. Kesin olan bir şey varsa o da Hindistan'ın tamamen hazırlıksız yakalandığıdır. Mihrace işgalcilerin Srinagar'a ulaşmasına sadece seksen kilometre kalmışken askeri destek için acil yardım talebinde bulundu. Nehru talebi kabul etti fakat bedeli Keşmir'in Hindistan'a ilhakı olacaktı. Hari Singh'in razı olmaktan başka çaresi yoktu. İlhak anlaşmasını imzaladıktan sonra saatler içinde binlerce Hint askeri havadan Srinagar'a gönderildi. Başkenti emniyete alan birlikler Pakistanlı milislerin ele geçirdiği kasabaları geri almaya koyuldu. Keşmir kurtarılmış olsa da geleceği hâlâ belirsizdi. Savaş son bulmamıştı. 1948'de karların erimesiyle çatışma devam etti, Pakistan destekli ve daha iyi donatılmış güçler eyaletin kuzeyinde içerilere doğru önemli yol kat etti.

1948'de Birleşmiş Milletler'de aceleyle ateşkes müzakere edilene dek Pakistan Keşmir Vadisi'nin kuzeyindeki ve batıdaki dağlar ile vadileri ele geçirmişti. Kontrol Hattı fiili sınır haline geldi. Nehru Keşmir halkının kendi kaderini tayin etmesine olanak tanıyacak bir halk oylaması yapılmasına rıza gösterdi fakat oylama yapılmadı. Nehru'nun sözünü yerine getirememesiyle Şeyh Abdullah başbakana karşı tavır aldı. Yaşamının geri kalanının çoğunu hür bir adam olarak değil ayrılıkçı görüşleri savunduğu için hapiste geçirdi. Keşmir'in ihtilaflı durumu hâlâ alt kıtanın en zorlu ve tehlikeli siyasi sorunu olmaya devam ediyor.

HİNT CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU

Nehru'nun laikliğe bağlılığı sarsılmadı. *The Discover of India*'da "Hint kültürüne Hindu kültürü atfında bulunmanın tamamen yanıltıcı" olduğunda ısrar etti. Azınlıkların hakla-

Ambedkar ve binlerce Parya devletin parya sınıfını kaldıramayacağının bilincinde olduğundan 1956'da toplu törenle Budizm'e geçti.

rının garanti altına alınması Hindistan Anayasası'nın temel bir parçasıydı. Yazımı dört yıl süren anayasa 26 Ocak 1950 gününde yürürlüğe girdi, Hindistan'ı İngiliz kraliyetine bağlı özerk bir yönetimden dört başı mamur bir cumhuriyete dönüştürdü. Üç yüz doksan beş maddesi ve sekiz ekiyle dünyanın en uzun anayasası. Anayasa komitesinin başkanı ülkenin ilk adalet bakanı ve Paryaların lideri B. R. Ambedkar'dı. Mahatma Gandhi'nin destekçileri bölgesel olarak seçilen köy cumhuriyetleri temelinde bir anayasayı savunmuştu. Diğer uçta Amerikan tarzı başkanlık sistemi isteyenler vardı. Her iki model de reddedilerek Westminister modeli benimsendi, yurttaşların oylarıyla seçilen alt kamara *Lok Sabha* ve denetim meclisi görevi üstlenen üst kamara *Rajya Sabha* tesis edildi. Üyelerini ya cumhurbaşkanı atayacak ya da dolaylı olarak meclis üyeleri seçecekti. Vergilerin toplanmasını da karmaşık bir mali federalizm sistemi uygulandı.

Anayasa güçler ayrılığı, kanun önünde eşitlik, din ve vicdan özgürlüğü ilkelerini güvence altına aldı. Dine, ırka, kasta

Demokrasi İşliyor:

Hindistan'ın ilk genel seçimi 1951'de düzenlendi. 21 yaşının üzerindeki, o dönemde 170 milyonu aşan sayıda vatandaşın tamamı kimlik yoksunluğu ve %85'inin okuma yazma bilmemesine rağmen oy vermek için kütüğe kaydolmak zorundaydı. Lok Sabha'nın 489 ve yerel meclislerin 4.000 sandalyesi için anda seçim düzenlenecekti. 132.560 sandığın başında 56.000 başkan olacak, güvenliği 224.000 polis memuru sağlayacaktı. Siyasi partileri sayısız semboller temsil ediyordu. Kalküta'da başıboş ineklere insanları Hint Ulusal Kongresi'ne oy vermeye çağıran sloganlar yazıldı, partinin sembolü iki öküz ve bir sabandı. Seçime katılım %46'yı anca bulmuştu. Kongre Lok Sabha'nın 364 sandalyesini ve oyların %45'ini alarak rahat bir zafer kazandı. Ana muhalefet Hindistan Komünist Partisi ise parlamentonun sadece on altı sandalyesini alabildi. 2019 genel seçimlerinde toplam 911 milyon (on sekiz yaşında ve üzerinde) seçmen vardı. Seçime katılım zirve yaparak %67'yi, kadın seçmenlerin oranı da rekor kırarak %68'i buldu. Çoğunda elektronik oy makinesi bulunan bir milyon üzerinde sandık vardı. Güvenliği 2.25 milyondan fazla polis ve milis güç sağladı. BJP Lok Sabha'nın 543 sandalyesinin 303'ünü alırken Kongre 52 sandalyeye geriledi. Kadın adayların oranı 1957 seçimlerinde %2.9 iken 2019'da %8'i bile bulmadı. Lok Sabha'da altmış altı kadın vekilin bulunduğu Hindistan meclisinde kadın temsili oranıyla 193 ülke arasında 149. sırada bulunuyor.

ya da cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklandı. On yedinci madde Paryalık kastını kaldırdı. Anayasada Müslümanların ya da kadınların hakkını korumak üzere bir madde bulunmazken devlet makamları, üniversite kadroları için kotalar konması, eyalet meclislerinde sandalye ayrılması teklif edildi. En tartışmalı yönü cumhurbaşkanına olağanüstü hal ilan etme, anayasayı askıya alma, ülke güvenliğine tehdit teşkil ettiği düşünülen herhangi birini göz altına alma gücünün verilmesi oldu. Çeyrek yüzyıl sonra İndira Gandhi (1917-1984) bu güçlerden istifade ederek neredeyse iki yıl sürecek bir olağanüstü hal ilan etti. Cumhurbaşkanının ayrıca eyalet meclislerini askıya alma, Delhi'den yönetimi dayatma gücü de bulunuyor.

1980'ler itibarıyla sıklığı gittikçe artan şekilde bu uygulamaya başvurulacaktı. Anayasa eşitliği garanti altına alsa da kadınlar için bu geçerli olmadı. Çocuk evliliği yaygın, boşanmalar zordu ve miras ile mülkiyet hakkının yanında eğitime erişim olanağı da büyük ölçüde sınırlıydı.

"HİNDU BÜYÜME ORANI"

Nehru'nun ekonomide kendine yeterlik düsturu, bakış açısı ve uygulanması bakımından sosyalistti. 1927'de Sovyetler Birliği'ni ziyaret ettikten sonra mutlulukla dolmuştu: "Gelecekte umut varsa büyük ölçüde Sovyet Rusya'nın kendisi ve yaptıkları sayesinde vardır" diye konuşmuştu. Otobiyografisinde Marksizm felsefesinin "aklının çoğu karanlık köşesini aydınlattığını" yazmıştı. Fakat sosyalizmin Hint şartlarına uyarlanması gerekeceğinin farkındaydı. Devlet ekonominin idaresini kontrol ederken özel sektörün devletin onay verdiği başlıca endüstrilere yatırım yapmasına müsaade edilecekti. Toplumsal adalete dayalı bir toplum yaratmak için toprak mülkiyetine tavan sınırı kondu ve servet sahipleri ile şirketlere fahiş vergi oranları getirildi. İthalat kısıtlamalara tabi tutuldu.

Beş yıllık planlarla üretim hedefleri belirlendi ve ülkenin ekonomik kalkınması takip edildi. Hedef komünist blok dışında dünyanın en büyüğü olacak devlet kontrolündeki kamu sektörü liderliğinde sanayide kendi kaynaklarına dayanmaktı. Nehru'nun "çağdaş Hindistan'ının yeni tapınakları" devasa çelik fabrikaları, petrol rafinerileri, elektrik santrali, çimento ve gübre fabrikaları olacaktı. Çevrede yaratacağı etki ya da tahmin edileceği üzere toprağından edilen binlerce yoksul çiftçi dikkate alınmadan devasa barajlar inşa edildi. Genel itibarıyla yüzde üç yüz elliyi bulan gümrük vergileri getiren hayli korumacı tarifelerle getirilen engeller köhne, ve-

rimsiz ve baştan savma ürünlerin çoğalmasına yol açtı, bunların en meşhuru *Ambassador* model otomobildi.

Morris Oxford III Serisi'nden ilham alan Ambassador 1956 ila 2014 arasında çok az değişiklikler yapılarak üretildi. Bir yorumcunun ifadesiyle, "öküz arabalarında görülen teknik hassasiyetle tasarlanmış direksiyon mekanizması, benzini bir şeyh oburluğuyla adeta içerek yakması, ayyaş gibi sallanarak gitmesine rağmen bu araç için tüm galerilerde birkaç yıla uzanan bekleme listeleri bulunuyordu."

Ambassador'u İngiliz idaresi devrinde ön plana çıkmış birkaç üst düzey aile şirketinden biri olan Birla üretmişti fakat şirketin artık yasalarla yoluna taş konduğunu görüyordu. Birla'nın *Ambassador*'u üreten şirketi *Hindustan Motors* hidrolik direksiyon sistemi kadar sıradan bir özelliği ekleyerek performansını geliştirmek istese dahi yöneticileri yeniliği engelleyen bürokratik engellerin oluşturduğu bir duvarla karşı karşıya kalıyordu. Üretim sürecinin işe alım ve işten çıkarmadan yeni fabrikalar inşa etmeye kadar tüm aşamaları "Ruhsat İdaresi" olarak bilinen düzenlemelere tabi tutuluyordu. Kambiyo düzenlemeleri yüzünden yeni teknoloji ve ekipman ithal etmek neredeyse imkânsızdı. Yine de Birla ailesinin şikâyet edecek hali yoktu. Doğu Asya'da üretilen kendinden ucuz ve daha kaliteli otomobillerden yüksek vergi engeliyle korundu-

ğundan ortada rakibi yoktu. Bu da şirketi ürünlerini geliştirmeye ya da etkinliğini arttırmaya teşvik etmiyordu.

Aynısı kamu sektörü için de geçerliydi. 1980'lerin ortalarında Hindistan Çelik Müdürlüğü altı milyon ton çeliği üretecek iki yüz kırk yedi bin kişiyi işe almıştı, Güney Kore'de ise on dört milyon tonu sadece on bin işçi üretiyordu. Liman, yol, demiryolu, elektrik üretimi ve iletişime yatırım yapılmaması ülkenin ekonomideki zayıf performansının üzerine tuz biber olmuştu. Bağımsızlığın ilanının ardından geçen ilk kırk yılda Hindistan ekonomisi %3.5'lik meşum "Hindu büyüme oranından" ya da nüfusunda yıllık %2.5 oranda artıştan ilerisini pek görmedi. Aynı dönemde Japonya ekonomide %9'luk bir büyüme yakalarken Pakistan %4 civarında büyüdü. 1947'de kişi başına düşen milli gelirde Hindistan'ı ikiye katlayan Güney Kore 1990'a gelindiğinde aradaki farkı yirmi katına çıkardı.

Nehru'nun yeni Hindistan vizyonunun dördüncü ayağı bağlantısızlıktı. 1947'de politikayı açıklarken Hindistan'ın "masada kalmış üç beş kırıntı payına düşer umuduyla" Amerika'yı Sovyetler Birliği'ne tercih etmeyeceğini söyledi. Nehru, Avrupa sömürgelerinin bağımsızlığını kazanması sürecinde Hindistan'ın bağımsızlığını Asyalıların dirilişinin bir parçası olarak görüyordu. Bağlantısızların oluşturduğu bir blok gittikçe daha da iki kutba ayrılan dünyaya istikrar sağlayabilirdi. 1955'te Endonezya'da toplanan, yirmi dokuz ülkeden temsilcilerin katıldığı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin başlangıcı niteliği atfedilen Bandung Konferansı'nda Nehru öncülük yaptı. Hindistan ertesi yıl Çin ile iç ilişkilere müdahil olmama, barış içinde bir arada yaşama ve toprak bütünlüğü ilkesi temelinde dostluk anlaşması imzaladı.

Ne var ki "Hindi-Chini Bhai Bhai" olarak bilinen Çin-Hindistan dostluğu 1962'de Çin'in günümüzde Arunaçal Pradeş eyaleti olan bölgenin büyük toprak parçalarını ele geçirerek ve Ladakh'ın kuzeyindeki ihtilaflı Aksai Chin bölgesinde hak

iddia ederek güney komşusuna küçük düşürücü bir darbe indirmesiyle sona erdi. İki ülke arasındaki sınırın çizilmesine yönelik önceki teşebbüsün başarısız olması ve sürgündeki Tibetli ruhani lider Dalai Lama 1959'da binlerce takipçisiyle birlikte Çin'in zulmünden kaçtığında Hindistan'ın ona sahip çıkması Asya'nın iki devi arasında tansiyonu yükseltmişti. Hazırlıksız Hint ordusu Halk Kurtuluş Ordusu'na denk olamazdı. Çin'in tek taraflı olarak çekilmesi Hindistan'ı daha fazla küçük düşmekten kurtardı fakat Nehru siyaseten toparlanamayacaktı. Muhalefet partileri Nehru'nun liderliğine ve Çin taarruzunun emarelerini görememesine saldırılarını arttırdı. Kongre bir dizi ara seçimi kaybetti, yerel partiler güç kazandı.

Nehru'nun 27 Mayıs 1964'te hayatını kaybetmesi Kongre'de kısa süreli bir iktidar mücadelesine yol açtı, sonunda Lal Bahadır Shastri (1904-1966) başbakan seçildi. Pakistan'ın Shastri'nin zayıf ve pasif bir lider olduğuna inanan askeri diktatörü Mareşal Eyyûb Han (1907-1974) Hindistan'ın zafiyet halinde olduğuna kanaat getirdi. "Sivil gönüllü" kılığındaki askerler akın akın Kontrol Hattı'ndan geçerek Hint yönetimindeki Keşmir'e girdi, Srinagar'ı ele geçirmeyi ve vadide Pakistan yanlısı bir ayaklanmanın fitilini ateşlemeyi umuyordu. Srinagar düşmedi ve ayaklanma çıkmadı. Shastri cevaben orduya Lahor'u alma emri verdi. Küçük düşen Eyyûb Han barış istemek zorunda kaldı. İtibarı kalıcı olarak lekelenmişti, iki yıl sonra halk ayaklanmasında devrildi. Hindistan için Çin karşısında yaşadığı aşağılanmadan üç yıl sonra Pakistan'ın mağlubiyeti gurur verici bir andı. Ne var ki Shastri galibiyetin keyfini uzun uzun çıkaramadı. Bağlantısızlar Hareketi toplantısı için bulunduğu Taşkent'te 11 Ocak 1966 gününde uykusunda kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti.

Bu kez partinin genel başkanı K. Kamaraj (1903-1975) Nehru'nun Shastri hükûmetinde enformasyon ve yayın bakanlı-

ğı yapmış kızı İndira'yı desteklemeye karar verdi. Kamaraj ile hizbi arkasından "aptal kukla" olarak bahsettikleri Gandhi'nin kolayca etki altına alınabileceğine inanıyordu. Yanılıyorlardı. İndira babasından siyasi manipülasyon sanatını öğrenmişti. Ayrıca siyasette hayatta kalmanın ustası olmuştu. Önündeki ilk engel ülkenin ekonomisinin vahim durumuydu, Çin ve Pakistan'a karşı verilen savaşlar ile muson fiyaskoları (muson yağmurları normal yağış miktarının çok altında kalmıştı) vahametini arttırmıştı. Hindistan'ın ekonomisini ayakta tutmak için Amerika'nın gıda yardımına ve IMF'nin acil kurtarma paketine bel bağlaması Gandhi'nin düşmanlarının kendisini Hindistan'ı yabancıların çıkarlarına satmakla suçlamasına yol açtı. Kampanya esnasında yirmi dört bin kilometreden fazla yol kat etmiş, yüz altmışın üzerinde mitingde konuşma yapmış olmasına rağmen partisini yavaş yavaş bitiren çürümeden kurtarmayı başaramadı. 1967 seçimlerinde Kongre meclisteki sandalyelerinin bir kısmını kaybederek beş yüz yirmi sandalyeden iki yüz seksen üçünü alabildi. Bu

İndira Gandhi dünyanın en kuvvetli kadınlarından biri oldu fakat 1975'te ilan ettiği olağanüstü hal ile itibarı lekelendi.

kayıpların kazananı elli iki vekillik kazanan komünist partiler, elli üç sandalye alan aşırı sağcı Jan Sangh ve Pencap'taki Akali Dal ile Güney Hindistan'daki DMK gibi yerel partiler oldu. Nehru'nun sihri gücünü kaybediyordu.

Seçim sonuçları Gandhi'nin başbakanlık için en büyük rakibi Morarji Desai'nin (1896-1995) elini de kuvvetlendirdi, partinin *Syndicate* olarak bilinen güçlü yerel liderleri Desai'yi destekliyordu. İndira buna cevaben partinin ideolojisini sola kaydırdı; bankaları devletleştirdi, hükümdar hazinelerini ve Hindistan'ın sabık asillerinin keyfini sürdüğü diğer avantajlarını ortadan kaldırdı, bu asillerin bazıları siyasete atılmış ve Kongre karşıtı platformlar üzerinden Lok Sabha'da sandalye kazanmıştı.

Aile Arasında

Güney Asya'da siyasi hanedanlar gelişti. Sri Lanka'da Sirimavo Bandaranaike (1916-2000) eşinin koltuğunu devralarak bir demokratik ülkenin başına geçen ilk kadın oldu. Hindistan'dan İndira Gandhi ikinci olacaktı. Pakistan'da Zülfikar Ali Butto (1928-1979) ülkenin askeri diktatörü tarafından idam edildikten sonra kızı Benazir Butto (1953-2007) yerini aldı. Bangladeş'te Şeyh Hasina babasının kurduğu ülkenin siyasetini yönetmeye devam ediyor. Hindistan'da hanedanlık uygulaması 1929'da Motilal Nehru'nun oğlu Cevahirlal'i Kongre'ye başkan yapmasıyla başladı. Cevahirlal babasının izinden giderek kızı İndira'yı 1959'da başa geçirdi (İndira'nın soyadı Feroze Gandhi'yle kısa süren evliliğinden geliyordu, Feroze'nin Mahatma'yla bir akrabalığı yoktu). İndira 1984'te suikasta kurban gittikten sonra asa oğlu Rajiv'e (1944-1991) geçti. Rajiv 1991 yılında hayatını kaybettiğinde parti İtalya doğumlu, Roman Katolik eşi Sonia'yla (1946 doğumlu) irtibata geçti. Sonia teklifi reddetti fakat Kongre'nin başkanı olarak yoluna devam etti. Oğlu Rahul (1970 doğumlu) başkanlığında parti 2014 ve 2019 seçimlerinde küçük düşürücü yenilgiler aldı.

İndira'nın popülist politikaları Kongre'nin bölünmesine yol açtı. 1969'da Desai ile Birlik'e sırt çevirdi, Kongre (Talep-

çiler) olarak bilinen ayrılıkçı hizbi teşkil ederek partinin kıdemli üyelerinin çoğunu beraberinde götürdü. Parti içindeki seçimler kaldırıldı ve hem merkezde, hem de eyaletlerde partinin üst mevkilerine seçilebilmek için aranan tek vasıf sadakat oldu. Partinin faal bir siyasi partiden Nehru ailesinin miras yoluyla nesilden nesle aktarılan bir malvarlığına geçiş süreci tamamlanmıştı.

İndira'nın popülerliği daha da artacaktı. On yıllardır devam eden askeri yönetime son verilerek 1970 yılında Batı ve Doğu Pakistan'da sandığa gidildi. Seçim ülkenin iki kanadı arasındaki derin ayrılıklara ışık tuttu. Doğu Pakistan'da Şeyh Mucibur Rahman'ın (1920-1975) partisi Avami Birliği merkezi hükûmetin yeterince kaynak sağlamamasından doğan hoşnutsuzluk dalgası sayesinde zafere ulaştı ve Rahman 1971 Mart'ında Bangladeş'in bağımsızlığını ilan ederek partisinin seçim taahhüdünü yerine getirdi. Pakistan, Dakka sokaklarına tankları göndererek karşılık verdi, iç savaşa yol açtı. Batı Bengal'e milyonlarca mülteci akın etti. 1971 Aralık'ında Pakistan Hava Kuvvetleri, Hint hava sahalarını bombardımana tuttu, Hindistan'ın eline Doğu Pakistan'a asker sevk etmesi için bahane vermiş oldu. Pakistan cevaben Hindistan'ın batı hududunu işgal etti. ABD'nin Yedinci Filo'sunun Bengal Körfezi'ne doğru yola koyulduğu haberi Amerika'nın, müttefiki Pakistan namına müdahil olacağı beklentisini yarattı. Ancak Amerikalılar çok geç kalmıştı. Hindistan iki hafta süren savaşın ardından 16 Aralık'ta Doğu Pakistan'da doksan üç bin Pakistanlı askerin teslimiyetini kabul etti. Hindistan'ın Pakistan kuvvetlerini püskürttüğü ve on üç bin kilometre kadar toprak ele geçirdiği batı cephesinde ateşkes emri verildi. İndira savaşı tek taraflı sonlandırarak Hindistan'ın onurunu kurtarmıştı. Basın, Gandhi'yi Hinduların kaplana binen savaş tanrıçası Durga'ya benzetti. Batıdan gelen Müslüman işgalciler, Avrupalı sömürgeciler ve en sonunda da Çin ordusu

karşısında alınan aşağılayıcı mağlubiyetlerle geçen bin yıl sonrasında Hintler zaferin tadını çıkarabilecekti. İndira gücünün zirvesindeydi ve Gallup'un bir anketine göre dünyanın en çok hayranlık duyulan kadınıydı. Yoksulluğun kökünü kazıma sözünü verdi, 1971 Mart'ında sandığa gitti. Gandhi'nin Kongre (T) partisi üç yüz elli iki sandalye alarak eski gücüne kavuştu. Partinin diğer hizbi Kongre (O) sadece on altı vekil çıkarabilmişti. Ancak fırtına öncesi sessizlik uzun sürmeyecekti.

Seçim zaferinin üzerinden henüz iki yıl geçmişken Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği'nin (OPEC) Arap üyeleri Yom Kippur Savaşı'na cevaben üretimi durdurup petrol fiyatını dörde katladı. Ağırlıkla ithal petrole bağımlı olan Hindistan ekonomisi ani fren yaptı ve enflasyon yıllık yüzde otuz üçe yükseldi. İndira'nın seçim kampanyasında verdiği, elle tutulur bir yanı olmayan yoksulluğu ortadan kaldırma sözü kulağa gün geçtikçe daha da boş geliyordu. Gandhi bu yüzden popülist yolu seçti, büyük işletmeleri düzenleyen kanunları sıkılaştırdı; artık bu şirketler kapasitelerini arttırmak, yeni donanıma yatırım yapmak veya diğer firmalarla birleşmeleri izne tabi olacaktı.

GECE YARISINDA ZİFİRİ KARANLIK

Hindistan 1974'te Tar Çölü'nde başarılı bir nükleer silah denemesi yaparak dünyanın nükleer silaha sahip altıncı gücü oldu. Gelgelelim eğer niyeti halkın desteğini almaksa bu konuda fena çuvallamıştı. Ülkenin ekonomik sorunları ön plana çıkarken Akali Dal ve DMK, komünistler, aşırı sağcı Hindu milliyetçileri ile Gandhi'nin Kongre'deki eski düşmanları, deneyimli Gandhici sosyalist Jayaprakaş Narayan (1902-1979) etrafında bir araya geldi. Bunlar daha iyi günleriydi. 1975 Haziran'ında Allahabâd Yüksek Mahkemesi dört yıl önce ve-

rilen bir dilekçeyi karara bağladı, Gandhi'nin seçimde yolsuzluk yaptığını sabit bularak fiilen parlamento üyeliğini iptal etti, altı yıl boyunca seçime girmesini yasakladı.

İndira istifa etmedi, bunun yerine kendisine boyun eğen cumhurbaşkanına 26 Haziran 1975 gece yarısından itibaren geçerli olmak üzere ülke çapında olağanüstü hal ilan ettirdi. Anayasa askıya alındı, yüzlerce muhalefet lideri tutuklandı, gazete bürolarının elektriği kesildi ve *Raştriya Swayamsevak Sang* (RSS)[54] gibi örgütler yasaklandı. Tahminlerin çoğu yüz on bin civarı kişinin yargılanmadan tutuklandığı yönünde. İndira olağanüstü hali "ülkeyi karışıklık ve yıkımdan kurtarmak" için elzem olduğunu ileri sürerek savundu. Yapılanın demokrasinin lağvedilmesi değil, "demokrasiyi muhafaza etme çabası" olduğunda ısrar etti. Hakikat ise aksi yöndeydi. Anayasanın parlamentodan hızla geçirilen otuz sekiz ve otuz dokuzuncu değişiklikleri olağanüstü hal üzerindeki yargı denetimini yasakladı ve Yüksek Mahkeme'nin başbakan seçimini sorgulama hakkını kaldırdı.

Olağanüstü hal esnasında en feci şekilde aşırıya kaçan uygulamanın müsebbibi İndira'nın oğlu, partinin gençlik kollarının başkanı Sanjay'dı (1946-1980). Sanjay'ın talimatıyla kenar mahalleler yıkıldı ve çoğu erkek altı milyondan fazla vatandaş mecburi olarak kısırlaştırıldı. Bu miktar Nazilerin kısırlaştırdığı insan sayısının on beş katına tekabül ediyordu. Kendilerine verilen kotalara ulaşamayan yetkililer görevden alınıyor ya da lojmanlarından çıkarılıyordu. Kampanya gönüllü aile planlama çabalarını bir on yıl kadar geriye götürdü.

İndira 1977 Ocak'ında olağanüstü hali getirildiği gibi aniden ve beklenmedik şekilde kaldırdı. Kararının arkasında demokrasiye duyduğu herhangi bir bağlılıktan çok kibir vardı. Yakında düzenlenecek genel seçimlerde kesin zafer kazanaca-

54 Hintçe *Ulusal Gönüllü Örgütü*. Sağcı, Hindu milliyetçisi, paramiliter bir örgüt. (ç.n.)

ğına inanıyordu ve zalim yönetim tarzını demokrasi kılıfı altında devam ettirebilirdi. Gandhi'nin kumarı fena halde ters tepti. Seçim sonuçları açıklandığında Kongre'nin tarihinin en kötü performansını sergileyerek anca yüz elli dört sandalye çıkarabildiği ortaya çıktı. Parti kalesi Uttar Pradeş eyaletinde tüm seçim bölgelerinde yenilgiye uğramıştı. Gandhi'nin eski düşmanı Morarji Desai başbakan ve *Janata* Partisi ittifakının lideri oldu.

Hindistan'ın ilk koalisyon hükûmeti denemesi Janata ittifakı tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Sosyalistleri, sağcıları ve çiftçileri temsil eden partilerin oluşturduğu ittifakın ortak bir hedefi bulunmuyordu ve kısa süre içinde ittifakta çatlaklar oluştu. Desai'nin kovduğu iki üyesi 1979 sonunda gensoruyla hükûmeti düşürdü. 1980 Ocak'ında seçim yapılması kararı alındı.

Altmış iki yaşına gelmiş, çoğunlukla Sanjay'ın eşlik ettiği İndira meşakkatli bir kampanyada altmış dört bin kilometre kat etti, günde iki mitingde konuştu ve tahminen yüz milyon seçmene sesini duyurdu. Hint siyasi tarihindeki en muhteşem geri dönüşlerden biri olacak seçimde olağanüstü halin lekesini üzerinden attı ve beş yüz yirmi dört sandalyelik Lok Sabha'nın üç yüz elli birini alıp ezici çoğunluğu garantileyerek Kongre'yi muazzam bir zafere taşıdı. Annesi tekrar başa geçince Sanjay'ın Kongre'nin genel sekreteri yapılması başbakanlığı devralmak üzere yetiştirildiği dedikodularına yol açtı. Ancak 23 Temmuz 1980 günü Delhi'nin Safdarcung Havalimanı'ndan kalkışa geçtikten kısa bir süre sonra yeni akrobasi uçağı düştü, Sanjay ile yardımcı pilotu orada hayatını kaybetti. Perişan ve yalnız İndira boşluğu doldurması için ne siyasi tecrübesi, ne de siyasetle ilgisi olan, ticari hava yolları pilotu en büyük oğlu Rajiv'den medet umdu. Rajiv 1981'de ailesinin Uttar Pradeş'te geleneksel seçim bölgesi Amethi'den Lok Sabha'ya seçildi.

Sanjay yaşamının son yıllarında Pencap'taki ana muhalefet partisi Akali Dal'ı zayıflatmak için gezgin Sih vaizi Jarnail Singh Bhindranwale'yi (1947-1984) desteklemişti. Kongre Akali Dal'ın Hint birliğinde Sih devleti talebinin diğer etnik kökenli dinî gruplara benzer taleplerde bulunmaları için ilham vererek Hindistan'ın Balkanlaşmasına yol açacağından korkuyordu. İndira'nın buna karşılık olarak yaptığı şey Pencap'ı dilsel sınırlarına bölmek oldu, Hintçe konuşan çoğunluk için Haryana eyaletini yarattı. Bu adım Akali Dal'ı pasifize etmek yerine kendi bağımsız vatanlarını isteyen radikal ayrılıkçıları cesaretlendirdi.

Bhindranwale Kongre'nin maşası olmak yerine iktidar arzusuyla doldu ve Halistan olarak tanınacak bağnaz Sih devleti hareketinin lideri haline geldi. Bhindranwale'nin öğretilerinden ilham alan radikal Sihler, Hindulara sırt çevirdi, güvenlik güçlerinin yanında masum sivilleri de katletti. Akali Dal'ın ılımlı üyeleri de Bhindranwale'nin müritlerinin hedefi oldu. 1984 Mayıs'ında Sih vaizi ve yüzlerce müridi kendilerini Amritsar'da Sihlerin en kutsal mabedi Altın Tapınak'a kapattı ve büyük kompleksi silahlarla tahkim etmeye başladı. Hint ordusu 4 Haziran günü Mavi Yıldız Harekatı'nı başlattı, tankları tapınak yerleşkesine sevk etti. Yirmi dört saat süren çatışmanın sonunda beş yüz kadar radikal Sih ile birlikte Bhindranwale hayatını kaybetmişti. Tapınak büyük hasar görmüş, Sihlerin birçok eşsiz heykeli yok edilmişti.

Olayın hemen ardından İndira'ya karşı çoğu İngiltere, Amerika ve Kanada'daki geniş Sih topluluklarından olmak üzere misilleme tehditleri geldi. Fakat güvenlik ekibindeki Sih korumaları görevden alması teklif edildiğinde belgenin üzerine "Biz laik değil miyiz?" diye not düştü. Korumaları arasındaki göreve daha yeni iade edilmiş iki Sih güvenlik görevlisi 31 Ekim 1984 günü İndira'ya yakın mesafeden ateş açtı.

Tüm Hindistan Radyosu kırk dakika içinde İndira'nın öldüğünü ve Rajiv Gandhi'nin yemin ederek dünyanın en büyük demokrasisinin başbakanlığı görevine başladığını duyurdu. Rajiv'in göreve hazırlıksız olduğu hemen anlaşıldı. İndira suikastı Kuzey Hindistan'ın dört bir yanındaki şehirlerde Hinduları Sihlere düşman ederek ülkenin bölünmesinden bu yana görülen en büyük topluluklar arası çatışmayı tetikledi. Polis çoğu olayda seyirci kaldı, müdahale etmedi ya da çoğunluğu Sihlerin oluşturduğu muhitleri silahsızlandırarak çetelerin intikam almasına fırsat verdi. Kongre Partisi'nin birtakım liderleri ayaklananları bastırmak üzere sokağa dökülmek yerine çeteleri cesaretlendirdi ve onlara liderlik etti. Devlet destekli şiddet üç gün boyunca devam etti, üç bine varan sayıda Sih hayatını kaybetti, mal kaybı verildi ve güven yok edildi. Rajiv anca iki hafta sonra katliamı kabul edeceti.

1984 Aralık'ında yapılan seçimlerde Kongre cumhuriyet tarihinde herhangi bir partinin aldığı en geniş yetkileri alarak beş yüz kırk üç sandalyenin dört yüz on beşini garantiledi. Rajiv kendisine partisinin neden bu kadar büyük bir zafer kazandığını soran gazeteciye şu cevabı verdi: "Esasen annemin vefatı yüzünden... İnsanlar beni tanımıyordu bu yüzden kendi düşüncelerini bana yansıttılar. Umutlarının sembolü oldum."

"TEMİZ ADAM"IN DOĞUŞU

Efendi ve alçakgönüllü Rajiv kamu hizmetine "Temiz Adam" olarak başlamıştı fakat annesinin havası onda yoktu. Ayrıcalıklı bir hayat yaşarken halkın gözü önünde bulunmaktan kaçınmış olması sebebiyle gerçek Hindistan'dan bihaber kalmıştı. En çok başvurduklarından biri olan "XXI. yüzyıla dek her okula bir bilgisayar" sloganı köylerin çoğunda elektrik bile bulunmadığı gerçeğini göz ardı ediyordu. Otuz kadar sa-

nayi alanında ruhsat verme uygulamasını kaldırmış olsa da ekonomi "Hint büyüme oranını" güç bela aşabildi. Annesinin başbakanlığında "evrak çantası siyaseti", yani iş adamlarının anlaşma yapmak ve faaliyet izni almak için parti bağışı adı altında rüşvet vermesi iyice yaygınlaşmıştı. Rajiv'in 1985 Aralık'ında Kongre Partisi'nin yüzüncü yılı kutlamasında açıkça ifade ettiği ettiği gibi "Yolsuzluk hoş görülmekle kalmıyor, yönetimimizin alametifarikası haline gelmiş durumdadır."

On sekiz ay sonra İsveç medyası Kongre hükûmetinin İsveç'ten Bofors silahlarının alımıyla ilgilenen en üst mevkilerden Hint yetkililere muazzam rüşvetler ödendiği haberini patlatınca Rajiv'in o sözleri dönüp dolaşıp kendisini buldu. Skandal reform sürecinin geciktirilmesine yol açtı. Bir gözü gelecek seçimlerde olan Rajiv lüks mallarda vergileri arttırmak ve kırsal bölgelerde istihdam garantisi projesi gibi geçmişte fazlasıyla işe yaramış popülist politikalara sığındı.

Rajiv Gandhi 1984 seçimlerinde muazzam bir oy oranı kazanmasına rağmen Hindistan'ın laik yapısını zayıflatması ve yolsuzluğu dizginleyememesiyle hatırlanacaktı.

Rajiv'in yolsuzluğu ortadan kaldırmayı başaramaması yönetiminin üzerindeki tek leke değildi. Hindistan'ın laik yapı-

sına ihanet etmesinin etkisi çok daha derin oldu. Ambedkar, Nehru'nun ortak medeni kanun oluşturmadaki kararlılığını desteklemişti fakat yasa Hindistan'ın geniş Müslüman azınlığının muhalefeti yüzünden hayata geçirilemedi. Boşanma, velayet ve nafaka gibi şahıs hukukuyla ilgili mevzuat en nihayetinde 1950'li yılların ortasında tüm topluluklara getirildi, tek istisnası Müslümanlardı. Yüksek Mahkeme'nin 1985'te eşinden boşanan Şah Banu Begüm'ün şeriatla belirlenen üç aydan sonra da nafaka alma hakkını koruyan bir karar vermesi üzerine Muhafazakar Müslümanlar öfkelenmişti. Gelgelelim Rajiv mahkemenin Müslüman kadınlara fiilen kanun önünde eşitlik sağlamasını memnuniyetle karşılayacağına, toplumlarının Kongre'ye verdiği desteği çekmekle tehdit eden radikallere boyun eğdi ve hızla Müslüman erkekleri nafaka ödemekten azade kılan bir yasayı geçirdi.

Atılan geri adım Hindu milliyetçilerinin elini güçlendirdi, bu grubun artık seslerini duyurabilecekleri bir siyasi güçleri vardı: Hindistan Halk Partisi (HHP). Parti 1980 yılında bağımsızlık sonrası oluşturulan önde gelen sağcı grup *Jana Sangh*'ın makyajlanarak yeniden ileri sürülmüş haliydi. 1984'te girdiği ilk seçimde sadece iki sandalye kazandı fakat yakında şansı dönecekti. 1986'da yerel bir mahkeme Hinduların tanrı Ram'ın doğum yeri olduğu rivayet edilen Babür Camisi'nde ibadet etmesine müsaade veren dilekçeyi onayladı. Binlerce Müslüman sokaklara dökülerek kararı protesto ettiğinde Rajiv'in bocalaması üzerine HHP Kongre'yi Müslümanları yatıştırmak için devlet himayesindeki laikliği manipüle etmekle suçladı. Rajiv ithamlardan yaralanmıştı, Babür Camisi arazisinde Hinduların Hindistan'ın dört bir yanındaki köylerden getirilen hususi olarak kutsanmış binlerce tuğlayla tapınak temelini atmasına müsaade etti.

1989'da seçime gidilene dek Hindistan seçmeninin durumu geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde değişmişti. Ku-

zeyde kast, güneyde dil temelli siyasi oluşumlar kayda değer destek görmeye başladı. Bu esnada Kongre'nin yarattığı boşluğu dolduran dinî milliyetçiler Ram Tapınağı'nı inşa etme sözünü tekrarlayarak Hindu onurunu tamir etme taahhüdünü verdi. Strateji işe yaradı. HHP 1989 seçimlerinde seksen beş sandalye kazanarak fırtına estirdi. Kongre meclisteki çoğunluğunun yarısından fazlasını kaybetti.

Hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu kazanamadığından Vishwanath Pratap Singh (1931–2008) başkanlığındaki Janata Dal liderliğinde Ulusal Cephe koalisyonu kuruldu. HHP koalisyona katılmadı, dışarıdan desteklemeyi tercih etti. Sözde "geri kalmış kastlardan" aldığı siyasi desteğe bağlı olan Singh, Mandal Komisyonu raporunu uygulama kararı aldı. Rapor yirmi yıldan uzun süredir toz tutuyordu, devlet kadrolarının yüzde yirmi yedisinin "geri kalmış" kastlara ayrılması tavsiyesinin yanında yüzde yirmi ikinin "belirli kast ve kabilelere" tahsis edilmesi fazlasıyla ihtilaflı olduğundan değerlendirilmeye alınmadı. Devlet kadrolarının yarısının dışında bırakılma ihtimali orta ve üst kastlar arasında öfke yarattı. Çoğu öğrenci on iki kişi protesto amacıyla kendini yaktı.

V. P. Singh hükûmetinin Ayodhya üzerinde orta yolu bulamamadaki başarısızlığı sonunu getirdi. HHP başkanı L. K. Advani 1990'da Gucerât'taki kutsal Somnath Tapınağı'ndan Ayodhya'ya, Ram'ın efsanevi savaş arabası gibi dekore edilmiş kamyonla on bin kilometrelik hac yolculuğuna başladı. Advani topluluklar arası çatışma çıkacağı endişesiyle Bihar'ın başbakanının talimatıyla kasabaya ulaşamadan tutuklandı. HHP protesto olarak hükûmetten desteğini çekti. Singh güven oyu alamayınca istifa etti. Lok Sabha'daki en büyük partinin başı olarak Rajiv'e cumhurbaşkanının teklifini kabul etmesi ve hükûmet kurması için kapı açıktı. Rajiv bunu reddetti, onun yerine Janata Dal'dan ayrılan, sadece elli dört

üyesi bulunan, deneyimli siyasetçi Chandrashekhar (1927-2007) liderliğindeki bir hizbe dışarıdan destek vermeyi yeğledi. Selefi olan hükûmet gibi bu koalisyon deneyi de başarısız olmaya mahkûmdu. Chandrashekhar 13 Mart 1991 günü istifa etti, parlamento feshedildi, bezmiş seçmenin topu topu on beş ayda ikinci kez sandığa gitmesinin yolu açıldı.

Bu kez Rajiv'in üçüncü dönem seçilmesine karşı esas tehdit Hindistan'ın içinden değil dışından geliyordu. 1987 yılında Sri Lanka Cumhurbaşkanı J.R. Jayewardene (1906–1996), Rajiv'den ülkesinin kuzeyde ayrı bir devlet kurmak için mücadele veren Tamil Kaplanları'na karşı verdiği bitmek bilmeyen, kanlı iç savaşta arabuluculukta yardım etmesini istedi. Kolombo ile Yeni Delhi arasında yapılan anlaşmayla adaya Hint Barış Gücü gönderilecekti. Sri Lankalı askerler birliklerine dönecek, Kaplanlar silah bırakmaya ikna edilecekti. Radikal Sinhala ve Tamillerin karşı çıktığı anlaşmanın uygulanması mümkün değildi. Hintler barış gücü olarak memnuniyetle karşılanmak yerine kısa süre içinde işgal kuvveti olarak görüldü. Sri Lanka, Hindistan'ın Vietnam'ı oldu, Delhi 1990'ların başlarında askerlerini çekene dek binden fazla Hint askeri orada can verdi.

21 Mayıs 1991'de Tamil Kaplanları'nın gönderdiği intihar bombacısı Tamil Nadu'da kampanya yürüten Rajiv Gandhi'ye suikast düzenlediğinde grup intikamını almış oldu. Bir kez daha vesayet meselesi Kongre'de gündeme geldi, parti Rajiv'in eşi Sonia'yı başa geçirmeye meylediyordu. Sonia Gandhi partinin isteğini kesinkes reddetti. En nihayetinde Güney'deki Andhra Pradeş eyaletinden, emekli olmak için gün sayan bir siyasetçi Narasimha Rao'da karar kılındı. Kongre'nin ağır topları yetmiş iki yaşındaki Rao'yu tarafsız, geçiş dönemi lideri olarak görüyordu; şartlar olgunlaştığı anda yerine geçmek için hâlihazırda manevralara başlamışlardı. Kongre lehine yoğun sempati sayesinde parti genel seçim-

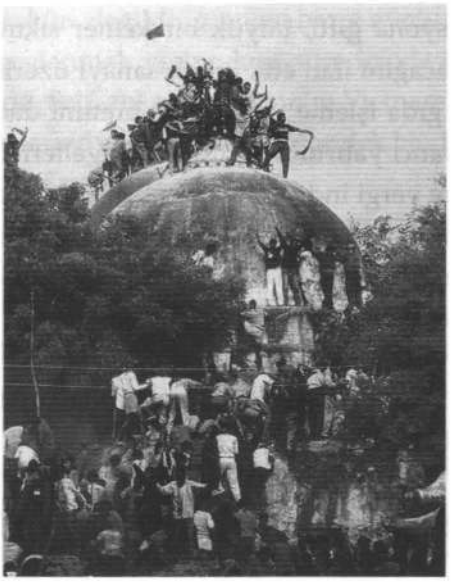
lerde iki yüz kırk dört sandalye kopardı. Partinin çoğunluğu sağlamak için otuz vekile daha ihtiyacı vardı, Rao hükûmet kurabilmek için bağımsızların desteğine mecbur kaldı. HHP yüz yirmi sandalyeyle ana muhalefet partisi oldu.

Rao yeni makamında debelenmek yerine kararlı bir lider olduğunu ispat ederek hem Hindistan'ı, hem de Kongre'yi şaşırttı. İlk icraatı Oxford mezunu, ekonomi profesörlüğü ve Hindistan Merkez Bankası guvernörlüğü yapmış Manmohan Singh'i (1932 doğumlu) maliye bakanlığına atamak oldu. Sovyetler Birliği'nin çöküşü Hindistan'ı en büyük ticaret ortağından yoksun bırakmış ve Kuveyt işgaliyle binlerce Hint işçinin Körfez'den kaçması işçilerin memleketlerine yaptıkları, ülkenin döviz rezervini besleyen havalelerin membaını kurutmuştu. Savaş yüzünden petrol fiyatlarında artış yaşandı, Hindistan'ın ithal ettiği petrolün aylık faturası yüzde altmış zamlandı. Rao, IMF'nin baskısıyla rupide iki kez devalüasyona gitti, büyük bir kemer sıkma politikasının uygulanacağını ilan etti. Singh sanayi üzerindeki devlet denetimi ile gıda işleme ve elektrik üretimi dâhil otuz dört sektörde yabancı yatırımın önündeki engelleri kaldırarak ve özel şirketlere vergi indirimi yaparak "Ruhsat İdaresi'ni" bitirdi. Gümrük tarifesi yüzde üç yüzden yüzde elliye indirildi. İcraatın etkisi neredeyse anında görüldü; sınai üretim ve istihdamda emsali görülmemiş bir patlama oldu. 1995-1996 itibarıyla gayrisafi yurtiçi hasıla %6.2 oranına hızla yükselmişti. Hint kaplanı zincirlerinden kurtulmuştu, fakat yine de Çin'le boy ölçüşemezdi.

HİNDU ÇOĞUNLUKÇULUĞUNUN YÜKSELİŞİ

Rao bir azınlık hükûmetinin lideri olarak başlarda HHP'ye kur yapmaya ve Ayodhya ihtilafını müzakereyle çözüme kavuşturmaya çalıştı. Fakat mutlak sonuca ulaştıracak eyleme

geçmek isteyen radikaller üstün geldi. Yüz binden fazla kar sevak, Hindu liderlerin caminin özgürlüğüne kavuşturulması ve Tanrı'nın Krallığı anlamına gelen *Rama Rajya*'nın kurulması çağrısına kulak vererek 6 Aralık 1992'de Ayodhya'ya ulaştı. Üç uçlu mızrak, ok, yay, balta ve çekiçle silahlanmış binlerce radikal Hindu, cami kompleksinin duvarlarına tırmandı ve birkaç saat içinde caminin üç kubbesi paramparça edildi. Rao HHP'nin dört eyalet yönetimini de görevden alarak, Hindu örgütlerini yasaklayarak ve Advani'yi bir kez daha tutuklayarak karşılık verdi. Hindistan'ın dört bir yanında Hindu-Müslüman isyanları çıktı. Şiddet dalgasının en ağırına maruz kalan, ticaretin başkenti Bombay oldu, çoğunluğu Müslüman olmak üzere dokuz yüz kişi hayatını kaybetti. Yazar ve gazeteci Kapil Komireddi, Babür Camisi'nin yıkılması üzerine şunları kaleme aldı: "Ayodhya'daki barbarlığın insa-

Babür Camisi Hint devletinin Müslümanları koruma ve laik devlet geleneğini devam ettirme kararlılığının sembolüydü.

nın özünü kuvvetlendiren, hatta işlenen suçları mazur gösteren bir mesajı vardı: Kadim bir uygarlık o anıta diz çöktürerek tarihin kendisini maruz bıraktığı utançtan kurtarmıştı. Pek çoğu, geçmişin öcünün alındığını düşünüyordu."

Rao hükûmeti Ayodhya krizini atlattı fakat Kongre artık siyasi bir güç olarak zirvedeki ömrünü doldurmuştu. Camiyi yeniden inşa etme sözünün yerine getirilmeyeceği anlaşıldığında Müslümanlar partiye sırt çevirdi. Singh'in ekonomik reformları eşitsizliği arttırmıştı, yolsuzluk salgın haline gelmişti. Gıda fiyatlarının artmasının ve kamu yatırımları ile sosyal yardım programlarında kesintiye gidilmesinin etkisini en derinden hisseden Kongre'nin kemik oyunu oluşturmuş yoksul kırsal kesimdi. 1996 seçimlerinde tüm sandıklar açıldığında Kongre'nin en feci mağlubiyetini aldığı anlaşıldı; HHP yüz altmış sandalye alırken Kongre anca yüz kırk vekil çıkarabilmişti. Kongre'nin partiye taze kan kazandırmanın gereğini kabul etmekten aciz sadık üyeleri Sonia Gandhi'yi başkanlığa seçti.

HHP lideri Atal Bahari Vajpayee (1924-2018), Lok Sabha'daki en büyük grubun başında olmasına rağmen hükûmet kuramadı, Ayodhya'da yaşananlar çoğu partinin hafızasında Hindu milliyetçileri liderliğinde bir yönetimle kendisini ilişkilendirmeyeceği kadar tazeydi. Kendine Ulusal Cephe adını vermiş yerel partilerin oluşturduğu koalisyon iki yıl boyunca iktidara sımsıkı sarıldı, 1998 ara seçimlerinde HHP'nin oyları hükûmet kurmak için müttefik bulacak kadar arttı. Göreve başladıktan sonra sadece haftalar içinde yeni hükûmetin Racastan'daki Tar Çölü'nde üç nükleer silah patlatarak gövde gösterisi yapması, Pakistan'ı birkaç hafta sonra Belucistan dağlarının altında beş bomba denemesiyle misilleme yapmaya sevk etti. HHP ulusalcılığını kanıtlamış olsa da yönettiği koalisyon kritik öneme sahip bir yerel parti desteğini çekmeden evvel anca bir yıl dayanabildi. On yıl içinde yapılan be-

şinci seçim olan 1999 genel seçiminde Kongre oyları daha da eridi, partinin elinde sadece yüz on dört sandalye kaldı. HHP Vajpayee başkanlığında, bu kez beş yıl görevde kalacak bir koalisyon oluşturacak sayıyı bulabildi.

Becerikli hatip ve şair Vajpayee, Hindu milliyetçiliğinin ılımlı yüzünü temsil ediyordu. Partinin en ihtilaflı üç hedefini rafa kaldırdı. Bunlar Ayodhya'da Ram Tapınağı kurmak, ortak bir medeni kanun oluşturmak ve Anayasa'nın Keşmir'e kısmi özerklik, eyalet bayrağı, mülkiyet ve diğer meselelerle alakalı hususi hakları veren özel statüsünü kaldırmaktı. Vajpayee, 1999 Şubat'ında iki ülke arasında otobüs hizmetinin açılışını yapmak üzere Lahor'a ziyarette bulundu. Pakistan askerleri Srinagar-Leh arası otoyolda bulunan Kargil yakınlarındaki stratejik tepeleri işgal ederek ufak çaplı bir çatışma başlattığında ziyaretin ikili ilişkilerde buzların çözülmesini sağlayacağı umutları yıkıldı. Ardından 2001 Aralık'ında Pakistan destekli militanların Yeni Delhi parlamento binasına düzenlediği cüretli saldırı tansiyonu öyle yükseltti ki artık nükleer güce sahip bu iki ulus arasında neredeyse bir savaş daha patlak verecekti.

Vajpayee'nin başbakanlığında Hindistan toplulukları arasındaki çatışma da endişe verici bir şekilde artışa geçti. Ayodhya'dan dönen Hindu hacıları taşıyan tren vagonu 22 Şubat 2002'de Gucerât'ın Godhra kasabasında istasyona girdiğinde ateşe verildi. Elli sekiz kişi hayatını kaybetti. Saldırganların kimliği veya niyetine dair hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen Godhra ve Gucerât'ın başka kasabalarında Müslümanlara saldırı düzenlendi, tahminlere göre üç bin kişi öldü ve yüz binden fazlası evinden oldu.

Saldırı HHP genel sekreteri Narenda Modi'nin Gucerât eyaletinin başbakanı olarak seçiminden dört ay sonra gerçekleşmişti. Tren istasyonunda çalışan bir seyyar çaycının oğlu Modi 1971'de Hindu milliyetçisi paramiliter gönüllü örgütü

RSS'ye tam üye olmuştu. On beş yıl sonra HHP'ye katılmış, hızlıca yükselmiş ve son derece etkin bir örgütçü ve hatip olarak kendine isim yapmıştı. 2001'de Keşubhai Patel'in yerine Gucerât'ın başbakanlığını üstlenmek ve partinin eyaletteki durumunu toparlamak üzere seçilmişti.

Yüksek Mahkeme'nin atadığı soruşturma ekibi şiddet olaylarına Modi'nin katıldığına dair kanıt bulamadı. Yine de Modi çoğunu kendi partisinin üyelerinin planladığı katliamı durdurmak için bir adım atmamakla itham edildi. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir raporuna göre Hindu çeteler kılıç, üç çatallı mızrak, patlayıcı ve gaz tüpleriyle donanmış vaziyette sokağa çıkmıştı. "Ahmedabâd Belediyesi'nden ve başka kaynaklardan alınmış, Müslüman ailelerin evleri ve mülklerinin adresleri bulunan bilgisayar çıktısı kâğıtlarla yer buluyor, polisin kendi taraflarında olduğuna emin vaziyette katliam yapıyorlardı. Birçok olayda saldırıyı polis yönetiyor, çetelerin yoluna çıkan Müslümanları üzerine ateş açarak öldürüyordu."

HHP'nin 2004 seçimlerindeki "Hindistan Işıldıyor" sloganı sönmeye başlamıştı. Kongre yoksulluğu bitirmek ve azınlıkları korumak gibi popülist sloganlara dönerek başında eski maliye bakanı Manmohan Singh'in olduğu Birleşik İlerici İttifak ile güç bela iktidara döndü. Kongre başlarda ortalama olarak yüzde sekize varan, ülkenin tüm kesimleri ve bölgelerinde yoksulluğu azaltan güçlü ekonomik büyümeden istifade etti. Hindistan, Rusya'yla aynı yılda, 2007'de, trilyon dolarlık ülkeler kulübüne katıldı. Ancak rakamların etkileyiciliği aleni bir vasatlık öyküsünü perdeliyordu. Hindistan'ın ABD doları cinsinden kişi başına düşen milli geliri dokuz yüz elli dolardı, bu bakımdan yüz doksan yedi ülke içinde yüz altmışıncı sıradaydı. 2010 itibarıyla dört yüz milyon Hint hâlâ yoksulluk sınırının altında yaşıyorken tepedeki yüzde bir, milli servetin yarısına sahipti. Beş yaş altı çocukların neredeyse yüzde kırk

beşi yetersiz besleniyordu. Çin'in ekonomisi Hindistan ekonomisinin yedi katıydı ve aradaki fark büyüyordu.

İlerici İttifak'ın ikinci dönemi (2009-2014) itibarıyla ortada ışıltı kalmamıştı. Koalisyon 2008'de Pakistanlı militanların Bombay'da düzenlediği, dört gün süren, yüz altmış altı kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan terör saldırılarına verilen feci karşılıktan sonra hâlâ toparlanamamıştı. 2011 yılında yetmiş dört yaşındaki emekli subay Kisan Baburao "Anna" Hazare, hükûmeti partisinin yolsuzlukla mücadele yasasını geçirmeye ikna etmek için Yeni Delhi'de açlık grevine başladı. Milyonlarca orta sınıf mensubu Hint, Hazare'nin davasına sahip çıktı. Singh "evrak çantası siyasetini" kontrol altına almak yerine ekonomik reformlarda frene bastı, kırsal kesime teşvik verilen ve tarım odaklı refah devletine geçilen büyük bir programı uygulamayı seçti.

HİNDİSTAN'IN YENİDEN İNŞASI

Manmohan Singh 2014 seçimlerinde yarışmayı reddedince Kongre Rajiv Gandhi'nin acemi siyasetçi oğlu Rahul'e döndü. Rahul Gandhi parlamentodaki iki dönemi boyunca hiç dikkat çekmemiş ve hatta kabineye girme teklifini geri çevirmişti. Modi, ABD başkanlık yarışı tarzında yürüttüğü kampanyasında kendisini kararlı ve iş bitirici lanse ederken Rahul'ün varlıklı bir ailede yetişmiş olmasını hedef aldı. Rajiv'in 1984'te Sih karşıtı şiddet olayını bastıramamış olması yüzünden Rahul Modi'nin 2002 Gucerât ayaklanmasındaki performansına eleştiri getiremiyordu. Buna mukabil Modi sözde başarılı yönetime, artan gelire ve istihdama dayanan "Gucerât modelinin" başarısıyla böbürlendi. Değişim arzusundan istifade ederek HHP'nin Hindu milliyetçiliği gündemini arka plana attı ve onun yerine partinin piyasa dostu, liberalleşme yanlısı sicilini öne çıkardı. Kongre'nin paramiliter örgütü RSS tabanı

harekete geçirirken yelpazenin diğer ucunda büyük sermaye partiden desteğini çekmeye başladı. Modi'nin otoriter yöntemlerine desteğini alenen ifade edenler arasında Columbia Üniversitesi'nden ekonomi profesörü Jagdish Bhagwati *Financial Times*'a şöyle konuştu: "Otorite uygulamazsanız hiçbir iş yürümez. Bir yere gidebilmen için sana hedef gösterecek biri lazım."

Narendra Modi alt kast mensubu, işçi sınıfından, tırnaklarıyla kazıyarak bir yere gelmiş bir adam imajını parlatırken Rahul Gandhi'yi müstehzi bir şekilde "şehzade" olarak adlandırıyordu.

18-23 yaş aralığında, ilk kez oy kullanacak yüz yirmi milyonluk devasa bir seçmen grubunda yapılan ankette yüzde kırk ikisinin Modi'yi tercih ettiği görüldü. Sadece yüzde on yedisi rakibinden yirmi yaş genç Rahul'e oy vereceğini söylüyordu. Nitekim ödüllü gazeteci Rajdeep Sardesai'nin dikkat çektiği üzere Rahul "sadaka kültürünün, ayrıcalıkların, hatta oy bankalarının[55] hâkim olduğu eski Hindistan'ın dilinden

55 Hindistan'da kast, din, dil temelli belli bir grup tek bir parti etrafında birleştiği, o partinin kemik oyu haline geldiğinde söz konusu partinin oy bankası haline dönüşürdü. (ç.n.)

konuşuyor gibiydi." HHP sosyal medyayı bombardımana tuttu. Ülkenin dört bir yanındaki mitinglerde Modi'nin hologramları halka seslendi. Seçim sonuçları geldiğinde HHP'nin iki yüz seksen iki sandalye kazandığı görüldü. Kongre ancak kırk dört sandalye ve %19.4 oy alabilmişti. Resmen muhalefet olabilmek için gereken sandalye sayısının on beş kişi altında kalması üzerine tuz biber oldu.

2014 seçimleri Hindistan için dönüm noktası oldu. HHP son otuz yılda parlamentoda çoğunluğu elde eden ilk parti oldu. Bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar Müslümanı aday göstermişti ve Hindistan tarihinde ilk kez Lok Sabha'da iktidar partisinin meclis grubunda tek bir Müslüman bile bulunmuyordu. Rahul Gandhi sandıktaki hezimeti üzerine görevinden ayrılmak istediğinde Kongre'nin eski toprakları istifayı kabul etmedi.

Bir zamanlar sadece üst kast mensubu Hindular ile tüccarlardan destek gördüğüne atıfta bulunularak Brahman-Bania partisi olarak göz ardı edilen HHP'nin tabanı yerel sınırları ve kastları aşmıştı. Partiye oy vermeyen tek topluluk Müslümanlardı. Fiyasko üzerine kafa yoran tarihçi Ramaçandra Guha, "Motilal Nehru ile soyundan gelenlerin diktiği, bazen asil ruhlu, bazen de itibarsız bu 'şanlı yapı' artık hurda yığınından ibaret" diye yazdı.

HHP 2019 seçimlerinde daha da kazançlı çıktı, oyları %31'den %37.4'e, sandalye sayısı ise üç yüz üçe yükseldi. Azınlıkları hedef alan dinî amaçlarla gerçekleştirilmiş saldırılar ile kadınlara karşı işlenen korkunç cinsel suçlara rağmen bu sonuç alınabilmişti. Seçmen 2016 Kasım'ında beş yüz ve binlik banknotları tedavülden kaldırarak ülkenin tedavüldeki nakit parasının yüzde seksen altısını çöp haline getiren, sözde yolsuzluğu bitirmek için alınmış kararın yarattığı şokun yol açtığı ekonomik sıkıntılara da aldırış etmedi.

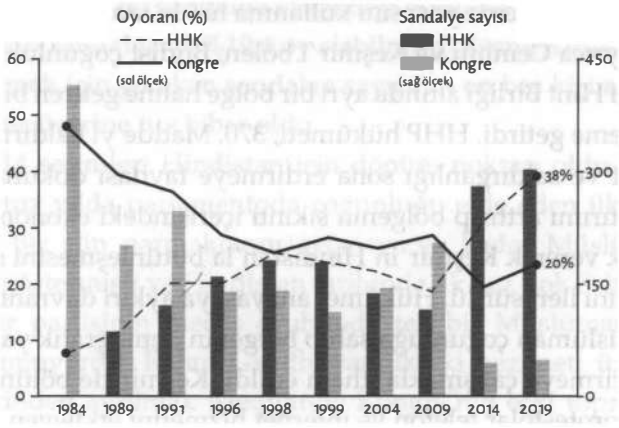
Gelmiş geçmiş en büyük yetkiyle donanmış HHP uzun zaman önce verdiği, anayasanın Cemmu ve Keşmir'e bir nebze

özerklik tanıyan 370. Madde'sini ilga etme sözünü yerine getirmeye koyuldu. Madde eyalete kendi anayasasını, ayrı bir bayrağı ve yabancıların toprak satın almasını yasaklayan kanunlar içeren ceza yasasını kullanma hakkı tanıyordu. Hükûmet ayrıca Cemmu ve Keşmir'i bölen, Budist çoğunluklu Ladakh'ı Hint Birliği altında ayrı bir bölge haline getiren bir yasa gündeme getirdi. HHP hükûmeti, 370. Madde'yi kaldırmanın şiddet ve saldırganlığı sona erdirmeye faydası dokunacağını, yatırımı arttırıp bölgenin sıkıntı içerisindeki ekonomisine destek vererek Keşmir'in Hindistan'la bütünleşmesini sağlayacağını ileri sürdü. Hükûmet anayasaya aykırı davranmakla ve Müslüman çoğunluğa sahip bölgenin demografik yapısını değiştirmeye çalışmakla itham edildi. Keşmir'de bölünmeye karşı protestolar telefon ve internet hizmetini etkileyen, aylar süren iletişim kesintileriyle sonuçlandı.

2019 seçimi nasıl incelenirse incelensin HHP'nin iktidara gelişi kuşkusuz bir sapmadır. Çok partili koalisyon hükûmetleriyle çoğu kez çalkantılı geçen neredeyse yirmi yıllık deneyler sona ermişti. Fakat Modi'nin zaferi, özellikle de gücün tek kişide toplandığı liderliğe dayalı olduğundan siyasete "demokratik diktatörlük" ya da bir çeşit "bürokratik otoriterliğin" hâkim olacağı korkularına da yol açtı.

Pew Araştırma Merkezi'nin 2017 tarihli raporu Hint seçmenin daha otoriter bir siyaset tarzını kabullendiğini teyit ediyor. Raporda otoriter yönetime verilen desteğin incelenen ülkeler arasında en yüksek oranda Hindistan'da çıktığı sonucuna ulaşılmıştı. Hintlerin çoğu (yüzde elli beşi) meclis ya da mahkemeler müdahil olmadan karar alabilecek kuvvetli bir liderin bulunduğu yönetim sistemini, yüzde elli üçü de askeri yönetimi destekliyordu. Ülkeyi en iyi şekilde seçilmiş siyasetçilerin değil, uzmanların yöneteceğini düşünenler de çoğunluktaydı. Günümüz Hindistan'ında Çin'in, yöneticisinin demir yumruğu sayesinde kendisini yoksulluktan kurtarıp

ekonomik dev haline gelmeyi uman ülkelere örnek imajı gün geçtikçe daha da yaygınlaşıyor.

HHP hükûmetinin gittikçe daha da sertleşen çoğunlukçu tonu sadece Müslüman azınlığa değil, birçok Hint'e de huzursuzluk veriyor. Fakat demokrasinin Hindistan'a hediyesi güçlü ve dirayetli bir sivil toplum ile hayal kırıklığı ve öfkeyi yansıtabilmesi için alan sağlayan bir emniyet supabı oldu. Hintler demokratik haklarını ciddiye alır, beklentileri yerine getirmeyen hükûmetleri cezalandırır. HHP 2017'den bu yana eyaletlerde ancak bir avuç seçim kazanabildi. 2019-2020 kışında binlerce kişi Vatandaşlık Yasası'na getirilen değişikliğin yürürlüğe girmesine karşı ülke çapında protestolara katıldı. Değişiklikle Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'ten Hindistan'a kaçan tüm dinlerden mültecilere hızla vatandaşlık veriliyor fakat Müslümanlar bundan hariç tutuluyordu. Bir yıl sonra tarım sektöründeki düzenlemeleri kaldırmaya yönelik teşebbüslerde bulunan hükûmete karşı tahminlere göre iki yüz elli milyon kişi, tarihteki en büyük protesto eyleminde başkente yürüyen çiftçileri desteklemek amacıyla iş bıraktı. Modi 2020 Kasım'ında çiftçilerin talebine boyun eğdi, tarım

teşviklerini ortadan kaldıran ve mahsulün fiyatını ayarlayan ihtilaflı üç yasayı geri çekti.

Hindistan'ın ekonomik reformları daha iyi eğitime, iş güvenliğine, uygun fiyatlı konuta ve aile sahibi olmak için güvenli bir ortama sahip olmak isteyen genç Hintler arasında beklentileri artırdı. 1990'ların ilk yıllarında başlayan reformları geri çevirmek mümkün olmasa da çiftçilerin protestosu büyük bir kargaşa yaratmadan bu reformları ilerletmenin ne kadar zor olacağını gösteriyor.

10

"YENİ HİNDİSTAN" MI?

Harappa uygarlığının doğuşundan bu yana geçen neredeyse beş bin yıllık geçmişle mukayese edildiğinde Hindistan'ın bağımsız bir ulus olarak varlığı cüzi bir kesinti niteliği taşıyor. İki asırlık sömürge yönetimi dahi bu geniş tarihi bağlamda bir dipnottan fazlasını teşkil etmiyor. Maurya, Gupta ve Babür imparatorlukları uzunluğu ve bazı görüşlere göre görkemi bakımından diğerlerini gölgede bırakıyor. Hindistan'ın bu altın çağlarda gerek felsefe, gerek edebiyat, matematik ya da tıp, mimari veya sanat alanlarında kaydettiği başarıları tartışma götürmez.

Hindistan 2022 yılında bağımsızlığının yetmiş beşinci yılını tamamlarken tarihin sorumluluğu ve geçmişteki görkemli haline dönme arzusu Hint siyaseti ve toplumuna büyük yük oluyor. 1700'lerin başlarında Hindistan dünyanın en büyük ekonomisiydi. İngilizler ülkeyi terk ettiğinde Hindistan'ın küresel ekonomik çıktıdaki payı yüzde dördün altına düşmüştü. Bağımsızlığını yeni kazanan Hindistan kıtlık ve yoksullukla anılır olmuştu. O günden bu yana kaydedilen ilerlemeye rağmen Hindistan henüz bu önyargıları aşabilmiş ya da potansiyelinin tamamına erişebilmiş değil.

Hindistan'ın esas stratejik ve ekonomik rakibi Çin üç asırdan beri ilk kez Batı hâkimiyetini tersine çevirmenin eşiğine geldi. Hindistan, Çin ile birlikte Rönesans öncesi düzeni yeniden tesis etmenin kendi hakkı olduğuna inanıyor. Hindistan belirli alanlarda dünya sıralamasında basamakları tırmanıyor. Covid-19 pandemisinin etkisi göz önünde bulundurulduğunda dahi 2030'lu yılların başında Japonya'yı geride bırakarak dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olma yolunda. 2020'lerin ortalarına gelindiğinde ise dünyanın en kalabalık ülkesi olacak. Ayrıca askeri harcama bakımından da sıralamada üçüncü basamaktaki yerini koruması bekleniyor. Ancak nüfus haricindeki bu hesaplamaların neredeyse tamamında Çin önde gidiyor: Pekin stratejik menzilini genişletecek uçak gemilerini inşa ediyor, dünya ticaretindeki payını arttırıyor ve Asya'ya yapılan dış yatırımın çoğunu çekiyor. Çin, Hindistan'ın tüm komşularında Kuşak ve Yol Projesi'ni başarıyla hayata geçirerek Hint Okyanusu bölgesinin derinliklerine ulaştı ve Yeni Delhi'nin en kuvvetli olduğu etki alanına müdahil oldu.

HHP Hindistan'ın siyasetini yönlendirdiğinden geçmişteki yanlışları düzeltme tartışması siyasi söyleme hâkim olmuş durumda. Bir zamanlar siyaseten tarafsız olan üniversiteler, bilimsel ve kültürel kurumlar ve benzerlerindeki idari mevkiler devletin atadıklarıyla dolduruluyor. Tarih ve okul müfredatları baştan yazılıyor. Spor bile bu sinsi yabancı düşmanlığından azade değil. 2021'de Uttar Pradeş eyaletinde Hint vatandaşı yedi Müslüman, Pakistan'ın T20 Dünya Kupası'nda Hindistan'a karşı kazandığı zaferi kutladığı iddiasına binaen tutuklandı. Müslümanların dana eti yeme şüphesiyle ya da sadece yanlış zamanda yanlış yerde bulunduğu için linç edildiği olaylar artış gösterdi, sosyal medyada yayınlanan dayak ve istismar olaylarına hükûmetten kayda değer bir kınama gelmedi. HHP kendisinin hem ülke içinde, hem de dışındaki

muhaliflerini de hedefe koymuş durumda. 2021 başlarında iklim aktivisti Greta Thunberg *Twitter*'da Delhi'de grev yapan çiftçilere destek mesajı paylaşınca Modi yanlısı protestocular genç aktivisti temsil eden kuklaları ateşe verdi. Twitter birkaç ay sonra baskıya dayanamayıp Hint hükûmetinin Covid-19 pandemisinin ikinci dalgasını idare biçimini eleştiren paylaşımları sildi.

Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından yaşanan hiçbir olay başarısız yönetimi, sağlık hizmetinin acınası durumunu ve özel sektör işçilerinin taşıdığı yükü pandemi kadar net bir şekilde ortaya koyamadı. Hindistan pandemiden önce muadil ilaçlarda dünyanın en büyük tedarikçisi olmakla övünürdü. Diğer ülkeler Covid-19 aşısı üretmek için mücadele ederken Hindistan kendisini "insanlığı büyük bir felaketten kurtaracak" ülke olarak lanse etti. HHP 2021 Şubat'ında "Başbakan Modi'nin yetkin, makul, kararlı ve ileri görüşlü liderliğinde" Covid-19'u yendiğini duyuran bir duyuru yayınladı. İki ay içinde Hindistan virüsün küresel merkezi haline geldi. Haridvar'daki *Kumbh Mela* bayramındaki kalabalık toplantılar ve eyalet seçimleri için düzenlenen mitingler hastalığın muazzam ölçüde yayıldığı olaylara dönüştü. Sevdiklerinin hayatını kurtaracak oksijen için yalvaran insanların, krematoryumlarda yer kalmadığından park yerlerinde yakılan cenaze ateşlerinin ve Covid-19'dan ölenlerin Ganj'da sürüklenen şişmiş cesetlerinin fotoğrafları yıllar boyunca Hindistan'ın dünyadaki imajını lekelemeye devam edecek.

Pandemi en önemlisi de hükûmetin sözleri ile icraatı arasındaki uçurumu gözler önüne serdi. Bir tahmine göre Covid kapanmalarında iki yüz otuz milyon kişi daha yoksulluk sınırının altına düştü. Kamu ve özel sektör işçisi kadınların yarısı işsiz kaldı. 2020-2021 mali yılında ekonomi ülke tarihindeki en büyük gerilemeyi yaşayarak %7.3 küçüldü. Modi'nin en

sadık destekçileri dahi başbakanı kibirli ve kayıtsız olmakla suçladı. Bir zamanlar itaatkâr olan medya, hastanelerle morgların dışında muhabir görevlendirdi ve Covid-19'a yakalananlar ile salgından hayatını kaybedenlerin oranının resmî istatistiklerde bildirilenden on kat kadar fazla olduğunun kanıtlarına ulaştı. 2021'nin ikinci yarısında başlatılan toplu aşı kampanyası pandemiyi yavaşlatmada biraz etkili olsa da bunun için ülkenin feci durumdaki sağlık sisteminin diğer sektörlerinden ödün verildi.

Neticeleri ne kadar yıkıcı olursa olsun Covid-19 pandemisinin Hint siyasetindeki sabit sağa eğilimi durdurması mümkün görünmüyor. Pew Araştırma Merkezi 2021'de yayınladığı bir anketinde Hintlerin büyük çoğunluğunun diğer dinlere saygı göstermeyi Hint kimliğinin önemli bir parçası olarak görmesine karşın, özellikle evlilik konusunda ve farklı inançlara sahip komşularını kabullenme hususunda dine dayalı ayrımı fazlasıyla arzuladığı sonucuna ulaştı. Bu kemikleşmiş tutuculuk düzgün siyasi muhalefet olmamasıyla bir araya gelince HHP ile müttefiklerinin yararına çalışmaya devam edecek.

Kültürel çoğulculuk temelinde on yıllardır varlığını devam ettiren laik milliyetçiliğin yerini çoğunluğun dini, yani Hinduizm'e dayanan kültürel milliyetçilik alırken "Yeni Hindistan" ve "İkinci Cumhuriyet" gibi isimler ana akım söyleme giriyor. Bağımsızlık düsturu XXI. yüzyılda Gandhi'nin svarac kavramıyla bağı kalmayacak bir şekilde silah haline getiriliyor. Yün eğrilen çıkrığın yerini süpermarketler alıyor. Orta sınıf Hintler devletin el yapımı kıyafetlerin satıldığı *khadi*[56] kooperatiflerindense *H&M* mağazalarından alışveriş yapmayı tercih ediyor. Hindistan kendini dengeleyici bir güç ola-

56 Doğu Hindistan'a has fakat genel olarak Doğu Asya'da yaygın kullanılan, doğal elyaflardan yapılmış el dokuması bir kumaş. (ç.n.)

rak görmek yerine lider olmayı arzuluyor; Amerika da Çin'in bölgedeki etkisine karşı çıkmanın yollarını aradığından Hindistan'ın bu arzusunu müspet karşılıyor.

Her ikisi de nükleer silaha sahip Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir sorunu ve devlet destekli terörizmin tırmandırdığı gerginlik hâlâ siyasetçilerin uykusunu kaçırırken Yeni Delhi ile Pekin arasındaki anlaşmazlık "büyük güçler arasındaki en tehlikeli ilişki" olarak görülüyor. Milliyetçi eğilimler, on yıllardır çözüme kavuşturulamamış sınır anlaşmazlıkları, karşılıklı olarak dış politika hedeflerinin yanlış algılanması ve birbirinin niyetine güvenmemelerinin bir araya gelmesi tehlikeli yeni rekabetleri alevlendiriyor. 2020 Haziran'ında yirmiden fazla Hint askeri Doğu Ladakh'taki Galwan Vadisi'nde göğüs göğse çarpışırken hayatını kaybetti. Bu Kontrol Hattı'nda, yani iki ülke arasındaki fiili sınırda yarım asırdır gerçekleşen ilk ölüm olayıydı. Sınır çatışmalarında silah kullanımını yasaklayan ikili anlaşmalar olmasaydı ölenlerin sayısı çok daha fazla olurdu. Çatışmalardan sonra her iki ülke de sınıra askeri intikalini arttırdı, kuvvetlerini teçhizat ve takviye sağlamak için yeni altyapılarla destekledi.

Çin'in saldırganlığı olarak görülen olay Hindistan'da Dörtlü Güvenlik Diyaloğu'na katılım hevesini arttırdı. *Quad* olarak anılan ittifak Hindistan, ABD, Japonya ve Avusturalya'yı Pekin'in Hint-Pasifik bölgesindeki nüfuzunu dengelemek çabasında aynı masada buluşturuyor. *Quad* Hindistan ile Çin'i savaşın eşiğine getirme ihtimali olan gerginlikleri ve yanlış anlamaları ortadan kaldırabilecek mi, onu zaman gösterecek. Çin-Hindistan çatışması uzun vadede iki ülkenin, fırfırlı yakalı gömlek ve binici pantolonu giyen Batılı tüccarların imparatorlardan ticaret imtiyazı almak için yalvardığı Eski Dünya Düzeni'ni yeniden tesis etme tasavvurunu imkânsız hale getirmesi bir yana tahayyülü mümkün olmayan bir ıstırap ve yıkıma yol açardı.

Sömürge sonrası, Hindistan'ın uzun ve çalkantılı tarihinin kısa bir parçası olsa da halkı için gurur kaynağı olabilecek bir dönem. 1931'de sıradan bir Hint vatandaşının yaş ortalaması yirmi yediydi. Ülkenin büyük nüfusunu beslemek o kadar zordu ki Mahatma Gandhi, "Tanrı Hindistan'da zuhur etseydi bir somun ekmek şeklinde gelmek zorunda kalırdı" demişti. Bağımsızlık kazanıldığından beri Hindistan'daki aşırı yoksulluk oranı yüzde yirmi bire düştü, bebek ölümü ise son yirmi yılda yarıya indi. 2021'de yaş ortalaması yetmişi buluyordu. McKinsey Global Enstitüsü'ne göre orta sınıf mensuplarının sayısı on katına çıkacak; 2005'te elli milyonken 2025'te beş yüz elli milyona ulaşacak. Gelecek on yılın yarısına gelindiğinde Hindistan'da Amerika'dan daha çok fazla ana dili İngilizce olan kişi bulunacak, bu da ülkeye küresel istihdam pazarında muazzam bir avantaj sağlayacak.

Bu başarılara rağmen Hindistan dev zorluklarla karşılaşmaya devam ediyor. UNICEF 2020'de hazırladığı raporunda yetersiz beslenmeden dolayı Hint çocukların %38.4'ünün bodur kaldığı, üçüncü sınıftaki çocukların sadece %42.5'inin birinci sınıf seviyesinde metinleri okuyabildiği sonucuna ulaştı. Hindistan büyük ölçüde erkeklere daha iyi bakmayı tercih eden kültürel faktörler yüzünden dünyada beş yaş altı ölüm oranının kız çocuklarında erkek çocuklarına nazaran daha yüksek olduğu ülkelerden biri. Hindistan'da doğan bin erkek çocuğuna mukabil dokuz yüz on dört kız çocuğu dünyaya geliyor, bu da ülkeyi bu sıralamada dünyanın en kötülerinden biri haline getiriyor. Doğum öncesi teşhis yöntemlerinin cinsiyet öğrenmek için kullanımını yasaklayan kanunlara rağmen erkek çocuğun daha çok tercih edilmesinden dolayı cinsiyet seçimine yaygın olarak başvurulmaya devam ediliyor.

Nüfus eğilimlerine göre Hindistan 2030'a kadar ekonomiye dâhil olacak altmış milyon yeni işçi için tarım dışı sektörlerde yılda bir milyon yeni istihdam yaratmak zorunda kala-

cak. Hindistan bu istihdamı yaratabilmek için gereken yıllık yüzde sekiz ila sekiz buçuk büyüme oranına ancak küresel çapta rekabet edebilecek üretim merkezlerine, bilişim teknolojisi ve dijital hizmetler, sağlık ve bakım ürünleri ile üst düzey turizme ciddi yatırım yaparak ulaşabilir.

Bu istihdam olanakların çoğu plansızlık ve yatırım yapılmamasının milyonları elektrik, su ve sıhhi tesisat gibi temel imkânlardan yoksun bırakırken, yoğunlaşmaya devam eden kent yığınları için bu olanaklar yaratılmak durumunda. *Oxford Economics*'in Küresel Şehirler raporuna göre 2019 ila 2035 arasında dünya çapında en hızlı gelişen yirmi kentin on yedisi Hindistan'dan olacak. Yüksek oranda çevre kirliliği ile nüfus yoğunluğu bu kentlerin çoğunda hâlihazırda yaşamı imkânsız kılmış durumda. 2020'de dünyanın en kirli otuz şehri sıralamasındaki kentlerin yirmi biri Hindistan'da bulunuyor, listenin başında Yeni Delhi var. Hindistan kutsal Ganj Nehri dâhil dünyanın en kirli nehirlerinin bazılarına da ev sahipliği yapıyor. 2030'a gelindiğinde nüfusun yüzde kırkına tekabül eden kısmı temiz içme suyuna erişemeyecek hale gelebilir.

Tüm bunlara rağmen dünyanın en fazla yüksek öğrenim çağında (18-22 yaş aralığında) genç nüfusu Hindistan'da bulunuyor. Bu yaş aralığındakilerin sayısının 2026'da zirve yaparak yüz yirmi altı milyona ulaşması, 2035'te yüz on sekiz milyonda dengeyi bulması bekleniyor. Bu genç yetişkinler kaliteli eğitime eşit şartlarda erişebilirse kalifiye işçi sayısı muazzam boyuta ulaşacak. Bunun önünde kayda değer engeller bulunuyor: Hindistan'da yüksek öğrenime kayıt oranı (yüzde yirmi yedi), Çin (yüzde kırk üç) gibi ülkelerin çok gerisinde kalıyor. Talebi karşılamak için yedi yüz yeni üniversite gibi çarpıcı bir yatırım gerekiyor.

İşin iyi tarafı şu ki Hindistan'ın merkezci federal devleti, eyalet yönetimlerinin yatırım çekmek ve istihdam yaratmak için kendi reformlarını uygulamasına imkân sağlıyor.

Güneydeki Tamil Nadu, Karnataka ve Kerala gibi eyaletler bu hususta öncülük ediyor. Hindistan yurtdışından uzaktan yazılım geliştirme hizmeti alanında hâlâ rakiplerini geride bırakıyor ve yapay zekâ günbegün yaygınlaşırken bu hususstaki küresel hâkimiyetinin devam edeceğine şüphe yok. Fakat bu sektörde gösterdiği performans dahi istikrarlı değil. Hint Teknoloji Enstitüleri ülkenin en seçkini olmaya devam etse de bilişim eğitimi veren diğer kurumlar geride kalıyor. Bilişim işlerinde çalışan Hintlerin yaklaşık üçte biri alaylı ve teknoloji şirketlerinin işe aldığı mekteplilerin çoğunun da eğitilmeye ihtiyacı var. Yeni Delhi ar-ge alanında da Pekin'in ardından geliyor, Çin bu sektöre gayrisafi yurtiçi hasılasının yüzde ikisini, Hindistan ise sadece yüzde birini ayırıyor.

HER BİR OY HÂLÂ ÖNEMLİ

Hindistan'ın kuşkusuz en gurur duyduğu başarısı kesintiye uğramamış bir liberal demokrasi olarak varlığını sürdürüyor olmasıdır. Hindistan en nihayetinde 1947'de bağımsızlığını kazandığında yabancı yorumcuların çoğu ülkenin uzun vadeli olmayacağına inanıyordu: Dilsel ve bölgesel farklılıklar sayesinde bölünmesi kaçınılmazdı; kast sistemi eşitlik kavramına ve dolayısıyla demokrasiye yabancıydı, okuryazarlığın çok düşük olması da siyasete katılımı imkânsız hale getiriyordu.

Hindistan'ın sömürgeden çağdaş bir cumhuriyete evrimi pürüzsüz gerçekleşmedi; en önemli sorunları arasında önüne geçilemeyen yüksek düzeyde yolsuzluk, devletin Keşmir'deki baskısı ve gittikçe büyüyen eşitsizlik bulunuyor. Yine de yetmiş yıldan uzun sürede on yedi genel seçim, yüzlerce eyalet seçimi düzenledi; sandığa gidenlerin oranı ise kendisinden sonra dünyanın en büyük demokrat ulusu olan Amerika'yı geride bırakıyor. Özgür ve çok sesli basın ile kuvvetli

sivil toplum siyasetçiler ister istemez hataya düştüğünde onları hizada tutar. Ünlü yazar Ved Mehta'nın dikkat çektiği üzere Hindistan'ın demokrasi geleneği "ulusal, dinî temelde ve kast temelinde her türlü rekabet için bir emniyet supabı" görevi görmüştür. En çarpıcı sonuçlarından biri Paryalardan bir kadının, Mayawati'nin, sonuncusu 2007'den 2012'ye kadar olmak üzere dört kez Hindistan'ın en kalabalık eyaleti Uttar Pradeş'in başbakanı seçilmesidir.

Fakat Hint ekonomist ve Nobel ödüllü Amartya Sen'in uyardığı üzere,

> Sistematik seçimler düzenlemeye devam etmek, siyasi özgürlükler ile yurttaş haklarını korumak ve konuşma hürriyeti ile medyanın özgürlüğünü teminat altına almak yetmez. Kıtlığı ortadan kaldırmak veya ortalama ömür ile yaşam süresinde Çin'in önüne geçmek de kâfi gelmez. Hindistan'da demokratik katılımın daha kuvvetli ve yüksek perdeden olması halinde hâlihazırda yapılanlardan çok daha fazlası başarılabilir.

Sen, Hindistan'ın gücünü farklı yerlerden öğrenme, fikirleri dönüştürüp benimseme kabiliyetinden aldığını düşünüyor. Portekizlilerin getirdiği jalapeno biberinin Hint mutfağının asli bir unsuru haline gelmesi buna bir örnek teşkil ediyor. Ekonomist ayrıca Hindistan'ın halka izah etmeye dayanan, kendi ifadesiyle, "tartışmayı seven yapısının" ülkenin otoriter eğilimlere ve büyüyen eşitsizliklere karşı en iyi savunması olduğuna inanıyor.

Hindistan'ın yitirdiği ve geri kazandırması en zor olan özelliği devletin laikliğe bağlılığıdır. Bir gazeteci Hindistan'ın 1964 ila 1966 arasında görev yapmış ikinci başbakanı Lal Bahadur Shastri'den dininden bahsetmesini istediğinde Shastri "Din meselesi halkın önünde konuşulmamalı" cevabını vermişti. Başbakan alenen ateist Nehru'dan feyz almıştı. Nehru'nun bir zamanlar laikliğin destekçisi ve koruyucusu

Kongre Partisi bugün HHP devine kaybedilen seçmeni geri kazanabilmek için kendisini Ayodhya'da Ram Tapınağı inşa etme gibi amaçlarla özdeşleştiriyor.

Son yıllarda Hindistan'ın bir tarihi varlık, halk ve uygarlık olduğu fikirleri hayli siyasileşmiş durumda. Hindu milliyetçileri ülkeye Sanskritçede "İndus'tan denizlere" uzanan eski Hint ülkesine verilen isim olan *Bharat Varsha* adını atfediyor. Hindistan'ın kronolojisi artık arkeolojik kayıtlar ya da genetik DNA analizine göre değil, Mahabharata gibi mitolojik efsanelere göre ortaya konuyor. Hindistan'ın "esas mirası" ondan daha da eski tarihe dayanan Vedalar'da bulunuyor. Hint yazar ve Kongre üyesi siyasetçi Shashi Tharoor şöyle yazıyor: "Bugün Hint uygarlığında asıl savaş Hindistan'ın tarihi deneyimi sonucu kültürümüzün engin olduğu kadar çeşitliliğe sahip olduğunu kabul edenler ile kültürümüzü daha dar terimlerle, neyin ve kimin 'sahiden' Hint olduğunu tanımlama cüretini kendisinde bulanlar arasında yaşanıyor." Tüm dinî hoşgörü söylemlerine rağmen ülkenin geniş Müslüman azınlığı dikkat çekici biçimde silahlı kuvvetler, polis, mahkemeler, üniversiteler ve medya gibi kamu kuruluşlarında yönetici mevkilerde kendisine yer bulamıyor.

HHP'nin RSS benzeri örgütlerden beslenebileceği geniş tabanına ve siyaseten elle tutulur bir alternatif bulunmamasına rağmen Hindistan'ın çoğunlukçuluğa meylini engellemek mümkün. Değerli siyaset bilimci Sumit Ganguly'nin de ileri sürdüğü üzere:

> "Ülkenin muazzam kültürel, dilsel ve ırksal çeşitliliği kolaylıkla ezip geçilemez. Hindistan'ın köklü çeşitliliği liberalizm karşıtlığını benimseyen bir rejim inşa etmenin önünde engel oluşturacak. Hindistan'ın liberal demokrasiye (kusurlu ve kısmi) bağlılığı sayesinde, kargaşayla dolu olmakla beraber, faal bir devlet olarak ayakta kaldığı savunulabilir."

En nihayetinde Hindistan'ın bugünü ve yarını siyasetçilerin ya da rahiplerin değil halkının; her bir kuruşu çocuklarının eğitimine yatırmak için tasarruf etmeye hazır yoksul köylülerin, daha iyi bir hayat yaşamayı arzulayan huzursuz gençliğin, seçimle başa geçirdiği yetkililerden gittikçe daha çok hesap soran canlı orta sınıfın, Hindistan'ın yeteneklerini dünyaya tanıtan dinamik diasporasınındı.

Hintlerin deneyi ilham verici olsa da kusursuz değil. Fakat Hindistan bir uygarlık olarak, büyüyen eşitsizlik, otoriterlik ve dünyaya örnek teşkil etmek gibi zorlukları aşmada fevkalade direnç göstermiştir. Ülkenin türlü türlü topluluklarını bir araya getirebilen, toplumsal ve iktisadi ilerlemenin faydalarının eşit ve sürdürülebilir biçimde paylaşılmasını sağlayabilen ileri görüşlü lider ve düşünürler ortaya çıkacaktır. Hindistan Asoka'dan Gandhi'ye, Kautilya'dan Tagore'ye böylesi kimseleri yetiştirmiştir. Hindistan'ın dünyanın kesintiye uğramamış en kadim uygarlığı olarak faydalanacağı çok şey var ve ondan da çok dünyaya kazandıracağı katkılar var. Bir milyarın üzerinde vatandaşına potansiyeline ulaşma fırsatı verilirse Hindistan'ın en muhteşem anları bizi bekliyor.

TEŞEKKÜR

Daha 2019 yılında yayıncı Chris Feik'in *Kısa Hindistan Tarihi*'ni yazmamı teklif ettiği e-postanın gelen kutuma düştüğü anı dün gibi hatırlıyorum. O esnada Bombay'de Parsi bir dostumun evinde kalıyordum, bana tam da biraz ilerisinde Breach Candy'de Katedral Okulu'nda öğrenim görürken Salman Rüşdi ile yaptıkları haylazlıkları anlatıyordu. Pencereden Hindistan'ın en zengin "Boligarş'ı"[57] Mukesh Ambani'nin insanın göz zevkine hitap etmeyen, iki milyon dolarlık evi Antilia'yı görebiliyordum. Jaipur'un fazlasıyla yozlaşmış kraliyet ailesine dair bir kitap araştırması yapmak ve bir dergiye devekuşu derisinden ceketlere meyli olan sahtekâr elmas tüccarı üzerine yazı kaleme almak için Bombay'daydım. Hindistan on yıllardır takıntım haline gelmişti. Tüm bunların ve daha fazlasının en kapsamlı arka planını kaleme alan bir eseri yazma fırsatını nasıl geri çevirebilirdim?

Bu kitap temelini lisans eğitimimde bana hocalık yapan, döneminin en büyük iki tarihçisine borçludur. İki ciltlik *The Wonder That Was India*'yı birlikte kaleme alan A. L. Basham ile S. A. A. Rizvi bana yol gösterdi, Hintçe öğretmenlerim Richard Barz ve Yogendra Yadav bana Hindistan'da yıllarca

57 Eski Sovyet devletlerinde ortaya çıkan, devletle kurduğu hususi ilişkiler sayesinde büyük servet edinen kişiler için kullanılan "oligark" tanımının Hint sineması "Bollywood'un" adıyla birleştirilmesiyle Hint oligarkları için oluşturulmuş sıfat. (ç.n.)

çalışmam ve ardından bildiklerimi öğrenciler ile okuyuculara aktarmam için gereken becerileri kazandırdı.

On yıllar boyunca Hindistan'a yaptığım yolculukları sayısız kuruluş ve kişi teşvik etti ve destekledi. Destekçilerimin arasında *Asialink*, Avusturalya Sanat Konseyi, Avusturalya Hindistan Konseyi, Yeni Delhi Avusturalya Yüksek Komiserliği ile Bombay, Kalküta ve Chennai'deki Avusturalya konsoloslukları ile çalışanları mevcut. Avusturalya'da maalesef sayıları azalan, yıllarca çok ihtiyacım olan desteği sağlamış Güney Asya uzmanları arasında Kana Maclean, Robin Jeffrey, Jim Masselos, Assa Doron ve Mark Allon bulunuyor.

Chris Feik ile Black Inc. bünyesindeki ekibin geri kalanı bu kitabı ortaya çıkarmak için harikulade bir iş çıkardı. Beş bin yıllık karmaşık bir tarihi bu kitaba sığdırma çalışmalarımla titizlikle ilgilenen muhteşem editörlerim Julia Carlomagno ile Kate Morgan'a şükran borçluyum. Tasarımcı Akiko Chan, harita ve grafik sanatçısı Alan Laver, redaktör Jo Rosenberg, yayıncı Kate Nash, uluslararası direktör Sophy Williams ile telif hakları menajeri Erin Sandiford'a gönülden teşekkür ediyorum. Her zamanki gibi Curtis Brown'daki şahane menajerim Fiona Inglis'e müteşekkirim.

Hayat arkadaşım April Fonti, her zaman yanımda olup Hindistan'a olan tutkumu paylaştığın, sabrın, bana ilham verdiğin ve en çok ihtiyaç duyduğum anda anlayış gösterdiğin için teşekkür ediyorum. Son olarak çocuklarım Adele, Alexander, Jonathon ile Nicolas'a bu eserde ve çıktığım diğer edebi yolculuklarda insanı ele geçiren bir heyecanla destek verdikleri için minnettarım.

OKUMA ÖNERİLERİ

Okunacaklar listesi hazırlama görevi Hindistan'ın tarihini dokuz kısa bölüme sığdırmak kadar zor.

Hindistan'ın tarihine giriş niteliğindeki eser olarak iki ciltlik *The Wonder That Was India* mutlaka göz önünde bulundurulmalı. A. L. Basham Müslümanlar öncesi dönemden 1200'lere kadar olan dönemi kapsıyor, S. A. A. Rizvi ise 1200 ila 1700 arasını inceliyor. John Keay'in okunması gayet kolay *India: A History* eseri 1990'lara kadar Hint tarihini bütünüyle kapsıyor. Okunması gereken, giriş niteliğinde diğer metinler Thomas Trautmann'ın *India: Brief History of a Civilisation*'u ile Cevahirlal Nehru'nun İngilizler tarafından tutukluyken kaleme aldığı *The Discovery of India*,. Hint uygarlığının başlangıç dönemlerine dair eserler arasında Romila Thapar'ın *Early India: From the Orginis to AD 1300* ile ülkenin kadim geçmişini canlandırmak için DNA kanıtlarından istifade eden Tony Joseph'in *Early Indians: The Story of Our Ancestors and Where We Came From* bulunuyor.

Vincent Smith'in klasik eseri *The Early History of India* ve D. D. Kosambi'nin *An Introduction to the Study of Indian History* çalışması Maurya ve Gupta imparatorluklarını anlatıyor. Wendy Doniger'den *The Hindus: An Alternative History* ihtilaflı bir eser fakat Hinduizm'e genel bir değerlendirme sunuyor. Diana Eck'in *India: A Sacred Geography* eseri Hindistan'ın en büyük dininin iç dünyasına dair bir bakış sunduğundan de-

ğerli bir eser. Andrew Skilton'un *A Concise History of Buddhism* çalışması güvenilir ve kapsamlı bir giriş niteliğinde.

Yaklaşık M.S. 1100 itibarıyla Müslümanların etkisi ve fetihleri Abraham Eraly'nin *The Age of Wrath: A History of the Delhi Sultanate and Emperors of the Peacock Throne: The Saga of the Great Mughals* eserinde kendisine yer buluyor. Richard Eaton'un *India in the Persianate Age* kitabı İslami dönemi XVIII. yüzyıla kadar detaylı biçimde inceliyor. Bamber Gascoigne'in *The Great Moghuls*'u döneme okunması kolay bir giriş yapıyor, William Dalrymple'ın *The Last Mughal*'ı ise dönemin üzücü sonunu belgelendiriyor. Hindistan tarihinin 1600 ila 1857 arasındaki dönemiyle ilgileniyorsanız Dalrymple'ın *Beyaz Moğollar* ve *The Anarchy: The Relentless Rise of the East India Company* çalışmalarına mutlaka bakmalısınız. Doğu Hindistan Şirketi'nin yükselişi ve çöküşünü incelemek isteyenlere Nick Robbins'in *The Corporation That Changed the World: How the East India Company Shaped the Modern Multinational* kitabı ile Nicholas B. Dirks'ten *The Scandal of Empire: India and the Creation of Imperial Britain*'ı tavsiye ediyorum. Mike Davis'in *Üzerinde Güneş Batmayan Katliam: El Nino Kıtlıkları ve Üçüncü Dünyanın Açlıkla İnşası* çalışması XIX. yüzyıl Hindistanı'na dair ilginç bir sosyoekonomik çerçeve sunuyor. Shahsi Tharoor'un *An Era of Darkness: The British Empire in* India kitabı polemiklere konu olan bir eser olsa da sömürgeciliğin maliyeti konulu, kolay okunabilir bir eser. David Gilmour'un *The British in India* ve Charles Allen'ın *Plain Tales from the Raj* kitapları sömürge dönemindeki Avrupalı topluluğunu ayrıntılı olarak inceleyen en iyi çalışmalar arasında bulunuyor.

Ramachandra Guha'nın *Gandhi before India* ve Stanley Wolpert'in *Nehru, A Tryst with Destiny*'si ile *Gandi'nin Tutkusu* eserleri Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesiyle bağlantılı kişilerin biyografileri için okunabilir. Hindistan'ın en meşhur tarihi figürünü konu edinen başka eserler de Judith Brown'un

Gandhi: Prisoner of Hope ile otobiyografik *The Story of My Experiments with Truth*. Bağımsızlığa dair Alex von Tunzleman'ın *Indian Summer: The Secret History of the End of an Empire*'ı ile Larry Collins ve Dominique Lapierre'in birlikte hazırladığı *Bu Gece Özgürlük*'ü öneriyorum. Khushwant Singh'in *Train to Pakistan*'ı da hâlâ döneme dair en iyi tarihi roman.

Bağımsız Hindistan'ın tarihini kısaca gözden geçirmek için Guha'dan *India after Gandhi: The History of the World's Largest Democracy* mutlaka okunmalı. Fransız yazar Christophe Jaffrelot Hindu milliyetçiliğinin yükselişinde uzman. Bu hususstaki eserleri, *The Sangh Parivar: A Reader* ve *Majoritarian State: How Hindu Nationalism is Changing India*. Sunil Khilnani'den *The Idea of India* bağımsızlık sonrası dönemin ekonomik ve siyasi tarihini inceleyen başarılı bir çalışma. Yazarın *Incarnations: India in 50 Lives* kitabı da Hint tarihini önemli kişilerin biyografik tasvirleri üzerinden genel bir incelemeye tabi tutuyor. Nobelli ekonomist Amartya Sen *The Argumentative Indian* eserinde bir dizi makalede Hindistan'ın tarihini ve tarihin Hint kültürel kimliğini nasıl etkilediği ve şekillendirdiğini anlatıyor. Katherine Frank, *Indira: The Life of Indira Nehru Gandhi*'de dünyanın seçimle göreve gelmiş ikinci kadın liderinin biyografisini aktarıyor, Coomi Kapoor'un *The Emergency: A Personal History*'si de Indira'nın demokrasiyi nasıl askıya aldığını izah ediyor. Edward Luce'nin *In Spite of Gods*, John Elliott'un *Implosion: India's Tryst with Reality*, James Crabtree'nin *Billionaire Raj* eseri Hint ekonomisine ilişkin yakın dönemde çıkan kitaplardan. K. S. Komireddi'nin *Malevolent Republic: A Short History of the New India*'sı ülkenin mevcut siyasetini sertçe eleştiriyor. Son olarak Katherine Boo'nun *Sonsuz Güzelliklerin Ardında* ve Sonia Faleiro'nun *The Good Girls: An Ordinary Killing* eserleri kadınların dramına odaklanarak Hindistan'ın kentli ve köylü yoksullarının yaşamlarını irdeliyor.

DİZİN

A

Afganistan 25, 58, 63, 71, 78, 90, 95, 97, 105, 121, 126, 133, 136, 141, 143, 223, 264
Agra 117, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 140, 142, 143, 152
Andaman Adaları 204, 223
Asoka, İmparator 20, 27, 63
Atom bombası ve nükleer silahlar 42

B

Babürler 5, 15, 117, 121, 125, 128, 152
Bağımsızlık 167, 175, 204, 217, 218, 270, 272
Birinci Dünya Savaşı 213
Bombay (Mumbai) 7, 11, 153, 154, 165, 179, 184, 189, 191, 200, 211, 215, 227, 256, 260, 279, 280
Buddha, Gautama 45
Budizm 31, 47, 48, 52, 54, 55, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 78, 80, 81, 83, 237

C

Churchill, Winston 212, 218, 223, 225, 226
Cinnah, Muhammed Ali 199, 215, 216, 221, 225, 226, 227, 228, 229, 235

D

Dalai Lama 242
Delhi 2, 19, 41, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 120, 121, 123, 128, 132, 140, 142, 143, 145, 158, 163, 172, 175, 176, 183, 185, 187, 188, 189, 193, 194, 205, 206, 211, 217, 219, 229, 230, 231, 238, 248, 254, 258, 260, 268, 269, 271, 273, 274, 280, 282

Delhi Sultanlığı 19, 100, 101, 109, 110, 111, 112, 121, 140
Demokrasi 238
Diller 19, 35, 36, 85, 166, 181, 235
Din 141, 275
Doğu Pakistan 228, 245

E

Eğitim 2, 14, 19, 157, 181, 193, 200, 201, 202, 207, 239, 265, 273, 274, 277, 279, 280
Ekonomi 14, 67, 68, 69, 73, 112, 113, 153, 165, 180, 196, 201, 232, 239, 241, 243, 246, 251, 255, 257, 259, 260, 261 262
Eski Hindistan 261

G

Gandhi, İndira 238, 243, 244,
Gandhi, Mahatma 54, 199, 214, 230, 233, 237, 272
Gupta 15, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 96, 179, 267, 281
Güney Hindistan 18, 29, 85, 87, 88, 89, 90, 113, 115, 140, 150, 157, 158, 244

H

Harappa Uygarlığı 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 43, 68, 267
Herodotos 48
Hinduizm 20, 28, 31, 32, 34, 36, 41, 43, 47, 49, 74, 78, 85, 86, 96, 111, 113, 133, 143, 145, 185, 270, 281

I

İkinci Cumhuriyet 270
İran 29, 37, 56, 64, 69, 86, 97, 98, 101, 115, 121, 126, 138, 139
İslam 5, 19, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 104, 112, 113, 122, 133, 143, 144, 145, 158, 214, 216

J

Jones, William 34, 35, 36, 57, 62, 76, 166

K

Kabil 56, 70, 82, 97, 119, 121, 122, 123, 184, 189
Kadınlar 104, 110, 138, 169, 179, 181 184, 219, 233, 238 , 239, 252 262, 283
Kastlar 81
Keşmir 18, 34, 69, 71, 78, 184, 235, 236, 242, 258, 262, 263, 271, 274
Kıtlık 165, 196, 225
Kolkata 7

L

Lahor 23, 98, 103, 125, 126, 130, 141, 184, 212, 216, 221, 242, 258
Lucknow, India 159, 185, 186, 189, 193

M

Müslüman Birliği 216
Myanmar 17, 18

N

Nehru 11, 12, 13, 21, 32, 128, 193, 199, 215, 216, 219, 220, 221, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 235, 236, 239, 241, 242, 244, 245, 252, 262, 275, 281, 282, 283
Nirvana 49, 52
Nüfus 74, 272

P

Pakistan 15, 18, 24, 29, 68, 98, 127, 136, 200, 216, 221, 222, 227, 228, 229, 234, 235, 236, 241, 242, 243, 244, 245, 257, 258, 264, 268, 271, 283, 285
Protestolar 224, 263, 266

R

Reenkarnasyon 224, 263, 264
Rusya 183, 184, 239, 259
Rüşvet 106

S

Sanskritçe 12, 17, 34, 35, 43, 57, 76, 95, 98, 134, 166, 181
Sovyetler Birliği 239, 241, 255
Sri Lanka 63, 74, 89, 244, 254
Şiva 147

T

Tac Mahal 117, 127, 142
Taliban 70, 71
Tarım 40
Terörizm 271
Ticaret 75, 152, 153
Türkiye 2, 26

V

Varanasi 19, 43, 64, 111, 124, 189
Vedalar 34, 40, 112, 276
Victoria, Kraliçe 11, 77, 176, 184, 192, 193, 194, 196

Y

Yeni Delhi 2, 41, 102, 229, 254, 258, 260, 268, 271, 273, 274, 280
Yeni Hindistan 5, 270
Yoksulluk 233, 259, 263, 267, 269, 272
Yunanistan 26, 36, 69

Dünyanın en eski uygarlıklarından ve en büyük demokrasilerinden biri olan Hindistan 5000 yılı aşkın harika ve kaotik tarihin bir arada ördüğü geleneklerin, ırkların, kastların, dillerin ve inançların bir karışımıdır.

John Zubrzycki ilk insanlardan ve Harappa uygarlığından Müslüman fatihlere, Büyük Babürlere, İngiliz yönetimine, ülkenin özerklik ve bağımsızlık mücadelesine kadar her şeyi ustaca özetlerken Hindistan tarihinin karmaşık ve zıt katmanlarını büyüleyici bir canlı anlatımla okurlara sunuyor.

Tıptan matematiğe, edebiyattan müziğe, Budizm'den Bollywood'a dek Hindistan Asya'ya ve dünyaya damgasını vurmuştur. Yoksulluk ve cehalet ile mücadelesi etkileyici düzeyde olsa da ülkenin yaşadığı güçlükler devam ediyor. Hindistan'ın yeniden yükselişe geçip küresel bir güç olabilmek için siyasi, sosyal ve dinî gerilimlerin üstesinden gelip gelemeyeceğini yalnızca zaman gösterecek.

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayinlari

SAY YAYINLARI